

Publicerade rapporter
i utvärderingen av Storstadssatsningen i Göteborg

**Storstadsundersökningen i Göteborg.
Medborgarundersökningen i Bergsjön, Gårdsten,
Hjällbo och Norra Biskopsgården.**
Norén Bretzer, Y.
Göteborg. 2004. ISBN 91-85371-00-9.

Storstadssatsningen i ett områdesperspektiv.
Törnquist, A.
Storstadssatsningens organisering.
Jensen, C.
Göteborg. 2004. ISBN 91-85371-01-7.

Samverkan för sysselsättning och egenförsörjning.
Kihlström, Å. & Simonson, B.
Göteborg. 2004. ISBN 91-85371-02-5.

Samtal pågår. Språkutveckling och skolresultat.
Bak, M., Gunnarsson, L., Lassbo, G. & Ljungvall, B.
Göteborg. 2004. ISBN 91-85371-03-3.

Arkitektur betyder. Om trygghet och trivsel i fyra stadsdelar.
Schulz, S., Jivén, G., Malmqvist, I., Stenberg, J. & Särnbratt, L.
Göteborg. 2004. ISBN 91-85371-05-X.

”Man måste väl ibland tro att det som görs blir bra också”.
Goda projekt och sega strukturer.
Andersson, Å., Borelius, U., Johansson, T.,
Lökken, K., Sernhede, O. & Stenberg, J.
Göteborg. 2004. ISBN 91-85371-04-1.

Dessutom har Centrum för kulturstudier
publicerat följande delrapporter:

”Hur får vi hela Göteborg engagerade i detta?”
Utvärdering av Storstadssatsningen i Norra Biskopsgården.
Stenberg, J. Göteborg. 2004.

Bergsjön – del av en segregerad stad
Andersson, Å. Göteborg. 2004.

”Med facit i hand: Det har ju inte gått som vi hade tänkt.”
Om demokratiskt deltagande i Hjällbo(Forum).
Borelius, U. Göteborg. 2004.

”Gårdsten det är mitt ställe - det är hemma”.
Utvärdering av Storstadssatsningen i Gårdsten.
Lökken, K. Göteborg. 2004.

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Göteborgs
Stad

Goda projekt och sega strukturer

Åsa Andersson · Ulf Borelius · Thomas Johansson · Kerstin Lökken · Ove Sernhede · Jenny Stenberg

Rapport
i utvärderingen av
Storstadssatsningen i Göteborg

**Goda projekt
och sega strukturer**

**”Man måste väl ibland tro
att det som görs
blir bra också”**

Åsa Andersson
Ulf Borelius
Thomas Johansson
Kerstin Lökken
Ove Sernhede
Jenny Stenberg

”Man måste väl ibland tro att det som görs blir bra också”
Goda projekt och sega strukturer
Rapport i utvärderingen av Storstadssatsningen i Göteborg

Åsa Andersson, Ulf Borelius, Thomas Johansson,
Kerstin Lökken, Ove Sernhede & Jenny Stenberg,
Centrum för Kulturstudier, Göteborgs universitet

© Författarna 2004

Utgivare:
Göteborgs Stad, Stadskansliet.

Grafisk form:
Peter Åhrén, Göteborgs stad, Stadskansliet

Tryck:
Carlshamn Tryck & Media AB, Karlshamn 2004

ISBN: 91-85371-04-1

Rapporten kan beställas från:
Göteborgs Stad, Stadskansliet, Storstadsutveckling,
404 82 Göteborg

E-post pia.borg@stadshuset.goteborg.se

Innehåll	3
Förord	6
Inledning	7
Del I: Bakgrund	13
Ove Sernhede	
Göteborg och den sociala ojämlikhetens geografi	14
En bakgrund till storstadssatsningen	14
Storstadssatsningen, demokratin och delaktigheten	15
Avindustrialisering, globalisering och informationsteknologi	18
Fattigdomens avskaffande och återkomst	20
Ett nygammalt klassamhälle tar form	22
Arbetslöshet och bidragsberoende	24
Fattigdomens juvenilisering och etnifiering	25
Materiella livsvillkor och hälsa i de 'utsatta' stadsdelarna	26
Etnisk boendesegregation och rasism	29
Svensk rasism?	31
Sverige som 'invandrarland'	33
Förvärvsintensitet och arbetsmarknad	35
Del II: Fyra stadsdelar	39
Åsa Andersson	
Bergsjön	41
Frågeställningar, utgångspunkter och tillvägagångssätt	42
Möjlighetsstruktur	43
Bakgrund, lägesbeskrivning och målformuleringar	44
De centrala direktiven i mötet med lokala aktörer	47
Informationskanaler	51
Metoden – dialog och samverkan	53
Bristperspektivet	54
Vilka för dialogen?	59
Delaktighet och deltagande	61
Samverkansformer, föreningar	61
Fokuseringen på närmiljön	65
Könsperspektiv – jämställdhetsarbete	67
Långsiktighet och läroprocesser	70

Jenny Stenberg

Norra Biskopsgården 78

Information	82
Dialog och delaktighet	86
Demokratiskt deltagande	98
Förutsättningar för deltagande	100
Boendeintegration	107
Lärande från Storstadssatsningen	115

Ulf Borelius

Hjällbo(Forum) 120

Inledning	121
HjällboForum	122
Fördelningen av storstadspengar i Hjällbo	123
Representativitet och legitimitet	124
Kommentarer	129
Reellt inflytande och demokratiskt deltagande	131
Kommentarer	138
Mångfald Hjällbo	139
Mångfald – segregation	140
Perspektiv	142
Boendedialogen	145
Kommentarer	148
Långsiktighet	149
Sammanfattning och slutkommentarer	150

Kerstin Lökken

Gårdsten 154

Inledning	155
Mål för Storstadssatsningen	156
Tre aspekter av det lokala arbetet	157
Storstadssatsningens Gårdstensprojekt	158
Information om olika aktiviteter	159
Projekt Hälsodisken	161
Kvinnornas position	162
Hälsodisken i ett vidare samhällligt perspektiv	164
Demokratisk delaktighet	165
Dialogkvällen	167
Tillhörighet och trygghet	171
Tillhörighet	172
Trygghetsarbetet	173

”De gula jackorna”	174
Brottsförebyggande åtgärder i skolan	175
Att bryta segregationen	178
Sammanfattning	180
Demokrati, delaktighet och underifrånperspektiv	181

Del III: Avslutande reflektion **186**

Diskussion och slutsatser	187
Perspektiv – vad ser man, vad vill man se?	188
Information – möjligheter och begränsningar	190
Vägar mot delaktighet och integration?	192
Den utmätta tiden	195
Urbanpolitik och utvärdering	196

Del IV: Metod och metologi **200**

Hur vi arbetat	201
Metod och material Bergsjön	201
Metod och material i norra Biskopsgården	202
Dokument och arkiverat material	203
Direkt observation och deltagande observation	203
Intervjuer	204
Undersökningsmetoder som använts i Hjällbo	205
Deltagande observation	205
Intervjuer	205
Dokumentanalys	206
Övrigt	206
Metod och material Gårdsten	206
Metod	206
Material	207

Litteratur **209**

Andra Källor **215**

Noter **218**

Förord

Arbetet med att utvärdera Storstadssatsningen i Göteborg har nu pågått i två och ett halvt år. Utvärderingen har löpt parallellt med det arbete som har försiggått i de fyra berörda stadsdelarna. Centrum för kulturstudier utgör en av flera utvärderingsgrupper. Vi har haft ansvar för målområde 3: *lokalt utvecklingsarbete – demokratisk delaktighet, trygghet och trivsel samt förbättrad folkhälsa*. Vårt arbete har delvis koordinerats med Chalmers Arkitekturs arbete, där man fokuserat på den fysiska miljön och trygghetsfrågor. Centrum för kulturstudiers huvudsakliga fokus har kretsat kring de frågor och projekt som rör demokratisk delaktighet, integration och inflytande. Arbetet med utvärderingen har i stor utsträckning varit en kollektiv process. Vi har haft återkommande möten och diskussioner. Dessutom har vi deltagit i stadskansliets och utvärderarnas gemensamma möten. Kontakter har också tagits med utvärderargruppen i Stockholm och Botkyrka.

Projektgruppen leddes inledningsvis av Mikael Franzén, som slutade hösten 2002. Därefter har Thomas Johansson fungerat som projektledare. Övriga som ingått i gruppen är: Åsa Andersson, Ulf Borelius, Nils Hammarén, Annelie Juhlin, Kerstin Lökken, Ove Sernhede och Jenny Stenberg. Föreliggande skrift utgör gruppens huvudrapport. Därtill publiceras fyra rapporter om de enskilda stadsdelarna. Dessa publiceras i centrum för kulturstudiers egen rapportserie.

Thomas Johansson

Lyckans väg
den 23 juni 2004

Inledning

Under efterkrigstiden syftade den nationella välfärds- och folkhems- politiken till att minska de sociala klyftorna och öka den sociala integrationen i samhället. Utvecklingen inom de ekonomiska, finansiella och politiska fälten under 1980- och 1990-talen förändrade emellertid förutsättningarna för denna politik. Istället för att minska så ökade skillnaderna mellan fattiga och rika, inte minst i storstäderna. För många var detta en oroväckande utveckling och man såg en risk att det skulle kunna leda till sociala spänningar och våldstendenser.

Situationen i storstädernas ”fattiga” områden har länge utgjort ett politiskt problem. I slutet av 1980-talet tillsattes en statlig utredning, vars syfte var att föreslå åtgärder för att förbättra livsmiljön och vidga det politiska deltagandet bland medborgarna i storstäderna. 1989-1990 lämnades tretton delrapporter, däribland slutbetänkandet *Storstadsliv Rika möjligheter – hårda villkor* (SOU 1990:36).

Uppmärksamheten riktades mot vissa speciellt ”utsatta” delar av storstäderna. Det handlade om bostadsområden som kännetecknades av att de boende uppvisade hög arbetslöshet, dålig hälsa och en hög socialbidragsnivå. Utredningen resulterade i en rad konkreta åtgärder, bland annat anslogs medel till ungdomsverksamheter och till samverkansprojekt. En grundläggande idé med de statliga bidragen var att upparbetade arbets- och samverkansformer skulle inordnas och permanentas i ordinarie kommunal verksamhet (SOU 1998:25).

I mitten av 1990-talet gavs storstadskommittén ”Institutet för regional analys” (Inregia AB) i uppdrag att sammanställa statistik kring storstadsutveckling. Resultatet av detta arbete presenterades i rapporten *Delade städer* (SOU 1997:118). I rapporten visade man att flertalet av de stadsdelar som i slutet av 1980-talet identifierades som utsatta hade haft en fortsatt negativ utveckling. I den uppföljande rapporten *Tre städer: en storstadspolitik för hela landet* (SOU 1998:25) konstaterades att det hade skett en fördjupning snarare än en mildring av den ekonomiska segregationen i storstäderna.

I *Tre städer* presenteras en rad åtgärdsförslag. Vi vill här rikta uppmärksamheten mot diskussionen om *egenmakt*. Här lutar man sig mot de förslag som återfinns i SOU 1996:177. Den sistnämnda utredningen innehåller en utförlig diskussion om hur medborgarnas egenmakt kan vidgas och fördjupas. Några av de förslag som nämns är:

1. Åtgärder för att underlätta olika former av självförvaltning i boendet. De boende tar över delar av skötseln av fastigheter och minskar därmed sina boendekostnader.

2. Förändring i lagen om självförvaltningsorgan. Om minst hälften av brukarna vid en viss anläggning kräver att få överta driften, skall nämnden överlämna driften till ett självförvaltningsorgan.
3. Medborgarberedningar. Medborgare bör ges möjligheter att bereda ärenden och ta fram beslutsunderlag till fullmäktige eller stadsdelsnämnd.
4. Dialog om beslutsnivåer. Det behövs en ständig diskussion om beslutsnivåer.
5. Folkomröstningar på stadsdelsnivå. Detta bör utvecklas som en metod för att påverka den politiska dagordningen och ge medborgare ökad kunskap om samhällslivet.
6. En medborgerlig motionsrätt till stadsdelsnämnden.

Betänkandet remitterades aldrig. Däremot gick Demokratiutvecklingskommitténs slutbetänkande – som innehåller en del liknande förslag – ut på remiss. Överlag var remissinstanserna positiva. De slutsatser som drogs kring dessa frågor i SOU (1998:25) ser ut på följande sätt:

Storstadskommittén anser därför att det vore lämpligt att det inom ramen för en nationell storstadspolitik ska finnas ett särskilt ansvar för att medverka till att stimulera insatser som främjar ökad makt för invånarna i de utsatta stadsdelarna, som ligger i linje med det egenmaktsperspektiv och de förslag som presenterades i vårt delbetänkande Egenmakt (SOU 1996:177). (citrat hämtat i SOU 1998:25, sidan 206).

Diskussionen om ”utsatta” delar av Stockholm, Göteborg och Malmö har under hela 1990-talet återkommit i olika skepnader. Kring det nya sekelskiftet har regeringen satt in ett antal åtgärder för att åstadkomma en positiv utveckling i storstäderna. De flesta av dessa åtgärder har riktats mot resurssvaga stadsdelar. De mest kända är Ytterstadssatsningen i Stockholm, Blommanpengarna och de nationella exemplen.

I allt större utsträckning har denna typ av insatser kommit att handla om invandrarnas situation i Sverige. Det går därför att tala om en *etnifierad välfärdspolitik* (Bunar 2003). Storstadsfrågorna har blivit synonyma med ”invandrarfrågorna”. Allt större fokus har riktats mot målet att bryta segregationen. Detta mål har brutits ned i ett antal olika delområden. De tre övergripande målområdena är *arbete, skola och hälsa, trygghet och demokratisk delaktighet*.

I ett försök att vända den negativa utvecklingen beslutade den socialdemokratiska regeringen att satsa på en sammanhållen politik för storstäderna. 1998 lade regeringen fram sin storstadspolitiska proposition

Utveckling och rättvisa. I propositionen angavs två övergripande mål för storstadspolitiken:

- att ge storstadsregionerna goda förutsättningar för tillväxt och därmed kunna bidra till att nya jobb skapas såväl inom regionerna som i övriga delar av landet.
- att bryta den sociala och etniska segregationen i storstadsregionerna och att verka för jämlika levnadsvillkor för storstädernas invånare.

Regeringen beslutade 1998 om en ny nationell storstadspolitik och samtidigt introducerades lokala utvecklingsavtal (LUA) som ett instrument för att genomföra den nya politiken. Staten satsade i och med detta sammanlagt två miljarder svenska kronor för att främja utvecklingen i de mest utsatta bostadsområdena. De lokala utvecklingsavtalen fokuserar på det andra övergripande målet – att bryta segregationen – genom att sträva efter att uppfylla åtta angivna delmål: ökad sysselsättningsgrad; minskat socialbidragsberoende; ökad utbildningsnivå bland vuxna; stärkt ställning hos det svenska språket; ökat antal elever med godkänt i grundskolan, ökat demokratiskt deltagande och delaktighet; ökad attraktivitet, trivsel och trygghet i stadsdelen; samt förbättrat folkhälsoläge.

Regeringen har slutit lokala utvecklingsavtal med tjugofyra områden eller stadsdelar i sju kommuner i Sverige. Dessa områden har alla stora problem med arbetslöshet, segregation och höga kostnader för socialbidrag. Avtalsperioderna varierar, men sträcker sig totalt från 1999 till och med 2005. Utvärderingen av Storstadssatsningen genomförs på olika nivåer. Den nationella utvärderingen utförs av Integrationsverket. På kommunal nivå har kommunen gett olika universitet och högskolor i uppdrag att ansvara för utvärderingen. På lokal nivå finns det också ett ansvar att genomföra självutvärderingar.

Storstadskommittén beskrev fyra metoder eller strategier som viktiga vid implementeringen av Lokala Utvecklingsavtal. För det första ersattes den traditionella projektbidragsmodellen med en läroprocessmodell vilket innebar att målformulering och utvärdering sattes i fokus. Målen formulerades vidare på olika nivåer i samhället men knöts samman i målkedjor för att säkra kvaliteten. Utvärderingen skulle analysera om målen uppfyllts på nationell och lokal nivå. För det andra var långsiktighet en viktig strategi. Med det menade Storstadskommittén dels att avtalsperioden var ovanligt lång, dels menade man att olika aktörer måste samverka för att goda resultat ska kunna bestå efter avtalsperiodens slut. Storstadskommittén såg satsningen som ett sätt att initiera en process som skulle pågå under många år med kommunala medel. Satsningen var avsedd att leda till metodutveckling

av ordinarie verksamhet. Som ett led i denna strategi var satsningen och utvärderingen processinriktad och avtalen reviderades årligen i samarbete med kommunen.

För det tredje var samverkan mellan olika aktörer centralt för att motverka segregation. För det fjärde framhölls underifrånperspektivet som den kanske viktigaste metoden. Med underifrånperspektiv menade man inte att initiativen måste komma från de boende, men att man ska stämma av insatsen mot de boendes behov, förutsättningar och viljetrytningar. Storstadskommittén skriver vidare att underifrånperspektivet också är ”en anledning till självreflexion för tjänstemän och andra yrkesutövare inom storstadsarbetet så att de inte ’tar över’ från dem som berörs” (Regeringskansliet 2002:17). Med anledningen av detta ansåg man att det vara viktigt att de boende deltog i arbetet med den lokala åtgärdsplanen. Det skulle framgå på vilket sätt dialog och förankring skett med invånarna, föreningslivet och det lokala näringslivet.

Det uppdrag som Centrum för kulturstudier fick från Stadskansliet i Göteborg innebar inte bara att utvärdera gentemot delmålen ökad demokratisk delaktighet och deltagande. Vi har också studerat de projekt och processer som pågick inom ramen för Storstadssatsningen ur ett bredare perspektiv. Denna del av utvärderingen av Storstadssatsningen syftar till att svara på fyra övergripande frågor:

1. *Leder Storstadssatsningen till ökad integration?*
2. *Främjar Storstadssatsningen ökat deltagande i lokala processer?*
3. *Bidrar Storstadssatsningen till ökad självorganisering bland de boende?*
4. *I vilken utsträckning går det att tala om delaktighet eller om ett reellt demokratiskt inflytande?*

Slutrapporten är organiserad i fyra delar. Inledningsvis ges en bakgrund till denna typ av nationella och områdesbaserade satsningar. Därefter kommer varje stadsdel att analyseras separat. Den tredje delen ägnas åt att dra samman trådarna och åt att tydliggöra gemensamma och övergripande iakttagelser. Metod, metodologi och material beskrivs i en fjärde del av rapporten. Följande personer ansvarar för de respektive stadsdelarna:

- *Bergsjön*: Åsa Andersson
- *Norra Biskopsgården*: Jenny Stenberg
- *Hjällbo*: Ulf Borelius
- *Gårdsten*: Kerstin Lökken

I den följande texten kommer benämningarna ”Storstadssatsningen” och ”LUA” (lokala utvecklingsavtal) att användas synonymt.

* * *

I den här rapporten summeras det arbete som utvärderingsgruppen på Centrum för kulturstudier har utfört. De slutsatser som dras är baserade på ett relativt omfattande empiriskt material (se del IV om metod). Vilken typ av ”resultat” eller slutsatser kan vi presentera? De resonemang som förs har i stor utsträckning en resonerande och analyserande karaktär. Hur kan vi se på olika insatser, speciellt om vi sätter dem i relation till de målsättningar som ligger till grund för denna satsning? Bidrar insatserna till ökad integration? Har man lyckats utvidga och skapa möjligheter för demokratisk delaktighet och deltagande? Vi har följt processer och intervjuat ett stort antal tjänstemän, föreningsaktiva, processledare och boende. Med utgångspunkt i detta material har vi skapat oss en bild av hur det ser ut i de berörda stadsdelarna. De frågor vi utvärderar är komplexa och svårfångade. Därför bör de slutsatser som dras här betraktas som idéer, redskap och utgångspunkter för en fortsatt diskussion om insatser och metoder. Vi vill också poängtera att mycket av det arbete som gjorts i stadsdelarna har haft stor betydelse för många människor. Det engagemang och den kunskap som både professionella och brukare innehar är av central betydelse. När vi nu lägger fram en del kritiska synpunkter handlar det inte om att förringa eller förkasta det arbete som utförts. Vi är snarare ute efter att diskutera vissa ”systemfel”. Arbetet för att skapa ett rättvist och tryggt samhälle kan iscensättas på flera olika sätt. Frågan är vilka vägar som är mest framgångsrika. Syftet med den här utvärderingen är att sätta igång en diskussion om de viktiga frågor man brottats med i Storstadssatsningen.

Del I: Bakgrund

Göteborg och den sociala ojämlikhetens geografi

En bakgrund till storstadssatsningen

OVE SERNHEDE

Göteborg är en stad kännetecknad av spänningar mellan den industriella epokens strukturer och den framväxande, ”postindustrialismens” dynamik. Göteborgsregionen har under lång tid haft en framskjuten ställning i svensk ekonomi. Denna frontposition var under decennierna efter andra världskriget främst resultatet av en tillverkningsindustri i expansion och att stadens hamn sedan lång tid haft rollen som Sveriges port mot världsmarknaden.

Göteborg har under de senaste decennierna tvingats möta en rad av de problem som följer med de-industrialisering och ekonomisk omstrukturering. Trots denna omställning befinner sig Göteborgsregionens näringsliv idag i en expansiv utvecklingsfas. Där en gång varvets arbetskraftsintensiva båtbyggande var beläget utvecklas idag, med internationellt ledande företag som ryggrad, flera hi-tech och kunskapsintensiva verksamheter. Dessa, tillsammans med en omfattande nybyggnation av bostäder, gör i dagsläget Norra Älvstranden till ett av Europas största stadsbyggnadsprojekt.

I detta Göteborgska Docklands bor inte vem som helst. Priset på bostadsrätterna stänger ute stora grupper. I det Nya Göteborg framträder olika mönster. Ett gäller tendensen till att uppdelningen och indelningen av människor blir allt tydligare. Staden kan i flera avseenden betraktas som en delad stad och livsvillkoren för och skillnaden mellan olika grupper är idag många gånger stötande. Centrala staden utvecklas allt mer mot urban täthet. En rad centralt belägna bostadsområden kännetecknas, som så många andra liknande städer, av gentrifiering. Å andra sidan tycks vissa ”utsatta” stadsdelar, framför allt i de nordöstra förorterna, infångade i en återvändsgränd. Här är den sociala exkluderingen påtaglig, här är arbetslösheten hög, ohälsotalet likaså, bidragsberoende påtagligt och skolprestationerna sämre osv. Ett utmärkande drag för flera av dessa stadsdelar är den höga andelen invånare med ”utländsk bakgrund”. Till denna ekonomiskt och socialt underprivilegierade position kommer upplevelsen av utanförskap, att inte riktigt passa in i det svenska samhället.

Göteborg har visserligen ända sedan staden grundades för snart 400 år gett utrymme för möten mellan olika kulturer. Inte minst ställningen som en av Skandinaviens mest betydande hamnstäder skapade under lång tid förutsättningar för kosmopolitism och internationella

utblickar. 1960-talets ekonomiska expansion innebar också en omfattande arbetskraftsinvandring. De två senaste decennierna har stora grupper av flyktingar accentuerat denna aspekt av kulturmöten och gjort Göteborg till en i högsta grad mångkulturell stad. Bort emot 25% av invånarna har 'utländsk bakgrund'. Liksom många andra städer, i vårt land såväl som i resten av Europa, har denna kombination av ekonomisk omstrukturering och markanta inslag av människor från 'andra kulturer' skapat en stad som visar upp tydliga mönster av segregation och ojämlikhet.

I vissa stadsdelar – till exempel i Nordost – finns det många familjer med mycket svagt utvecklade relationer till det svenska samhället, här finns ålderskullar där flertalet av de unga växer upp helt utan svenska kamrater och där staden utanför den egna stadsdelen framstår som främmande. Dessa brister i kontakten med majoritetssamhället bearbetas och kommer till tydligt uttryck i de ungas kulturer. Men det är en verklighet som i lika stor utsträckning upplevs av de äldre. Skillnaderna i levnadsvillkor har lett till framväxten av så skilda livsvärldar att de gemensamma referenssystem som tidigare var utgångspunkt för tillhörighet och gemenskap inte längre är självklara. För bara något eller ett par decennium sedan framstod identiteten som göteborgare som given och relativt oproblematiserad, idag är detta inte längre fallet. Många angeredsbor tillmäter inte tillhörigheten eller identiteten som göteborgare någon större betydelse. Å andra sidan är det många från andra delar av Göteborg som inte heller uppfattar angeredsborna som "riktiga" göteborgare. Detta är ena polen i det sociala spänningsfält som idag konstituerar Göteborg, den andra utgörs av de mer välbärgade västra stadsdelarna. Här finns en stark rörelse som vill bryta loss dessa områden från Göteborg. Staden kan mot bakgrund av dessa utvecklingstendenser i vissa avseenden sägas vara på väg att 'falla sönder'. Människor lever i skilda världar och det blir allt svårare att se vad som förenar och för dem samman.

Storstadssatsningen, demokratin och delaktigheten

Det är mot bakgrund av denna utveckling som det svaga valdeltagandet vid de senaste riksdags- och kommunalvalen skall betraktas. I vissa av valdistrikten i nordöstra Göteborg var deltagandet i 1998 års val endast runt 40%. Det dåliga valdeltagandet var också detta år en av eftervalsdebattens stora frågor. Den parlamentariskt tillsatta Demokratiutredningen problematiserade vad som kan tänkas ligga bakom denna utveckling. Den nya "storstadspolitik för 2000-talet" som initierats genom regeringens storstadssatsning hade som en av sina syften att med kraftfulla insatser åtgärda detta utvecklingsmönster. Det finns idag en tendens till främlingskap inför och avståndstagande i förhållande till den officiella politikens former och institutioner hos

olika grupper i det svenska samhället. Denna tendens har i debatten framställts som en kris för demokratin. Även om dessa utvecklingsmönster inte enbart är relaterade till människor i ”utsatta stadsdelar” är de kanske tydligare här än hos många andra grupper.

För många i de utsatta stadsdelarna framstår de officiella politiska institutionerna, partierna och ideologierna inte som arenor för förändring. Den svenska demokratin och det etablerade partisystemet upplevs av vissa i dessa områden inte vara till för dem. ”Du vet jag kan mycket om politik, men du vet jag kan aldrig bli erkänd för det. Det är ju bara att kolla i Sveriges Riksdag, hur många svartskallar finns det där...du vet den vanliga politiken är inte för oss...dom som pratar i TV å så är ju alla sådana som har gått i fina skolor, som aldrig har haft det som vi har det utan alltid levt fint liv, förstår du” säger Santos 23 år. Han är född i Latinamerika men han har bott i Sverige sedan han var 4 år.

Om man inte ser sig som en del av ”vårt samhälle” framstår inte heller de politiska institutionerna som ”till för mig”. Medverkan i den demokratiska processen, upplevelsen av delaktighet och identifikationen med det svenska samhället kan inte skiljas från segregationen, utanförskapet och diskrimineringen. Så länge de nuvarande levnadsförhållandena råder har demokratin uppenbara svårigheter att finna legitimitet och trovärdighet i dessa miljöer. Parlamentarismens institutioner framstår som främmande. Muhammed, 25 år från Somalia, säger på tal om dessa frågor:

I: Kan du någon gång se dig som svensk, som inne i det svenska samhället.

M: Nej, nej. Även om det står i mitt pass att jag är svensk medborgare. Men, det där, jag tycker att man skall komma bortom det. Här i Sverige lär man sig att alla människor är lika mycket värda. Dom säger så, men det är inte så. Om det var sant det som dom lär oss. Till exempel i dag när moderaterna och kristdemokraterna och vänsterpartiet, dom var i vår klass och berättade om sina grejer och dom sa att vi var alla lika mycket värda. En massa sånt skitsnack. Det är skitsnack det hela.

I: Vad hade du för bild av Sverige när du flyttade från invandrarförläggningen?

M: Jag trodde folk var jättesnälla och bra, fattar du. Men sen när jag flyttade då fattade jag. Man hör på tv att invandrare måste integreras och vi måste göra det ena och det andra. Men, hur fan skall vi integreras in i samhället när dom inte ens vill att vi skall komma in. Dom stänger dörren för oss, fattar du. Det är så jag uppfattar det. Dom ställer mig utanför samhället, så vill dom att jag skall medverka i samhället. Förstår du. Hur skall man medverka när man inte ens kan komma in.

Santos och Muhammed uttrycker uppfattningar som finns företrädda i de miljöer där vi som utvärderare vistas. Självklart finns andra uppfattningar. Alla i de utsatta förorterna upplever inte sin situation på detta sätt. Men om vi 'kokar ner' våra gemensamma intryck från de grupper förortsinvånare vi mött är det just upplevelse av utanförskap som framstår som essensen i den problematik som storstadssatsningen har för avsikt att åtgärda. Det bristande engagemanget i den svenska demokratin kan inte enbart förklaras som resultat av okunskap eller ointresse. Det är också ett resultat av utanförskap. Även om det senaste kommunal- och riksdagsvalet visade upp ett högre valdeltagande i vissa av de aktuella valkretsarna så höll den generella tendensen i sig. Detta visar att det med insatser är möjligt att påverka röstbenägenheten, åtminstone marginellt.

Samhällsutvecklingen har skapat ett legitimitetsproblem för demokratins traditionella former. För att alla människor skall uppfatta sig som delaktiga är förutsättningen att man blir respekterad och inbegripen i samhället. Finns inte denna upplevelse av tillhörighet kommer demokratin inte att framstå som självklar. Är man exkluderad från samhället leder detta till krav på att få tillträde, avståndstagande eller resignation. Därigenom utvecklas inte heller den breda och i hela folket förankrade legitimitet som varje verklig demokrati måste sträva mot. De senaste decenniernas turbulenta ekonomiska, sociala och politiska utveckling har också skapat samhälleligt accepterade attityder i förhållande till de grupper som exkluderats. Dessa kan närmast liknas vid en sorts ny moralism som bär på element av avståndstagande till det som är avvikande. Den som har hamnat utanför samhället, den som är fattig och bidragsberoende har sig själv att skylla. Framväxten av dessa tendenser har bidragit till att forma ett nytt samhällsklimat. Det har i samhällsdebatten förts fram uppfattningar som ibland för tankarna till det klassamhälle den svenska välfärdsstaten arbetade på att avskaffa.

Det svenska samhället har delats upp längs etniska skiljelinjer vilka förstärker en typ av värderingar i relation till 'den Andre' som tidigare inte tillåtits få utrymme i debatten. Diskriminerande strukturer är en del av svensk vardag på ett liknande sätt som i många andra västeuropeiska länder. Sveriges problem är långt ifrån unika, inte desto mindre är de i flera avseenden allvarliga – men de kan och måste åtgärdas. Den typ av insatser som kommer till uttryck genom storstadssatsningen är ett sätt. Från vår horisont är det ändå viktigt att påpeka att rasism och invandrarfientlighet har sina rotträdar nedsänkta i de psykiska energier som investerats i västerländsk kultur under århundraden. Sverige är en del av den postkoloniala ordning som skiktat människor mot bakgrund av hudfärg och etnisk bakgrund. Vi är väl medvetna om att denna typ av frågeställning inte ryms inom ramen för det uppdrag vi fått i samband med utvärderingen av storstadssatsningen i

Göteborg. Vi vill dock framhålla att just denna typ av grundläggande problemställningar måste upp till ytan för att utveckla förståelsen för den lägermentalitet som delat in Sverige i 'vi' och 'dom'. Vi menar att en fråga som denna är av central betydelse för varje ambition att befärma integrationen och stärka demokrati och delaktighet för alla som bor och verkar i vårt land.

Avindustrialisering, globalisering och informationsteknologi

Sedan mitten av 1980-talet har det bland sociologer och andra samhällsforskare förts en intensiv debatt om nya marginalisering- och fattigdomsmönster i Europa. En motsvarande diskussion på den Nordamerikanska kontinenten har sina rötter i den underklassdebatt som där startade redan under andra halvan av 1970-talet. Kärnan i dessa debatter handlar om hur man bäst skall förstå olika aspekter av utvecklingen mot det 'postindustriella' samhället. Tillbakagången för det traditionella industrisamhället har skapat en tilltagande social polarisering som lett till att allt större grupper av människor utestängts från vitala aspekter av samhällslivet. Denna utveckling går bland de europeiska forskarna under beteckningen 'social exclusion'. Formerna för och intensiteten i denna process mot allt mer accentuerade utestängningsmekanismer och tilltagande klasskillnader varierar, men tendensen är tveklös och unison. Under 1990-talet har allt fler grupper av människor marginaliserats och hamnat utanför samhället. Europa är idag en kontinent av aldrig tidigare skådat välstånd och överflöd samtidigt som allt fler människor hänvisas till utanförskap och fattigdom.

För att förklara denna motsägelsefulla utveckling hänvisar politiker och nationalekonomer med gemensam tunga till de närmast naturlagslika samhälleliga processer som följer med de 'kriser' som man hävdar drabbade de västerländska ekonomierna de senaste decennierna. Dessa kriser har dock inte varit värre än att BNP och det samlade välståndet för alla länder i Västeuropa vuxit kraftigt under de senaste tjugo, trettio åren.

Lyx och armod har alltid existerat sida vid sida. Det nya för dagens situation är att varken miljonärerna eller de fattiga tidigare varit så många. Diskrepansen mellan den värld där människor lever i överflöd och den där det råder brist har aldrig varit större. Enligt officiell statistik 1998 fanns det 52 miljoner fattiga, 17 miljoner arbetslösa och 3 miljoner hemlösa inom EU. Det finns inget som tyder på att detta mönster är på väg att vända. Utvecklingen mot allt större sociala skillnader sker samtidigt som stora delar av det europeiska kapitalet, bland annat genom ett förbättrat internationellt konkurrensläget, befunnit sig i en expansionsfas.

En viktig aspekt av bakgrunden till den moderna fattigdomen och de sociala utestängningsmekanismerna ligger i de omstruktureringsprocesser och den avindustrialisering som den europeiska ekonomin nu går ekonomin igenom. Dessa förändringar har sin grund i den under senare tid intensifierade internationella arbetsdelning som i debatten numer går under beteckningen globalisering. En annan aspekt av samma utvecklingsmönster är framväxten av de nya näringssektorer som har sin bas i den moderna och omvälvande informationsteknologin. Dessa nya utvecklingsmönster tenderar att skapa ett samhälle som kännetecknas av ett konstant flöde av information, kapital, kunskap och kulturella koder. Ju fler som blir indragna i dessa flöden, ju mer makt åtnjuter de som befinner sig i de noder eller knutpunkter som håller ihop dem. Denna nya samhälleliga infrastruktur av nätverk är, menar den spansk-amerikanske sociologen Manuel Castells (1999), 'informationsålderns', idealiska instrument för en marknadsekonomi som grundar sig på "innovation, globalisering och decentraliserad koncentration".

Industrialismen i sin klassiska form var inriktad på ekonomisk tillväxt, dvs. att maximera produktionen. Informationssamhället domineras snarare av en utvecklingsdynamik där källan till produktivitet i lika hög utsträckning är knutet till kunskapsalstringens, informationsbehandlings och symbolkommunikationens teknik. Den industriella produktionens effektivisering är naturligtvis alltså viktigt men det samhälle som avlöser industrialismen, det som Castells betecknar som 'informationalismen', styrs inte på samma sätt av industriproduktionens effektivisering. Informationalismen är inriktad mot kunskapsackumulation och allt mer avancerade former av informationsbehandling. Även om jakten på högre produktivitet i produktionsprocessen fortfarande är central så är det ändå den ständiga jakten på kunskap och information som i första hand utmärker de förändringar som samhälle och produktion genomgår. Detta nya nätverkssamhälle ställer nya och större krav på arbetskraften. Å ena sidan har behovet av högutbildade kraftigt ökat, samtidigt har en rad arbetsuppgifter som i de traditionella formerna för industriproduktion bars upp av den utbildade arbetskraften mer eller mindre försvunnit. För de sociala skikt som tidigare försörjde industrin med dessa former av utbildad arbetskraft finns idag ingen plats på arbetsmarknaden.

Till denna situation måste vi sedan beakta det förhållandet att de flesta Västeuropeiska länder under de senaste decennierna också tagit emot ett inflöde av immigranter från globens alla hörn. En stor del av dessa grupper saknar den utbildning de nya industriella sektorerna efterfrågar. Detta är en aspekt bakom, men inte hela sanningen, till den förhållandevis högre arbetslösheten och det allt påtagligare utanförskapet hos Europas olika immigrantgrupper. De tre senaste decenniernas närvaro av immigranter från de forna Europeiska stor-

makternas kolonier har bidragit till att destabilisera tidigare givna nationella identiteter. Därmed har också överskådlighet och osäkerheten ökat. En utveckling som i sin tur gör traditionella politiska strategier och lösningar allt mer problematiska och oframkomliga. Flykting- och invandrargrupper befinner sig av flera skäl i en mer utsatt och marginaliserad position än de som en gång betraktades som den inhemska reservarmén av arbetslösa. Marginaliserade eller socialt exkluderade 'inhemska' grupper och de utanförstående immigranterna har uppenbara gemensamma intressen, men den faktiska politiska situationen är en annan. Det senaste decenniernas tilltagande rasism och främlingsfientlighet i många europeiska länder måste bland annat förstås mot bakgrund av den allmänna osäkerhet som upplösningen av de traditionella formerna för den nationella identiteten medfört. En annan viktig faktor är det konkurrensförhållande som uppstått mellan – å ena sidan – den traditionella arbetarklass som på grund av oförmågan att anpassa sig till de samtida förändringarna i industristrukturen befinner sig i en deklasseringsprocess och – å andra sidan – de immigrantgrupper som med 'fel' bakgrund, hudfärg eller efternamn redan är placerade i det samhällsliga B-lag vars kompetens inte efterfrågas och som i nationalekonomernas räkenskaper enbart representeras som kostnad. Det ter sig som om några av de starkaste motsättningarna och de handgripligaste konflikterna i dagens Europa står mellan dessa båda grupper, båda – var och en på sitt sätt – präglade av utanförskap.

Fattigdomens avskaffande och återkomst

Den direkta fattigdom och det armod som under perioden närmast efter andra världskriget var knuten till olika arbetarklassmiljöer kunde kureras genom marknadens och lönesektorns expansion. Den kapitalistiska ekonomin gick vid denna tid in i en utvecklingsfas där arbetarklassen införlivades i det framväxande konsumtionssamhället. Den i Norden framgångsrika socialdemokratiska arbetarrörelsen (framför allt den svenska) hade nu sin glansperiod och lyckades med konststycket att sitta på två stolar samtidigt. Genom ett gynnsamt internationellt konkurrensläge och en stegrad produktivitet kunde man med sin politik tillgodose kapitalets behov, samtidigt som arbetarklassens löner och levnadsstandard också kunde höjas. Likaså kunde de arbetandes position i arbetslivet stärkas, bland annat med hjälp av en ny typ av lagstiftning som allt mer i detalj reglerade arbetsmarknaden. Nya bostäder, sociala försäkringssystem och andra välfärdsstatliga strategier gjorde att fattigdomen under de 'goda' decennierna efter kriget mer eller mindre var på väg att utplånas. Fattigdom var något som hörde en förgångna tid till – trodde vi.

Idag kan ingen som rör sig i Göteborgs eller Stockholms innerstäder

undgå att möta tiggare. Sverige är på väg att bli till vilket annat europeiskt land som helst. Även om den exempellösa utvecklingen under decennierna närmast efter andra världskriget bröts under 1970-talet så växte trots detta BNP kontinuerligt ända fram till den kraftiga 'lågkonjunkturen' i början av 90-talet. Tillväxten hejdades och ledde till att BNP:s utveckling var negativ mellan 1991 och 1993. Den svenska ekonomin tvingades vid denna tid in i en omstruktureringsprocess som fick hela samhället att ömsa skinn. Förändringen från 1980-talets överhettade inflationsekonomi, med i det närmaste full sysselsättning, till 1990-talets stålbad innebar ett smärtsamt uppvaknande. Sverige noterade arbetslöshetssiffror som till och med gick förbi flera av de europeiska länder svenska politiker tidigare använt som avskräckande exempel på samhällen där marknaden tillåtits husera fritt. Den officiella statistiken över öppet arbetslösa steg från 1,6% 1990 till 8,2% 1993. Den reella arbetslösheten var 1998 omkring 750 000 personer, detta i ett land där den arbetsföra delen av befolkningen uppgick till ca 5,5 miljoner. Antalet utan arbete och undersysselsatta var 1998 ca 1,2 miljoner, det vill säga runt 20% av den arbetsföra delen av befolkningen.

I Göteborg, en industristad i omvandling med närmare en halv miljon invånare ökade socialbidragskostnaderna mellan 1990 och 1993 med nästan 100%. Många av de visioner och ideal som varit vägledande för det svenska samhällsbygget var inte längre så lätta att upprätthålla. Det så kallade tvåtredjedelssamhället, som i realiteten snarare är ett 4/5 samhälle (Lindberg 1999), var i antågande och kategorier som fattigdom, utanförskap och segregation blev allt mer påtagliga i samhälldebatten. Det blev med 1990-talet allt tydligare att även Sverige utvecklats till ett samhälle med grupper av människor som inte längre räknades, människor som det helt enkelt ställdes utanför samhällsgemenskapen. Långtidsarbetslöshet och svårigheter för olika grupper att överhuvud ta sig in på arbetsmarknaden har lett till nya former av utanförskap. De mest utsatta grupperna befinner sig inte längre på lägsta pinnen av samhällsstegen, de har förpassats till en plats vid sidan om själva stegen. Många upplever sig inte som en del av samhället och har mycket små förhoppningar att någonsin komma i fråga på arbetsmarknaden. Detta, samtidig som de är inlåsta i brännmärkta bostadsområden och därigenom också mycket begränsade i sina möjligheter att förändra sin livssituation genom att avancera på bostadsmarknaden.

Detta samtida sociala utanförskap och denna fattigdom bekämpas inte på samma vis som under decennierna närmast efter andra världskriget. Det framstår inte längre som produktivt att dra in de aktuella grupperna i ekonomins omstrukturerings- och moderniseringsprocesser, de har helt enkelt ingen plats där. Det är inte heller någon som längre politiskt pläderar för att de nyfattiga och socialt exkluderade

kan ges aktiva roller för den ekonomiska expansionen på samma sätt som tidigare skikt av oskolade arbetskraft. Tillverkningsindustrin har inte längre samma behov av en 'reservarmé' av arbetslösa som på kort varsel kunde sättas in i produktionen. Vi har istället en situation där de krav som ställs på arbetskraften innebär att de som är inne på arbetsmarknaden tvingas arbeta mer än någonsin, samtidigt som arbetslösheten för andra grupper är permanentad. De allt påtagligare mönstren för nyfattigdom och 'social exclusion' tycks i vissa avseenden vara ett strukturellt fenomen.

Parallellt med att de socialt exkluderade utdefinierats har deras situation i hög grad varit osynlig i den politiska debatten. För partierna i det etablerade politiska systemet är det uppenbarligen ytterst känsligt och hotfullt att inför sin väljarbas identifieras med eller framstå som talesmän för det som den franske sociologen Pierre Bourdieu (1998) kallar 'det moderna eländet'. Svårigheterna för marginalgrupperna att identifiera sig med det samhälle de trots allt lever i är också beroende av svårigheterna att på egna villkor och via egna kanaler göra sina röster hörda. Kombinationen av dessa aspekter och de etablerade politiska partiernas distanserade hållning har fått till följd att dessa gruppers intresse och förtroende för det officiella politiska systemet minskat. Detta mönster av allt lägre valdeltagande bland dem som upplever sig stå utanför samhället har skakat många västliga demokratier. Att det finns en relation mellan upplevelse av delaktighet i samhället och politiskt deltagande är ingen nyhet för demokratiforskningen. I till exempel USA har svarta i sydstaterna alltid haft ett lågt valdeltagande. När detta mönster numera nu är skönjbart i flera europeiska länder – inklusive Sverige – tycks detta samband i det närmaste framstå som en nyhet för många politiska kommentatorer.

Ett nygammalt klassamhälle tar form

En aspekt av bakgrunden till framväxten av det 'moderna eländet' är knutet till nedmonteringen av välfärdsstatens institutioner. Denna utveckling mot allt svagare socialstatligt deltagande har, med den brittiske sociologen Scott Lash, skapat ett 'institutionellt underskott' som inte minst gör sig påmind i de urbana, gettoliknande miljöer där den moderna fattigdomen är mest manifest (Lash 1994). Europa går mot en samhällsutveckling där inslag av rasism, diskriminering och ökade sociala motsättningar blir allt mer framträdande. För många europeiska stater, däribland Sverige, är detta en ny situation och Lash menar att det inte längre är en fråga *om*, utan snarare en fråga *om när* och i vilken stad som den europeiska versionen av Rodney King fallet kommer att äga rum – Berlin, Marseille, Rotterdam eller Göteborg?¹

Under 1950-, -60 och 70-talen kunde Sverige stoltsera med en sam-

hällsutveckling där inkomstskillnaderna mellan invånarna minskade. Denna utveckling bröts i början av 1980-talet. Den omstrukturering av ekonomin som nu blev allt påtagligare gjorde att det för perioden 1985-1990 istället växte fram ett mönster av ökade inkomstskillnader i det svenska samhället. Detta förstärktes under de efterföljande åren då det svenska samhället gick in i det 'stålbad' som dels kom att hyvla av 'allför frikostiga' välfärdsstatliga åtaganden dels 'städa upp' i de industrisektorer och näringsgrenar som inte fasade in i den nya, allt mer globaliserade ekonomiska ordning som med kraft växt fram under 1980-talet. En ekonom som Ingemar Lindberg (1999) hävdar att nittiotals krisen inte kan förklaras av budgetunderskottet, den kan inte förstås som ett resultat av att den svenska välfärdsmodellen gick för långt. Den grundläggande orsaken till nittioalets utveckling står att finna i en global maktförskjutning där det inflytande politiken tidigare haft fick ge vika för 'marknaden'. Krisen slog med oerhörd kraft mot det svenska samhället men krisen var inte svensk. 1980-talet innebar stora skiften i vår omvärld. Den dominerande politiken runt om i Västvärlden hade under detta decennium inriktats mot att slå tillbaka inflationen. En klassisk åtgärd i detta sammanhang är att låta arbetslösheten stiga. EU samarbetet gick nu också in i ett nytt skede, inte minst genom inrättandet av EMU, den europeiska monetära unionen.

Kriterierna som ställdes på de ekonomier som ville ansluta sig var i hög grad bestämda av en inflationsbekämpning som krävde nedskärningar i de offentliga utgifterna. Den gamla beprövade socialdemokratiska politiken – att med statens medel stimulera efterfrågan och på så sätt hålla arbetslösheten stängden blev nu en omöjlighet. Sverige anslöt sig 1989 till den avreglering av kapitalmarknaden som inletts i USA 1974 och som sedan följts av Storbritannien 1979. Resten av EU gick samma väg under 1980-talet. Fria kapitalrörelser innebär nya möjligheter för och ökad makt åt finanskapitalet. Det är också möjligt att med 1980 och 1990-talen se grundläggande förändringar i de europeiska industriländernas sociala ambitioner. Om en av samhällsbyggets viktigaste målsättningar tidigare hade varit att hålla så många människor som möjligt i arbete så ersattes denna ambition nu av målet att hålla inflationen nere. Men för att pressa inflationen måste man acceptera arbetslöshet och nedskärningar i välfärden. Detta leder till inkomstskillnader och ökad ojämlikhet. Som ett resultat av detta ökar vinsternas andel av produktionskostnaderna och realräntorna stiger – de rika blir rikare samtidigt som arbetslösheten ökar och allt fler hotas av marginalisering.

Arbetslöshet och bidragsberoende

Under perioden 1990-1993 sjönk antalet sysselsatta i den svenska ekonomin med 520 000 personer och förvärvsintensiteten föll med 10,5 procentenheter. Denna dramatiska omgestaltning av ekonomin är naturligtvis grunden för de ökade inkomstklyftorna. De som drabbades av krisen i början av 1990-talet var de som redan hade en svag anknytning till arbetsmarknaden, dvs. i första hand lågutbildade, ungdomar och invandrare. Det är just i dessa grupper, inte minst genom deras bristande anknytning till trygghetssystemen, som vi kan bevittna ett tilltagande socialbidragsberoende. Under perioden 1985-1993 ökade antalet hushåll med socialbidrag med mer än 25% i riket som helhet. Kostnaderna för socialbidrag, mätt i fasta priser, ökade under samma period med 65%. Under 1990-1993 fördubblades i det närmaste de samlade kostnaderna för socialbidrag i Sverige. De tre storstadsregionerna har inte bara störst andel hushåll socialbidragstagare, det är också här vi finner de områden som har högst ekonomiskt bidrag per familj. Bland länen har Göteborg och Bohuslän under många år legat högst vad gäller bidrag per invånare.

Den ovan beskrivna utvecklingen visar knappast att välfärdsstaten kastat in handduken och gett upp sina åtaganden. De accentuerade behoven innebar en bruttokostnadsökning för de sociala utgifterna i absoluta tal, men tittar vi närmare på hur enskilda och grupper drabbades av utvecklingen så måste denna ändå beskrivas i termer av nedskärningar. De sociala utgifterna i % av BNP ökade mellan 1980 och 1995 med 6 procentenheter. Däremot drogs kostnaderna för sjukvården under samma period ner med 2 procentenheter. Kostnaderna för de socialförsäkringsutgifter som är knutna till området 'Barn och familj' mer än fördubblades mellan 1989 och 1995, från 19,1 till 41,6 miljoner (räknat i 1990 års priser). Detta har bland annat sin förklaring i att bostadsbidragen ökat. Det svenska välfärds- och trygghetssystemet har sin grund i olika principer för att inkomstbortfall av skilda slag skall kompenseras av ersättningar. Detta system missgynnar de som inte lyckats etablera sig på arbetsmarkanden och som därigenom inte kunnat kvalificera sig för inträdet i dessa trygghetssystem. Av naturliga skäl kommer här många unga och 'invandrare' att hamna i en besvärlig position. De har inte tillgång till välfärdssystemets förmånligheter när de blir arbetslösa eller sjuka och tvingas då söka socialbidrag. En annan grupp som bör nämnas i sammanhanget är ensamstående mammor. 1993 fick nästan 30% av alla Sveriges ensamstående kvinnor med barn någon gång socialhjälp. 1995 var nästan 40% av samtliga ensamstående mödrar med barn under 7 år arbetslösa. I åldersgruppen 20-24 år var det endast 50% av rikets samtliga ensamstående mödrarna som stod till arbetsmarknadens förfogande (SOU 1997:118). Ungdomar, invandare och ensamstående mödrar är i alla

studier de grupper som i första hand drabbats av de brister i välfärden som under 1990-talet.

Fattigdomens juvenilisering och etnifiering

Nationalekonomen och fattigdomsforskaren Björn Gustavsson har i sina studier också visat att de minst bemedlade idag blir allt yngre. Fattigdom är nu främst ett fenomen som rör – män och kvinnor – i åldern 18 till 30 år. Andelen fattiga över 50 år har däremot minskat avsevärt. Gustafsson använder i detta sammanhang ett relativt fattigdoms begrepp som innebär att den är fattig som har mindre än hälften av medianinkomsten. Unga är också klart överrepresenterade i statistiken över socialbidragsberoende. Så fick till exempel mer än 20% av alla landets 20-24 åringar någon gång socialbidrag under 1996. AMS statistik över arbetssökande i åldern 18-24 år visar att 167 000 eller 22% vara arbetslösa 1996, 1991 var motsvarande siffra 14% (Ungdomsstyrelsen 1998). Den snabbt förändrade arbetsmarknaden kommer också till uttryck i att endast ca 20% av de arbetande unga männen i åldersgruppen 18-24 år 1995 hade fast arbete, detta i jämförelse med 1990 då motsvarande siffra var 50%.

Ungdomsstyrelsen lyfter också fram invandrarungdomen som en av de mer påtagliga riskgrupperna. Denna grupp har uppenbart sämre förutsättningar och livs chanser i det svenska samhället än ungdomar med 'helsvensk' bakgrund. Just kombinationen att vara invandrare och ungdom innebär en extra utsatt position. Detta framträder inte minst på arbetsmarknaden där invandrarungdomen diskrimineras av arbetsgivarnas inställning (SOU 1991:60). Unga män med 'invandrarbakgrund' har ca 25% större risk att hamna i långtidsarbetslöshet jämfört med 'helsvenska' ungdomar (Ungdomsstyrelsen 1998). Men invandrarungdomens utsatthet beror inte enbart på svårigheter som är kopplade till etnicitet. Det är också så att de söker sig till arbetsmarknaden i tidigare ålder än svenska ungdomar. Dessutom kommer fler invandrarungdomar från familjer med låg utbildningsnivå, vilket oavsett etnisk tillhörighet är en kategori som visar upp högre arbetslöshet.

Gustafssons studie visar också tydligt att den andra huvudkategorin fattiga är icke-nordiska och icke-europeiska medborgare. Dessa grupper visar upp klart högre andelar fattiga än svenska och nordiska medborgare. I ett annat sammanhang har Gustafsson tillsammans med kollegan Peder Pedersen jämfört utvecklingen i de olika nordiska länderna. Man finner här att Sverige är det enda nordiska land där fattigdomen växer. Det är därför inte överraskande att invandrarna var en av de grupper som under 1990-talet ökade mest vad gäller socialbidragsberoende. Antalet icke-svenska medborgare med socialbidrag ökade t ex. i Göteborg under perioden 1990-1993 med 87%, motsva-

rande siffra för svenskar var 57%. Arbetslösheten bland utländska medborgare har sedan mitten av 1980-talet varit mer än dubbelt så hög som för befolkningen i sin helhet. 1994 var andelen sysselsatta utomnordiska 'invandrare' i arbetsför ålder endast 36%, motsvarade siffra för personer med svenskt medborgarskap var samma år 72%. För de olika grupperna av utomeuropeiska invandrare hade endast drygt 25%, eller var fjärde arbete (Andersson & Molina 1996). De skillnader mellan svenskars och invandrares möjligheter på arbetsmarknaden som var möjligt att skönja redan på 1980-talet har under 1990-talet förstärkts. Män från Latinamerika och Mellanöstern samt såväl män som kvinnor från Afrika har drabbats hårdast. Trots högkonjunktur och en ekonomi som gick för fullt i slutet av 1980-talet fick nästan 25% av invånarna i områdena med 'extremt låg inkomst' socialbidrag och trots att vi under 1990-talets sista år likaledes kunnat se en ekonomisk expansion så är inte heller denna utveckling något som kommer i någon större utsträckning komma dessa grupper tillgodo.

Materiella livsvillkor och hälsa i de 'utsatta' stadsdelarna

Med de ökande inkomstklyftorna vid mitten av 1980-talet träder också en intensifierad debatt om livsvillkoren i de stora städernas yttre områden fram. Denna debatt får också politiska konsekvenser. Den parlamentariskt tillsatta 'Storstadsutredningen', som började arbeta 1988, lämnade under 1989 och 1990 en rad 'underlagsrapporter' om livsvillkoren i Sveriges största städer. I utredningens slutbetänkande, *Storstadsliv. Rika möjligheter, hårda villkor* (SOU 1990:36), konstaterades att det i storstädernas 'minst attraktiva' områden fanns en överrepresentation av invandrare, arbetslösa och individer som var mer eller mindre utslagna från arbetsmarknaden. Likaså var andelen ensamstående kvinnor med barn och andelen förtidspensionerade här högre än för andra områden. Det fanns här också en stark överrepresentation av personer med dålig hälsa. Medellivslängden var i dessa områden markant lägre än för genomsnittet i riket. Antalet hushåll med socialbidrag var högre. Det är under de undersökta åren 1988-1990 möjligt att se att bidragsberoendet här ökade snabbare än genomsnittet i de regioner där de utsatta områdena är belägna. Storstadsutredningen pekade på behovet av att, som en konsekvens av den dramatiskt förändrade situationen i början av 1990-talet, följa upp de resultat som framkommit.

De turbulenta åren 1991-1993 innebar påtagligt försämrade villkor för människorna i de stora städernas ytterområden. Den 1995 tillsatta Storstadskommittén, som var en fortsättning på den tidigare utredningen, konstaterar i en av sina rapporter, *Delade städer* (SOU 1997:118), att situationen nu "är att betrakta som allvarlig". Denna

kommitté identifierade i ett delbetänkande om barn och ungas uppväxtvillkor i storstädernas ytterområden – *Att växa bland betong och kojor* (SOU 1997:61) – ett stort antal 'utsatta' primärområden eller stadsdelar. En stadsdel eller ett primärområde betraktas som utsatt när kvoten mellan låginkomsttagare och höginkomsttagare överstiger ett visst värde, dvs. när stadsdelen domineras av människor med vad man karakteriserade som 'låga, mycket låga och extremt låga inkomster'. Denna positionsbestämning var gjord utifrån en klassning byggd på 8 inkomstnivåer där de tre kategorier som var överrepresenterade i de utsatta stadsdelarna befann sig på skalans botten. Av de totalt 436 primärområden (stadsdelar) som man delade in Stockholm, Göteborg och Malmö i kunde 114 områden hänföras till de kategorier man betecknade som fattiga eller utsatta stadsdelar. Den indelning som gjordes med utgångspunkt i olika former av statistiskt material för 1994 visade att det för dessa 114 primärområden fanns 68 områden med 'låga inkomster', 34 områden karakteriserades som områden med 'mycket låga inkomster' och 12 områden klassades som områden med 'extremt låg inkomst'. Totalt fanns det 1994 717 000 invånare i dessa utsatta stadsdelar. Detta motsvarar omkring 25% av totalbefolkningen i de tre storstadsregionerna.

Göteborg uppvisade den största andelen invånare boende i dessa områden. Ca 35% av Stor-Göteborgs hela befolkning bodde 1994 i de utsatta stadsdelarna. Som ett generellt mönster för alla tre storstadsregionerna var det möjligt att konstatera att områden med extremt låg inkomst, dvs. de mest utsatta stadsdelarna, också var stadsdelar där andelen 'invandrare' var som störst. Det var också i dessa områden som låglönejobben, bidragsberoendet och arbetslösheten var mest frekvent. Detta tillsammans gör att den disponibla genomsnittsinkomsten i vissa av dessa stadsdelar knappt når upp till halva den genomsnittligt disponibla inkomsten för barnfamiljer i Stockholm. I många av de mest utsatta stadsdelarna är mer än 50% av barnfamiljerna socialbidragsberoende. I Göteborg och Malmö finns områden med 'extremt låg inkomst' där 50% av barnen har arbetslösa föräldrar. Det är också i dessa områden som födelsetalen och barnfamiljerna är som störst, omkring 40% av storstadsregionernas alla barn i åldern 0-17 år bor i de utsatta stadsdelarna. Den övervägande delen av dessa barn har 'invandrarbakgrund'.

Under 1990-talet har uppdelningen mellan bostadsområden med låga och extremt låga inkomster å ena sidan och alla andra bostadsområden å andra sidan blivit allt tydligare. Så gott som alla de bostadsområden som domineras av låginkomsttagare finns i det så kallade miljonprogrammets lägenhetsbestånd, dvs. i de bostadsområden som byggdes i de stora städernas ytterområden mellan 1965-1975. Storstadskommittén visar att andelen låginkomsttagare i dessa områden ökat mellan 1985-1995, samtidigt som andelen höginkomsttagare

minskade. I stadsdelen Hjällbo, som är en av Göteborgs fattigaste och mest 'invandrartäta' stadsdelar, är andelen höginkomsttagare endast 5%, andelen låginkomsttagare 50%, andelen socialbidragstagare 45% och andelen ensamstående föräldrar 25%. Jämför vi med siffrorna för Hovås – en av de stadsdelar i Göteborg med många höginkomsttagare – blir de skillnaderna närmast överkliga. I Hovås är ca 60% höginkomsttagare medan andelen socialbidragstagare endast är 1%. Likaså är andelen ensamstående föräldrar försvinnande liten, endast 2 av 100 mammor och pappor i området lever ensamma med sina barn.

Men ojämlikheten kommer inte bara till uttryck genom den ökade inkomstspridningen mellan olika områden. Ett annat mått på de nya samhällsförhållanden som 1990-talet har skapat är det så kallade ohälsotalet. Detta beräknas på antalet dagar som ersätts med sjukpenning, arbetsskadeförsäkring, sjukbidrag och förtidspension fördelat på antalet sjukpenningförsäkrade och förtidspensionerade. Utslaget på alla utsatta stadsdelar så är ohälsotalet dubbelt så högt som för landet i övrigt. En annan aspekt av hälsosituationen är medellivslängden. I en folkhälsorapport från Malmö stad 1996 visade det sig att medellivslängden var lägst i de mest utsatta stadsdelarna. Skillnaden mellan de områden med högst och lägst medellivslängd var 6 år för män och 3 år för kvinnor. I Storstadskommitténs delbetänkande om 'barns och ungdomars uppväxtvillkor i storstädernas utsatta områden' framgår att invånarna här har lägre medellivslängd, högre alkohol- och tobakskonsumtion samt sämre kostvanor. Dessutom pekar kommittén på att människor med knappa ekonomiska resurser oftare drabbas av ekonomisk stress, dvs. av oro för sin och sin familjs ekonomiska situation. Denna form av pressande psykosocial belastning påverkar också hälsotalet.

Välfärdsvetarna Curt Hagqvist och Bengt Starrin (1997) menar att ojämlikheten i hälsa naturligtvis måste förstås som effekter av skillnader i materiella levnadsvillkor men också som skillnader i arbetsvillkoren, dvs. skillnader som kommer till uttryck genom att de med sämre hälsa oftare har tyngre och mer riskfyllda kroppsarbeten. Dessutom finns det, menar dessa forskare, avgörande skillnader mellan olika livsstilar. Invånare i de utsatta stadsdelarna har i större utsträckning anammat livs- och beteendemönster vilka utgör en förhöjd hälsofara. Starrin och hans forskarkollegor (Starrin m fl. 1998) menar också att kombinationen av bristande ekonomiska resurser och en social position fylld av skamkänslor, till exempel på grund av att man är arbetslös och/eller att man bor i ett område som i det allmänna medvetandet är stämplat som problemområde, leder till ett försämrat välbefinnande, vilket i sin tur också påverkar hälsotillståndet. Också bland dem som har en plats på arbetsmarknaden är antalet personer som upplever arbetet som pressande och den egna (underordnande) ställningen på arbetsplatsen som frustrerande vanligare i de utsatta

stadsdelarna än i storstadsområdena i stort. Den arbetande delen av befolkningen i de utsatta stadsdelarna har i högre utsträckning fysiskt krävande arbeten och sämre möjligheter till vidareutbildning.

Enligt SOU rapport 1999:9 är det också många fler från de utsatta stadsdelarna som upplever att de saknar möjligheter att påverka sin arbetssituation vad gäller arbetstider, tempo, planering av arbetet osv. Men det är nu inte enbart kroppsliga åkommor som i större utsträckning drabbar invånarna i de utsatta stadsdelarna. Den psykiska hälsan är också sämre i dessa områden. En stockholmsstudie (SOU 1998:31) över stödet till barn och ungdomar med psykiska problem visar att ca 30% av barnen i de utsatta stadsdelarna inte klarar 4-årskontrollen. Från andra undersökningar vet vi att psykosociala 'avvikelser' är dubbelt så vanligt bland skolbarn från socialgrupp 3 som bland barn från socialgrupp 1. Under senare tid har också de ökade antalet institutions- och familjehemsplaceringarna av barn och ungdomar med 'invandrarbakgrund', barn och unga företräddesvis från de utsatta stadsdelarna, varit föremål för debatt. Rapporter från Statens institutionsstyrelse visar våren 2001 att två tredjedelar av alla unga som tas in på § 12 hem (LVU, lagen om vård av unga) har invandrarbakgrund (Korpi 2001).

Etnisk boendesegregation och rasism

Ett av det senaste decenniets otvetydiga sociala mönster är att det växt fram bostadsområden där den höga andelen 'invandrare' korrelerar med andelen låginkomsttagare och socialbidragsberoende. Vissa av dessa områden har fått rykte om sig att vara farliga och dessutom undermåliga som boendemiljöer. Medierna får det ibland att framstå som om att ett lägenhetsinnehav i någon av dessa stadsdelar innebär att man som individ är att betrakta som ett socialt problem. Så är det naturligtvis inte, majoriteten av invånarna i dessa stadsdelar (om vi ser dem sammantagna för hela riket) har inte fastnat i utanförskap och långtidsarbetslöshet, de är inte indragna i marginaliseringsprocesser som hotar att placeras dem utanför samhället. Men det finns områden där grupperna av bidragsberoende, 'nyfattiga' och marginaliserade tenderar att färga hela området sociala liv.

Att de från samhället utestängda tenderar att bo för sig och att de företräddesvis finns i de mest utsatta stadsdelarna är ett faktum. I dessa områden är andelen 'invandrare' inte bara överrepresenterade, det 'helsvenska' inslaget utgör i flera av dessa stadsdelar mindre än 10% av befolkningen. Under flera år har man kunnat iaktta hur grupper med bättre ekonomiska och sociala resurser flyttar ut. Göteborgssociologen Kirsti Kuusela redovisar i en av sina studier (1988) intervjuer med tjänstemän från olika bostadsbolag. De hävdar att svenskarna börjar lämna bostadsområdet när invandrarna utgör 25-30% av befolk-

ningen. När sedan svenskarna hamnar i minoritet, dvs. när invandrarna överstiger 50%, lämnar i princip alla som har möjlighet (oavsett etnisk bakgrund) området. När ett bostadsområde tömts på 'helsvenska' invånare och när det i medierna och i folks medvetande etablerats som ett område med tvivelaktigt rykte och låg status utvecklas i samspelet med det övriga samhället en dynamik som ytterligare förstärker de processer som redan separerat ut området från resten av staden. Inte sällan ligger dessa områden också som en satellit- eller förstäder, utkastade i naturen och på behörigt avstånd från stadens centrum. Detta innebär också att stadens övriga invånare i princip inte kommer i kontakt med de människor som bor i dessa områden annat än via televisionens exotiserande bilder av choroosande sambakarnevaler eller kvällstidningarnas demoniserande skräck- och eländesrepotage om kriminella invandrarungdomar på glid.

Att olika grupper av människor bor för sig är inte i sig ett problem. Men när uppdelningen av boendet och användandet av staden i stort är uttryck för en social skiktning där olika grupper har skilda ekonomiska, politiska, kulturella och sociala resurser måste detta rumsliga åtskiljande ses ur ett annat ljus. De faktorer som styr boendesegregationen är många men det är ändå möjligt att se vissa samband mellan boende och tillgången på socialt, ekonomiskt och kulturellt kapital. Det är uppenbart att olika etniska grupper visar upp olika förmåga till integration på bostadsmarknaden och att denna integration tycks följa förmågan eller möjligheten att ta sig in på arbetsmarknaden. Det är alltså inte entydigt så att invandrarskap med någon självklar automatik medför ett boende i miljonprogrammets mest utsatta områden. En invandrad, vit, nordamerikansk läkemedelsforskare har vanligtvis helt andra resurser och bemöts också av svenska myndigheter och allmänhet på ett helt annat sätt än en lågutbildad, somalisk flykting. Det finns, enligt kulturgeografen Roger Andersson (1997), inga belägg för att det är viljan att bo med sina landsmän som styr den etniska boendesegregationen. I en studie som Roger Anderson gjorde tillsammans med kollegan Irene Molina (SOU 1996:55) fann man att den etniska boendesegregationen i Sverige under 1990-talet främst har sin grund i brist på ekonomiska möjligheter. Men utöver olika ekonomiska resursaspekter finns andra strukturella skillnader som missgynnar invandrarna jämfört med de etniska svenskarnas situation. Andersson & Molin pekar på diskriminerande behandling från mäklare, bostadsföretag och från svenskar som inte vill bo nära människor med 'avvikande kulturmönster'. Den typ av diskriminering och de hinder som många invandrare möter på arbetsmarknaden finns uppenbarligen också på bostadsmarknaden.

Irene Molina menar i sin omfattande avhandling *Stadens rasifiering. Etnisk boendesegregation i folkhemmet* (Molina 1997), att bostadssegregationen snarast skall ses som ett uttryck för de rådande

maktförhållandena i det svenska samhället. Hon avser då makt i såväl ekonomiskt som ideologiskt och politiskt avseende. Men Molina menar vidare att segregationen inte enbart är en spegel av rådande förhållanden mellan olika grupper av människor, den bidrar också till att reproducera dessa förhållanden. Hon menar att det urbana rummet rasifierats, dvs. att de diskriminerande mekanismer som drabbar olika grupper på arbetsmarknaden, i mötet med ordningsmakten, i det juridiska systemet också finns på bostadsmarknaden. Boendet har allt mer kommit att differentieras efter vissa i det svenska samhället gällande föreställningar om olika invandrargrupperns ställning och status vad gäller 'ras' och etnisk bakgrund. Detta tycks också vara Roger Anderssons uppfattning. De slutsatser som Storstadskommittén kommer fram till via sina studier betonar att segregationen i främsta rummet är ett klassfenomen. Andersson (1999) är kritisk och menar att kommitténs betonande av klass tenderar att allt för enkelt avfärda etnicitets- och 'ras'-faktorn. På tre viktiga punkter riktar han kritik. 1) Kommittén ställer aldrig frågan om varför 'invandrade personer' är avsevärt mycket fattigare än vad man borde vara mot bakgrund av utbildningsnivå. 2) Kommittén analyserar aldrig var de mer välbeställda 'invandrarkategorierna' bor. Andersson menar att en sådan analys visar att inkomst betyder mindre för var man bor för vissa 'invandrar'nationaliteter än vad det betyder för Sverigefödda. 3) Likaså menar han att de mer invandrarspecifika hindren för att ta sig fram på bostadsmarknaden inte diskuteras i tillräckligt hög grad. Möjligheterna att ta till exempel banklån är en aspekt av de villkor som skiljer vissa 'invandrargrupper' från etniska svenskar.

Svensk rasism?

Detta leder oss in på den svenska rasismen och 'invandrar-' och främlingsfientligheten. Forskaren Anders Lange (1997) har undersökt 'invandrades' upplevelser av diskriminering på arbetsplatser, i boendet, inom utbildningssystemen, i kontakten med myndigheter, i nöjeslivet osv. Denna forskning är ingen upplyftande läsning. Mellan 30-50% av de personer Lange intervjuat hade minst ett par gånger under det senaste året blivit utsatta för hot, trakasserier eller kränkande och förolämpande bemötande på allmänna platser på grund av sin utländska bakgrund. Omkring 65% av de afrikanska män Lange intervjuade hade vägrats tillträde till krogar, klubbar och andra nöjeslokaler. 25% hade upplevt kränkande behandling från socialtjänsten, många hade liknande upplevelser av relationen med representanter från de institutioner som handhar samhällets arbetsmarknadsinsatser såväl som möten med polisen. Många fler har inte fått de jobb de sökt trots att de har de formella kvalifikationerna. En nyutkommen studie gjord av Svenska Kommunförbundet (1999) på över 100 'invandrarföretag' i

Stockholm – *Fördel och mångfald* – visar till exempel att endast 23% av de undersökta företagen hade fått låna pengar i bank eller kreditinstitut. Rapportens författare menar ”att man inte kan utesluta att det för invandrarnas del förekommer diskriminering i arbetslivet”.

Vissa etniska grupper har i det svenska samhället tilldelas underordnade positioner. Detta har medfört upprättandet av nya gränser eller demarkationslinjer mellan olika delar av befolkningen. Dessa gränser är, som sociologen Aleksandra Ålund (1997) påpekat, både faktiska och symboliska. De faktiska gränsdragningarna är den konkreta diskriminering som skiljer människor åt i arbetet och boendet. Resultatet av denna diskriminering är högst påtaglig men ändå inte alltid så synlig i vardagen för majoriteten av svenskarna. Genom systematiska studier av den statistik som finns för de flesta samhällsområden visar sig denna diskriminering i otvetydiga mönster. De symboliska gränsdragningarna är ofta mer direkta och synliga i det dagliga. Men denna typ av diskriminerande ’vardagsrasism’ kan ändå vara svårare att bedöma omfattningen och betydelsen av. Den verkar på ett subtilt och ibland svårdefinierbart sätt med att förstärka rädslan för det som är annorlunda och främmande. Den symboliska dimensionen av de etniska differentieringsprocesser som framträtt i det svenska samhället under 1980- och 1990-talen handlar om hur den som inte är som ’vi’ stigmatiseras och demoniseras. För de utsatta är effekterna av den dolda och många gånger omedvetna ’symboliska vardagsrasismen’ ofta svårare att handskas med än med den ’faktiska’ diskrimineringen. Den senare kan man bekämpa genom att peka på ’fakta’ och sedan hänvisa till lagstiftning och medborgerliga rättigheter, den förra ’glider undan’, är svårare att ’bevisa’ och därmed också svårare att slåss emot.

Under senare år har det också kommit rapporter som visar hur segregationen i Sverige ser ut i en internationell jämförelse. I en OECD rapport från 1998 var vårt land ett av de i undersökningen medverkande (28) länderna som visade upp tydligast segregationsmönster vad gäller boendet. Också på arbetsmarknaden är diskrimineringen utbredd och författarna Anna Holmgren och Saleh Oweini (2000) hävdar att Sverige har en av industrivärldens mest segregerade arbetsmarknader. De under 1990-talets första hälft vanliga och allvarliga dåden mot flyktingförläggningar och ’invandrarresturanger’ med mera, kan ses som den brutala utagerande ’toppen på isberget’ av en bredare omedveten vardagsrasism som av historiska anledningar kan vara starkare i Sverige än i många andra industriländer. Den socialhygienism som var ett framträdande drag hos den svenska socialdemokratin under 1930 och 40-talen hade formats redan på 1920-talet. 1922 inrättades med aktiv medverkan från socialdemokratiska politiker världens första rasbiologiska institut i Uppsala. Här fanns föreställningar om att ’svenskarna tillhör en oförstörd ras’, dvs. att ’vi’ inte var uppblandade

med andra, lägre stående raser. Från denna diskussion om rasrenhet är steget till Lubbe Nordströms korståg mot 'lortsverige' inte långt. Smuts, orenhet och 'oredighet' i alla former skulle bort. Man ville 'dränera folkmaterialet' och avföra alla 'svaga och livsodugliga' individer ur befolkningen. Makarna Myrdal, som blev något av chefsideologer för socialhygienismen, talade i sin berömda skrift *Kris i befolkningsfrågan* om vikten av sortera bort 'icke fullt toppvärdiga individer' och om 'negativ arvshygien', dvs. sterilisering. Från de senaste årens samhällsdebatt vet vi vilka övergrepp som denna nitiska renlighetssträvan innebar. Mellan 1935 och 1975 steriliserades i vårt land mer än 60 000 människor, de flesta kvinnor. Den rädsla för det annorlunda, det 'icke rationella' och orena som denna sida av socialdemokratins politiska ambitioner representerar borde rimligtvis gett någon form av avtryck i mentalitet och självbild hos breda grupper av svenskar. Kan dessa förhållanden, i kombination med att Sverige långt in på 1950-talet var en i 'etniskt avseende' ovanligt homogen nation, bidra till att förklara varför Sverige på arbetsmarknaden, på bostadsmarknaden och i vardagslivet visar upp dessa starka demarkationslinjer mellan 'vi' och 'dom'?

Sverige som 'invandrarland'

Under senare hälften av 1800-talet och ända fram till 1930-talet var utvandringen från Sverige större än invandringen. Amerika var naturligtvis det dominerande utvandrings målet och totalt bröt 1.2 miljoner svenskar upp från sina hemman för att söka lyckan på den Nordamerikanska kontinenten. En miljon tvåhundra tusen personer motsvarade nästan 25% av Sveriges befolkning år 1900. Efter det andra världskriget har Sverige tagit emot fler människor än vad som lämnat landet. Sedan 1945 har omkring 2 miljoner människor flyttat till vårt land.

Den svenska industrins situation efter det andra världskriget var naturligtvis ytterst fördelaktig. Ett krigshärjat Europa utan produktionskapacitet och med brist på i princip allt väntade på svenska varor och tjänster. Europa behövde konsumtionsvaror, produktionsmedel och transporter och framför allt den svenska verkstadsindustrin och skeppsvarven gick för högtryck. Den tunga industrins expansion genererade köpkraft vilket ledde till att även mer konsumtionsorienterade näringsgrenar, som till exempel konfektions- och skoindustrin, gick in ett expansivt utvecklingsskede. Här var alltså marknaden i främsta rummet inhemsk och nya skikt i samhället efterfrågande nu kläder, skor, husgeråd, möbler, populärkultur osv. De ekonomiska hjulen snurrade allt snabbare men ett av de stora problemen var bristen på arbetskraft, trots strukturrationalisering, folkförflyttningar och kvinnornas inträde på arbetsmarknaden.

Perioden 1950-1974 innebar en aldrig tidigare skådad expansion och behovet av arbetskraft luckrade upp den tidigare återhållsamma invandringspolitiken. Under 1950-talets första hälft upphörde i princip alla restriktioner för arbetskraftinvandringen till Sverige. Även om en del specialutbildad utomnordisk arbetskraft hämtades in så var det till en början, under 1950-talet, främst arbetare från de övriga nordiska länderna som kom hit. Under perioden 1950-1974 ökade BNP med nästan 100%, eller igenomsnitt 4% varje år. Speciellt expansiva var åren 1960-1965 och det är också denna period som visar upp det största arbetskraftsbehovet. Trots att 44% av landets kvinnor förvärvsarbetade 1965 kunde detta inte täcka de behov av arbetare som industrin då hade. Under de första 6-7 åren av 1960-talet anlände därför stora grupper av arbetare från södra Europa, framför allt Jugoslavien och Grekland. Med denna invandringsvåg uppstår en ny situation på den svenska arbetsmarknaden. De nya arbetarna skapade 'oreda' för fackföreningsrörelsen. Detta, i kombination med att det mot slutet av 1960-talet skedde en viss avmattning i konjunkturen, var bakgrunden till att ett stopp för utomnordisk arbetskraftinvandring tvingades fram 1968. Mellan 1950-1967 hade mer än 530 000 personer invandrat till Sverige, 95% av dessa var knutna till den svenska industrins behov av arbetskraft (Lund & Ohlsson 1999). Under perioden 1975-1997 var den ekonomiska tillväxttakten betydligt svagare. Den genomsnittliga årliga ökningen ligger under denna period på 1,5%, vilket är mindre än hälften för den genomsnittliga ökningen mellan 1950-1974. De utomnordiska invandrare som kommit till vårt land sedan 1975 har lämnat sina hemländer av helt andra anledningar än att söka arbete. Ekonomihistorikerna Christer Lund och Rolf Ohlsson menar att det finns ett klart samband mellan ekonomiska konjunkturer och invandringspolitiken.

Perioden 1975-1997 har inneburit en dramatisk omstrukturering av svenskt näringsliv. Om strukturomvandlingen under 1950 och 1960-talen krävde mer arbetskraft till i första hand verkstads- och tillverkningsindustrin så är den senare perioden präglad av en motsatt utveckling. Vid mitten av 1960-talet uppgick antalet förvärvsarbetande i industrin till 45% av den totala arbetskraften, motsvarande siffra för 1995 är 26%. Detta innebär att det 1995 var 450 000 färre personer sysselsatta i industriproduktion än vad som var fallet 1965. Detta trots att den totala arbetskraften ökade med 600 000 personer. Efter 1965 började den tidigare starkt uppåtstigande kurvan för svensk industri utplana ut. De övriga europeiska länderna kunde nu skörda frukterna av sina modernare och effektivare produktionsapparater. Med den så kallade oljekrisen 1973-1974 framstår det allt tydligare att den svenska industrin har problem att hävda sig. Man möter allt större svårigheter med att få avsättning för sina produkter. Arbetsgivare klagar över högt löneläge, men vad som behövdes var en ny genomgripande

strukturuomvandling. Denna lät vänta på sig och istället löste man den svenska exportindustrins avsättningsproblem under 1980-talet med devalveringar som gjorde svenska produkter billigare utomlands. På detta sätt sköt man problemet framför sig ända tills man tvingades in i 'stålbadet' vid inträdet av 1990-talet.

Förvärvsintensitet och arbetsmarknad

Den nya ekonomiska situationen förändrade också villkoren för 'invandrarna' i Sverige. Sedan 1975 hade deras ställning på arbetsmarknaden blivit allt mer problematisk. Naturligtvis gällde detta i första hand de nyanlända flyktingarna. Men de senaste tjugofem årens omstruktureringsprocesser hade också lett till att tidigare på arbetsmarknaden etablerade invandrargrupper fått svårigheter att hålla sig kvar i arbetslivet. Detta hade blivit allt tydligare under 1980 och 1990-talen då efterfrågan på arbetskraft med kompetens för verkstadsindustrin inte är lika stark som tidigare. Många av dem som en gång kom hit för att jobba i den svenska industrin blev nu av med sina arbeten. Nu framträdde nya krav på arbetskraften. Eftertraktade var de med specialistkunskaper inom de sektorer som nu står för den ekonomiska expansionen. Inte ens under högkonjunkturen under slutet av 1980-talet lyckades de en gång hitkallade industriarbetarna ta sig tillbaka till arbetsmarknaden. Den kompetens man hade svarade inte mot de behov som näringslivet ställde.

Under perioden 1950-1970 var invandrarnas genomsnittliga förvärvsintensitet högre än för den svenska befolkningen. Framför allt var den höga förvärvsintensiteten hos invandrarkvinnorna påfallande. Det var inte ovanligt att man hade såväl två som tre arbeten. Från mitten av 1970-talet förändrades denna situation. Sedan 1976 har arbetslösheten för 'invandrare' varit dubbelt så hög som för svenskarna. Trots en rad riktade åtgärder, som t ex svenskundervisning, konstaterade invandrarpolitiska kommittén i sitt betänkande redan 1984 att invandrarnas situation på arbetsmarknaden var betydligt svårare för den övriga befolkningens. Framförallt de nya flyktinginvandrarnas brist på för den svenska arbetsmarknaden relevanta utbildningar hade gjort inträdet i arbetslivet svårt. De som hade utbildningar med sig från sina respektive hemländer hade haft svårt att använda dessa eftersom de inte ansågs svara mot de krav som ställs i Sverige. Detta innebar att även akademiskt utbildade hamnade i arbetslöshet och i många fall inte ens kunde få arbeten som låg långt under deras kompetens.

Genom devalveringar och genom utbyggnaden av den offentliga sektorn lyckades Sverige förhindra att arbetslösheten under 1970 och 1980-talen galopperade iväg på samma sätt som i andra europeiska länder. Med hjälp av arbetsmarknadsåtgärder såg man till att svaga och utsatta grupper som t ex ungdomar och handikappade kunde hålla sig

kvar på arbetsmarknaden. Denna typ av riktade åtgärder kom aldrig att gälla för 'invandrarna'. De var de första som fick känna på den beska medicin som under 1990-talet drabbade allt fler grupper i det svenska samhället. Under decenniets första halva började nya sociala mönster framträda allt tydligare. Flyktinginvandringen, som nu ökade kraftigt, i kombination med den ekonomiska krisen skapade en situation där framför allt 'icke-etniska svenskar' i en tidigare aldrig skådad omfattning tvingades in i nya former av diskriminerande utestängnings- och marginaliseringsprocesser. Av de utrikes födda i åldern 16-64 år som kommit till Sverige 1993-1997 hade endast 25% någon form av sysselsättning 1997. 1994 kunde AMS i en studie konstatera att i den studerade gruppen av flyktingar som kommit till Sverige 1991 så var det endast 6% som hade någon form av anställning.

Det Nya Sverige som växt fram under de två senaste decennierna har i flera avseenden blivit en del av Europa. Detta har bland annat inneburit att sociala, ekonomiska och politiska villkor i vårt land är infärgade av rasism och främlingsrädsla som vi för tjugo år sedan trodde oss vara vaccinerade emot. Att i vår upplysta och moderna tid behandla människor olika på grundval av hudfärg eller kulturell bakgrund var något vi hänförde till de forna kolonialmakternas oarbetade förflutna. I Sverige byggde vi en jämlik och modern välfärdsstat som dessutom i internationella sammanhang betraktade sig som tredje världens röst. Med ingången av 1990-talet blev rasistiska nidingsdåd allt vanligare och främlingsfientlighet blev en del av den svenska vardagen. Men rasismen tillskrevs skinheads och extrema, små politiska grupper eller aparta särlingar inom de etablerade partierna. Men de siffror som redovisats i detta kapitel vore omöjliga om det inte också fanns en underliggande, i det tysta verkande, 'strukturell' främlingsrädsla och rasism.

Sveriges senare historia visar inte prov på samma koloniala och imperialistiska ambitioner som många andra europeiska länder. Trots detta är de 'postkoloniala' villkor och strukturer som är framträdande i länder som till exempel Frankrike och Storbritannien närvarande också i vårt land. Sverige är en del av det Nya Europa och 'AMS statistik över arbetslösheten är en exakt guide till de globala maktförhållandena' skriver Per Wirtén (1996). På detta sätt placerar Wirtén in Sverige i den samtida postkoloniala ordningen. Ingenstans är denna ordning tydligare än i de under 1960- och 70-talen producerade förorter som idag rymmer stora grupper av 'invandrare'. Det satellitförhållande dessa representerar är inte enbart uttryck för ekonomiska, sociala och politiska villkor, det har också kommit att skapa en specifik form av 'postkoloniala känslöstrukturer' hos många av de människor som bor i dessa områden. Om vi verkligen vill ta itu med de frågor om segregation, integration och ökad delaktighet som storstadssatsningen har som mål att åtgärda är en dekonstruktion av vår egen historia och

självförståelse nödvändig. Många av våra informanter ger just uttryck för att den situation storstadssatsningen uppmärksammar inte kan lösas så länge 'invandrare' är oönskade och i första hand betraktas som ett problem.

Del II:

Fyra stadsdelar

ÅSA ANDERSSON

Bergsjön

”Valdeltagandet ökade ju faktiskt rätt markant i Bergsjön jämfört med förra valet och en del av det är säkert på grund av Storstads-satsningen. Man måste väl ibland tro att det som görs blir bra också.” (Politiker, Stadsdelsnämnden Bergsjön)

Frågeställningar, utgångspunkter och tillvägagångssätt

Detta kapitel behandlar arbetet med Storstadssatsningens delområde tre med inriktning på frågor som rör demokrati och delaktighet i stadsdelen Bergsjön. Kapitlet har som övergripande syfte att med hjälp av ett *analytiskt utvärderande angreppssätt diskutera fokus och möjliga konsekvenser i olika typer av åtgärder som genomförts med avsikt att höja det demokratiska deltagandet och delaktigheten hos de boende i Bergsjön*. Efter att utgångspunkterna kommenterats kommer en kort bakgrund och lägesbeskrivning av stadsdelen att ges för att sedan beröra områdena: informationskanaler, metoden – dialog och samverkan samt deltagande och delaktighet. Genomgången kommer också att ge visst utrymme åt aspekter som aktualiserar könsperspektiv och jämställdhetsarbete inom Storstadssatsningens nämnda målområde. Avslutningsvis tas också frågor om långsiktighet och lärandeprocesser upp.

Diskussionen kommer bland annat att föras genom att olika aktörspositioner ställs i relation till varandra. På ett inledningsvis förenklat sätt kan dessa positioner definieras som utgöras av de verkställande tjänstemännens position respektive de boendes/brukarnas position. Genast bör då påpekas att dessa positioner inte alltid tydligt kan åtskiljas samt att ingendera av positionerna på något vis är entydig, i synnerhet inte den som utgörs av de boende. Det finns vissa av tjänstemännen som också är boende i stadsdelen. Och ur gruppen boende urskiljs vidare en kategori som i framställningen kommer att kallas boendeaktiva, vilket som benämningen avser signalera handlar om dem som har eller har haft en mer än genomsnittligt aktiv roll i diverse utvecklingsprocesser i Bergsjön. Vissa av dem har också haft kortare projektanställningar inom ramen för de lokala utvecklingsavtalen. Utöver dessa kategorier förekommer även stadsdelspolitiker, som är boende i stadsdelen men som innehar en särskild position på grund av sitt politiska uppdrag. Framställningen kommer att följa hur de olika positionerna uppfattat och förhållit sig till olika typer av processer.

Att utvärdera alla de enskilda projekt som har fått beviljade medel från Storstadssatsningen är inom ramen för en skrivning som denna givetvis omöjligt. Vad som kommer att göras är istället att på ett exemplifierande vis diskutera, analysera och därmed utvärdera olika typer av satsningar som förekommer. Genom att ta fasta på vissa teman och tendenser som vi uppfattar kommer till uttryck inom de olika satsningarna, avser vi att så säga att ”läsa dem” i förhållande till de mål som det lokala utvecklingsarbetet i arbetet med Storstadssatsningen strävar mot. Det handlar då inte så mycket om att avgöra om det ena eller andra specifika projektet varit lyckat och/eller är värt att satsa vidare på, som att på en mer övergripande nivå diskutera

kring fokus och möjliga konsekvenser i olika typer av satsningar. De breda övergripande frågeställningarna handlar därmed om att försöka urskilja vad som karakteriserar arbetet avseende deltagande och delaktighet i stadsdelen och hur insatserna kan sägas svara mot de mål som formulerats avseende det lokala utvecklingsarbetet.

Föreliggande arbete baseras på tre olika typer av källor: ett urval av centrala lokala *dokument*, *intervjuer* med lokala tjänstemän, projektledare och politiker, samt boende som varit delaktiga i något av projekten inom Storstadssatsningen (36 personer), samt *deltagarobservation* på ett mindre antal möten och tilldragelser i eller om Bergsjön. Intervjuerna och deltagarobservationerna har utförts av Thomas Johansson och Åsa Andersson, sistnämnda står dock ensam för författandet av föreliggande text.

Materialet som utvärderingen bygger på är i flera avseenden begränsat och den tidsperiod då primärmaterialet, bestående av intervjuer och deltagarobservationer, samlades in är också begränsad. Detta gör i viss mån att även de slutsatser som dras har sina begränsningar. Det är därför viktigt att vara uppmärksam på att rapporten metodologiskt har en *kvalitativ ansats*, vilket innebär att anspråken på representativitet och generaliserbarhet inte eftersträvar någon kvantitativ eller statistisk giltighet. Generaliserbarheten kan snarare sägas vara teoretisk i den mån att det kvalitativa tillvägagångssättet eftersträvar att hitta *grundläggande teman eller tendenser och principer i det som undersöks, för att därigenom göra olika situationer möjliga att värdera och jämföra med varandra analytiskt*.

Möjlighetsstruktur

I Nihad Bunars rapport "*Det händer saker*", som utgör en delrapport i utvärderingen av Storstadssatsningen i Stockholms län, presenterar och använder författaren en utvärderingsmodell bestående av två kategorier, där den ena kallas för *den grundläggande möjlighetsstrukturen* och den andra *Community*. Uppdelningen används för att lyfta fram olika dimensioner i utvecklingsarbetet men är också ett sätt att skilja insatserna inom Storstadssatsningens olika målområden åt. Enligt Bunars kategorisering klassificeras satsningarna på arbete och utbildning, det vill säga målområde ett och två, som utgörande de avgörande dimensionerna för att tillhandahålla en möjlighetsstruktur för individerna i de berörda områdena. Community sammanfattar satsningar på demokrati, trygghet och trivsel, kultur, fritid och hälsa, det vill säga Storstadssatsningens målområde tre, vilket, menar Bunar, har betydelse för områdenas sociala liv och sociala status (2003:52-53). Definitionen av kategorierna i Bunars utvärderingsmodell återges här för att tydliggöra det sammanhang där han formulerat dem, även om vi inte kommer att använda oss av begreppen på samma sätt.

I föreliggande framställning används endast det ena av begreppen,

möjlighetsstrukturen, men i detta sammanhang används det för att diskutera det arbete som utförts inom målområde tre. *Möjlighetsstruktur* betecknar här *den sociala struktur som bildas, stärks eller försvagas till förmån eller nackdel såväl för individer och grupper som för områdets sociala liv och status*. Demokrati och delaktighet är nämligen, som vi ser det också beroende av någon form av möjlighetsstruktur, varför det blir ett användbart begrepp även i denna utvärdering.

Bakgrund, lägesbeskrivning och målformuleringar

1997 inleddes på uppdrag av Bergsjöns stadsdelsnämnd ett utredningsprojekt kallat ”Bergsjöns framtid”. Detta innebar att det utfördes en omfattande undersökning och kartläggning av hur det var att bo och leva i Bergsjön vid den aktuella tidpunkten. En grupp utredare och forskare involverades i att inventera, diskutera och att ta fram ett underlag för en analysrapport och remissunderlag, för aktörer som fastighetsägare, boende och deras organisationer, beslutsfattare, statliga och kommunala verksamheter, handel och näringsliv. Detta resulterade i rapporten, *Bergsjöns framtid* vilken innehåller noggranna kartläggningar av stadsdelen och dess befolkning. Där finns bland annat en specificerad demografisk beskrivning, där en rad sociala faktorer går igenom. Här berörs sådant som invånarnas *hälsoläge* – där Bergsjön stod för Göteborgs högsta ohälsotal vid tidpunkten för undersökningen, *utbildningsnivå* – mycket låg i förhållande till kommunens genomsnittliga, och *inkomstnivå* – Göteborgs lägsta.

Rapporten består också av ett antal sammanställningar och analyser av hur de boende uppfattar sin livsmiljö och sin livskvalitet. Här framträder en bild präglad av utanförskap och en allmän känsla av att leva i en del av staden där ingen annan egentligen vill bo. Många upplevde också en brist på möjligheter att själva aktivt påverka sin situation. Arbetslösheten framträder som den allt överskuggande orsaken till missförhållandena. När rapporten skrevs var det knappt fyrtio procent av invånarna i stadsdelen som förvärvsarbetade. Bland de utländska medborgarna i åldersgruppen 20-64 år hade endast en femtedel förvärvsarbete. Samma siffra för stadens samtliga utländska medborgare var 36 procent. Sett i förhållande till Göteborgs befolkning i dess helhet sjönk under hela 1990-talet den andel av den svenskfödda befolkningen som var sysselsatt, från 83 procent till 76 procent. För invandrare i förvärvsarbetande åldrar minskade andelen från 68 procent till 48 procent. Men om man dessutom särskiljer gruppen utlandsfödda utifrån i vilka länder de är födda framgår det att bland människor födda i Asien och Afrika stod år 2000 nära två tredjedelar utanför arbetsmarknaden i Göteborg (Andersson 2003).

Arbetsmarknaden såväl som bostadsmarknaden kan därmed be-

traktas som innehållande rasifierade dimensioner. Med det menas att det finns en uppsättning diskriminerande mekanismer som verkar på olika nivåer i samhället men som har det gemensamt att de gör systematiska skillnader mellan grupper av människor med olika ursprung till ett ”naturligt” inslag i samhället (Molina 1997; Sernhede 2002). Den grupp som i högsta grad står utanför arbetsmarknaden och uppvisar de mest markanta segregerade mönstren i boendet utgörs nämligen sammantaget av invandrargrupper från specifika länder och regioner. Det handlar om dem som majoritetssamhället definierar som befinnande sig längst från Sverige, geografiskt (med undantag för angloamerikaner) men framförallt kulturellt. Det framträder alltså en systematik, både på arbets- och bostadsmarknad, ifråga om var det stora flertalet människor tillhörande dessa grupper hamnar i de svenska större städerna. I början av 2000-talet är Bergsjön en av de stadsdelar där en stor andel av Göteborgs utomeuropeiska invandrare bor.

Det är i sammanhanget viktigt att ta i beaktande att arbetslösheten i förhållande till boendesegregationen inte med nödvändighet utgör ett orsaksförhållande som verkar i den riktning där det förra är det som ger det senare. Det finns tendenser som tyder på att orsaksförhållandet verkar eller rörelsen försiggår i båda riktningarna. Det innebär att själva boendet i vissa hårt stigmatiserade stadsdelar kan utgöra en begränsande faktor för möjligheter på arbetsmarknaden. Som Karl-Olof Arnstberg uttryckt det kan man ”spekulera i om klasssamhället har fått *platssamhället* som arvtagare” och han påpekar vidare förekomsten av ett nytt slags stark platsmedvetenhet vad gäller medborgarnas val av bostad (2000:176 ff.). Geografiska fördelningar avseende boendemönster bör alltså inte bara betraktas som ett resultat av sociala processer. Geografin bidrar också till att forma sociala relationer (Harvey 1985:109 ff.; Andersson 2003:36). Detta förhållande exemplifieras i en artikel som 2003 publicerades i *Göteborgs-Posten*. Där uppges 64 procent av alla barn upp till 17 års ålder i Bergsjön leva i fattigdom, enligt Rädda Barnens definition. En långtidsarbetslös kvinna citeras där med orden:

När arbetsgivarna får höra att man är ensamstående med barn och bor i Bergsjön så blir det inget. Mot detta hjälper inga söka-jobb-kurser. Jag kan söka jobb, och önskar att arbetsgivarna gick med på en provvecka så att de ser att Bergsjöbor är lika bra som Askimsbor (G-P 6/12/2003).

*

Rapporten *Bergsjöns framtid* är en av de mest omfattande kartläggningar som gjorts av stadsdelen och även om den skrevs innan arbetet med Storstadssatsningen hade påbörjats har rapporten fungerat som ett

slags styrdokument i mycket av arbetet även kring denna satsning. I samband med det utredningsprojekt som rapporten var ett resultat av avsattes också särskilda resurser för stadsdelsutveckling i Bergsjön.

1999 inrättades ett Agenda 21-kontor i stadsdelen. Vid denna enhet har mycket av arbetet kring integration, demokratiutveckling, samhällsplanering, miljöarbete, folkhälsa och föreningsfrågor samlats. Kontoret blev också något av projektcentral för diverse miljöprojekt och projekt kopplade till vad som kallats Blommanpengarna, och sedermera även Storstadssatsningens målområde tre. Agenda 21-kontoret kan även beskrivas i termer av informations- och mötescentral och som länk mellan stadsdelens boende och diverse samhällsinstanser. Kontoret och de anställdas verksamhet har utgjort ett slags nav varifrån ett stort antal processer, bland annat sådana som har att göra med miljöarbete, grannsamverkan och föreningsutveckling, samlats. Diverse föreningsars ”pröva-på-aktiviteter” på Bergsjöskolan, som ingått i de ”öppna skolan-verksamheter” som försiggår efter den ordinarie skoldagens slut, har också sammanhållits och organiserats av personal på Agenda 21-kontoret.

Det kan i den fortsatta läsningen vara behjälpligt att ha med sig de lokala målformuleringar som Bergsjöns stadsdelsnämnd fastslagit för Storstadssatsningen som helhet och för målområde tre i stadsdelen. Måldokumenterna förutsätts utgöra i alla fall de formella utgångspunkterna för organisationen av det arbete som utförts.

Lokalt mål med storstadssatsningen

Utifrån en helhetssyn och brett angreppssätt och i samverkan med boende och andra aktörer i stadsdelen bidra till ökad social stabilitet och förbättrad servicenivå och därigenom utveckla en stadsdel som människor väljer att leva och bo i. (SDF Bergsjön 2001a:3)

Lokala mål gällande demokrati och delaktighet

Det demokratiska deltagandet och delaktigheten skall öka bland stadsdelens invånare. Att ta tillvara invånarens och andra aktörers kunskap och engagemang skall vara en naturlig del av arbetet för alla de som är verksamma i stadsdelen. (SDF Bergsjön 2001a:21)

Lokala mål för trygghet och trivsel och folkhälsa

Bergsjön skall utvecklas till en stadsdel som är och uppfattas som attraktiv att leva och bo i. Kvarboendet i stadsdelen skall öka och fler aktivt välja stadsdelen för sitt boende. Den lokala identiteten hos boende och verksamma i stadsdelen skall stärkas. Folkhälsoläget, både i form av ohälsotal och självupplevd hälsa, bör förbättras. (SDF Bergsjön 2001a:26)

I de årliga åtgärdsplanerna under satsningens fortlöpande redovisas vidare ett antal strategier som bör användas för att nå målet med ökad demokratisk delaktighet. De flesta av strategierna är av en mer övergripande karaktär och kan inom området delaktighet summeras i nedanstående punkter:

- Att stimulera aktiviteter som stärker det civila samhället i form av nätverksarbete, grannskapssamverkan och olika förenings verksamheter.
- Att medverka till att det skapas nya arbetssätt och metoder, som gärna bygger på de boendes kunskaper och resurser.
- Att stärka kunskapsprocesser som bidrar till ökade kunskaper om samhället, stadsdelen och närmiljön.

I dessa målformuleringar och strategier tar också den analyserande och utvärderande diskussion, som den fortsatta texten avser bidra med, sin utgångspunkt. De utvärderande aspekterna avser belysa om och på vilka vis man i stadsdelen har lyckats i sina föresatser men analysen avser också att kommentera innebörderna i föresatserna som sådana. Men till att börja med, hur uppfattas Storstadssatsningen som en i raden av projektsatsningar i ett område som Bergsjön? Denna mer övergripande fråga kommer i korthet att beröras som en ingång till det sociala fält som Storstadssatsningen kan betraktas som.

De centrala direktiven i mötet med lokala aktörer

Nu har de varit utsatta för projekt i många herrans år och så kommer detta. Och vad händer efter det här om vi nu inte permanentar det. Då är de återigen desillusionerade. (projektledare)

Bergsjön är i likhet med många andra stadsdelar som fått del av Storstadssatsningen ett ”projektdrabbat område”. Detta innebär till att börja med att utgångsläget präglas av ett antal brister som mer eller mindre fanns inbyggda i bostadsområdet från början, och som fortsättningsvis i viss mån fördjupats som ett resultat av brister i bostadspolitiken och integrationspolitiken. Det senare kan exemplifieras med sådant som otillräcklig introduktionsersättning till stadsdelens grundskoleverksamhet för nykomna flyktingbarn. De särskilda resurser som krävs för att dessa barn ska kunna gå i ordinarie klasser överstiger den ersättning som ges, och än värre är att introduktionsersättningen inte delas ut för anhöriginvandrare, vilka under senare år utgjort den allra största delen av nytillkomna invandrare. Otillräckligt är också det treåriga statliga anslag som tilldelas stadsdelar där flyktingar bosätter sig, ett

anslag som motsvarar kostnaden för socialbidrag. Erfarenheterna visar att det är väldigt få som kommit in på arbetsmarknaden och är självförsörjande efter tre år. Dessa är några av de förhållanden där den generella välfärdspolitiken visat sig otillräcklig för att täcka det resursbehov som finns i en stadsdel av Bergsjöns karaktär.

Bland såväl boende som yrkesverksamma i Bergsjön uttrycks erfarenheter och känslor av att man mer eller mindre blivit satt på undantag som stadsdel. Projektdrabbningen innebär vidare att när man sedan från statligt håll, med hjälp av *kompensatoriska åtgärder*, avser att åtgärda eller i alla fall mildra stadsdelens brister, kan det skapas en illusion av att området prioriteras (Arnstberg & Erdal 1998; Kings 2004). Men de tillfälliga kompensatoriska åtgärderna, varav Storstadssatsningen är den senaste, förmår inte skapa den kontinuitet som krävs för att stabilisera stadsdelen. Så länge det handlar om tidsbegränsade projekt och satsningar förmår sällan kompensationen täcka varken det ursprungliga bristtillståndet eller det nyare som nedskärningar inom ordinarie kommunal verksamhet orsakar. Istället kan det uppkomma en ”projekttrötthet” både hos boende och yrkesverksamma i avsedda områden.

Om vi börjar med den senare gruppen så verkar det ha skapats en situation där reaktionerna på Storstadssatsningen i vissa avseende blir tämligen ambivalenta. Det råder samförstånd i konstaterandet att stadsdelens särskilda behov är överhängande och att det krävs rejäla åtgärder för att åstadkomma något slags jämvikt i förhållande till resten av kommunen; för att få fler människor i arbete, minska socialbidragen, förbättra skolresultaten för stadsdelens barn och folkhälsan hos de boende som helhet. Samtidigt kan satsningen, av dem som ska förvalta och genomföra den, stundtals upplevas som ett slags halvhjärtat ingrepp från statsmakten. I förlängningen utgör de kompensatoriska åtgärderna ytterligare en särbehandling där dessa stadsdelar pekats ut och stigmatiseras i och med att de definieras som just utsatta. Och med den tilldelning av resurser som Storstadssatsningen innebär följer också nya direktiv, vilka formulerats centralt utan kunskap om eller hänsyn till de olika stadsdelarnas lokala historier av diverse projektverksamheter eller det kontinuerliga arbetet med stadsdelsutveckling (jfr Bunar 2003:142). Detta försätter de verkställande tjänstemännen i en ambivalent position där de har att anpassa de övergripande målen till den lokala historien på plats i stadsdelen samt att upprätthålla någon form av kontinuitet i de projektpräglade verksamheterna. Några av de tjänstemän vi intervjuat ger uttryck för att satsningen på så vis kan ses som såväl halvhjärtad som präglad av ett centralstyrt kontrollbehov. Orsaken till detta menar de dessutom kan stå att finna i att det handlar om stadsdelar där flertalet är utlandsfödda. En av tjänstemännen uttrycker det följande vis:

Jag skulle vilja att någon forskare någon gång sa att vi aldrig haft förutsättningar att bli en egen stadsdel, som kan leva ett eget liv och vara relativt oberoende. /.../ Ska man vara negativ och pessimistisk finns det ju en rasism inbyggd i det hela. Det handlar om en läpparnas bekännelse.

Ambivalenta reflektioner, som detta kan ses som ett exempel på, återkommer också hos flera av de boende vi kommit i kontakt med. Den nämnda projektröttheten riskerar att orsaka en misstänksam hållning. Några i gruppen boendeaktiva nämner just förekomsten av misstänksamhet och uppgivenhet som ett uttryck för en klyfta av bristande tillit mellan stora grupper av boende gentemot centrala samhällsinstanser. I vissa fall färgar denna misstänksamhet av sig även på förhållandet till de lokala instanserna och de verkställande tjänstemännen i stadsdelen. De senare har ju bland annat som sin uppgift att underlätta de boendes delaktighet i utvecklingsprocesser. Men de projektbaserade omständigheter utifrån vilka detta arbete sker, riskerar alltså i värsta fall att få motsatt effekt. En av de intervjuade bergsjöborna som deltagit aktivt i flera av stadsdelens utvecklingsprocesser beskriver tillståndet på följande vis:

Men det är också det, hur går ekvationen ihop? Jag menar dom ska pumpa in pengar i vissa sådana projekt och samtidigt så drar dom ner på andra saker, så som att man kan stänga bibliotek, som det i Lövgärdet nu senast, och sådana viktiga saker. Jag tror att folk känner sig lite uppgivna också. Jag menar, okej, man sätter in pengar i något speciellt men samtidigt så tar man pengar från något annat.

Projektröttheten kan alltså innebära att berörda områdets boende genomskådar den illusion av prioritet som kompensatoriska åtgärder till viss del utgör – vi erbjuder detta som en dold kompensation för att något annat samtidigt försämras – och tolkar projektverksamheterna som ett slags spel för gallerierna, som i det långa loppet i bästa fall utgör ett nollsummespel.

Som en del av denna projektrötthet märks också hos flera av de boende vi kommit i kontakt med en ”utredningströtthet”. Har man bott ett antal år i en stadsdel som Bergsjön så har man antagligen blivit föremål för kartläggningar och utredningar vid ett antal tillfällen. Förutom att man själv eventuellt fyllt i frågeformulär och/eller muntligen besvarat frågor så har man också hört talas om diverse utredningar som nämns i olika sammanhang. Blir det aldrig färdigutrett? När ska det hända något? Var är de konkreta resultaten? blir några av de otåliga (eller kanske rättare sagt mycket tålmodiga) frågor som infinner sig som ett slags motreaktioner på den digra utredningsverksamhet

som stadsdelen och dess invånare utsatts för. I fråga om Storstadssatsningen uttrycks också en viss oro från flera av de boende över att pengar ska läggas till ytterligare utredningar av de boendes behov, vilka de nu menar torde vara ganska uppenbara. Nu borde det vara dags för medlen att på ett effektivare sätt direkt komma in i verksamheter som på ett kännbart sätt svarar mot dessa behov och gör nytta för de boende, menar man.

På det hela taget kan det ses som att ett slags genomsådande hållning, som alltså riskerar att slå över i misstänksamhet mot områdesbaserade projektverksamheter, existerar som en negativ pol eller pessimistisk motsvarighet till den möjlighetsstruktur som ett framgångsrikt utvecklingsarbete främjar. Det finns förstås en stor variation avseende vilken av polerna som aktiveras, beroende på vilka typer av verksamheter det handlar om och vilka slags brister satsningarna i fråga är tänkta att svara mot. Den pessimistiska polen måste dock hanteras på något vis av de lokala aktörerna. Det som av de verkamma tjänstemännen brukar omtalas i ordalag som tillitsskapande processer, avser antagligen att ombesörja denna hantering.

Men vad vi från utvärderarhåll, mot bakgrund av just beskrivna omständigheter, vidare tror vara nödvändigt är att också erbjuda sammanhang, något slags forum, där just beskrivna frågor och problem uttryckligen behandlas och diskuteras, boende, tjänstemän, politiker och andra aktörer emellan. Det har visserligen ordnats politikermottagningar på Agenda 21-kontoret då man kunnat möta representanter för de politiska partierna i stadsdelen. Men dessa tilldragelser har inte nämnts av någon av de boende vi kommit i kontakt med, så den typen av mottagningar verkar inte ha fungerat i termer av något mobiliserande forum.

Om vi återvänder till de strategier som formulerats i Bergsjöns åtgärdsplan för att nå målet med ökad demokratisk delaktighet, så nämns där bland annat att man avser stärka kunskapsprocesser som bidrar till ökade kunskaper om samhället, stadsdelen och närmiljön. Att de boende tillsammans med andra aktörer ges möjlighet att diskutera kring och eventuellt på strategiskt vis agera utifrån den situation som de kompensatoriska åtgärderna innebär borde vara en del av detta. Det handlar då om att försöka förstå, förhålla sig till och agera gentemot det politiskt och samhällsplaneringsmässigt mer övergripande sammanhang som åtgärder som Storstadssatsningen utgör en del av. Utifrån de erfarenheter som uttrycks från de boende i vårt material kan man skönja en önskan och ett behov av att någonstans på uttalat vis få bemöta den maktproblematik som kommer till uttryck på olika nivåer och som man som boende i en utsatt och projektdrabbad stadsdel upplever. Att erbjuda möjligheter att från olika positioner och perspektiv kritiskt kunna diskutera och utbyta erfarenheter av projektsatsningar, i ett bredare sammanhang än det som utgörs av de

enskilda projekten, framstår därmed som en viktig demokratifråga i projekt- och utredningsdrabbade stadsdelar som Bergsjön.

Informationskanaler

I de lokala målen för demokrati och delaktighet i Bergsjön står det att invånarens och andra aktörers kunskap och engagemang ska tillvaratas som en del av arbetet för alla de som är verksamma i stadsdelen. För att detta ska bli möjligt krävs till att börja med tillgång till information eller fungerande informations- och kommunikationskanaler mellan boende, andra aktörer och de som genom sitt arbete är verksamma i stadsdelen.

En broschyr om Storstadssatsningen i Bergsjön har under perioden funnits tillgänglig på diverse offentliga platser och på stadsdelens hemsida. Varje målområde presenteras där kortfattat med ett par exempel på verksamheter, och här finns även adress, telefonnummer och e-postadress till Agenda 21-kontoret. Stadsdelen har också under hela perioden tillhandahållit en alltmer informativ hemsida med en mängd länkar för information om pågående processer och verksamheter i stadsdelen samt med telefonnummer och e-postadresser till kontaktpersoner. I januari 2000 hade man 51 besökare per dag på stadsdelens hemsida och i maj 2003 låg man på ett snitt på 155 (*Göteborgs stad Bergsjön Storstadssatsningen 2003-09-24:17*). Men detta säger förstås inget om hur många av dessa besökare som är bergsjöbor. I SOM-institutets medborgarundersökning 2003, uppger endast sexton procent av de svarande i Bergsjön Internet som använd källa till information om sådant som händer i stadsdelen (Norén Bretzer 2003:32). I stadsdelens egen lägesrapport konstateras också att den debattsida som finns på stadsdelens hemsida ”vars syfte är att underlätta den allmänna debatten i Bergsjön mellan politiker, boende och tjänstemän har ej givit önskat resultat (*Göteborgs stad Bergsjön Storstadssatsningen 2003-09-24:17*)”. Detta torde vara ytterligare en indikator på att andra mer konkreta debatt- och diskussionsforum (som diskuteras ovan) krävs för att tillvarata det engagemang som man ändå utgår ifrån att det finns hos invånarna i Bergsjön.

Det fanns under projektiden fram till årsskiftet 2002/2003 en stadsdelstidning, *Bergsjön.nu*, som gavs ut sex gånger om året av stadsdelens fastighetsföretag i samarbete med SDN Bergsjön. I tidningen kunde man läsa om arrangemang, pågående och planerade projekt i stadsdelen och följa förändringsarbetet i den yttre miljön. Det informerades också om Storstadssatsningen, bland annat i form av kortare notiser om vilka organisationer och föreningar som beviljades medel, vilka verksamheter de avsåg att bedriva för dessa och även vilka ansökningar som avslogs. Allt material i tidningen var på svenska och den distribuerades till samtliga hushåll. Denna tidning

lades dock ned utan att ersättas av något liknande.

Agenda 21-kontoret, tillsammans med Medborgarkontoret och stadsdelsbiblioteket avser bland annat att fungera som informationscentraler för de boende i Bergsjön. På biblioteket och Medborgarkontoret finns också IT-torg där man kan boka in sig för datoranvändning och uppkoppling och dessa är mycket välbesökta. Även på konsumentkontoret, *Konsument Bergsjön*, som under drygt två år i Storstadssatsningens regi, fanns som en kortare specialsatsning i stadsdelen, innefattade mycket av verksamheten information, avseende konsumentupplysning och konsumenträtt. På detta kontor arbetade projektanställda konsumentupplysare som behärskade åtminstone fem olika språk (i *Bergsjön.nu* 2001/5 uppges det att man talar 12 språk på kontoret). Man hade under verksamhetsperioden drygt 4 000 registrerade kontakter i form av personliga besök på kontoret, telefonförfrågningar, föreläsningar och studiebesök. Invånare kontaktade detta kontor i huvudsak i fråga om konsumentfrågor (70%) men det förekom också att personer vände sig till kontoret för att få hjälp att tyda post de fått men inte förstod. Gemensamt för detta kontor och de övriga nämnda informationscentralerna är dock att de förutsätter ett aktivt uppsökande från de boendes håll. Men vad som på väsentligt vis skilde Konsument Bergsjöns verksamhet från många av de andra informationskanalerna är just att där tillhandhölls information på flera språk. Detta är något som också kommenteras i Lägesrapporten 2003 där man angående konsumentkontoret skriver att: ”Förfrågningar om översättningar från andra verksamheter i stadsdelen visar på behovet av den språkkompetens som finns representerat” (*Göteborgs stad Bergsjön Storstadssatsningen* 2003-09-24:18). Någon åtgärd för att svara mot detta behov i fråga om språkkompetens nämns dock varken här eller i andra liknande dokument. Det bestående i fråga om Konsumentkontoret och dess anställda efter åtgärdens avslutande är endast att en av personalen fick anställning på Medborgarkontoret samt att övrig personal där avses utbildas i konsumenträtt.

Bergsjökanalen är en närradiostation som funnits i stadsdelen sedan 1999. Här har språktillgängligheten varit något bredare, om än selektiv och sporadisk. Inför valet 2002 deltog sex föreningar i ett demokratiprojekt där de lärde sig att producera och sända radioprogram och inför valet sände också varje förening ett eget producerat program. Konsumentkontoret hade under en tid sändningar på fem olika språk och ett par av stadsdelens nationella/etniska föreningar abonnerar sändningstid för att sända radioprogram på sina hemspråk. Vilka språkgrupper som härigenom nås och vilket slags information de kan ta del av är naturligtvis beroende av vilka föreningar som sänder och vilka slags program de producerar. I SOM-institutets medborgarundersökning uppgav endast fyra procent av de svarande Bergsjökanalen som använd informationskälla, vilket placerade

Bergsjön betydligt lägre än de andra tre stadsdelarna (vilka är de samma som ingått i Storstadssatsningen), där närradion var tre eller fyra gånger mer använd (Norén Bretzer 2003:32). Vår bedömning är trots detta att närradion är en av de möjliga informationskanaler som med relativt enkla medel skulle kunna utnyttjas i större utsträckning för att öka tillgängligheten och därmed förbättra den informativa möjlighetsstrukturen i Bergsjön.

Sammantaget kan informationen sägas ha haft en rimlig täckning i fråga om olika typer av kanaler. Om man är svensktalande vill säga. En stor andel av bergsjöborna är inte det, i alla fall inte i den grad att man obehindrat tillgodogör sig skriftligt material på svenska. Varför man i en stadsdel som Bergsjön låter så mycket av informationen bara vara tillgänglig på svenska ter sig på det hela taget missriktat. Varför har man till exempel inte låtit informationen på stadsdelens hemsida vara tillgänglig på flera språk? Det enda som finns i dess nuvarande utformning är kortfattad information på engelska men det utgör inte något av de större språken bland Bergsjöns invånare. Även flera och omfattande boendeundersökningar, som genomförts med tillgång till stora resurser, har endast distribuerats på svenska vilket gett ett stort svarsbortfall.

Väl fungerande informationskanaler torde vara av yttersta vikt för att den metod för utvecklingsarbetet, som sammanfattas i begreppen ”dialog”, ”samverkan” och ”underifrånperspektiv”, överhuvudtaget ska bli möjlig, varför detta är ett område som man som en del av det lokala utvecklingsarbetet borde ägna regelbundna mätningar, utvärderingar och förbättringar.

Metoden – dialog och samverkan

Dialog och samverkan är några av de absolut mest framträdande av nyckelord inom det fält som det lokala utvecklingsarbetet inom Storstadssatsningen i Bergsjön utgör. Dessa begrepp förekommer i så gott som alla typer av dokument som rör satsningen och även i samtalen, främst med tjänstemännen men även med boendeaktiva. I fråga om ”samverkan” är en mer övergripande fråga den om detta i sin tillämpning även förutsätter samförstånd och intressegemenskap olika aktörer emellan eller om även intressekonflikter kan rymmas i samverkansformerna? Vad gäller det som innefattas i ”dialog” torde det vara väsentligt att undersöka frågan om *vilka som för dialogen, under vilka former och med vilket innehåll?* Dialog förutsätter vidare två eller flera kommunicerande subjekt som tar någon form av ömsesidigt intryck av varandra, varför ännu en övergripande fråga blir *i vilken mån man hanterar det ojämnna förhållandet mellan positionerna varifrån dialogen sker?* Den sist ställda frågan behöver specificeras och konkretiseras. Vad vi avser är bland annat hur olika aktörer upp-

fattar och agerar gentemot varandra. Aktörer som boende, tjänstemän, politiker och bostadsföretag innehar mycket olika positioner i fråga om påverkansmöjligheter. Då man ändå avser att innefatta alla dessa kategorier i en dialog måste det ojämna förhållandet hanteras eller kompenseras på något vis för att dialogen verkligen ska fylla den avsedda funktionen i det lokala utvecklingsarbetet.

Med tanke på det som tidigare nämnts om hur några i stadsdelen centralt placerade verksamheter avses fungera som informationscentraler och/eller samlande ”länkstationer” emellan olika aktörer – medborgare och andra samhällsinstanser – kan det vara värt att något beröra hur de verksamheter som innefattas i medborgarservice (Agenda 21-kontoret, Medborgarkontoret, Konsument Bergsjön) uppfattas av medborgarna. Flertalet av de boende vi intervjuat tillhör stadsdelens föreningsaktiva i föreningar som deltagit i processer och/eller fått beviljade storstadsmedel för att bedriva sina verksamheter. Det samlade intrycket från samtalen med dessa personer är att man har haft omistlig hjälp, stöd och utbyte av nämnda instanser, i synnerhet av Agenda 21-kontoret och de verksamma processledarna där. Det berättas om engagerade, kunniga och enträgna personer med vilka man samarbetat i stort som smått. De positiva omdömena vittnar också om en mycket god tillgänglighet där exempelvis vissa föreningsrepresentanter beskriver hur de under intensiva perioder, som kan ha sträckt sig över flertalet arbetsveckor eller månader, haft nära nog daglig kontakt med processledare. Sådana typer av uppskattande bedömningar dominerar de omtalade erfarenheterna. Dock förekommer det även ett annat slag av bedömning som något bör kommenteras i sammanhanget. Några av boenderösterna menar nämligen att även om man uppskattar de personer som arbetar på de verksamheter som medborgarservicen innefattar så har verksamheterna drag av officiella myndigheter. Detta innebär förvisso inte att verksamheterna underkänns som sådana eftersom myndigheter av något slag är oundgängliga också för ett fungerande civilt samhälle. Men vad några påtalar som ett problem är en svårighet att övervinna det myndighetsliknande avståndet och känslan av kontrollinstans, eller i alla fall upplevelsen av detta hos många av de boende. I en stadsdel som Bergsjön har ju många av invånarna dessutom erfarenhet av lång inskolning i klientrollen gentemot olika slags myndigheter som de är beroende av, i synnerhet socialtjänsten.

Bristperspektivet

Det kan också vara svårt att övervinna ett slags misstroende och misstänksamhet gentemot det som omtalas som utvecklingsarbete i stadsdelen när riktlinjerna för det oftast formuleras och arbetet oftast leds av människor som inte delar samma erfarenheter som flertalet av de boende. Detta är reaktioner som vi mött hos en del av de boende som

i sammanhanget uttrycker viss skepsis gentemot att man inte i större utsträckning rekryterat bland boende i Bergsjön till viktiga poster inom stadsdelens utvecklingsarbete. Man skulle kunna ställa sådana reaktioner i relation till vissa formuleringar som förekommer i dokument då de lokala målen för utvecklingsarbetet formuleras. Följande passage förekommer i flera av måldokumenterna och åtgärdsplanerna: ”En ökad tillväxt skall ske i stadsdelen och bland bergsjöborna, dvs. de boende skall få ökad tilltro till sin egen förmåga och därmed ökad kraft att ta tag i sina liv och förverkliga sina drömmar.” Här verkar ett slags brist eller oförmåga hos de boende identifierats, som man vill åtgärda för att stärka bergsjöbornas handlingskraft och tilltro till sig själva, vilken, förutsätts det alltså, har varit bristande. Detta bristperspektiv som ibland riktas mot de boende, från politiker och tjänstemannahåll, märks också stundtals i resonemang och även i praktik avseende hur en ökad demokratisk delaktighet ska åstadkommas. En intervjuad stadsdelspolitiker uttrycker följande i frågan:

Vad skulle du säga att demokratisk delaktighet är, hur skulle definitionen på en fungerande sådan kunna se ut, eller en formulering av det mål man strävar mot?

Jag tror att ett sådant där väldigt enkelt mått, det är naturligtvis valdeltagandet, för det är på något sätt den lägsta eller mest grundläggande formen för demokratiskt inflytande. Och avstår man till och med från den som ju är en otroligt liten ansträngning, att en gång vart fjärde år släpa sig till en skola, ja då känner man nog inte att man har så stort inflytande på någonting. För det är ju en sådan viktig sak, om inte annat så symboliskt tror jag det har ett stort värde. Men mycket tror jag handlar om att greppa situationen. Alltså om man inte har den här förståelsen för hur system samverkar och att det finns system överhuvudtaget. Alltså man tror att man är personligt utsatt för någonting, att samhället jävlas med en. Att man har svårt att se att det finns ett regelverk och att det ser ut så av en viss anledning, och att det handlar inte om att just du inte ska få. Och alltså den här maktlösheten. /.../ Och att man liksom tar väldigt mycket personligt att man har svårt att se de stora sambanden på något sätt.

Detta resonemang utgör ett exempel på den form av bristperspektiv som vi menar i viss utsträckning präglar hållningen kring frågan om de boendes delaktighet i Bergsjön. Bristperspektivet kan sägas göra gällande en syn på många av stadsdelens invånare som, för att uttrycka det tillspetsat, inte bara vara i avsaknad av jobb och med sämre hälsa, utan att de dessutom avstår från möjligheter som de faktiskt erbjuds, och att de gör detta på grund av att saknar förståelse för rationaliteten

i samhällsmaskineriet.

Det är förstås väsentligt att alla människor ges möjligheter att bli medvetna om sådant som lagstiftning och de reglerade rättigheter och skyldigheter man har som medborgare i ett samhälle. Men kanske är det också andra typer av parallella och icke manifesta system som man som boende i en stadsdel som Bergsjön skulle ha nytta av att känna igen. Som vi tidigare varit inne på riskerar man exempelvis som arbetssökande eller bostadssökande med adress i Bergsjön, att kategoriseras enligt en systematik där man förfördelas, inte nödvändigtvis av personliga skäl utan enligt en rasifierad och på andra vis socialt stigmatiserande logik. Här finns alltså också system som samverkar och sammantaget utgör ett samband, även om det inte är uttalat. Vad vi vill ha sagt med detta är det finns inslag i det bristperspektiv som ibland tycks antas av tjänstemän och politiker gentemot invånarna i Bergsjön, som hindrar en jämbördig dialog. Till att börja med, när fokus riktas mot de boendes förmodade brister och oförmågor så kan det innebära att hindren för den demokratiska delaktigheten också förläggs hos de boende själva. Det skulle alltså vara de hindren som behöver uppenbaras och åtgärdas (eller som det i idrottsliknande termer kan uttryckas inom Storstadssatsningens delområde Arbete och utbildning: motiveras, stödjas, coachas, matchas och rustas) istället för de samhälleliga strukturer som marginaliserar vissa grupper av människor. Nämda bristperspektiv kan också komma till uttryck i praktiken. Vi vill med avsikt att exemplifiera, tydliggöra och utveckla detta på ett mer utförligt sätt redogöra för och använda ett exempel utifrån en av de verksamheter vi kommit i kontakt med som just handlar om ett slags demokratisatsning.

I en av Bergsjöns verksamheter som riktar sig till stadsdelens kvinnor arbetar man med något som kallas kamratcirklar. En grupp bestående av ungefär tio kvinnor, alla med invandrarbakgrund, träffas varannan vecka under en period för att arbeta med ett tema tillsammans. Ett av de teman det under tidsperioden för Storstadssatsningen har hållits cirkelverksamhet kring har varit demokrati. Arbetssättet kring detta tema liknade i mycket klassisk folkbildande studiecirkelverksamhet. Cirkeln hade hjälp av en pedagog som använde sig av ett egenhändigt utformat studiematerial. Tanken var den, föreställer vi oss, att deltagarna först skulle ges en förståelse för hur samhället är organiserat för att sedan kunna relatera detta till frågor som rör demokrati. Pedagogen lät förstå att det handlade om nödvändig kunskap som man måste ha också för att till fullo förstå innehållet i dagstidningar och i nyhetsprogram på tv. För att åskådliggöra detta förhållande använde pedagogerna vid ett av mötestillfällena ett exempelresonemang som gick ut på att om man förstår hur beslutsprocesser går till, vilka som är inblandade, vilka centrala instanser som berörs i en viss samhällsfråga, så behöver man inte oroa sig så mycket om man

till exempel läser en artikel om att kollektivtrafiken är hotad. Har man kunskap om samhället och hur det är organiserat kan man vara trygg i förvisningen om att en institution som kollektivtrafiken är så pass stabil att sådana genomgripande förändringar möjligtvis kan föreslås av någon men sannolikt inte kommer att genomföras.

Exemplet med kollektivtrafiken användes alltså som inledning för att förklara varför en grundläggande kunskap om samhällets organisering är nödvändig för att man ska kunna känna sig trygg i detta samhälle. Vårt intryck är dock att valet av exempel och det förklaringsvärde det gavs också var symtomatiskt för den inställning som präglade upplägg och arbetssätt i nämnda cirkel, vilken hade prägeln av vuxenutbildning i samhällskunskap på grundskolenivå. Det var Sverige som något av idealbilden av en fungerande demokrati som utgjorde utgångspunkten för de resonemang som fördes. I sammanhanget kan för övrigt exemplet med kollektivtrafiken te sig något ironiskt då Göteborgs lokaltrafik nyligen hade genomgått förändringar som för resenärernas del inneburit såväl ökade kostnader som indragna linjer. Vad förbindelser till Bergsjön anbelangar kom en busslinje som trafikerat sträckan mellan Bergsjön och Östra sjukhuset att läggas ned. Detta har resulterat i att bergsjöborna numera inte har någon direktförbindelse till nämnda sjukhus, där bland annat alla specialistkliniker för barnsjukvård i Göteborg, akutmottagning för barn samt BB är belägna. Avståndet mellan Östra sjukhuset och Bergsjön är inte särskilt långt, om man kan ta sig dit med bil vill säga. Med tanke på att Bergsjön är en stadsdel med förhållandevis hög andel stora barnfamiljer och förhållandevis lågt bilinnehav slår indragningen av nämnda sträcka hårt, i synnerhet mot de kvinnor som oftast ledsagar sina barn till sjukhuset då det är aktuellt. Att åka sträckan kommunalt är efter att busslinjen tagits bort både krångligt och tidsödande. Men det är inte sådana infrastrukturella brister som fokuseras och analyseras i det aktuella sammanhanget avseende demokraticirkeln, utan den fungerande demokratin, vilket ungefärligt likställs med det fungerande samhället. Detta idealtillstånd, och inte de brister som identifierats och som Storstadssatsningens målområde tre avser att svara mot, utgör utgångspunkten för upplägget i cirkeln. På så vis blir bilden av det demokratiska systemet och möjligheter att påverka samhället framställt som en idealmodell snarare än en relevant lägesbeskrivning. De problem som definieras avgränsas till frågan om tillgång till korrekt information om olika funktioner inom idealmodellen, snarare än en diskussion om de hinder som många av stadsdelens invånare möter när det handlar om att i någon större utsträckning faktiskt kunna påverka sina livssituationer.

Det är svårt att se hur en verksamhet som demokraticirkeln svarar mot deltagarnas, det vill säga vuxna kvinnors, förutsättningar, intressen och erfarenheter. Särskilt svårt blir det att se detta när de frågor som

väckte intresse och engagemang hos deltagarna inte gavs något vidare utrymme. Det kunde handla om frågor rörande internationell rätt för människor utan svenskt medborgarskap och möjligheten att överblicka ägandestrukturer i multinationella bostadsbolag (*GE Capital* som äger ett stort bestånd lägenheter i Bergsjön). Alltså synnerligen relevant samhällskunskap för deltagarna i fråga, varav många antagligen inte hade svenskt medborgarskap och varav många upplever stora brister i sin boendemiljö men har svårt att komma i kontakt med rätt instans för att påtala dessa brister. Är det istället samhällskunskap på grundskolenivå som behövs och efterfrågas? En samhällskunskap där det använda materialet har ett tilltal som om det vände sig till barn – vilket också dessvärre färgade av sig på pedagogens eget tilltal till kvinnorna – här riktat till vuxna kvinnor, varav flera har en högre utbildning från sina tidigare hemländer. Vad skulle i så fall en sådan åtgärd svara mot? Betyder det att det är dessa kvinnors bristande kunskaper om samhället som ses som problemet och därmed anledningen till att exempelvis valdeltagandet varit så lågt i Bergsjön? Utgör det bristen som behöver rättas till? Var ryms vidare diskussionen om bristerna i det demokratiska systemet i dess nuvarande form och de hinder för delaktighet och påverkan som erfars av invånarna i en stadsdel som Bergsjön? Skulle inte en sådan diskussion vara mer ändamålsenlig i en verksamhet som den just beskrivna?

När ”det svenska samhället” och det demokratiska systemet presenteras som något i det närmaste neutralt, genomlyst och fungerande, tycks budskapet tyckas bli: Ni (”invandrarkvinnor”) måste lära er den svenska modellen och anpassa er i enlighet med den. Den bär på en lång inarbetad tradition vilken är förpliktigande även för er, som kommer utifrån, där ni antagligen inte har så värst mycket erfarenheter av demokratiarbete. Lär ni er bara detta så kommer det att fungera. Det är ni som behöver åtgärdas.

Det finns en risk att de maktstrukturer som är lika dolda som de är verksamma reproduceras med hjälp av ett sådant bristperspektiv. Bristperspektivet kan då betraktas i termer av symbolisk maktutövning. Det handlar om makten att kategorisera, där man från en överordnad position i samhällshierarkin exempelvis definierar brister hos vissa grupper av människor, som dessa inte förutsätts ha resurser att se själva. Effekten av en sådan kategorisering tenderar att bli ett slags legitimering av den rådande ordningens återskapande (Bourdieu 1990; Bunar 2003). I förlängningen riskerar också bristperspektivet att internaliseras och göras till en del av de bristkategoriserades självbild. Detta bristperspektiv är på intet vis dominerande inom fältet för det lokala utvecklingsarbetet i Bergsjön, men tendenserna finns på sina håll och hindrar då som vi ser det förutsättningarna för fungerande och ömsesidiga dialoger, varför vi velat rikta en del av den kritiska uppmärksamheten mot detta.

Vilka för dialogen?

Vilka är det då om deltar i de dialoger som förs i syfte att öka den demokratiska delaktigheten? Dialogbegreppet innefattar väldigt mycket av det arbete som sker i stadsdelen och det är också vägledande för hur diverse projekt inom Storstadsstyrelsen formuleras och bearbetas.

Det har förstås funnits en formell gång för hur en ansökan om storstadsmedel har hanterats i Bergsjön. Den har gått via stadsdelsförvaltningen till processledaren för berört område som bereder ansökan. Sedan har ansökan och förslaget gått tillbaka till nämnden som beslutat om tillstyrkande eller avslag. De boende har alltså inte haft någon medverkan eller representation i fråga om beslutanderätt när det gäller tillstyrkande av medel, så som varit fallet i stadsdelen Hjällbo, med *HjällboForum*. Det finns anledning att uppmärksamma detta också mot bakgrund av att frågan togs upp som förslag på hur demokratin skulle kunna utvecklas i Bergsjön i rapporten *Bergsjöns framtid*. Där föreslås att nuvarande former för representativ demokrati försöksvis skulle kunna byggas på med vad man där kallar för förhandlingsdemokrati, där parter som politiker och områdesintressen ”möts i dialog och förhandlingar om insatser i stadsdelen” (1999:42). Samverkan mellan myndighet och medborgare har i fråga om projekt inom Storstadsstyrelsen förvisso skett i dialogform mellan processledare och den eller de som sökt projektmedel, men myndigheten har i slutänden ensamt monopol på beslutsrätten. Så har den formella gången sett ut. Men från det att en projekttidé kommit upp till ansökan formulerats och en eventuell tilldelning av medel skett, har också en dialog löpt mellan dem som söker projekt och, ifråga om målområde tre, processledare på Agenda 21-kontoret.

Det har ofta försiggått en process där dem som söker medel och en eller flera processledare har involverats på vägen mot projektformulering och genomförande. Det nämns också i flera sammanhang hur själva dialogen i mångt och mycket är både mål och medel i det lokala utvecklingsarbetet. Alla ansökningar har förstås inte resulterat i tilldelning av medel, men någon form av åtgärd har oftast vidtagits. De regler och riktlinjer som finns för hur pengarna skall fördelas ger inte alltid utrymme för att betala ut pengar, men däremot finns det möjligheter att bidra med kunskap och att etablera kontakter eller inleda dialoger exempelvis med myndigheter och banker. Som i det här fallet:

En av de kvinnorna som kom med en namnlista har gått på Kvinnofolkshögskolan, och lärt sig hur man gör, det ingår i kursen. Vi fick en ansökan om att rusta upp gårdarna. Men storstadspengarna är inte till för att stärka fastighetsägarnas bestånd, men att hjälpa till med idéer. Dom fick inga pengar men vi hjälpte dom med dialogfasen. Vi gick till banken och visade. Där lyssnade man

och vi gjorde ett förslag. Banken ser att dom är seriösa och ger räntelättnader. Dom kunde måla och köpa redskap (processledare på Agenda 21-kontoret).

*

Men hur många deltar i dialogerna avseende det lokala utvecklingsarbetet och hur brett förankrat är det bland de boende i Bergsjön? 2003 uppgavs Agenda 21-kontoret arbeta med ett trettio-tal processer som initierats av externa aktörer som föreningar boendegrupper och fastighetsägare. Utöver detta bedrevs även ett femtontal interna processer varav många hade anknytning till förvaltningens miljö-satsning i Bergsjön. Via föreningar och grannskapsammanslutningar så har alltså en stor del av befolkningen på ett eller annat sätt kunnat kommunicera med andra aktörer i stadsdelen. Men i vissa fall tycks en stor del av den eftersträfvade boendedialogen föras mellan tjänstemän och ett antal individer som kan sägas tillhöra ett slags inre krets, bestående av centralgestalter i stadsdelen som återkommer i en rad olika processer och sammanhang. Den inre kretsen kan ofta vara sådana som i något avseende står nära förvaltningen och de verksamma tjänstemännen. Eldsjälar är en annan välkänd benämning som beskriver denna kategori som vi valt att kalla boendeaktiva. Personer som kan beskrivas på detta vis tenderar att bli ett slags ombud mellan bredare lager av de boende och de verksamma tjänstemännen i stadsdelen. Att de mer genomsnittsaktiva bland de boende i så stor utsträckning vänder sig till och framställer sina synpunkter till ett antal individer i nämnda position handlar förstås om olika saker. De förväntas på grund av sitt engagemang ha en bättre insyn i stadsdelens olika processer varför det innebär ett slags genväg att tillskansa sig information via dem. Detta förhållande gör deras position samtidigt stark som utsatt, ett intryck som också bekräftas utifrån samtal med flera tillhörande denna kategori. Där gavs flera exempel på hur de kan utsättas för och i flera fall också har utsatts för ett socialt tryck. Detta kan innebära svårigheter på såväl individuell nivå för personerna i fråga som på en mer kollektiv nivå som handlar om hur individualiserat det civila samhället blir.

I flera sammanhang ger också processledare uttryck för vikten av att hitta *rätt* personer för att verksamheter ska kunna nå framgång. En sådan bedömning är förstås varken ovanlig eller orimlig. Men riskerna med att eldsjälar eller en inre krets så att säga sköter dialogen är att det kan bli svårt att skapa ett vidare engagemang bland medborgarna. Det finns en risk för att kontaktytorna utformas på ett sådant sätt att endast vissa medborgare får tillgång till dessa resurser. En möjlig indikator på denna tendens finns också i den tidigare nämnda medborgarundersökningen av de stadsdelar som ingått i

Storstadssatsningen. Av de svarande som i Bergsjön kände till Agenda 21-kontoret – 74 procent – var det bara fyra procent som under de senaste tolv månaderna hade ringt, och sex procent som hade besökt kontoret, vilket placerade samma kontor som ett av de minst nyttjade serviceställena av de boende i de fyra undersökta stadsdelarna. Som påpekas i rapporten anger dock siffrorna bara andel av befolkningen som har ringt eller besökt verksamheten, medan någon kvalitativ mätning av hur betydelsefull kontakten har varit inte framgår (Norén Bretzer 2003:33). Agenda 21-kontorets arbetssätt innebär dessutom att de anställda själva rör sig mycket ute i stadsdelen, så hade frågan handlat om hur många invånare som varit i kontakt med personer på, eller verksamheter med koppling till Agenda 21-kontoret, får siffran förutsättas ha varit högre. En annan omständighet som är viktig att beakta i sammanhanget är att urvalet av de boende som fick SOM-institutets enkätformulär befann sig i åldrarna 15-85 år. I Bergsjön har ett mycket stort antal barn och ungdomar i områdets olika grundskolor, kommit i kontakt med processledare och med verksamhet initierad eller organiserad av Agenda-21-kontoret. Det har då rört sig om bland annat ”pröva-på-aktiviteter” på Bergsjöskolan och arbetet med utsmyckningen av Komettorget (vilken strax ska beskrivas något mer utförligt). Beaktat dessa mycket viktiga förbehåll återstår ändå vårt sammantagna intryck, när det handlar om den vuxna befolkningens deltagande och delaktighet, att det finns vissa tendenser som såväl gynnar som belastar en inre krets av aktiva.

Om arbetet drivs av allt för få personer ökar också riskerna för *social utbrändhet*. Vi får ett konjunkturbundet engagemang. Detta har visat sig vara fallet i sociala medborgarrörelser som riktat sig mot ekonomiska nedskärningar, till exempel i stadsdelen i Majorna (Johansson, Kuosmanen och Sernhede 2003). Därför är det viktigt att det skapas stabila demokratiska kontaktytor mellan boende, föreningar, professionella och politiker, som inte är allt för beroende av en etablerad inre krets. Målet borde vara att arbeta för att dessa kontaktytor och den struktur de utgör blir avhängiga specifika personer.

Delaktighet och deltagande

Samverkansformer, föreningar

Samverkan har i retorik och praktik bland annat stått för ett uppbyggande av arbetsformer mellan olika samhällsnivåer och olika aktörer. Det sammantagna intrycket är till att börja med att man lyckats väl med detta i Bergsjön, i synnerhet i fråga om det förnyelsearbete som ägt rum av den fysiska miljön. Vissa aktörsgrupper av boende har satts i kontakt med tekniska förvaltningar som Park- och naturförvaltningen, Trafikkontoret och Stadsbyggnadskontoret, vilket bidragit till synliggörandet av en möjlighetsstruktur i fråga om den fysiska

miljöns utformning. Samtidigt finns även här viss kritik från boende vad gäller en av de mer omfattande upprustningar som gjorts nämligen den av Komettorgets torgyta och spårvagnshållplats. Denna kritik handlar såväl om konkreta ting avseende resultatet av förnyelsen som om hur delaktiga och samverkande boende och verksamma i området verkligen kände att de gavs möjlighet att vara. Naturligtvis går det inte att tillfredsställa alla önskningar om hur ett torg ska se ut och i slutändan är det kanske hur många som faktiskt i detta fall fick vara delaktiga som är det starkast bestående intrycket. 160 elever i åldrarna 9-13, på Backegårdsskolan, deltog under åren 2002-2003 tillsammans med två konstnärer, boende i Bergsjön och en arkitekt från Agenda 21-kontoret i ett gemensamt arkitektur- och konstprojekt kallat *Betongen lever*. Det synliga resultat av projektet är de, av barnen, formgivna mosaikplattorna, gjutna i betong, som utgör en del av markbeläggningen på Komettorget. Men kritiken i detta fall (som alltså inte handlar om barnens medverkan) uppmärksammar något av det som nämnts ovan, hur ett slags inre krets gärna uppkommer i diverse förändringsprocesser och där vissa känner att de inte har tillgång till gångbara kanaler för att kunna göra sig delaktiga.

Samverkan sker alltså i stor utsträckning via nätverksbyggande mellan olika aktörer i stadsdelen. Intrycket är dock att nätverken nästan alltid initieras av processledare, vilket ju också utgjort en del i deras uppdrag. Men på vems initiativ och på vilket vis nätverken uppkommer får också konsekvenser för hur de upplevs av de aktörer som ingår i nätverken och hur varaktiga de blir. Från boendeaktiva ges exempel på lyckade nätverkskonstellationer men också på hur vissa av nätverken som upprättas ibland kan anta en ganska konstlad karaktär ”på så vis att de upphör så fort satsningen slutar”, som en av de boendeaktiva uttryckte det.

Man kan också se hur det i vissa sammanhang uppkommer ett slags retorisk repertoar där nyckelbegrepp som samverkan kan tyckas stå för allt och inget. Detta kan också leda till att ett visst strategiskt handlande uppkommer som i värsta fall motverkar såväl samverkan som långsiktighet. ”Samverkan” och ”nätverk” blir då något som de lokala aktörerna lär sig att innefatta i den retoriska repertoaren. Man lär sig att det gäller att delta i så många samverkansformer som möjligt för att det kan generera projektmedel. En boendeaktiv och projektanställd beskriver sådana erfarenheter:

Jag satsar mest på ungdomsprojekten för de brinner för det de gör. Men ibland när man jobbar med de vuxna man blir lite lurad också. Man säger att, okej ni har ett projekt, nu ska de vara med. Man tar kontakt med fem, sex, sju föreningar. Och de säger, visst, de vill vara med. Men med tiden upptäckte jag att de inte säger nej för att de har pratat med en tjänsteman och så att de kan få

bidrag för sin förening och så. Sen vill de inte vara med i de här olika projekten som vi erbjuder. De har kanske fått avslag för sin ansökan men de ville visa att de var aktiva.

Kanske kan det finnas en poäng i att i än högre grad ge ansvaret till eller vänta ut initiativ hos föreningarna och verksamheterna själva, i fråga om nätverksinitiativ då detta kan resultera i mer varaktiga samverkansformer.

*

I stadsdelens lokala utvecklingsarbete har man alltså haft en stark tilltro till att åstadkomma delaktighet hos de boende via föreningarna. Ett förhållandevis stort antal föreningar har fått del av storstadsmedel vilket har lett till en markant ökning av såväl antalet aktiva föreningar som av antal medlemmar i vissa av de föreningar som fanns på plats redan innan. I stort sätt alla föreningar som fått medel har också, beroende på vilka behov som funnits, fått utbildning i ledarskap, föreningskunskap och bokföring. Man har också tillhandahållit en föreningsakut en kväll varannan vecka på Agenda 21-kontoret. De allra flesta föreningsrepresentanter vi varit i kontakt med framhåller dessa möjligheter som värdefulla för varaktigheten i de stödstrukturer som föreningsverksamheter kräver.

Det tycks också ha tillämpats en relativt vid bedömningsnorm avseende om föreningarnas verksamheter kan sägas svara mot de lokala utvecklingsavtalens målfomuleringar när medel beviljats. Även om varje förening i sina självvärderingar regelbundet måste redovisa måluppfyllelser som hur verksamheterna svarar mot kraven på samverkan och långsiktighet verkar en mer underförstådd (och i åtgärdsplaner även uttalad) motivering att föreningarnas verksamheter främjar livskvalitet och social hälsa för medlemmarna och stadsdelen, ha betraktats som lika giltig. Denna vida bedömningsnorm har inneburit att föreningarna i stor utsträckning lämnats i fred och getts friheten att forma sina verksamheter utifrån egna förutsättningar och behov, att de fått pröva sig fram för att komma fram till de verksamheter och arbetssätt som passar bäst för dem.

Det har även framkommit såväl i samtal med boendeaktiva som med tjänstemän och andra projektledare hur man i vissa fall ser varaktigheten i verksamheter drivna av föreningar som beständigare än kommunala verksamheter. Om resurserna tryter i kommunala verksamheter så kan de inte annat än läggas ned. Merparten av föreningsverksamheter drivs av ideella krafter och deras verksamheter kan därför ofta överleva i någon form så länge som dessa krafter är verkande – här behöver ekonomin inte vara lika avgörande. Exempel på hur samverkan också kan ske mellan förening och större aktörer

som bostadsbolag är ett kontrakt som upprättats mellan ett allmännyttigt bostadsföretag och en av Bergsjöns nationella föreningar, vilken numera tagit på sig att ansvara för och sköta om en av stadsdelens idrottsplatser, medan bostadsföretaget finansierar det mer omfattande underhåll som krävs. Samtidigt är föreningsverksamhet och samverkansformer som denna ofta starkt beroende av specifika personkontakter och drivande eldsjälar varför man tala om ett konjunkturbundet engagemang som inte uteslutande handlar om ekonomi men om hur länge vissa personer finns inom verksamheterna och hur mycket de under denna tid orkar med.

Vi har också mött ett antal kritiska röster bland de boendeaktiva och projektledare vi intervjuat, som menat att det breda stödet till ett så stort antal föreningar skapat en situation där det sammantaget blir för mycket och för splittrande. Området upplever ett slags boom av förenings- och aktivitetsutbud ”och alla konkurrerar om samma själar” (bland annat för konkret resultatredovisning i medlemsantal och/eller besöksfrekvens). Detta, menar också några av de berörda, med längre erfarenhet av föreningsarbete, kan motverka långsiktighet och stabilitet. Flera av projektledarna som i sina verksamheter vänder sig till stadsdelens barn och ungdomar, menar att det tillfälligt stora utbudet gett upphov till en viss instabilitet såväl i verksamheterna som i de grupper de avser skapa, då många av deltagarna tenderar att hoppa mellan olika verksamheter.

Det finns också ett antal skeptiska röster när det handlar om att stödja nationella och etniska föreningar, där de som tvivlar på dessa insatser menar att även detta verkar splittrande istället för integrerande i området samt att nämnda föreningars verksamheter endast gynnar de egna grupperna. Ett omdöme som även riktas mot det uppdrag som en av Bergsjöns nationella föreningar fått att vara värdförening för Bergsjöns kulturhus. Det har lett till att endast personer av samma nationalitet som den föreningen företräder kommer dit och nyttjar caféet som mötesplats, menar några av de boende. De vi mött som påpekar detta är, förutom att de har längre erfarenhet av föreningsarbete och/eller grannskapsarbete, också alla svenskar, vilket nog inte är att betrakta som någon tillfällighet i sammanhanget. Möjligen upplever de sin position och sin erfarenhet av svensk föreningstradition som utmanad.

Sammanfattningsvis angående lokala samverkansprocesser torde det också efter Storstadssatsningens slut vara angeläget att bibehålla och stärka möjlighetsstrukturen i form av fortsatt tillgång till utbildning och rådgivning för föreningar verksamma i Bergsjön, för att bibehålla det engagemang som härigenom uppbådats. Den vida och fria bedömningsnorm som gett föreningarna ett självständigt utrymme verkar på det hela taget ha gett stadsdelen och dess invånare ett lyft i flera avseenden, bland annat för marginaliserade grupper av kvinnor

vilket vi strax ska återkomma till. Som ytterligare möjlig förstärkning av möjlighetsstrukturen skulle ett fungerande föreningsråd vidare kunna verka för vidare samverkan mellan olika förenings verksamheter och för att förhindra den negativa konkurrenssituation som i vissa fall kan uppkomma. Inom ramen för ett sådant forum skulle också övergångssvårigheter kunna hanteras av den typ som uppstår när nätverk som initierats av processledare efterhand ska övertas av brukarna och vara självgående

Fokuseringen på närmiljön

Ett av de övergripande målen för arbetet med demokrati och delaktighet i Storstadssatsningen är alltså att de utvalda områdenas medborgares samhälleliga delaktighet och deltagande skall öka. Mer precist formulerat och tillämpat på lokal nivå i Bergsjön, visar det sig ofta handla om att människor skall kunna bli och känna sig delaktiga i sin *stadsdels* förändringsprocesser och uppleva att de faktiskt kan påverka sin livsmiljö, eller rättare sagt sin *fysiska närmiljö*. I Bergsjön har det under de år som Storstadssatsningen pågått varit mycket fokus på fysiska förändringsprocesser i stadsdelen där, som tidigare nämnts, vissa av dem engagerat olika grupper av boende som kunnat vara just delaktiga i såväl planering som utförande. Naturligtvis har såväl delaktighet som det konkreta resultat i den yttre miljön som detta inneburit varit värdefullt för de boende. Ingen kan undgå att märka av den påtagliga förbättring som skett i stort som smått gällande stadsdelens utemiljö: spårvagnshållplatserna, torgen, lekplatserna, belysningen, gårdarna med mera. Alla dessa upprustningar och förbättringar har otvivelaktigt förbättrat tryggheten och trivseln i den yttre miljön.

Det finns dock anledning att reflektera över huruvida möjligheter, som ibland närmar sig uppmaningar, till de boende att lägga sitt engagemang i närmiljön, i synnerhet den fysiska, talar till alla medborgare? Alltså om man verkligen kan förutsätta att vägen till samhällelig delaktighet hos det stora flertalet i stadsdelen i så stor utsträckning bör handla om denna typ av arbete. Man kan också fråga sig om och i så fall hur detta i ett större perspektiv verkligen leder till ökad integration och motverkar segregationen? Varför har det varit så mycket fokus på de boendes delaktighet avseende förbättringar i närmiljön just i de stadsdelar som definieras som utsatta? Finns det inte fler och lika väsentliga nivåer där man vill nå och uppmuntra medborgarnas engagemang?

Avsikten med dessa frågor är inte att kritisera det förändringsarbete som utförts utan att efterlysa kopplingar till andra och fler nivåer. Vad är det man når med hjälp av invånarnas deltagande i det fysiska förändringsarbetet i närmiljön mer än just en trivsammare miljö? Om nu förhållandet till arbetsmarknaden i de allra flesta sammanhang framhålls som det mest avgörande för att förändra stadsdelens sociala

struktur, underlättar man människors väg in på arbetsmarknaden via dessa insatser? Kommer fler av de boende i Bergsjön att gå och rösta och känna delaktighet i det svenska samhället om de ägnar sig åt miljöarbete? Eller har man ansett det tillräckligt att de att de känner den delaktigheten i Bergsjön? Frågorna kan tyckas långsökta och omotiverade men mot bakgrund av att så mycket kraft och så mycket resurser riktas mot arbetet i närmiljön kan det ändå finnas anledning att också ställa frågan om vilka som definierat detta specifika område som en sådan central angelägenhet. En av de boendeaktiva sammanfattar sitt intryck med att för många av stadsdelens invånare så påverkas man inte något vidare av alla de yttre förnyelseprocesser som sker då de inte i nämnvärd grad förmår påverka den känsla av maktlöshet som långtidsarbetslöshet och utanförskap ger.

*

Avseende det sammantagna arbetet med att höja den demokratiska delaktigheten kan sammanfattningsvis några begränsande tendenser urskiljas. Dessa kan betraktas som ett slags riskscenarier eller avstanningsprocesser, och det handlar om att de sammantagna ansträngningarna i vissa fall har en tendens att stanna vid:

- Möjligheter/uppmaningar till att engagera sig i den fysiska närmiljön: för att ta aktiv del i det som definieras som lokalt utvecklingsarbete krävs det att man intresserar sig för frågor som rör detta område.
- En fråga om tillgång till gångbar information – det som ovan har beskrivits i termer av utvecklandet av en retorisk repertoar och ingående i samverkansformer i hopp om att därigenom generera projektmedel.
- Uppkomsten av en inre krets bestående av centrala gestalter i området, så kallade eldsjälar, som via sin ombudsposition dels får en utsatt position, dels kan begränsa dialogen till att innefatta ett fåtal av invånarna.
- En demokratiskolning/fostran av de boende där hindren för den demokratiska delaktigheten enligt ett bristperspektiv definieras som liggande hos de utsatta stadsdelarnas invånare istället för att kritiskt uppmärksamma omgivande strukturer.

Könsperspektiv – jämställdhetsarbete

I Bergsjön finner vi en rad specifika satsningar på kvinnoföreningar, kvinnoprojekt och inte minst *Kvinnofolkhögskolans* verksamhet. Kvinnofolkhögskolan fanns på plats redan innan men har med stöd från Storstadssatsningen etablerat sig ytterligare i Bergsjön. Kvinnofolkhögskolan samarbetar med andra folkhögskolor i Göteborg inom GIO (Göteborgs folkhögskolors intresseorganisation) för att etablera en långsiktig folkhögskoleverksamhet ”under ett tak” i Bergsjön.

En annan av de mer omfattande kvinnoverksamheterna i stadsdelen är *Kvinnocenter*, en förening som startade i liten skala 1998 men 2003 hade ett medlemsantal på 180 kvinnor av många olika nationaliteter. På Kvinnocenter har medlemmarna bland annat kunnat få undervisning i svenska. Konsumentkontoret har också hållit kurser där och på kvällstid har man haft matlagningsträffar. Det har också bedrivits verksamheter som berört områdena föräldraskap och demokrati. Kvinnocenter driver också en second hand-butik. Det har under ett par år också pågått planering för att utveckla kooperativ barn- och äldreomsorg som avses drivas av föreningsmedlemmar.

Helen Thomsson har i en kritisk artikel diskuterat selektiva satsningar på kvinnoprojekt (2000). Hon uppmärksammar risken att med dem bidra till att konservera könsroller och att uppdelningen mellan traditionellt manliga och kvinnliga sfärer stärks. Samtidigt bör detta vägas mot behovet av att skapa möjligheter för vissa grupper av kvinnor att överhuvudtaget kunna ta sig in i samhället.

På Kvinnocenter i Bergsjön och i en rad olika nationella och etniska föreningars kvinnosektioner försiggår det verksamheter som riktar sig uteslutande till kvinnor och barn. I de sex olika kvinnoföreningar vi kommit i kontakt med ger man uttryck för den omistliga möjlighet det innebär att kunna erbjuda sammanhang där kvinnor får och kan umgås och verka tillsammans i enkönade grupper. Kvinnor i dessa verksamheter menar att möjligheten att någonstans få vara utanför mäns kontroll innebär att behov som inte får utlopp i andra sammanhang kan uppfyllas. Även om flera av dessa verksamheter vid ett ytligt betraktande kan tyckas traditionella och konserverande, på så vis att man bland annat ägnar sig åt traditionella kvinnoyrken som sömnad, matlagning och rådgivning kring barnvård och uppfostran, så fungerar föreningarna samtidigt som mobiliseringsarenor för många grupper av kvinnor som i övrigt sällan kommer utanför hemmets sfär. Exempelvis i Afghanska föreningens kvinnosektion och i Somaliska kulturföreningen för kvinnor och barn har man många medlemmar som är analfabeter och som därför har svårt att tillägna sig SFI-undervisningen. I båda dessa föreningar ges kurser i svenska och i Afghanska kvinnosektionen även i modersmål eftersom man menar att man måste behärska sitt eget skriftspråk om man ska

kunna lära sig ett annat. Föreningen sammanställer också olika typer av nyhetsrapportering om Afghanistan för att kunna förmedla det till de kvinnliga medlemmar som inte är läskunniga. Gemensamt för de olika kvinnliga verksamheterna inom de etniska föreningarna, och även Kvinnocenter, är att de når gruppen äldre kvinnor som, även om de inte tillhör gruppen analfabeter, också ofta har svårigheter med gängse SFI undervisning.

Man ägnar sig också i dessa föreningar åt att informera om rättigheter och att erbjuda stöd för kvinnor som lever i svårigheter, vare sig det handlar om hemmets sfär eller andra områden av tillvaron. Ordföranden i en av kvinnosektionerna beskriver det på följande vis:

Det finns familjer där mannen förbjuder kvinnan att gå till SFI. Hon lyssnar på honom därför hon vet inte hur kvinnor i Sverige och andra länder lever. Vi försöker berätta för dem att... frågor om integration menar jag – att de förstår meningen med SFI, att man behöver kunna lära sig språket för att bättre förstå landet eller folket. /.../ Det finns också de som kanske blir misshandlade hemma. Ingen vet om det därför kvinnorna går inte ut eller till skolan utan sitter hemma. Ingen får veta det. Hon kan inte språket. Det ska vi försöka lösa och erbjuda det här till dem, att de kan gå ut. Om de kommer hit kan vi erbjuda dem någon kurs. Vi kan säga till kvinnor att prata med någon, att hon ska förstå att hon är misshandlad och att man kan skiljas. Finns en massa familjer som skiljer sig nu. Kvinnorna särskilt behöver hjälp då mannen kanske undanhåller lagen för henne.

Det verkar som att dessa föreningar genom att i första hand vända sig till ”sina kvinnor” når kvinnor som inte nås med andra insatser och detta har en avsevärd betydelse för dessa kvinnors möjlighet att komma ut, att börja läsa svenska och att få information som både underlättar deras vardagsliv och gör dem uppmärksamma på sina rättigheter. Om detta därmed innebär att dessa kvinnor huvudsakligen, eller rentav endast, möter andra kvinnor med samma nationella eller etniska bakgrund, behöver det därmed inte motverka integrationssträvanden. Dessa verksamheter erbjuder ett slags tillhörighet och trygghet men de avser också fungera som övergångsstationer för att de deltagande kvinnorna sedermera ska kunna nå en bredare samhällelig delaktighet.

I flera av de berörda föreningarna ägnar man sig också åt att försöka aktivera och stödja unga tjejer. Exempelvis Afghanska föreningen har närradioverksamhet där man bland annat har sändningar av och för ungdomar. Hittills har det bara varit unga killar som sänt men man jobbar i föreningen aktivt på att även få tjejer att aktivera sig i detta. Även i den musikverksamhet som finns i föreningen försöker man stödja unga tjejer för att kunna ta steget att själva ta aktiv del i musi-

cerandet. Kurdiska kvinnoföreningen har tillsammans med Irakiska kvinnoföreningen ett projekt där man avser att nå kunskap om, upprätta dialoger kring och förebygga hedersrelaterat våld.

Det finns dock risker med de kvinnosektioner som tillhör en allmän huvudorganisation att finansieringen av kvinnoverksamheterna utelämnas åt de ofta manligt dominerande huvudorganisationens godtycke. Ofta har kvinnosektionerna så begränsade resurser att man inte ens kan göra ett årligt utskick till alla sina medlemmar med inbjudan till firandet av Internationella kvinnodagen, eftersom man måste prioritera sådant som kostnaderna för läromedel i språkundervisningen. I de fall då föreningarna erhåller ekonomiskt stöd borde därför en pott delas ut separat till kvinnosektionerna. Detta vore inte svårt att motivera om det funnes ett mer uttalat jämställdhetsmål, vilket varit mycket svagt i hela Storstadssatsningen.

Genom att med olika former av stödstrukturer stärka marginaliserade kvinnor kan denna typ av selektiva satsningar ha åtskilligt att bidra med för att mobilisera allt fler kvinnor i arbetet med att stärka sina och ofta även barnens positioner och därmed verka för jämställdhet. I förlängningen kan den typen av satsningar också möjliggöra för kvinnor i dessa områden att utbilda sig och få en egen inkomst. Detta sätt att tänka om kvinnosatsningar företräds i stor utsträckning av de företrädare för Kvinnofolkshögskolan som vi kommit i kontakt med:

Vi når ju ut på de långa kurserna till dem som faktiskt inte vill resa in till stan för att gå på kurs. Om jag bara tittar på Kvinnofolkshögskolans kurser så är det ju alltså kvinnor som aldrig skulle resa in hit (till Göteborgs centrum) för att gå på en kurs alltså. Det är kvinnor som knappt åkt spårvagn. De rör sig bara där ute. De får inte spårvagnskuponger av sin man. Det är den gruppen som kommer /.../ Det betyder enormt mycket. Att ha något att göra. Vissa väljer att studera för att man kan söka studiepengar. Och det är första gången som de får en egen ekonomi. /.../ När man går till socialförvaltningen är det ju till familjen, och det här beroendet till socialförvaltningen. Många vill studera för att få en egen lön, den känslan.

Det finns viss problematik inbyggt i detta arbete. De kvinnor som söker sig till olika typer av verksamheter som riktar sig till kvinnor gör det inte nödvändigtvis för att de vill "medvetandegöras" eller skolas in i den svenska versionen av jämställdhetstänkande. Skälen kan vara av en helt annan karaktär. Det föreligger då vissa risker att olika behov och ambitioner ställs mot varandra. Detta är något som företrädare för Kvinnofolkshögskolan måste problematisera och hantera. Som den ovan citerade företrädaren för folkhögskolan uttrycker det: "Det är en balansgång, det finns feminister som tycker vi gör för

lite och traditionella kvinnor som tycker att vi gör för mycket”. På Kvinnofolkhögskolan har det utvecklats en kompetens kring dessa frågor om att jobba med något slags kritisk mobilisering och samtidigt inte utesluta de kvinnor som från ”svenskt” håll uppfattas som traditionella, vilket sammanfattas väl i formuleringen att det handlar om en balansgång. Det finns dock andra exempel i insatser som handlar just om vuxenutbildning för kvinnor där varken lyhördheten eller för den delen ansatsen till kritisk mobilisering är särskilt märkbar, som i fallet med den tidigare beskrivna demokraticirkeln.

*

För att ett framgångsrikt jämställdhetsarbete ska nås menar vi att det måste ske en mobilisering på olika nivåer som samverkar sinsemellan. 1) En *underifrån mobilisering* bestående av Kvinnocenters verksamheter och ett flertal nationella och etniska föreningars kvinnosektioner, 2) en *institutionaliserad mobilisering* bestående av sådant som Kvinnofolkhögskolans kurser samt utvecklandet av någon form av organiserad och professionaliserad verksamhet som riktar sig till män, t ex ”manligt nätverk”, ”integrationscentrum för män” eller ”kriscentrum för män”, 3) en *centraliserad mobilisering*: där jämställdhetsarbetet uttryckligen blir en del i diverse målformuleringar, åtgärdsplaner och andra slags styrdokument utifrån vilka arbetet med stadsdelsutveckling organiseras.

De första två nivåerna i avsedda mobilisering existerar alltså redan i Bergsjön, med undantag för en institutionaliserad ”mansverksamhet” som av allt att döma skulle ha en viktig funktion att fylla. Förekomsten av dessa två första nivåer förpliktigar den tredje som hittills i stor utsträckning saknats. Utvecklandet av en centraliserad mobilisering är, som vi utifrån det samlade intrycket av kvinnoverksamheterna i Bergsjön ser det, synnerligen motiverat, då här finns en sådan tydlig social rörelse på gång som bör tas tillvara och stöttas. Och då handlar det inte om några anspråk på att ”lära invandrarna om svensk jämställdhet” utan om att det vore försumligt att inte hämta upp och stärka möjligheterna för de olika former av jämställdhetsarbete som satts igång på eget initiativ i de olika föreningarna. Tydligen har man sett behovet av detta inom de olika grupperna och även uttryckligen definierat det som en del i ett framgångsrikt integrations- och demokratiarbete.

Långsiktighet och läroprocesser

Vi vill avsluta denna genomgång med att beröra några frågor kring hur framförhållningen och förutsättningarna för bestående effekter av Storstadssatsningen ser ut? Hur man förhåller sig till den frågan har

till viss del att göra med vilken problemanalys som görs och hur och var man menar att de bestående resultaten ska märkas. En intervjuad stadsdelspolitiker gör följande lägesbeskrivning:

Folk flyttar ut och in hela tiden. Så kan man ju prata om att man ska göra förebyggande åtgärder. Men när vi har lyckats med det förebyggande arbetet då flyttar ju folk ifrån oss. Och sen så kommer det en ny inflyttning av människor som befinner sig på ruta ett i bästa fall. Och det klart ser man i det perspektivet så kanske den här Storstadssatsningen är helt meningslös för dom som man kan lyfta med den och det man lyckas åstadkomma, det försvinner liksom när folk flyttar från stadsdelen. Och sen får man börja om från början

Ovanstående citat beskriver den tendens som, enligt många av de tjänstemän vi kommit i kontakt, med framträder som något av Bergsjöns huvudproblemen, nämligen stadsdelens instabilitet på grund av omfattande in- och utflyttning från stadsdelen, samt att det är de med resurser som flyttar för att ersättas av nya invånare som ofta befinner sig i arbetslöshet och med begränsade kunskaper i det svenska språket. Detta är något av områdessatsningarnas moment 22. Liknande lägesbeskrivningar återkommer i så gott som alla dokument och intervjuer med tjänstemän. I Bergsjöns lägesrapport 2003 konstaterar man att in- och utflyttningen under 2002 visserligen var lägre än tidigare år men att det ändå var 16 procent av de boende i stadsdelen som under året flyttade ut. Där står också: ”Upplevelsen är att utflyttarna är hushåll som bland annat med stöd av storstadssatsningen blivit självförsörjande medan inflyttningen består av resurssvaga människor med behov av stort stöd” (*Göteborgs stad Bergsjön Storstadssatsningen 2003-09-24:3*). I den reviderade åtgärdsplanen för 2004 berörs också detta förhållande, där man menar att omfattande insatser som leder till att fler bergsjöbor blir självförsörjande paradoxalt nog inte behöver innebära att den sociala strukturen i stadsdelen på något markant vis förändras. Det får förutsättas vara en sådan problemanalys, som definierar genomströmningen som en av de yttersta orsakerna till missförhållandenas beständighet, som utgör orsak till den lokala (omtolkade) målformuleringen i fråga om Storstadssatsningens intentioner. Det finns där en viss förskjutning av fokus i förhållande till det nationella målet att bryta *den sociala och etniska diskriminerande segregationen* till att verka för att *bidra till ökad social stabilitet*, och ifråga om de lokala målen för trygghet och trivsel även att: ”Kvarboendet i stadsdelen skall öka och fler aktivt välja stadsdelen för sitt boende. Den lokala identiteten hos boende och verksamma i stadsdelen skall stärkas” (*SDF Bergsjön 2001a:3*).

Att många av de människor som kommer i arbete och får möjlighet

att flytta väljer att lämna Bergsjön beror antagligen på en kombination av förhållanden inom själva stadsdelen och den sociala stigmatisering som sammankopplingen med Bergsjön i flera sammanhang innebär. Som tidigare nämnts kan det upplevas som en belastning att ha en adress i Bergsjön när man söker arbete. Och så länge föräldrar inte känner sig trygga i förvisningen om att deras barn får en bra utbildning i grundskolan och rör sig i en trygg miljö i övrigt kommer också sådana förhållanden att utgöra några av de främsta orsakerna till att människor lämnar stadsdelen.

Från tjänstemannahåll ses alltså den stora omflyttningen som ett av Bergsjöns största problem och därmed som något man formulerar det övergripande mål vilket förändringsarbetet ska ske i förhållande till. I den mån detta förhållande – den stora omflyttningen – berörs av de boende vi kommit i kontakt med, är det som ett konstaterande av en omständighet som varit den rådande i stadsdelen så länge någon kan minnas. Det beskrivs av vissa som något av stadsdelens grundförutsättning och därmed en omständighet man får utgå ifrån snarare än att med alla medel försöka motverka. Visst upplevs den höga omflyttningen som ett bristsymtom men därmed som en effekt av andra brister, som exempelvis föräldrars oro för kvalitén på barnens skolgång, och inte som den brist som måste åtgärdas för att åstadkomma social stabilitet lokalt. Social stabilitet i stadsdelen som helhet ses vidare som något vilket är i det närmaste omöjligt att åstadkomma genom lokala insatser i redan utsatta stadsdelar. För att åstadkomma det behövs åtgärder på betydligt mer övergripande nivåer. En av de boende som också är engagerad i flera av utvecklingsprocesserna i Bergsjön, såväl i anslutning till Storstadssatsningen som före och utöver denna, menar att stora och mellanstora städer alltid kommer att behöva stadsdelar som Bergsjön. Vad han avser är att det alltid kommer att behövas stadsdelar där inflyttade invånare med begränsade resurser till en början bosätter sig – om de så är inflyttade från andra delar av Sverige eller från ett annat land – och varifrån många av dem som efter en tid lyckats få en mer stabil och etablerad position kommer att flytta när de får möjlighet. Men det är inte säkert att Bergsjön alltid kommer att vara en sådan plats. Men minskar omflyttningen där så innebär det bara att den ökar i ett annat liknande område.

Vad både boendeaktiva och övriga invånare som vi kommit i kontakt med uttrycker förhoppningar om är att arbetet med stadsdelsutveckling ska verka för bättre förhållanden för alla de invånare som befinner sig i stadsdelen, oberoende av om de kommer att befinna sig där endast en kort tid eller välja att stanna kvar. Det pekar mot att fokus i ansträngningarna borde riktas mot att nå stabilitet i infrastruktur men inte nödvändigtvis i invånarnas kvarboende. Bergsjöns historia visar så här långt kommen att det är en stadsdel där omflyttningen så gott som konstant legat på en hög nivå. Att då på lokalt plan for-

mulera en målsättning om att öka kvarboendet inom ramen för en tidsbegränsad projektsatsning kan tyckas missriktat, både med tanke på tidsaspekten och på att lokala insatser i mycket liten utsträckning kan rubba de förhållanden som för många människor gör Bergsjön till en genomgångsstad.

*

Den tidigare citerade stadsdelspolitikern i Bergsjön menar trots allt att Storstadsatsningen kan ha vissa bestående effekter:

Ja, jag tror att det kan få långsiktiga effekter för de personer som är direkt berörda, att man kan få en annan självkänsla eller vad det nu kan vara fråga om, för de personerna, och det är väl viktigt. Men sen tror jag också att inte minst när det gäller hur man jobbar, alltså de här delprojekten som handlar om att förändra arbetsätt och implementera metoder och samverkan mellan myndigheter, det tror jag kommer få bestående effekter därför att man lär sig att arbeta på nya sätt. Och det tror jag lever vidare i organisationerna även när projekten är avslutade sen.

Vad gäller effekternas möjliga långsiktighet pekar de två aspekter som nämns här på två centrala förhållanden – individnivån och läroprocesserna – som bör kommenteras något ytterligare. Det första, som handlar om effekterna på individnivå, poängterades också av en tjänsteman på en ledande post i Bergsjön, som vid ett möte med en grupp externa utvärderare förklarade stadsdelens strategi i termer av att ”vi satsar på individerna.” Varje individ som genom någon insats fått bättre villkor och förutsättningar i sitt liv motiverar därmed de insatser som gjorts. Det är förstås en i det närmaste oantastlig motivering som får varje tänkbar invändning att te sig inhuman. Samtidigt implicerar individfokuseringen ett visst perspektiv på såväl samhällsstruktur som möjliga vägar till utveckling.

Effekterna av Storstadsatsningen har, framhåller också flera av tjänstemännen och de boendeaktiva, blivit att ett antal individer förhoppningsvis ”höjs” på olika vis. Det kan inte vara annat än ett gott resultat. Men kan strategier som utformas med individen i fokus verka för att bryta den sociala och etniska diskriminerande segregationen och/eller mot att öka den sociala stabiliteten i en stadsdel? Individmotiveringen ska kanske ses som den pragmatiska hållning lokala beslutsfattare och aktörer närmast oundvikligen får utveckla då man lokalt ska förhålla sig till problem som så gott som alla är överens om inte kan lösas i och av de utsatta stadsdelarna. Det går inte att genom lokala insatser rubba grunddragen i segregationsbilden, men det går att förbättra villkoren för ett antal individer. Att en del av det bestående

resultatet tenderar att märkas mest på individnivå kan därmed inte vara att betrakta som en effekt av det felaktiga i de lokala aktörernas strategier, utan i så fall som en effekt av den nationella strategin som helhet. Vad som däremot bör skärpas uppmärksamheten kring i det lokala arbetet, är i vilken mån läroprocesserna – det som omtalas i termer av förändrade arbetssätt och metoder – hamnar på eller blir alltför beroende av specifika individer. Detta har berörts tidigare, i termer av vilken roll en inre krets av boendeaktiva får i det lokala utvecklingsarbetet. Relevant i fråga om läroprocessernas beständighet är förstås också det som vi alldeles nyss varit inne på om att många som får möjlighet väljer att lämna stadsdelen.

En annan viktig omständighet i fråga om hur läroprocesserna kan bestå som det långsiktiga resultatet av Storstadssatsningen är hur stadsdelen organisatoriskt sköter och stöttar arbetet under projektiden. I Bergsjön skedde en organisationsförändring mitt under pågående projektperiod. Man arbetade i satsningens början med fyra olika verksamhetschefer som ledde stadsdelens verksamheter, varav verksamhet ”Stadsdelsutveckling och samhällsplanering” var den avdelning som hanterade Storstadssatsningen. Verksamhetschefen för stadsdelsutveckling, förestod vidare sex processchefer med ansvar för olika delar av verksamhetsområdet. Efter förslag från SDF Bergsjön togs under hösten 2002 beslut om att verksamheten kring stadsdelsutveckling skulle omorganiseras. Anledningen till detta beslut var, så som vi uppfattat det, att implementeringen, alltså inarbetandet i den ordinarie strukturen, det vill säga i de ordinarie förvaltningsverksamheterna, skulle underlättas. Någon form av friktion verkar ha uppstått med ordinarie förvaltningsenheter (eller delar av dem) som under pågående Storstadssatsning haft ordinarie budget och diverse sparbeting att kämpa med. En av de verkställande tjänstemännen beskriver det på följande vis:

När man sitter därute i dom här kringverksamheterna som jobbar ut mot bergsjöborna, så känner man att den ordinarie förvaltningen inte förstår vilken roll man spelar. Man tycker att dom är introverta. /.../ Men skall man behålla något av det som utvecklats måste det länkas ihop med det ordinarie. Annars blir det två skilda spår.

Stadsdelsutveckling fick alltså inte längre fungera som ett eget verksamhetsområde utan kom organisationsmässigt att sorteras under stadsdelsförvaltningens ordinarie verksamheter. Från att ha haft en relativt självständig position integrerades man alltså i den ordinarie verksamheten, en organisationsförändring som många av dem som arbetat inom nämnda avdelning upplevde som uppslitande. Frustrationen och besvikelsen, som flera gett uttryck för i fråga om denna förändring, verkar delvis ha handlat om på vilket sätt beslutet togs

och verkställdes, ett skeende som verkar ha präglats av frånvaro av en annars så omhuldad dialog mellan berörda parter. Flera processledare kom också att sluta sitt arbete under pågående projektperiod. Om det var på grund av organisationsförändringen har vi inte tillräckligt med underlag för att uttala oss om men mycket talar för att sambandet knappast var en tillfällighet.

I den mån det sker en polarisering mellan ett verksamhetsområde som getts uppgiften att hantera stadsdelsutveckling och den ordinarie förvaltningen måste den naturligtvis hanteras och motverkas. Men det sätt som detta skedde på i Bergsjön tycks knappast ha gynnat arbetet, eller i alla fall inte arbetsklimatet. Även om omorganisationen hade för avsikt att underlätta sammanlänkningen med och övergången till ordinarie förvaltningsverksamhet skapade förändringen, i alla fall till att börja med, snarare förvirring och minskade motivationen hos flera av dem som varit drivande i utvecklingsarbetet.

Genom den möjlighet som hade getts för medarbetarna inom verksamhetsområdet för stadsdelsutveckling att befinna sig på fältet, och delvis på nya fält, jämfört med vad ordinarie verksamheter brukat göra, har också dessa verksamheter formats av de ständiga mötena med de av stadsdelens medborgare som velat engagera sig i utvecklingsarbete. Detta har av allt att döma förmått skapa en viss frihet och en öppenhet inför flexibla och konstruktiva sätt att arbeta. En frihet som vi tidigare tagit upp som gynnsam för föreningarnas position och verksamheter. I det gränssnitt som härmed uppstod mellan förvaltning, myndigheter och medborgare, verkar det, trots de begränsningar som vi tagit upp tidigare i texten, ha skapats goda möjligheter till dialoger och konstruktiva samverkansformer. Resultatet är en, i alla fall tillfälligtvis, stärkt civil struktur i Bergsjön, i form av föreningar och boendeinitiativ (jfr Robert Putnam 2000). En sådan förhållandevis omfattande insats som Storstadssatsningen inneburit har på så vis fungerat för att synliggöra vad som i alla fall under en projekterad högkonjunktur av utvecklingsmöjligheter är möjligt – en möjlighetsstruktur för deltagande och delaktighet har på så vis uppenbarats. Denna möjlighetsstruktur är samtidigt instabil, på grund av den korta period det handlar om och de bitvis personavhängiga aspekter som vi flera gånger kommenterat. Men för de invånare i Bergsjön som getts möjligheter att engagera sig i olika former av utvecklingsarbete har antagligen den tillfälliga upplevelsen av att arbeta i medvind varit att föredra framför att inte alls haft möjligheterna. Kanske är det detta som åsyftas i (som vi ser det i övrigt olyckliga och missvisande) formuleringen avseende stadsdelens lokala mål om att bergsjöborna ska få ökad tilltro och kraft att ta tag i sina liv och förverkliga sina drömmar.

Men om arbetet också var tänkt att leda till att den ordinarie förvaltningen skulle förnyas och ta till sig nya metoder och arbetsätt så är det än så länge oklart *om* och i så fall *hur* en sådan förnyelse skett. För att

återknyta till de strategier som formulerats i åtgärdsplanen i fråga om hur man avser nå ökad demokratisk delaktighet, så uttrycktes det där att man avsåg skapa nya arbetssätt och metoder som gärna bygger på boendes kunskaper och resurser samt att stärka kunskapsprocesser som bidrar till ökade kunskaper om samhället, stadsdelen och närmiljön. Dessa formuleringar verkar stämma väl överens med det underifrån-perspektiv som i diverse centralt formulerade dokument och direktiv uttalats i fråga om Storstadssatsningen. Vad gäller strategin om att stärka kunskapsprocesser så har olika aspekter av hur detta kommit till uttryck diskuterats ovan. I fråga om den andra strategin, där de boendes kunskaper och resurser alltså ska tas tillvara, vill vi avsluta med ett par kritiska reflektioner kring hur detta hanterats.

I lägesrapporten från 2003 likställs underifrån-perspektiv med boendedialog och under rubriken där detta behandlas står att läsa: ”Den nuvarande reviderade åtgärdsplanen för stadsdelen, bygger i allt väsentligt på den ursprungliga planen. Styrgruppen har i sin tur vuxit fram med rapporten Bergsjöns framtid som grund” (Göteborgs stad Bergsjön Storstadssatsningen 2003-09-24:18). Som nämnts tidigare inleddes arbetet med den rapporten 1997, det vill säga sex år tidigare. Men slutsatserna därifrån uttrycks som fortfarande varande i högsta grad aktuella (ibid.). Det må så vara, men vad har i så fall en boendedialog bidragit med? Eftersom omflyttningen i stadsdelen är så omfattande är ju dessutom många av invånarna 2003 andra än de som bodde i stadsdelen för sex år sedan. Har det under dessa år inte kommit fram några nya kunskaper och resurser som man anser väsentliga att ta tillvara? Innebär det att man faktiskt inte utvecklat några nya arbetssätt och metoder? För om man har det så är dessa i så fall svåra att som utomstående uttyda, på grund av att de aldrig dokumenterats på ett sådant sätt att det framgår vad som är det nya, vad som är metodutvecklingen, vad som är de goda erfarenheterna och exemplen som man vill ta tillvara. För allt detta omtalas ofta i lägesrapporter, åtgärdsplaner och självvärderingar men man får aldrig riktigt fatt på själva innehållet. Vi tvivlar inte på att metodutveckling och goda exempel förekommit men vill uppmärksamma behovet av en tydlig dokumentation kring detta. Det är nödvändigt för att säkerställa kunskapen inför det framtida utvecklingsarbetet vare sig det bedrivs inom ramen för projektsatsningar eller som ordinarie verksamhet. De kunskapsprocesser och den metodutveckling som nämns i så många olika sammanhang borde fortlöpande ha dokumenterats för att i en slutfas sammanställas i tillgänglig form.

Att stadsdelsnämnden sedan så sent under satsningen som under hösten 2003 tillsatte vad man valde att kalla en demokratigrupp som, enligt den senast reviderade åtgärdsplanen, ska arbeta med att förstärka *medborgardialogen*, utan att i denna sammanslutning ha någon som helst representation av boende, förutom nämndpolitiker, reser frågan

om vad det omhuldade begreppet dialog egentligen står för i sammanhanget. Har man efter en period av stadsdelsutveckling kommit fram till att det bästa arbetssättet vad gäller demokrati och dialog är att inte alls ha med boenderepresentanter under en uppbyggnadsfas av en ny verksamhet? Om de boende i vissa sammanhang omtalas i termer av att de besitter en mångfald av resurser som bör tillvaratas för ett framgångsrikt utvecklingsarbete, så verkar varken denna mångfald eller de erfarenheter människor tillskansat sig utifrån erfarenheten av att vara boende i området, ses som värdefulla i detta sammanhang av utvecklande av demokratiska arbetsformer för stadsdelen. Har man trots allt inte efter dessa år med Storstadssatsningen funnit kunskaper och resurser bland stadsdelens boende som anses värda att tillvara inom arbetet med demokratiutveckling och dialog?

JENNY STENBERG

Norra Biskopsgården

”Den uppfattning som invandrarna har är att det bara är dom duktiga svenska tjänstemännen som utnyttjar möjligheten hur man använder pengarna i Storstadssatsningen ”

I norra Biskopsgården bor det ungefär 4 500 personer – födda i omkring hundra olika länder.² Den största gruppen, 2 100 invånare, är födda i Sverige. Den näst största gruppen, omkring fyrahundra personer, föddes i Turkiet. En del av dessa kom till Sverige under sextio- och sjuttioalet som arbetskraftsinvandrare, andra har kommit under åttio- och nittioalet som politiska flyktingar eller anhöriga. Den tredje största gruppen består av omkring trehundra invånare födda i Iran – de flesta av dessa människor kom som flyktingar eller anhöriga under åttiotalet p.g.a. kriget mellan Iran och Irak. Den fjärde största gruppen, ungefär tvåhundra femtio personer, kom från Somalia som politiska flyktingar eller anhöriga under nittioalet – dels som en följd av kriget mellan Somalia och Etiopien men också p.g.a. inbördeskrig i Somalia. Det finns också en grupp på ungefär tvåhundra personer födda i vardera Irak och Bosnien Hercegovina; samt omkring hundra invånare födda i vardera andra delar av före detta Jugoslavien; i Etiopien; och i Libanon.

Biskopsgården är en av tjugoen stadsdelsnämnder i Göteborg och ligger i västra delen av staden på ön Hisingen. Stadsplanen för området fastställdes 1956 och stadsdelen byggdes för att lösa den enorma bostadsbrist som fanns efter kriget. Lägenheterna var eftertraktade av trångbodda arbetarfamiljer från centrala stan. Bostadsbristen hängde också ihop med uppförandet av Volvoanläggningen i Torslanda och Götaverkens nya anläggning i Arendal, närheten till dessa anläggningar gjorde lägenheterna i Biskopsgården mycket populära. De befolkades även av arbetskraftsinvandrare från främst Finland, Jugoslavien, Portugal, Turkiet och Grekland. Området har alltså sina rötter i svensk och europeisk arbetarklass. Männerna arbetade i tillverkningsindustrin, även kvinnorna arbetade inom industri men också i detaljhandel. Systsättningen var hög i Biskopsgården – särskilt för kvinnor – högre än för genomsnittet i Göteborg (Hägglund et al. 1979:17). Det var inte förrän i slutet av åttiotalet, då det fanns ett överskott av lägenheter, som de sociala och ekonomiska problemen blev uppenbara – de tre begreppen fattig, invandrare och förort länkades – även om det ofta hade förekommit en lokal kritik mot eftersatt underhållet även under sjuttio- och åttiotalet (Kuusela 1991:14). Det finns en mer utförlig beskrivning av norra Biskopsgården och dess invånare i den områdesrapport som ingår i slutrapporteringen av utvärderingen (Stenberg 2004a). Där finns även en omfattande skildring av hur beslutsfattande och administration går till samt hur föreningsliv och näringsliv är relaterat till den lokala nämnden och förvaltningen. Här ska bara helt kort nämnas att Biskopsgården är en unik stadsdel tack vare ”Bo Bra” – ett tio år gammalt lokalt partnerskap som består av stadsdelsförvaltningen, två allmännyttiga och ett privat bostadsföretag samt stadsbyggnadskontoret.

Totalt sett bär Storstadssatsningen med sig 47,3 miljoner kr till norra Biskopsgården under fyra år, vilket ger ett genomsnitt på 12 miljoner kr per år. Målet med denna utvärderingen har varit att, under tiden som Storstadssatsningen pågår, bedöma hur den fungerar när det gäller regeringens åttonde delmål: ”Det demokratiska deltagandet och delaktigheten bör öka i de utsatta bostadsområdena” (Sveriges Regering 1998:31). Detta delmåls direkta relation till det övergripande målet för storstadspolitiken diskuteras också i utvärderingen: ”Att bryta den sociala och etniska segregationen i storstadsregionerna och att verka för jämlika levnadsvillkor för storstädernas alla invånare i storstäderna oavsett ursprung och kön” (Sveriges Regering 1998:1). Detta uppdrags karaktär har fört med sig ett behov av att i stor utsträckning vara närvarande i stadsdelen under de två och ett halvt år som arbetet har pågått. Utvärderingen har lagts upp som en fallstudie och fallet kan beskrivas som ”implementeringen av Storstadssatsningen i norra Biskopsgården”. De aktiviteter och projekt som följts har valts ut med hänsyn till utvärderingsfrågorna och fokuserar alltså på dialog, delaktighet, deltagande och integration. En mer ingående beskrivning av metod och material finns längre bak i del fyra samt i områdesrapporten. Materialet har också kommit till användning i min avhandling som analyserar Storstadssatsningen utifrån tre teoretiska teman: tid, makt och lärande (Stenberg 2004b).

Informationen i utvärderingen kommer från olika källor: direkt observation, deltagande observation, intervjuer, dokument, arkiverat material och även direkt från den fysiska miljön. Fallstudien har avgränsats till att konkret omfatta perioden september 2001 till juni 2004 och totalt finns hundrasexton dokumenterade observationer från olika möten och aktiviteter samt trettiofem inspelade intervjuer med fyrtiofem personer – i beslutsfattandets sfär har nitton intervjuer med tjugo informanter genomförts och i invånarnas sfär har det genomförts fjorton intervjuer med tjugofem informanter. Allt material från observationer och intervjuer har förts in i ett kodbaserat dataanalysprogram.

Förutom deltagande observation och intervjuer har utvärderingsarbetet i norra Biskopsgården inneburit deltagande i en seminariereserie för att ta tillvara erfarenheterna från Storstadssatsningen när man skulle skriva demokratiplan för stadsdelen – en något annorlunda aktivitet jämfört med de andra observationerna eftersom jag som utvärderare medvetet och planerat påverkat innehållet på förfrågan från de tjänstemän som initierade seminarieresen (Stenberg 2003). Gruppen utgjordes av tio till femton personer och bestod av politiker, tjänstemän, projektdeltagare och invånare. Även dessa seminarier bandades och utskriftorna inkluderades i analysen.

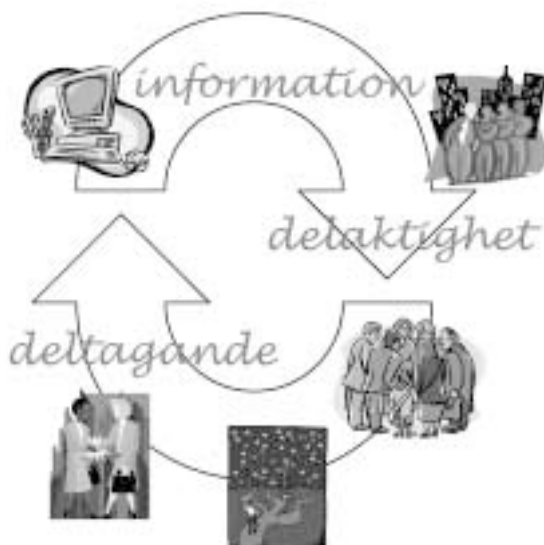
Det här kapitlet ska belysa hur de boende i norra Biskopsgården ser på de frågor som är i fokus i utvärderingen och lyfta fram hur deras syn

är relaterad till de lokalt anställdas syn. Har Storstadssatsningen varit bra för de boende? Vilka förutsättningar finns det för att tillfredsställa de boendes behov och preferenser med de strategier och den syn som de anställda har haft på problematiken?

Om man med en bild skulle åskådliggöra den vision som, enligt min tolkning, har funnits i Biskopsgården angående Storstadssatsningens förverkligande, skulle den bilden innehålla tre centrala begrepp – information, delaktighet och deltagande – tre teman som är ömsesidigt relaterade till varandra och samtidigt kan sägas utgöra grunden för demokrati (se bild 1). Detta kapitlet om utvärderingen av Storstadssatsningen i norra Biskopsgården kommer att följa en uppläggning som närmare beskriver hur man har förhållit sig till dessa teman – med en sammanfattande beskrivning i slutet av respektive avsnitt.

Det är emellertid inte bara demokrati som står i fokus, även integration är ett centralt tema i utvärderingen. Demokrati och integration är två begrepp som naturligtvis är intimt förknippade med varandra, som en av kulturtolkarna i ett av projekten uttryckte det: ”Boendeintegration är jätte viktigt när det gäller demokrati. Utan den kommer vi ingen vart” (deltagande observation, 030528). Vi ska komma tillbaka till frågan om integration i slutet av kapitlet, men börjar först med de boendes perspektiv när det gäller demokrati. Hur har informationen runt Storstadssatsningen fungerat? I vilken mån har de boende känt sig delaktiga i det som sker? Hur har dialogen mellan boende och anställda utvecklats? Har Storstadssatsningen inneburit att invånarna deltagit mer i det lokala utvecklingsarbetet? Har man haft något inflytande över hur arbetet har gått till?

Bild 1. Tre teman som är relaterade till varandra och samtidigt utgör grunden för det övergripande begreppet demokrati.

Information

En sak som tjänstemän ansvariga för Storstadssatsningen uttryckt att de tyckte var viktigt ur demokratisk synvinkel, var att det genom dokumentation skulle vara möjligt för allmänheten att få information om förfarandet och därigenom också kunna utkräva ansvar. Man valde därför att hantera Storstadssatsningen som man normalt hanterar alla ärenden i stadsdelsförvaltningen, ett tjänsteutlåtande skulle alltså skrivas angående varje projekt och beslutet i nämnden skulle protokollföras som vanligt. Alla projekt skulle också skriva en ansökan innan tjänsteutlåtandet formulerades och ansökan skulle diarieföras så att den blev offentlig handling. Förvaltningen själv skulle göra detta för sina projektansökningar, men också föreningar och andra boendegrupper som sökte pengar. För detta ändamålet tog man fram en tiosidig blankett och man formulerade också ett avtal som parterna skulle skriva under i fall man fick pengar till projektet. Ansökningsprocessen blev med detta förfarandet utdragen, det tog oftast tre till fyra månader, ibland betydligt längre, innan beslut fattades.

En annan sak som man gjorde tidigt, och särskilt med tanke på demokratiska aspekter, var att i nämnden utse en representant från vänstern och en från högern som tillsammans med processledaren (tjänsteman) skulle bereda alla projektansökningar innan de kom till nämnden. Detta gjorde man för att man ville förstärka det politiska inflytandet i beslutsprocessen. Något som man från politiskt håll tyckte var särskilt viktigt med tanke på att man utsett Bo Bra's chefsgrupp, där representanter från allmännyttiga och privata bostadsföretag sitter med, som ett beredande och rådgivande organ för projektansökningar till Storstadssatsningen. Att Bo Bra utsågs till beredande organ hade man ju också andra demokratiska syften med, det var genom Bo Bra som man tänkte att dialogen med de boende skulle ha bäst förutsättningar att föras.

Den demokratisyn som ligger till grund för tjänstemännens och politikernas planering för Storstadssatsningens genomförande i Biskopsgården, innebär alltså att Storstadssatsningen ska rymmas inom traditionell representativ demokrati. Därmed blev också information viktigt, då rätten till bra och riktig information utgör en av grundpelarna för en representativ demokrati. Den förhoppning man hade med Storstadssatsningen var alltså att man genom information och öppenhet gentemot medborgarna i norra Biskopsgården, mot föreningslivet i stadsdelen och de lokalt anställda inom förvaltningen och bostadsföretagen, skulle få projektansökningar som stämde väl överens med den åtgärdsplan som man formulerat tidigare.

Med tanke på att en av demokratins grundpelare är att korrekt information når alla medborgare och att tidsaspekterna respekteras är det viktigt att utvärdera hur informationen runt Storstadssatsningen

har fungerat. Enligt Integrationsverkets boendeenkät hade i november 2001 endast en tredjedel av invånarna i de fyra berörda områdena i Göteborg hört talas om Storstadssatsningen (Integrationsverket 2002:73). I norra Biskopsgården finns det många som bekräftar att informationen inledningsvis fungerade mycket dåligt. En stadsdelstidning som delades ut till alla hushåll i regi av Bo Bra lades ner i samband med att Storstadssatsningen startade. Det var extremt olyckligt men anledningen var att den inte hade upphandlats korrekt och man tänkte sig att det skulle startas en ny tidning inom ramen för satsningen. Det dröjde dock. De anställda förlitade sig sedan huvudsakligen på tre kanaler: Dels gjordes tidigt – 1999 – ett utskick till alla föreningarna som bjöds in till dialog om satsningen, ett i och för sig lyckat samtal som resulterade i den första åtgärdsplanen. Sedan tryckte förvaltningen åtgärdsplanen som broschyr där det framgick vilka mål förvaltningen hade med Storstadssatsningen och vart man skulle vända sig för att söka bidrag. Broschyren fanns tillgänglig på bibliotek och medborgarkontor men det är tveksamt om den nått fram till de boende i någon stor omfattning. Förutom dessa åtgärder lade man ut information på stadsdelens hemsida.

Man kan skilja mellan så kallad *teknisk* och *social* informations-spridning. Teknisk spridning har uppnåtts främst genom Biskopsgårdens hemsida och massmedia samt projekten ”Vi i Biskopsgården” och ”Vägen in”. På hemsidan har funnits basinformation och ansökningsblankett, men uppdateringen har fungerat dåligt och kontinuerlig information om projektets aktiviteter har inte funnits där. Projektet ”Vi i Biskopsgården” är en tidning på svenska som delas ut i hemmet hos alla i stadsdelen. Projektet startade sent (beslut fattades i februari 2003) men har sedan fungerat bra som informationskanal till invånarna – dock har tidningen av olika orsaker ibland inte delats ut som den ska. Projektet ”Vägen in” innebar närradiosändningar över Göteborg på några olika språk. Även det projektet startade sent (beslut i februari 2003) men har sedan fungerat bra – metoderna skulle alltså mycket väl kunnat användas för att sprida information från början. Ett problem är emellertid att det inte har undersökts om informationen når fram med dessa metoder.

Social informationsspridning om Storstadssatsningen har fungerat genom många olika projekt – projekt som dock i de flesta fall kommit igång sent. Några exempel är ”Idépunkten” där aktiva invånare kunnat få information genom olika kulturtolkare och följaktligen också på olika språk, ”Forum Norr” som arbetat på liknande sätt, men som satsat även på uppsökande verksamhet och vänt sig särskilt till samhällsgruppen barnfamiljer, samt Bo Bra som också har fungerat som social informationsspridare genom sin ordinarie verksamhet. Dessa projekt/processer representerar tre olika metoder för informations-spridning: Det första är en *fast fysisk bas* dit aktiva invånare bjuds in,

det andra en *mobil verksamhet* som riktar sej till alla i en särskilt utsatt grupp, det tredje är en *varaktig och långsiktig process* som involverar flera olika aktörer som stadsdelsförvaltning, lokala bostadsföretag, boende och stadsbyggnadskontoret. Metoderna har sina olika brister och förtjänster – man kan fundera över vilken information som är svår att sprida med tekniska metoder och alltså behöver sociala verksamheter för att nå fram. Framför allt kräver insatser som Storstadssatsningen att man mer noggrant förbereder informationsinsatserna så att de fungerar från första stund och når fram till alla åldersgrupper, etniska grupper eller inkomstgrupper – den eftersläpning som skett när det gäller informationsspridning i norra Biskopsgården har fått negativa konsekvenser.

En anledning till att det varit svårt att utforma en bra strategi för informationsspridning kan ha varit att man har olika synsätt på invandrares förhållande till det svenska språket. Det är vanligt att den s.k. paraboldiskussionen dyker upp i sammanhang när man diskuterar demokrati och ofta är det någon som ifrågasätter om man ska ha rätt till information på sitt eget språk med hänvisning till att invandrare måste lära sig svenska. På demokratiseminarier, som syftade till att forma en demokratiplan, upptog paraboldiskussionen ganska mycket av tiden när vi diskuterade hur stadsdelen skulle kunna utveckla dialogen mellan boende, tjänstemän och politiker. Bland annat kom den upp när vi diskuterade om man skulle använda lokalradio på olika språk för att sprida information från stadsdelsnämnd och förvaltning:

Dom har parabol... så hänger dom kvar många invandrare... jag tror att, den här radion, jag tror inte att, visserligen kanske det är positivt men ändå är det negativt. Jag får en uppfattning att det är lite negativt. För det ger dom en möjlighet att hänga kvar i sitt egna språk – dom får all information på sitt egna språk. Visserligen är det inget fel i det men... nu kanske jag är rasistisk när jag säger så men... (boende på inspelat demokratiseminarium, 030925).

Även i intervjuer har paraboldiskussionen spontant kommit upp när vi pratat om demokrati och delaktighet, också politiker har uttryckt att parabler utgör ett problem:

SHAFIE: Språket är väldigt viktigt för att man ska komma in. Svenska språket. Många fastnar hemma, klistrade framför parabolen. /.../

ALAN: Appropå parabler, det var en lärare som intervjuade turkiska barn, en lågstadielklass. Då fick hon svar som att: 'på sommaren bor vi i en annan by i Turkiet'. Man hade aldrig sett ett svenskt barnprogram – inget bolibompa (intervju med politiker, 030212).

Man menar kanske egentligen inte att information på modersmålet är fel när det gäller att öka förutsättningarna för delaktighet och deltagande i demokratin. Dock får det gärna den effekten när paraboldiskussionen kommer upp i sammanhang då man diskuterar demokratifrågor – ett tryck uppstår mot information på modersmål genom att de olika aktörerna lyfter fram parabolerna som ett problem när det gäller kunskap om det svenska språket. Man blandar då emellertid ihop två helt olika frågor och gör dem till en – invandrarnas språkutbildning och demokratins grundpelare – vilket får negativa konsekvenser för den demokratiska utvecklingen.

I den seminariegrupp som rörde demokratiplanen i Biskopsgården utvecklades efterhand en nyanserad bild av hur informationsarbete skulle kunna gå till. Gruppen kom fram till att information är viktigt att förmedla på ett sätt så att den når fram, alltså på invånarnas modersmål där det behövs, men att dialog oftast bör ske på svenska. Det senare dock inte p.g.a. vikten av att lära ut svenska till invandrare, utan snarare som en följd av organisatoriska aspekter eller avsaknad av resurser. ”Det kan bli långt och opraktiskt. Vi har ju många språk också. Hur många ska man tolka?” som en politiker uttryckte det (deltagande observation på inspelat seminarium, 030925). Det diskuterades dock även att det kunde finnas anledning att ha med professionella tolkar också vid informationsmöten som syftade till dialog. Som en boende uttryckte det:

Det finns ju mycket också som man inte kan uttrycka på svenska språket. Modersmålet är viktigt – att uttrycka känslor och upplevelser är svårt på ett främmande språk (deltagande observation på inspelat seminarium, 030925).

Sammantaget diskuterade seminariet tre viktiga syften med den tekniska informationsspridningen i stadsdelen – som enligt förslaget till demokratiplan skulle ske genom en tidningen till alla hushåll i brevlådan, genom att använda radiokanaler på olika språk och genom ”öppna kanalen” som är en lokal tv-kanal: (a) att få ut information innan beslut, (b) att få ut information efter beslut, (c) och att uppmuntra medborgarna till dialog (deltagande observation på inspelat seminarium, 030925).

Resultaten från demokratiseminarierna är vägledande också för hur man kan summera utvärderingen av hur information har hanterats inom ramen för Storstadssatsningen. Hade man inledningsvis haft ovanstående tre syften för informationsspridning klart för sig, då hade strategierna troligen sett annorlunda ut. Det som är positivt med hur Storstadssatsningen hanterat information är att rättssäkerheten har varit hög eftersom ansökningar om medel inordnats i ordinarie

struktur – nackdelen är emellertid att den processen varit tidsödande. Man hade också höga ambitioner inledningsvis, då man 1999 inbjöd alla föreningar till samverkan om Storstadssatsningen. Då satsningen startade i februari 2001 var informationen emellertid mycket bristfällig. Den förbättrades visserligen, inte minst genom att man ökade den sociala informationsspridningen, men dessa ansträngningar inleddes inte förrän våren 2003. Om man ser till hela perioden har alltså informationsarbetet hanterats bristfälligt.

Dialog och delaktighet

Delaktighet är nästa steg – när man har information kan man bli delaktig. Känna sej delaktig och vara delaktig i den utveckling som sker i stadsdelen, i de beslut som fattas av stadsdelsnämnden och den implementering som förvaltningen genomför. Känner sig de boende delaktiga i den utveckling som sker i stadsdelen i samband med Storstadssatsningen? Vilka metoder för ökad delaktighet har satsningen prövat? Vilka erfarenheter har olika projekt dragit när det gäller delaktighet?

Totalt sett har alla fyrtioåtta projekt som genomförts med finansiering från Storstadssatsningen ökat de involverade invånarnas delaktighet i stadsdelen. Att informationsspridningen – både teknisk och socialt – om Storstadssatsningen kom igång sent har emellertid påverkat möjligheterna till att känna delaktighet mycket negativt. Dels för att ett fåtal av de 4 500 invånarna kände till sina möjligheter att söka pengar, dels för att tystnaden efterhand spred en massiv kritik mot stadsdelsförvaltningen – som boende tänkte man, enligt den här politikern, att SDF bara ville ha pengarna för sej själv:

AHMED: Den uppfattning som invandrarna har är att det bara är dom duktiga svenska tjänstemännen som utnyttjar möjligheten hur man använder pengarna i Storstadssatsningen.

JENNY: Säger somalier det?

AHMED: Det är inte bara somalier – dom som bor norra Biskopsgården säger det. Vissa invandrare kommer ju med nu, som kulturtolkar. Men dom flesta pengarna går till svenskar, det är en uppfattning som dom har (intervju med politiker, 021028).

Denna bild hade delvis att göra med hur pengarna fördelades: Åttio procent av medlen gick inledningsvis till projekt styrda av SDF – projekt som visserligen syftar till att förbättra omständigheterna för de boende men som formulerats av tjänstemän som i betydligt större utsträckning än invånarna är födda i Sverige. Siffran kan jämföras med att ungefär femtio procent av medlen inledningsvis söktes av SDF. Att den etniska mångfalden i förvaltningen inte överensstämmer med

invånarnas sammansättning framgår bl.a. i den lokala demokratiplan som nyligen fastställdes (040504), där en av demokratiåtgärderna just är att göra ”en plan över hur den etniska mångfalden ska ökas bland de anställda så att sammansättningen av befolkningen avspeglas i personalen” (SDN Biskopsgården 2004).

När det gäller fördelningen av Storstadsmedel har siffran förändrats efterhand men i slutet av satsningen var det fortfarande så att sextioåtta procent av pengarna har gått till förvaltningsstyrda projekt (se bild 2) – om man räknar med även kommunala och regionala aktörer som projektägare var siffran sjuttioåtta procent (dessa siffror gäller alla projekt, alltså sysselsättning, skola och demokratiprojekt).

Bild 2. De som tilldelats medel från Storstadssatsningen (i procent av summa medel som delats ut). I områdesrapporten (Stenberg 2004a) finns en mer utförlig beskrivning av fördelningen samt en lista över alla projekt som sökt medel från Storstadssatsningen.

Förutom de negativa konsekvenser som bristande information har fått och kontentan av att fördela pengarna huvudsakligen till projekt styrda av den egna förvaltningen, hur har Storstadssatsningens projekt annars påverkat delaktighet och dialog? Det som jag har följt allra mest – och som jag följaktligen har mest att säga om – är ”Filmprojektet”. Det initierades av fältarbetarna som fått idén av en ”killgrupp” som de regelbundet träffat. Projektet syftade till att några ungdomar på ett nyskapande sätt skulle ge sin egen bild av hur det är att växa upp och bo i Biskopsgården – och med arbetet som grund sedan fortsätta utveckla boendesituationen i stadsdelen. Detta är ett lågbudgetprojekt som

endast sökt och fått 30 000 kr från Storstadssatsningen. Inbjudan att delta gick ut till högstadieskolorna i Biskopsgården vilket resulterade i att nitton tjejer och killar från åttan och nian träffades regelbundet varje vecka tillsammans med fältarbetarna under ett drygt halvår och skrev manus, planerade inspelningen, agerade framför kameran, spelade in och deltog när redigeringsarbetet utfördes. Denna del av projektet genomfördes innan utvärderingen av Storstadssatsningen hade inletts och när jag började följa arbetet hade filmen just blivit färdig. Det är en spelfilm som heter ”Biskop – borta bra men hemma bäst” och visades, under stor och positiv mediauppmärksamhet, första gången i Biskopsgården i december 2001. Det är en ganska svart film, trots namnet, som beskriver hur våld och brottslighet påverkar ungdomarna. Det är dock också en ljus och varm film på det sättet som den beskriver betydelsen av vänskap – och det är här ”hemma bäst” kommer in.

Projektet fick flera olika uppföljare. För det första visade fältarbetarna filmen i många olika sammanhang, som t.ex. på en fritidsledarutbildning och på en gymnasieskola med intresse för att göra film. Vid dessa tillfällen var alltid några ungdomar med och svarade på frågor efteråt – och det var uppenbart att dessa frågor och diskussioner var viktiga. Filmen talar kanske inte helt och hållet för sig själv, men den väcker frågor. En av killarna förklarar vad han tycker är viktigt när det gäller Biskopsgårdens utveckling:

KENN: Vi är ju alla människor, dom som bor i Askim är ju inte bättre än vi, dom har bara bättre betalt. Då får dom bättre skola.

JENNY: Är det så?

KENN: Ja! Varför ska skolorna lida bara för att det är en förort? Sätt in bättre med lärare och så. Nu är det fucked up här. Hade dom satsat på alla i ettan, då hade det inte varit kriminellt här. Dom kanske har problem hemma och så, men ger man kärlek i skolan och lärarna ta hand om en och så, då blir det bra. Det blir det! Men det har dom inte gjort, det är det enda jag tycker är dåligt. Mina kusiner som går i skolan utanför Göteborg, dom har det skitbra.

JENNY: Är det skillnad på stadsdelarna i Göteborg?

KENN: Det som jag sett är att dom satsar inte på ungdomarna och barnen i Biskopsgården, på samma sätt som dom gör i stadsdelar där det är lite rikare folk och villor och så (intervju med boende, 021030).

Det ungdomarna ville säga med filmen handlar alltså inte bara om hur de ser på sin egen stadsdel, utan också om hur de upplever att samhällsservicen är i Biskopsgården i förhållande till resten av Göteborg eller till andra kommuner. De uppfattar det uppenbarligen som

att det finns en skillnad, att de utgör en grupp som behandlas som en andra klassens medborgare – som inte har det lika bra som ungdomar i många andra stadsdelar. Trots att kommunen har en fördelningspolitik som ska gynna miljöer som Biskopsgården, finns det omständigheter som talar för att ungdomarna har rätt i sin kritik – om man ser dessa problem i ett helhetsperspektiv.

För det första visar Rädda Barnens barnfattighedsrapport att andelen barn som bor i fattiga hushåll är fyrtio procent i Biskopsgården jämfört med tjugotre procent i kommunen som helhet (Salonen 2003:41). För det andra visar skolverkets senaste statistik när det gäller betyg, att de modellberäknade genomsnittliga meritvärdet, ett värde som tar hänsyn till föräldrarnas utbildningsnivå och födelseland,³ är 167 respektive 183 för de två högstadieskolorna i Biskopsgården, att jämför med 204 som är genomsnittet i Göteborg (www.skolverket.se). För det tredje visar en utredning om ungdomskriminalitet som polisen har genomfört att Biskopsgården, tillsammans med Angered och Bergsjön, är de mest utsatta områdena i Göteborg när det gäller rekrytering av unga till kriminella gäng. Sjutton procent av de brottsmisstänkta ungdomarna i studien bodde i Biskopsgården. Orsaken till den situation som beskrivs är, enligt rapportens analys med hjälp av demografiska uppgifter, att ungdomarna lever i ett utanförskap som en följd av områdets boendesegregering, invånarnas arbetslöshet, fattigdom, låga utbildningsnivå och bidragsberoende. Det är bakgrunden till att dessa ungdomar är lätta att rekrytera till kriminella gäng, menar man i rapporten (Johansson 2004). Filmen som ungdomarna gjort, och den diskussion som filmen gett upphov till i olika sammanhang, belyser alltså teman som är högaktuella i samhällsdebatten.

Ytterligaren en uppföljare till filmen var den utbytesresa som ungdomarna gjorde med en grupp engelska ungdomar från Manchester. Dessa killar och tjejer hade också gjort en film, den handlade om droger, och resorna kunde genomföras tack vare extra stöd från Ungdomsstyrelsen. Resorna planerades av ungdomarna, med stort stöd från fältarbetarna, och innehöll aktiviteter som de själva tyckte var roliga – som besök på fotbollsstadion i Manchester och att åka skridskor i Lundby. De tittade också på varandras filmer och filmade intervjuer av varandra, det handlade t.ex. om de skilda levnadsvillkoren i England respektive Sverige och vad det innebär att vara ”svartskalle” i respektive land. Det uppstod också intressanta diskussioner om skillnader i hur man ser på kvinnor – där de svenska tjejerna och killarna uttryckte att de engelska ungdomarna hade en förlegad kvinnosyn och att det fanns en i deras ögon märklig uppdelning mellan könen.

En tredje uppföljare var det projekt som genomfördes av ett filmföretag. Företaget sökte, och fick under det första året, Storstadsmedel från en kommunal pott för en film med arbetsnamnet ”Möten under mörk himmel” som handlade om mötet mellan olika subkulturer – tan-

ken var att i alla fyra stadsdelar som fick Storstadspengar i Göteborg skildra subkulturer med medlemmar som känner ett utanförskap, deras syn på samhället i stort och även relation till varandra. Projektet fick avslag i Biskopsgården men genomfördes i andra stadsdelar och resulterade i filmen "Under en blågul himmel" som hade premiär på filmfestivalen i Göteborg 2004.

Efter avslaget sökte och fick företaget däremot 250 000 kr för ett annat projekt i Biskopsgården och det resulterade i en dokumentärfilm som heter "Värsta resan" och handlar om det arbete som ungdomarna genomfört med sin film samt resan till England. Syftet med projektet var att skildra ungdomarnas aktiviteter och fältarbetarnas arbetsmetoder i projektet för att ge det större spridning som ett gott exempel på hur man kan bedriva demokratarbete med ungdomar – att möjliggöra för vuxna att blicka in i ungdomarnas värld. Erfarenheterna hade nämligen vid den tidpunkten visat att det inte räckte med ungdomarnas egen film för att politiker och andra anställda i stadsdelen skulle ta till sig inbjudan till dialog. Även om det var en hel del tjänstemän på filmvisningen i december 2001 så saknades politikerna, dessutom ledde inte ungdomarnas arbete till att en dialog inleddes lokalt om de frågor som ungdomarna belyste i sin film. Filmföretagets projekt har ökat möjligheterna till att en dialog utvecklas genom att budskapet kanske är tydligare formulerat för att förstås av politiker och tjänstemän och att filmen kanske blir mer känd genom att företaget vänder sig utåt samhället med sin verksamhet – om det blir så återstår att se. Filmen finns tillgänglig som utbildningsmaterial för skolor och fältarbetarna, tillsammans med ungdomar, planerar att följa med även den här filmen när den visas, för att svara på frågor och diskutera.

En fjärde intressant uppföljare med anknytning till demokrati och integration är det initiativ som en av tjejerna som var med i filmarbetet tog. Eftersom hon har småsyskon fick hon veta att det fanns allvarliga problem med rasism i en sjätteklass i Biskopsgården, det rörde sig om "invandrare som mobbade ut svennarna" som hon uttryckte det. Hon kontaktade, med stöd av fältarbetarna, rektorn och erbjöd sig att komma och prata med klassen tillsammans med några i gruppen – hon ville visa att man visst kan samarbeta och ha roligt oavsett var föräldrarna är födda, så som de själva hade gjort i filmarbetet. Vid ett par tillfällen var sedan några av ungdomarna tillsammans med en fältarbetare i skolan och pratade med klassen, vilket var mycket uppskattat av eleverna och av skollädaingen.

Trots att detta är ett otroligt bra projekt finns det anledning att också vara kritisk. I mina egna anteckningar angående projektet självvärdering står det att läsa: "Det som jag tänkte på när jag läste enkäterna var frågan om delaktighet. Alla har inte känt sig delaktiga, det förvånade mej. Man får ju intrycket att alla är delaktiga när man sitter där, men kanske är det vissa som tar mycket av platsen?". Kan-

ske handlar detta om sned maktfördelning mellan könen, att killarnas perspektiv har fått råda i större utsträckning än tjejernas när det gäller innehållet i filmen?

JENNY: Berätta om filmprojektet. Varför ville ni vara med?

JOANA: Det verkade kul att göra en film – om Biskopsgården. Fast det inte blev speciellt likt, men ändå rätt så likt.

JENNY: Vad var det som inte blev likt?

JOANA: Jag vet inte... jag har inte upplevt så mycket våld som det var i filmen.

SHIRIN: Det är sant.

JENNY: Hur kom det sej att den handlade om våld då?

JOANA: Bara för att vi var olika grupper som skulle skriva manuset. Och vissa tyckte att det var kul, med våld i filmen.

SHIRIN: Vissa har kanske varit med om mycket mer, än vad vi två varit, typ sett mycket.

JENNY: Vad skulle det handlat om ni hade gjort manuset?

JOANA: Lite mer så här hur olika familjer har det å så. Inte koncentrerat så mycket på att den blev dödad och så. Typ mer hur barn lever i arbetslös familj – där föräldrarna är arbetslösa. Så den ska vara lite mer lärorik (intervju med boende, 021028).

Även några av killarna håller med om att innehållet i filmen kanske inte skulle varit detsamma om de hade tänkt efter lite mer och sett den i ett lite större perspektiv. Efteråt insåg de att filmen, genom att det var så mycket våld, riskerade att stigmatisera stadsdelen på ett sätt som de inte varit riktigt medvetna om.

En femte intressant uppföljare från projektet var att det inspirerade deltagarna i den seminarierie som diskuterade stadsdelens demokratiplan, vilket resulterade i att man föreslog att ungdomar i sjuan ska göra film om Biskopsgården som en ordinarie process inom skolarbetet och använda den som ett sätt att varje år föra en dialog med lokala politiker och tjänstemän om frågor av intresse för ungdomarna. Förslaget antogs av nämnden i maj 2004. Sådan här dialog är en viktig förutsättning för s.k. ökat demokratiskt deltagande bland ungdomar.

Ett annat projekt, eller egentligen en del av ett projekt, som jag har följt lite grann är det arbete som man i ”Forum Norr” bedrivit för somaliska kvinnor. Forum Norr, ursprungligen hette projektet ”Mötesplats för familjer i norra Biskopsgården”, initierades av stadsdelsförvaltningen med målet att minska antalet ärenden hos individ och familjeomsorgen med tio procent genom ett annat sätt att jobba – ärenden som t.ex. att barn far illa, att det förekommer barn- och kvinnomisshandel i hemmet, barnuppfostransproblem som att flickor inte får gå ut, eller ungdomar som begår brott och omhändertas enligt LVU.

Det är ett omfattande projekt som tilldelats sammanlagt 4,1 miljoner kr under två år. Förutom projektledaren, en tjänsteman som har tjugo års arbete i stadsdelen bakom sig, nyanställdes två socionomer och fyra kulturtolkar. Tanken var att skapa en brygga mellan de fem traditionellt uppdelade ”stuprör” som möter invånarna i stadsdelen: individ/familjeomsorg, skola, förskola, föreningsliv och bostadsföretag. Arbetssättet har gått ut på att möta invånarna i en miljö där de känner sig trygga, alltså för det första att placera själva kontoret i norra Biskopsgården, för det andra att söka efter möjligheter att träffa invånarna i deras egen miljö, för det tredje att anställa personer som själva är födda utomlands med tanken att de generellt skulle ha bättre förutsättning än personer födda i Sverige att närma sig de boende i området. I samband med avslutandet av Forum Norr beställde man en utvärdering från Studentfirman vid Psykologiska Institutionen som i sin rapport fokuserat på metod och bl.a. diskuterar för- och nackdelar med den nya yrkesrollen kulturtolkar (Hjort och Scheja 2003). Forum Norr har haft många olika aktiviteter pågående parallellt, jag ska här endast kort beskriva det arbete man bedrivit för att få kontakt med somaliska kvinnor i området.

De tvåhundra femtio invånare födda i Somalia som bor i norra Biskopsgården utgör den fjärde största nationella gruppen efter svenskar, turkar och iranier. Sedan flera år har det diskuterats i stadsdelen, liksom i hela landet, att just somalier känner ett stort utanförskap – en känsla som befasts också genom arbetslöshetsstatistik och forskning som visar att välutbildade somalier i Sverige, till skillnad från t.ex. i England och USA, i större utsträckning än andra nationaliteter är arbetslösa. I Biskopsgården har det sedan några år funnits en grupp somalier som aktivt arbetat för att belysa denna problematik, t.ex. finns det två politiskt aktiva ersättare i stadsdelsnämnden som är födda i Somalia. När Forum Norr skulle anställa socionomer och kulturtolkar var det med tanke på denna debatt självklart enligt många att man måste anställa någon född i Somalia. En tjänsteman argumenterade så här på ett möte med politikerna:

I arbetsmarknadsprojektet och i socialtjänsten säger alla unisont: det finns ett problem mellan somalier och svenskar. I Göteborg får somalier inte jobb, men det får de i Stockholm och USA. Varför är det så? Somalierna i Biskop är bittra. Av de fyra kulturtolkarna är ingen somalier – det är synd, det hade behövts. 'Varför är det så' undrar de. Vi borde anställa somalier inom förvaltningen, det är viktiga att ha någon som förstår deras situation och vad problemen beror på inom systemet (deltagande observation, 021007).

Man anställde alltså i Forum Norr två svenskfödda kvinnliga socionomer och fyra kulturtolkar, två män och två kvinnor, födda i Turkiet,

Eritrea, Irak och Makedonien. Projektledaren beskrev att valet av personal snarare baserades på kunskapsbredd, flexibilitet och kön än på nationalitet – därför anställdes inte någon somalier bland kulturtolkarna. Anledningen till att de två socionomerna är svenskfödda var att man inte hade några sökande socionomer som var födda utomlands.

Eftersom kulturtolkar är en ny yrkesroll som håller på att utvecklas och inte har en speciell utbildning, är det naturligtvis svårt att bedöma vad som är viktigast vid anställningar. Det finns inget som säger att en kulturtolk måste vara från samma nationalitet som det folk man har till uppgift att närma sig. Protesterna från boende över att man inte anställde en somalier handlade kanske egentligen inte heller om detta. Det var nog snarare en reaktion med tanke på den debatt som pågick. Det faktum att det dessutom fanns aktiva somalier, både män och kvinnor, som arbetade med lokalt utvecklingsarbete i stadsdelen gjorde naturligtvis inte saken bättre. Sammantaget betydde dessa omständigheter att Forum Norr startade ganska mycket i motvind när det gäller ambitionen att närma sig somalier.

Den strategi som man sedan valde för sitt arbete var att ta kontakt med ett antal unga somaliska kvinnor med barn som hade synts och hörts i stadsdelen p.g.a. att de var upprörda över bristen på daghemplatser – Biskopsgården hade vid den tiden längst kö i Göteborg – vilket innebar att de, när de ville arbeta eller studera, hamnade i en omöjlig situation gentemot socialkontoret och arbetsförmedlingen å ena sidan, och gentemot sina män och släktingar å andra sidan. Forum Norr bjöd in till ”lunchdialog” där man först lagade traditionell svensk mat tillsammans, ett förslag från kvinnorna, och sedan bjöd in någon med ansvar för en fråga som kvinnorna hade tagit upp som viktig, t.ex. den ansvarige i stadsdelen för barnomsorgskön. Stämningen på dessa lunchträffar var väldigt varm – och ibland kaotisk med tanke på att de många barnen saknade barnomsorg – sammantaget ledde strategin till att man, förutom att underlätta kommunikation mellan tjänstemän och invånare i frågor som de boende ansåg vara problematiska, fick personliga kontakter med boende som gav möjlighet att förebygga problem i flera familjer och i några fall har man också förhindrat vräkning. Kompetensen hos de anställda i projektet har efter avslutningen tagits tillvara genom att de fyra kulturtolkarna och en av socionomerna anställdes i förvaltningen.

I samband med att Storstadssatsningen initierades öppnades Idépunkten – ett lokalt medborgarkontor i norra Biskopsgården där tjänstemännen ansvariga för implementeringen lokaliserades. Hit kunde folk komma och diskutera projektidéer och efterhand utvecklades Idépunkten till en plats som en del projekt använde för att möta invånarna. Här hade också processledaren i Bo Bra inledningsvis sin arbetsplats.

Idépunkten har under tiden som Storstadssatsningen pågått bytt

ansikte flera gånger. I början syntes här mest svenskfödda tjänstemän och det var uppenbart att nationaliteten hos de få utlandsfödda som befann sig på kontoret i stor utsträckning bestämde vilka besökare som spontant kom in. Inledningsvis fungerade platsen också huvudsakligen för att hitta ett arbete eller studera – man hjälpte folk att ta sig vidare i den djungel som de boende verkade uppfatta som svårge-
nomtränglig. Efterhand utvecklades arbetet, kulturtolkar från de olika projekten fanns t.ex. tillgängliga i lokalen enligt ett schema och man uppmuntrade projektdeltagare att använda lokalen mer för seminarier och möten. Hit kom även de lokala politikerna regelbundet, periodvis åtminstone, för att sitta ner och prata med boende.

Den diskussion om somaliers demokratiska underskott som beskrevs ovan påverkade även Idépunkten. De ansvariga för Storstadssatsningen fick ganska mycket kritik av boende för att de inte anställde somalier i projekt i den utsträckning som man tyckte var motiverat med tanke på att det är den tredje största invandrargruppen i norra Biskopsgården. Kritiken resulterade i att man dels ansträngde sig för att komplettera det största arbetsmarknadsprojektet med en man och en kvinna födda i Somalia – genom projektet ”Somalisk Arbetslänk” – dels att man intensifierade ansträngningarna att det skulle finnas även somalier på Idépunkten regelbundet.

Det största allmännyttiga bostadsföretaget gjorde parallellt en egen satsning på att öka dialogen med just somalier, genom att engagera en somalisk kvinna som arbetat för dem med sociala processer i en annan stadsdel. Hennes uppgift blev att fungera som länk mellan företagets anställda och de boende – eftersom det hade uppstått konflikter som handlade om att somaliska kvinnor kände sig förolämpade av bemötandet dom fick av de anställda när de klagade på bristande underhåll av lägenheter och gårdar.

I stadsdelsnämnden fanns, som nämnts tidigare, också två politiker med somaliskt ursprung. Dessa olika satsningar på ökad dialog med somalier länkades samman på ett intressant sätt under tiden som Storstadssatsningen pågick. Det var inte ett fåtal eldsjälar som var engagerade, utan det rörde sig om ett stort antal, kanske femton personer, som var aktiva med att föra fram sin åsikt till bostadsföretag, tjänstemän och politiker samt ytterligare ett femtontal som mer passivt deltog under dessa dialoger. Förutom Forum Norr var Idépunkten troligen mycket viktigt i detta sammanhanget – eftersom det var här som man lyckades förena de olika grupperna bestående av boende, bostadsföretag, tjänstemän och politiker. Dels genom att projekten använde lokalen, dels genom att Bo Bra verkade där. Då processledaren för Bo Bra flyttade till en annan lokal uppstod dock en avsaknad av representanter för bostadsföretagen, detta var särskilt påtagligt då det dessutom var få projekt inom Storstadssatsningen som involverade bostadsföretagen.

Storstadssatsningen har, som en naturlig följd av de nationella direktiven om underifrånperspektiv vid genomförandet, haft en direkt relation med föreningslivet i allmänhet och de stora etablerade föreningarna i synnerhet. I norra Biskopsgården finns det en ideell förening som bildades 1998 och som har bedrivit en omfattande verksamhet med syftet att hjälpa invandrarkvinnor, främst arabisktalande men även persisk- och turkisktalande kvinnor, att integreras i samhället. Man vänder sig med sin verksamhet till invånarna i hela Göteborg och har under de senaste åren haft stöd från DELTA-projektet på Hisingen som ett arbetsmarknadsprojekt. Föreningens aktiviteter har legat nära den verksamhet som socialförvaltningen lokalt har ansvar för och relationen mellan dessa två aktörer var infekterad inledningsvis. Relationen förbättrades dock efterhand och vid tiden för Storstadssatsningens start fungerade det bra när det gäller verksamheten att hjälpa invandrarkvinnor som kom till dem. Som en ledaren i föreningen uttryckte det: ”nu har jag inte... jag kan inte säga *nåt* som inte fungerar mellan oss och Biskopsgården – bland socialsekreterarna”. Föreningen var därför en av dem som sökte mycket projektpengar från Storstadssatsningen. Inledningsvis var man i föreningen dock mycket besviken på stadsdelsförvaltningen, eftersom de många ansökningarna endast resulterade i avslag. Kommunikationen förbättrades emellertid efterhand och föreningen fick totalt bifall för tre av sina projektansökningar med sammanlagt 825 000 kr. Jag har inte följt något av dessa projekt under hela perioden men har vid några tillfällen deltagit i aktiviteter inom projektet ”Föreningsledare: en väg till delaktighet” och i övrigt besökt föreningens lokaler ganska ofta – där pågick alltid någon form av verksamhet dagtid, oftast svenskundervisning men också andra aktiviteter.

Föreningsledarprojektet syftade till att öka invandrarföreningars delaktighet i samhället genom att ge dem mer kunskap om det regelverk som gäller för föreningar. Tanken var att man med sådan kunskap som redskap kunde vara mer jämnstark med ”svenska” föreningar när det gäller t.ex. att söka bidrag och lokal – det var alltså ett projekt som var anpassat till systemet och ville förmedla kunskap uppifrån och ner kan man säga. Det fanns andra projekt som snarare syftade till att förmedla kunskap till samhället angående invandrarkvinnors situation och på olika sätt öppna för att kvinnor i utanförskap skulle kunna integreras i samhället. Sådana projekt verkade dock ha mycket svårare att få stöd. Detta gällde även andra stora föreningar i stadsdelen. En annan etablerad förening med stor omsättning sökte t.ex. för ett sådant projekt men fick avslag:

JENNY: Er första ansökan, den om integration och demokrati. Vad handlade den om?

ANN: Att starta TV- och radioredaktioner med minoritetsgrupper och ungdomar – integration var tanken – så att dom kunde nå ut med sin verklighet. Integration dels genom att grupperna skulle delta tillsammans i projektet, dels genom att man blir synlig och hörd genom att sända i Göteborgs närradio och i öppna kanalen. Syftet överhuvudtaget med allt det vi gör är att öppna vägar till kontakt med människor utanför stadsdelen. Det tycker jag är en av dom viktigaste sakerna, att det är alldeles för lite på det viset. Men det har vi också alltid hela tiden fått, då liksom, när vi söker pengar så har dom alltid som argument att det är folk från andra delar av stan som tar del av våran verksamhet. Och det vill man inte ge pengar till.

JENNY: Vilket motiv har man för det, att man inte vill ge pengar?

ANN: Man vill bara ge bidrag för det som vi gör för folk i den här stadsdelen.

JENNY: Kan det inte vara för folk i den här stadsdelen när ni vänder er utåt?

ANN: Jo, det är klart att det är. Det är ju det som är integration! (intervju med föreningsledare, 030120).

Denna problematik har präglat kommunikationen mellan stadsdelens anställda och stora ideella föreningar i stadsdelen – en konflikt som intensifierades under Storstadssatsningen eftersom det då fanns möjlighet till betydligt större projektbidrag än föreningar normalt kan söka.

Trots att det finns stora vinster med Storstadssatsningen när det gäller delaktighet och dialog, har alltså även satsningen fått negativa konsekvenser när det gäller dessa teman – det verkar som att stadsdelsförvaltningens och nämndens relation är infekterad gentemot starka ideella föreningar som agerar mer som ”non-governmental organizations” och alltså fungerar, eller vill fungera, som en samhällsaktör i bredare bemärkelse än en lokal ideell organisation fokuserad på de boende i det mer avgränsade området. Man har alltså inte riktigt lyckats med att pröva nya vägar för ökad demokratisk delaktighet och deltagande, samt integration, genom att samarbeta med det etablerade föreningslivet. Det fanns snarare en ganska stor misstänksamhet, inte minst från politikerna, gentemot föreningar som sökte pengar från Storstadssatsningen. Det fanns tjänstemän som ansåg att det förhållningssättet gentemot föreningarna inte var hållbart. De påpekade att Storstadssatsningen faktiskt avsåg att testa nya strategier och att man inte borde ställa så extremt stora krav på föreningarna som sökte medel:

JENNY: Stödjer Storstadssatsningen lokala nätverk och föreningar?

INGELA: Nej! Det finns i och för sig en övertro att föreningar ska vara demokratiskt fungerande men olika former för att stödja nätverk, det borde man satsa på. Men det försöker man inte med Storstadssatsningen heller. Dom som söker pengar som inte är föreningar, dom får inte, för vi kräver att dom ska vara etablerade föreningar. Man gick ut så hårt i början och sa att de måste vara en juridisk person. Det funkar ju inte. Ungdomar är inte heller engagerade i föreningar på samma sätt. Vi har nog en ovilja mot att förändra den här synen – både tjänstemän och politiker. Vissa saker får man inte rucka på... Om man tittar på folkrörelsen och folkets hus så fattade jag väldigt snart hur känsligt det var att vilja ställa andra krav, eller samma krav!, som på andra föreningar... För där finns en sån djupt rotad känsla av att man måste ha ett folkets hus för nånting särskilt. Men så glömmar man av att titta på vad dom faktiskt gör. Jag tyckte att dom inte gjorde så mycket för att få så stort bidrag. Och då blev det ett himla liv! (intervju med tjänsteman, 030401).

Stadsdelsförvaltningens relation till stora etablerade föreningar med ansvar för näraliggande sociala frågor kan alltså inte sägas ha förbättrats tack vare Storstadssatsningen – snarare tvärtom när det gäller åtminstone två av dem. I samband med att DELTA avslutades och en av dessa stora föreningar sökte stöd från stadsdelsförvaltningen för sin fortsatta ordinarie verksamhet utvärderades föreningens arbete av en oberoende forskare på Handelshögskolan. Utvärderingen resulterade i positiva omdömen – man konstaterade t.ex. att föreningen ”fyller en väsentlig funktion i att stärka välfärden för svaga invandrarkvinnor” och att verksamheten borde understödjas med mer långsiktiga bidrag (Jensen och Löfström 2003:45). I samband med utvärderingen – och som en följd av ett inbrott då bokföringen stals – gjordes emellertid en revision av föreningens räkenskaper och man fann så allvariga brister att stadsdelsförvaltningen beslutade att inte längre stödja föreningen. Den fick lämna sina lokaler i slutet av 2003 och har, vad jag känner till, inte längre någon verksamhet.

Jag har dessvärre inte haft direkt insyn i de senare händelserna och kan därför inte skriva mer om det. Däremot är det intressant att konstatera att föreningens arbetsmetoder, vad jag kan bedöma, fortfarande lever kvar i stadsdelen – bl.a. i det tidigare beskrivna projektet Forum Norr. Visserligen är det inte unikt för föreningslivet att hjälpa boende genom att närma sig människor på deras egna villkor och att möta folk i den miljö där man känner sig trygg – så har kommunen arbetat tidigare med t.ex. fältarbetarna. Det som är nytt är att man haft som strategi att använda kulturtolkar födda utomlands i detta arbete. I föreningslivet arbetade man ideellt med en sådan strategi medan Forum Norr har alltså visat att det går bra att arbeta på samma sätt men som

anställd av förvaltningen – man har således bidragit till att utvecklat en ny yrkesroll med hjälp av kunskap som tagits fram tack vare föreningslivets ideella insatser. Å ena sidan kan man därför säga att Storstadssatsningen varit lyckad eftersom stadsdelsförvaltningen har lärt från föreningslivet och lyckats implementera dessa erfarenheter i sin ordinarie struktur. Å andra sidan har eldsjälarna från föreningslivet, vars arbetsmetoder man lärt från, knappast fått något erkännande för sina insatser. Istället har deras insatser i praktiken betraktats som överflödiga och föreningsverksamheten upphört.

Om man ska summera hur Storstadssatsningen har lyckats när det gäller dialog och delaktighet så är intrycket totalt sett positivt – när man ser till dem som man involverat i Storstadssatsningens projekt. Det finns många exempel på att goda relationer med föreningslivet har utvecklats, kanske framför allt med de nya föreningar som har startat under den här perioden. Det är dock negativt att stadsdelsnämndens och förvaltningens relation till några stora föreningar försämrats under tiden som Storstadssatsningen har pågått, vilket har varit nedbrytande för de aktiva i dessa föreningar. Vissa av de strategier som föreningslivet utvecklat, t.ex. att möta invånarna på deras egen arena och mer på deras villkor, har trots detta i viss mån inkommerats i ordinarie strukturer genom att föreningarnas ideer har prövats i projekt initierade av SDF och att kulturtolkar från projektet anställts i förvaltningen. Ett annat exempel på att kunskap och erfarenhet från Storstadssatsningens projekt har tagits tillvara är att det i demokratiplanen finns en åtgärd som handlar om att ungdomar med hjälp av filmarbete ska utveckla en årligt återkommande dialog med nämndens politiker.

Demokratiskt deltagande

Deltagande är ytterligare ett steg på väg mot ökad demokrati. Det är alltså när man som boende *påverkar* den lokala utvecklingen, att tjänstemän och politiker får reda på vad boende anser och att tjänstemännens/politikernas agerande påverkas av denna kunskap. Deltagande kan innebära att beslutsrätten flyttas till de boende, men det kan lika gärna innebära att beslutsrätten ligger kvar hos politikerna. Genom Storstadssatsningen har man bara prövat ett fåtal konkreta strategier för ökat demokratiskt deltagande och det handlar om ökat valdeltagande. Andra välkända metoder för ökat deltagande, som t.ex. lokala skolstyrelser, har Biskopsgården inte prövat och man har heller inte experimenterat med oprövade strategier – som att t.ex. att låta invånarna ta större ansvar för Storstadssatsningen som man gjort i Hjällbo genom införandet av HjällboForum.

Inför valet 2002 sökte två mindre ideella föreningar Storstadspengar för att öka valdeltagandet i norra Biskopsgården, de fick

150 000 kr vardera. Dels var det projektet ”Våga rösta” som främst vände sig till somalier, dels var det projektet ”Ökat valdeltagande” som vände sig till arabisktalande – man använde t.ex. tolk om talaren på ett informationsmöte var svensk. Det är tyvärr svårt att säkert säga om valdeltagandet ökade i norra Biskopsgården eftersom gränserna mellan valdistrikten ändrats mellan de senaste valen. Om man tar hela Biskopsgården har dock valdeltagandet inte förändrats nämnvärt i förhållande till kommunen som helhet (se bild 3 och 4). Det finns trots det många positiva erfarenheter från projekten – invånare som kom på de informationsmöten och seminarier som arrangerades uttryckte att informationen var mycket viktig för dem och ökade chansen att de skulle gå och rösta.

Bild 3. Valdeltagandet i kommunala val. Biskopsgården jämfört med kommunen som helhet. Källa: www.val.se/val och www.ssd.gu.se.

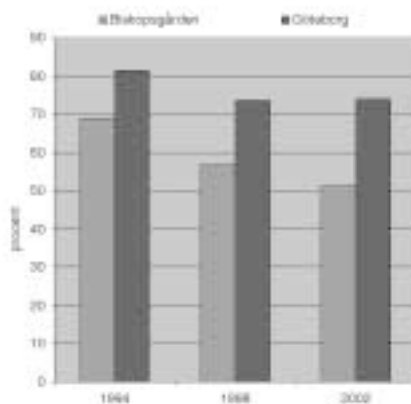
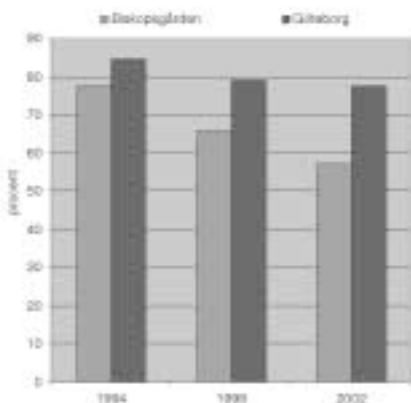

Bild 4. Valdeltagandet i nationella val. Biskopsgården jämfört med kommunen som helhet. Källa: www.val.se/val och www.ssd.gu.se.

Dessa projekt syftade alltså inte till delaktighet och dialog i första hand, utan framför allt till ökat demokratiskt deltagande. Även

dessa projekt, liksom föreningsledarprojektet, var relativt anpassat till samhällssystemet – tanken var att valdeltagandet skulle öka och det förutsattes att det är det bästa för alla. Mina anteckningar från ett samtal med en man på den s.k. Jobbmässan talar för att inte alla delar detta ideal:

Jag träffar en somalier som bildat en förening med syftet att stärka somaliernas situation. Integration – det är dom motståndare till. 'Det handlar bara om assimilering, eller till och med slavhandel' menar han. 'Storstadssatsningen bidrar till detta' därför ställer han sej utanför den. 'Vi vill inte vara med. Vi vill inte vara med i något annat samhällsarbete heller' förklarar han (direkt observation, 030301).

Det mannen bland annat refererade till när han sa ”slavhandel” var att Jobbmässan, som bestod av ett antal uppställda tält på Friskvåderstorget där olika arbetsgivare sökte efter personal, huvudsakligen handlade om låglönejobb. Storstadssatsningen bidrar till att befästa invandrarnas underordnade position genom att arrangera sådana aktiviteter, menade han. Vidare sa han att om valdeltagandet är lågt, måste ju politikerna agera på något sätt för att inte förlora i legitimitet. Exemplevis genom att låta även invandrare hamna högt upp på de politiska partiernas listor. Det tyckte den somaliska mannen är ett bättre sätt att få inflytande på som invandrare, än att delta i projekt anordnade av Storstadssatsningen som befäster invandrarnas underordnade position.

Inflytande genom politiska partier är en naturlig del av en ordinarie representativ process till skillnad från lokala och tillfälliga projekt. På sätt och vis höll han alltså med politikerna – demokrati ska utövas genom det etablerade systemet. Å andra sidan menade han också att det låga valdeltagandet är en signal om att aktörerna i systemet för en felaktig politik. Han är inte ensam om att vara kritisk gentemot hur politiken bedrivs, även denna kvinna menar att politiken, så som den utövas, inte behandlar alla medborgare lika:

IMAN: Du kan inte få arbete alltså. Du kan inte språket och då får du inte. 'Nej, nej, nej. Det finns massor som är arbetslös, svenskarna är arbetslös'. Så säger dom. Men självklart jag vet att svenskarna är arbetslös men det är varje persons tur. Förstår du? (intervju med boende, 030902).

Förutsättningar för deltagande

I och med dessa citat kommer vi in på frågan om hur förutsättningarna egentligen ser ut för att invånarna i norra Biskopsgården ska vara

involverade i en dialog med potential att leda vidare till demokratiskt deltagande – där deltagande alltså betyder att tjänstemännens och politikernas agerande påverkas av den kunskap som kommer fram i dialog med de boende.

Nedskärningarna i stadsdelens ekonomi, som skedde parallellt med att Storstadssatsningen förflöt, gav upphov till stor frustration bland de boende. På det öppna SDN-mötet när budget för 2003 skulle diskuteras var den stora salen i folkets hus smockfull med arga människor som debatterade i mer än två timmar med politikerna. Press, radio och TV var också där. Biskopsgården skulle skära ner med ungefär trettio miljoner på en budget som omfattade ungefär 700 miljoner. Nitton lärare skulle sägas upp i skolor som redan hade problem med att barnen inte fick godkänt i kärnämnen, dessutom skulle femåringarna flyttas till skolorna för att fylla upp efter de drygt sexhundra elever som valt andra skolor de senaste åren. Mina anteckningar från mötet:

Visst är det positivt med debatt, och visst är det bra att alla dessa människor kommer hit och visar att de engagerar sej. Men dom var väldigt ledsna, och mycket oroliga för sina barns framtid – och för sin egen framtid, dom många ungdomar som var där. Åtminstone tyckte nog tjänstemännen att dagens möte visade på bristande när-demokrati, det tyckte nog de flesta politiker också. Det fanns även ungdomar som var fruktansvärt ilskna. På nedskärningarna men även på att lokalen var för liten, att mickarna inte fungerade, att det var kokhett och att få fick sitta. Dom hade själva tagit ansvar för att kopiera upp lappar med information om detta mötet och sett till att många barn tog hem dom till sina föräldrar. Annars skulle dom inte ens vetat om detta mötet. 'Är det demokrati?' undrade ungdomarna. 'Ni måste ju i alla fall informera!' (direkt observation, 021119).

En förälder sa till politikerna att ”nu är det väl dags att ni börjar slå uppåt för oss, tycker ni inte det?” och faktiskt svarade ordförande jakande. Skolchefen uttryckte visserligen att skolbarnen i Biskopsgården får mer pengar än genomsnittet för att det finns större behov, ”men det räcker uppenbarligen inte för att skolan ska behandla barnen i Sverige på ett rättvist sätt”, svarade en förälder. Alla verkade vara överens om att det behövs en ökad dialog mellan föräldrarna och de kommunalt ansvariga politikerna som fördelar pengar till stadsdelarna. Detta hjälpte dock inte i nuläget – då stadsdelens politiker och tjänstemän såg som sitt primära kall att göra en realistisk budget som hade förutsättning att hålla.

Visserligen drog man tillbaka förslaget att placera femåringarna i skolan men nedskärningen totalt sett bestod och budgeten fastslogs en vecka senare. På skolorna samlades dock föräldrarna till stormöten

när fler och fler insåg vad som höll på att hända. På en skola beslutade man att gå ut i skolstrejk om politikerna vägrade lyssna (direkt observation, 021209) och de andra skolorna beslöt att sluta upp bakom det förslaget. Det man pratade om nu var det stora svek man kände för att lärare sades upp när barnen hade det så svårt att klara kärnämnen i skolan. Politikernas argument att man måste skära ner om elever väljer att lämna skolorna i Biskopsgården tyckte de var ett dåligt argument – föräldrarna menade att det enda sättet att komma åt problematiken med sviktande elevunderlag är att satsa *mer* på skolan, inte skära ner.

Nästa SDN-möte var inte offentligt och budgeten var vid det laget redan spikad men utanför nämndsalen samlades hundratals med föräldrar som protesterade mot nedskärningarna. Även detta tillfälle hårdbevakades av media och där fanns många barn och ungdomar med protestplakat. Stämningen var kaotisk – ungdomarna skrek slagord och slog i väggarna – men det dröjde länge innan några av politikerna öppnade dörren och började prata med folk. En liten delegation fick träffa skolchefen men kom tillbaka uppgivna – skolstrejken var ett faktum (direkt observation, 021210).

Hur reagerade då politikerna på det som hänt? De var naturligtvis inte tillfreds eftersom en del hade känt sig hotade och blivit illa behandlade under protesterna. Samtidigt var de ändå positiva till att det kommit så mycket människor på det öppna mötet en vecka tidigare och att det var så många som hade debatterat. Frågan är varför de verkade vara så oförberedda på invånarnas reaktioner över nedskärningarna. De verkade inte vara medvetna om de allvarliga konsekvenser som nedskärningarna innebar. Vid ett tidigare tillfälle, efter det att tjänstemännen hade presenterat budgetförslaget för politikerna, frågade jag en av politikerna om nästa år budget skulle innebära stora förändringar. Svaret som följde är lite märkligt i ljuset av det som sedan hände: ”Nej, så har det inte presenterats för oss i alla fall. Det handlar snarare om att jobba lite annorlunda” (deltagande observation, 021022). Med tanke på att hälften av politikerna själva bor i stadsdelen är det konstigt att tänka sig att de helt skulle ha missat den debatt som pågick bland de boende, den präglade t.ex. många av de projektaktiviteter som pågick med medel från Storstadsstämningen. Svaret måste nog snarare betraktas som präglat av politikerrollen än av det vardagsliv som politikerna lever i stadsdelen:

Det här med roller. Som politiker ska man ju inte vara operativ. Vi måste ha förtroende för förvaltningen – att dom gör det uppdrag dom har (intervju med politiker, 030226).

Den här typen av uttalande var ganska vanligt i intervjuer när jag frågade om hur dialogen mellan invånarna och lokalt anställda inkl.

politiker skulle gå till – det kändes nästan som ett slags mantra som alla upprepade mekaniskt. En annan ståndpunkt som uttrycktes var att ”vi håller kontakt via våra lokala partiorganisationer och vi är inte intresserade av andra kontakter – vi har kontakt med våra medlemmar” (intervju med politiker, 030212). Tillsammans beskriver dessa uttalande den strategi som man som nämnd har valt för dialog med invånarna, även om alla inte är överens om att det är det bästa sättet att nå bra resultat när det gäller demokrati. Denna strategi ligger även bakom det beslut som man tog att lägga ner det lokala skolutskottet efter de allmänna valen 2002:

CAMILLA: Jag tror – och det här är väldigt öppenjärtligt och det här har vi väl inte använt som argument i debatten så många gånger – jag tror det ställde till med en jädrans massa trassel inom förvaltningen. Därför att det här blev en by-pass va. Fick man inte som man ville hos rektor eller hos skolchefen så gick man vidare till politiker. Jag säger inte att politikerna sa 'javisst, det lovar vi att göra' för så var det inte. Men det upplevdes ju ändå som att här gick det att ta genvägar och jag tror att det trasslade till det rätt mycket för förvaltningen. Jag tror att det lite decimerade deras beslutskraft. För det vi gjort i skolan i höst det hade vi behövt göra för länge sedan. Jag tror faktiskt att skolutskottet har varit hämmande för det.

TINA: Det tror jag också.

CAMILLA: Och då är det ju inte dialogdelen som har varit hämmande utan vi har inte varit tillräckligt tydliga i mandatet i skolutskottet helt enkelt. Plus att några politiker har faktiskt trillat in i det här som vi då säger att vi inte vill göra med råden – alltså man har blivit skolpolitiker och inte SDN-politiker (intervju med politiker, 030226).

Även om de skäl som fanns för att lägga ner skolutskottet var tydliga och förklarliga för politikerna, var det extremt dålig timing om man tänker på hur invånarna uppfattade det. ”Varför samarbetade ni inte med oss?” frågade naturligtvis de föräldrar som föregående termin hade suttit i skolutskottet, när de i och med den nya budgeten hade fått veta att nitton lärare skulle bort i skolan och femåringarna flyttas från sin småskaliga dagismiljö till skolor ”där det bara finns asfalt” som dom uttryckte det.

De ungdomar som intervjuats i utvärderingen har också uttryckt stor skepsis angående hur politiker kommunicerar med sina presumtiva väljare. Ungdomarna är inte ointresserade av politik, men det de stöter på i sitt vardagsliv när dom söker kunskap avskräcker från att delta i det befintliga politiska systemet:

KENN: Många politiker, dom ljuger inte men... dom vet själva att dom inte kan göra dom grejerna som dom säger att dom ska göra. Dom vill det, men så finns det inga möjligheter. Man blir besviken på dom. /.../ Alla måste rösta, eftersom vi har möjlighet. Men samtidigt vill man inte, för att dom står för mycket som inte är sanning. Men kommer det ett bra parti, då röstar jag (intervju med boende, 021030).

Invandrarkvinnorna i utvärderingen uttryckte också ofta en besvikelse över hur politikerna agerar, både på lokal och nationell nivå. Man bryter löften utan att göra något åt det efteråt och det bidrar till att människor blir likgiltiga för att rösta. En somalisk kvinna var emellertid ändå inte helt uppgiven, hon ansåg att det finns möjlighet att lokalt påbörja en demokratisk utveckling med potential att leda till något positivt. ”Om man debatterar, liksom börjar ta debatten på allvar” som hon uttryckte det (intervju med boende, 030929). Debatter borde passa politikerna i Biskopsgården mycket bra, eftersom det är en form av kommunikation som är normal i representativ demokrati:

Boendedialog med politiker, det är det som ryms inom det system som vi har. Det får dom dessutom en massa pengar för – den dialogen är tillgodosedd och uppdragen är utdelade angående detta (intervju med tjänsteman, 030219).

Dock håller inte några boende med om att denna typ av dialog är tillgodosedd, man anser snarare att det funnits ytterst få tillfällen för verklig debatt där alla intresserade kommer till tals och att politikernas och tjänstemännens agerande snarare har inneburit att locket läggs på när det dyker upp problem och meningsskiljaktigheter. De boendes erfarenheter av partipolitik – ungdomar som inte tas på allvar och bristen på invandrare högt upp på partiernas listor – talar inte heller för att de bästa sättet att nå fram till och kommunicera med invånarna i stadsdelen är genom att partierna agerar gentemot sina medlemmar, utan att man som politiker i nämnden snarare måste ta ett gemensamt ansvar för att utveckla ett debattklimat lokalt. Politikerna i Biskopsgården var positiva till en sådan utveckling, även om de också såg hinder i form av tidsbrist – ”politikerna måste ju få andra förutsättningar då” (deltagande observation på inspelat demokratiseminarium, 030925). Som nämnts tidigare måste man också i sådana debatter ta hänsyn till och hantera de problem som uppstår som en följd av att människorna i stadsdelen har olika modersmål.

Även tjänstemännens roll har diskuterats i samband med utvärderingen av Storstadssatsningen.

På sextio-sjuttioalet var det, ja nån slags maoistisk 'tjåna folket'

som var rätt sympatisk. Det har ju försvunnit ganska mycket ur den svenska socialtjänstmodellen, så att säga. Alltså, man har blivit mer socialkamrer (intervju med tjänsteman, 030331).

En annan tjänsteman håller med om att denna utveckling är problematisk. Den anda som nu råder i förvaltningen – den beskrivs ofta som ett utpräglat ”hålla-budget-klimat” där kvalitet alltid hamnar i andra hand – kan vara en av orsakerna till att politikerna, som tidigare nämnts, uppfattar nedskärningar som ett sätt att arbeta annorlunda. Tjänstemannen menar att deras eget agerande bidrar till att denna utvecklingen accelererar:

Ja, tjänstemännen måste ha en bättre dialog med politikerna. Tala om hur det är – inte linda in det så mycket... men alla vill ju lyckas (intervju, 030401).

Tjänstemän har alltså till uppgift att, inom de ramar som olika lagar ger, genomföra politikernas politik och förväntas vara lojala mot sin arbetsgivare. De boende förväntar sig något helt annat från tjänstemän, inkl. de anställda i skolor, fritidsverksamhet, äldreomsorg med flera verksamheter: Att de tar parti för invånarna och förmedlar uppåt vilka konsekvenser det får när verksamheter förändras som en följd av t.ex. nästa års budgetnedskärningar. Man diskuterar ofta att politikernas roll är problematisk, men kanske är det tjänstemännen som har den svåraste uppgiften med sina dubbla roller – oftast praktiserar det så att chefen har *en* roll och den underordnade intar en helt annan. Till denna problematik ska också adderas de svårigheter som uppstår i och med att de lokala politikerna är fritidspolitiker och inte har tid att sätta sig in i allt de fattar beslut om på ett tillfredsställande sätt:

AHMED: Om jag ska vara ärlig, den riktiga makten ligger hos tjänstemannen egentligen i Sverige (intervju med politiker, 021028).

Chefstjänstemännen har i viss mån alltså utvecklas till politiker, en roll som emellertid inte alls tillämpas när man möter invånarna på offentliga möten – då ska tjänstemännen vara tillbakadragna och politikerna föra nämndens talan gentemot de boende. Oklarheterna när det gäller politikernas och tjänstemännens roller verkar ha haft stor betydelse för att Biskopsgårdens lokalt anställda ännu inte har satt ner foten när det gäller utvecklingen av lokal demokrati – man har haft svårt att reda ut vilka nya aktiviteter för ökad dialog och deltagande som kan tänkas vara förenliga med det demokratiska systemet, när man inte är helt klar över de egna rollernas funktion i teori och praktik. Den demokratiplan som man nu har skrivit kan förstås innebära att en positiv utveckling är på väg men vad jag förstår är det fortfarande

stor oklarhet kring rollerna.

Det finns en annan problematik som är viktig i sammanhanget lokal demokrati. Stadsdelsnämnden har endast ansvar för ”mjuka” frågor som t.ex. skola och äldreomsorg och formellt sett har nämnden inte i uppdrag att föra en dialog om andra frågor. Det betyder att när Stadsbyggnadskontoret t.ex. gör en plan så är nämnden endast rådgivande remissinstans för de mjuka frågorna och ska inte uttala sig om annat. Invånarna förväntas alltså föra en dialog med helt andra aktörer i frågor som rör t.ex. trafik eller byggande av bostäder. För många boende är detta konstigt, man tycker det är självklart att man måste kunna vända sig till de lokala politikerna i alla frågor som har med vardagslivet att göra.

Visserligen *kan* man som boende vända sig till de lokala politikerna i alla frågor, eftersom deras politiska kontaktnät är kommunalt och nationellt då de är medlemmar i sina respektive partier – dessutom har de flesta lokala politiker även en kommunal funktion och träffar alltså partivänner från den kommunala nivån regelbundet. Dock är det när det gäller sådana kontakter inte *stadsdelsnämnden* som är beslutande organ, något som ofta komplicerar bilden i de boendes ögon. Dessutom har i sådana fall de lokala tjänstemännen alltså inte någon funktion – dialogen ska ske direkt med politikerna eller möjligen med tjänstemän på den kommunala nivån. Arbetsmarknadsfrågor är ett exempel på en fråga som de boende naturligt är engagerade i och som stadsdelsnämnden alltså inte har ansvar för – annat än som arbetsgivare för de lokalt anställda. Ökad dialog angående denna typ av frågor, som t.ex. invandrarföreningar ofta är engagerade i p.g.a. invandrares diskriminering i arbetslivet, kan alltså formellt sett inte ske genom stadsdelsnämnden utan måste utvecklas på andra sätt på kommunal nivå, även om det är en dialog som kan initieras på lokal nivå med stadsdelspolitiker.

Sammanfattningsvis skulle man, med ledning av detta avsnitt om förutsättningarna för demokratiskt deltagande i norra Biskopsgården, kunna säga att det uppenbart har saknats en dialog mellan lokalt anställda och invånare om de välfärdsfrågor som nämnden har direkt ansvar för. Kanske är det just avsaknaden av dialog som har gjort att boende inte har röstat i allmänna val i större utsträckning. Uttalanden från boende talar emellertid för att lokal dialog inte skulle ha räckt för ett ökat deltagande. Sviktande valdeltagande verkar i stor utsträckning handla om att de boende anser att politikerna för en orättvis välfärds politik – orättvis på det sättet att man inte fördelar pengar efter vars och ens behov vilket missgynnar den egna förorten. Man kan tolka det som att invånarnas direkta engagemang måste påverka politiken också på andra nivåer i samhället om det ska vara intressant för dem att satsa sin tid och kraft. När det gäller demokratiskt deltagande har man

alltså i Biskopsgården inte kommit så långt med Storstadssatsningen som många hade önskat, emellertid har satsningen kanske inneburit att problematiken kring deltagande har lyfts upp i ljuset på ett sätt som kan bidra till positiv utveckling på sikt.

Boendeintegration

Hur är då de olika målsättningarna i Storstadssatsningen relaterade till det övergripande målet att bryta segregationen? Andra discipliner fokuserar i sina utvärderingar på vilken betydelse sysselsättning eller skolresultat har, relaterat till detta övergripande mål. Här ska jag endast lyfta fram det som i intervjuer och observationer direkt relaterar demokratimålet med det övergripande målet att bryta segregationen.

Som framgår av ovanstående diskussion kan man tolka det som att fördelningspolitik står i centrum när det gäller demokrati – vilket tydligt kopplar demokrati till rumslighet då den ekonomiska segregationen sammanfaller med den etniska i många miljonprogramsförorter. Detta gäller inte bara i Göteborg, utan det är ett nationellt fenomen, och det är orsaken till att staten med Storstadssatsningen gör ”områdesbaserade” insatser i ett antal bostadsområden i Sverige. Man når på det sättet bara en del av alla människor som har problem relaterat till målformuleringarna för satsningen – t.ex. när man ungefär tjugofem procent av dem som är fattiga och ungefär tolv procent av dem som är födda utomlands (Integrationsverket 2003:112-113). Avsikten med att ändå välja områdesbaserade insatser måste därför betraktas som en intention från staten att ta fram mer kunskap om betydelsen av etnisk och ekonomisk boendesegregation och relatera den kunskapen till de problem som Storstadssatsningen strävar efter att lösa.

Ur de boendes perspektiv är det viktigt att fokusera på den etniska boendesegregationen eftersom den får svåra konsekvenser för dem. En tjej från Biskopsgården, som går i gymnasiet i en annan del av Göteborg, beskriver hur det kan låta när klasskompisar från andra stadsdelar beskriver ett bråk i hennes område:

'Jaa, dom jävla negerjävlarna, jävla blånegrer, dom slog ner'... du vet! Så!! Alltså jag lovar, det var så grovt Sara, jag har aldrig, jag har inte ens hört en blatte säga så! Förstår du? Så grovt (intervju med boende, 021031).

Det finns många historier från ungdomarna som handlar om att invandrande ungdomar blir stigmatiserade som farliga. Två av ungdomarna berättar om hur de påverkas av grannstadsdelen Torslanda som är känd för sina många rasister. Åker man dit är risken enligt dem stor att man blir misshandlad – vilket också kan resultera i ett behov av att hämnas:

GABRE: Det finns en fotbollscup där, jag var där, vi skulle spela. Så skulle jag ta bussen hem, jag hade en knäskada. Så kom dom emot mej, jag kunde inte bråka, den gången jag fick ta lite smällar... men man hittade dom... huh vad dom fick smäll... sen vet du (intervju med boende, 021030).

Sådana berättelser borde rimligtvis stigmatisera Torslanda som farligt snarare än Biskopsgården, men även det som händer utanför stadsdelen hänförs gärna till bilden om invandrarförorten som farlig stadsdel. Killarna har dessutom en tendens att försöka vända den här bilden till sin fördel – bättre att skrämmas än att skämmas – vilket märktes när de gjorde manus till sin film som alltså var lite överdrivet våldsam. En naturlig reaktion kanske om man har svårt att få respekt på annat sätt.

Den etniska boendesegregationen påverkar på det här sättet utvecklingen av människors identitet, många av ungdomarna uttryckte t.ex. – oavsett om de var födda i Sverige eller utomlands och oberoende av om föräldrarna kom ifrån Sverige eller från ett annat land – att de *inte* kände sig som svenskar. En tjej som kände sig ambivalent i fråga om identitet sa att trots att hon *är* svensk, så påverkades hon av att folk i hennes närhet ofta uttryckte att ”svenskar – riktiga svenskar – det är rasister”. En annan av tjejerna beskriver sin identitet snarare som ”både och” – hon är dock mycket kritisk till samhällets syn på henne – medan en tredje beskriver sig som ”varken eller”:

JENNY: Vad betyder det att vara svensk för er?

JOANA: För mej betyder det alla som är födda i Sverige, men för samhället betyder ju det dom som har svenska föräldrar. Jag ser mej själv som både svensk och som guinean, för min mamma är från Guinea, och jag är född i Sverige, så jag tycker att jag är av varje.

SHIRIN: Jag ser mej inte som svensk... jag ser mej inte som iranier heller! Jag ser mej som typ Shirin, som kan svenska och persiska, och engelska (intervju med boende, 021028).

Naturligtvis måste det inte betraktas som ett problem att ungdomar inte ser sig som svenskar. Så länge de trivs med det liv de lever och är en naturlig del av samhället spelar det ju ingen roll vilka identiteter de har. Men samhällets syn på ungdomar med utlandsfödda föräldrar får konsekvenser, det påverkar t.ex. var de själva en dag i framtiden kommer att välja bostad. När Shirin och Joana skulle beskriva ett integrerat Göteborg så säger Shirin först att ”man ska inte ha fördomar” och Joana menar att ”man ska bo blandat, det ska vara lika vanligt för en invandrare att bo i Vasastan som för en svensk att bor i

Länsmansgården” och Shirin fyller i att ”alla skulle tycka att det var helt normalt så”. Men när vi pratat mer om segregationen som finns så tvekar dom ändå till att deras vision är möjligt att uppnå. En annan av tjejerna är också tveksam till att integration är möjligt, eller ens eftersträvansvärt, med den erfarenhet som hon har haft av att växa upp i Biskopsgården:

MALENA: Grejen är den, jag tror... jag... jag vill inte att det ska bli så här för mycket mix i hela Göteborg. Jag vill inte det. Att alla ska ha lika mycket gemenskap... alla ska känna, vara lika mycket trygga. För den dagen kommer det komma upp ett nytt problem... och jag vill inte se det problemet.

JENNY: Vilket problem?

MALENA: Ja, det vet jag inte. Men det kommer det bli. Det är ju alltid det, när man löst ett så kommer det ett annat.

JENNY: Vad är det som är problemet då?

MALENA: Segregation, rasism, allt... (intervju med boende, 021031).

Sedan förtydligar hon:

MALENA: Grejen är den: vad är svensk egentligen? Jag tror inte jag känner en enda svensk. Riktig sån svensk. Jag känner många som har svenskt blod. Men dom är inte riktiga svenskar om man säger så.

Själv vill Malena absolut fortsätta bo i en mångkulturell förort även när hon är vuxen och får barn. Det finns ingen tvekan om att det kommer att bli hennes val: ”Man lär sej mer. Man lär sej... man lär sej så mycket”. Några av killarna håller med om att förorten är den bästa platsen att bo på om man har barn, även om de också tidigare i intervjun beskrev framtiden i termer av att ”min dröm är att ha en sån svensson, bo i en villa nånstans, komma hem så och klippa gräsmattan och ta sej en öl”:

KENN: För barnen tror jag det är bättre att växa upp här, i förorten, på nåt sätt. För man lär sej mycket om allting och ser allting.

ANDERS: Det behöver ju inte vara bra heller. Det är ju en fördel och nackdel.

KENN: Ja, ja. Men du får se mycket, alla kulturer. Du får se grejer som du kanske inte hade fått se om du bodde ute på landet, liksom. Så du bli ändå så mer... du kan mer om andra människor, liksom. Tror jag (intervju med boende, 021030).

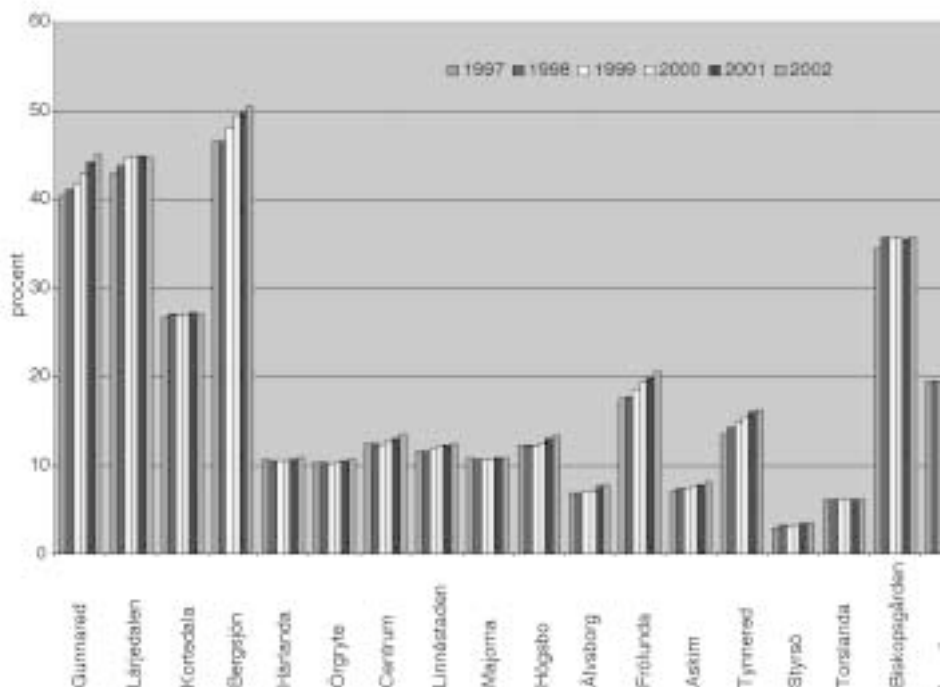
Två av killarna kan också tänka sig att stanna i förorten för föräldrarnas

skull, även om de själva kanske skulle vilja bo i en annan stadsdel. Det är mycket lättare för föräldrarna att bo där invandrare bor, anser de: ”Det är varmare!” – då menar de invandrare av samma nationalitet har lättare att få kontakt. Det är naturligtvis positivt att ungdomarna är stolta över sin stadsdel och vill bo kvar där. Problemet är dock att etnisk boendesegregation, som en följd av den stigmatisering som utvecklas och den främlingsrädsla eller främlingsfientlighet som ofta följer i dess spår, tenderar att resultera i att den etniska boendesegregationen ökar än mer. En kvinna som har bott i Sverige i trettiofyra år – hon var fyra år när föräldrarna invandrade – beskriver hur hon upplever det att ha slöja i vissa sammanhang:

NABILA: Ibland när jag sitter, jag kan vara på föreläsning eller jag kan vara ute någonstans och då ibland kan jag få den här tanken, jag sitter och tittar liksom ut: 'Oh, herregud det är bara jag som har slöja!' Men jag har liksom inte tänkt på det förrän jag får den där blicken. /.../ Man blir ju bedömd fel oftast. Innan jag börjar prata och så är det många som tycker: 'Vad är du? du kan väl ingenting! vad gör du här?'. En sånt frågetecken har dom på sej! Och sen när jag börjar prata och går fram till dom, då börjar dom liksom tycka att 'du kan ju svenska!' Det kan kännas... i början kändes det lite mer. Men nu vet jag liksom att... när jag väl börjar prata då vet dom att jag kan. Kan förklara mej och allting (intervju med föreningsledare, 021213).

Dessa berättelser om hur etnisk boendesegregation påverkar invånarna i de segregerade stadsdelarna talar för att invånarna skulle ha mycket att vinna på att politiker och andra aktörer med möjlighet att påverka utvecklingen gör allt de kan för att öka den etniska boendeintegrationen. Hur ser det då ut i Göteborg och hur har utvecklingen varit under den tid som Storstadssatsningen har pågått? Som framgår av statistiken (se bild 5) finns det inget som tyder på att Storstadssatsningen drastiskt har påverkat utvecklingen i positiv riktning. Denna bilden bekräftas också av en undersökning om integration i Göteborg där ”flertalet av de intervjuade tjänstemännen uttalar att de upplever brister i, och i vissa fall en total avsaknad av, en integrationspolitik i Göteborgs Stad” (Brnic 2004:3). Bild 5 visar att boendesegregationen stadigt förvärras – de stadsdelar som har den största andelen utlandsfödda har i de flesta fallen också de brantaste kurvorna uppåt. Det betyder att, ifall Storstadssatsningen visar sig ha varit lyckosam när det gäller sysselsättning – vilket andra utvärderingar än den här kommer att redovisa – kan man hittills inte skönja motsvarande positiva utveckling när det gäller boendeintegration. Om man tycker att boendeintegration är väsentligt måste man alltså ha andra strategier än sysselsättningsåtgärder för att lyckas.

Bild. 5. Andelen invånare födda utomlands som bor i Göteborgs tjuoen stadsdelar, från 1997 till 2002. Källa: Databasen STATIV, Integrationsverket.

Att boendesegregation leder till mer boendesegregation håller många med om, faktiskt är det en ofta återkommande fras från lokalt anställda för att förklara att det ser ut som det gör – man menar då att det är invandrare som väljer att bo nära andra invandrare och att detta inte går att påverka från bostadsföretagens sida. De tidigare citaten visar att detta inte handlar om helt fria val utan att människors möjligheter att agera är starkt begränsade. I vilken mån är då allmännyttiga bostadsföretag – med kommunala politiker i styrelsen – beredda att underlätta för etnisk boendeintegration i kommunen som helhet?

JENNY: Pratar ni om positiv särbehandling av utlandsfödda för att få bättre boendeintegration?

STEN: Vi har inte det i vår uthyrningspolicy.

JENNY: Varför?

STEN: Ja... det kan jag inte svara på. /.../

JENNY: Tror du att det skulle vara genomförbart att göra en positiv särbehandling? Säg att fyrtio procent av alla lediga lägenheter ska gå till folk som är födda utomlands.

STEN: Ja, det är klart att det skulle gå.

JENNY: Är det politiskt möjligt inom ert företag?

STEN: Ja, det... är säkert inte okontroversiellt, det tror jag inte. Men

hur pass kontroversiellt... Man ska komma ihåg att, om man nu tar en distriktschef som exempel, han eller hon har ju ingen synpunkt personligen på om det bor en somalisk familj på Solbacken. Han eller hon har ju inget emot det. Men grejen är ju att alla svenskarna som bor på Solbacken kan ju riva upp himmel och jord alltså.

JENNY: Och då förebygger hon det då? Om hon nu säger nej till den här somaliska familjen.

STEN: Nej, jag säger bara att om man skulle inrätta en regel som säger att fyrtio procent av lägenheterna ska gå till..., ja, hur man nu uttrycker sej, då kan det bli den effekten. Och därför så kan frågan vara kontroversiell. Men alltså, jag som person, om inte jag är, vad heter det, rasfientlig, om jag är distriktschef i centrala Göteborg, så spelar det ju mej personligen ingen roll vem som bor på Solbacken. Bara dom sköter sej och betalar hyran. Och dom trivs ihop. Så trycket är ju inte från bostadsföretagets tjänstemän. Utan trycket, som vi i så fall sätts inför, är ju det tryck som hyresgästerna skulle kunna... – jag säger inte att det är så, men det skulle kunna vara så.

JENNY: På samma sätt som man möter med socialt boende menar du?

STEN: Ja, jag menar, så är det ju, så är ju samhället (intervju med anställd i bostadsföretag, 030924).

Varken detta bostadsföretaget, eller något av de andra som intervjuats, försöker alltså i nuläget aktivt påverka utvecklingen för att uppnå större etnisk boendeintegration i sina respektive bestånd. Etnisk boendeintegration ingår inte heller i någon av de intervjuade politikernas eller tjänstemännens vision om de egna insatserna – som en av politikerna uttryckte det: ”Vissa områden är predestinerade att vara segregerade områden, det tror jag inte man gör särskilt mycket åt alltså” (intervju med politiker, 030212). Detta ställningstagande verkade vara viktigt att försvara, politikern tyckte t.o.m. att det var nödvändigt att argumentera för det genom att säga att det enda som skulle kunna förändra detta vore tvångsförflyttning: ”Nu ska vi tvångsförflytta halva Askim till Biskopsgården” och så lade han till: ”men vi kan bara räkna med att det uppstår ett nytt sådant område nästa år redan”. En av tjänstemännen beskrev sin syn på boendeintegration på detta sättet:

Vi har nog kommit fram till den här tänkandet: att vi har dom människor vi har i Biskopsgården. Och dom människor vi har, det är dom som bor här, det är dom som är Biskopsgården. Det vore förmätet att säga så här att nu måste tjugo procent flytta bort för vi ska skicka in ett antal andra med annan bakgrund. Alltså det skulle kännas lite ruskigt att agera på det sättet. Dom personer

som finns här, det är dom vi jobbar för – det är ju dom vi ska både respektera och serva (intervju med tjänsteman, 030219).

Visserligen finns det också tjänstemän i Biskopsgården som intar ett helhetsperspektiv på frågan om integration och anser att de själva inte är rätt instans för att jobba med detta – åtminstone inte ensamma:

Hur får vi hela Göteborg engagerade i detta? Det är en sån här nyckelgrej tror jag om vi ska lyckas på sikt va. Det går inte att, så att säga, sjutton ställen lutar sej tillbaka och säger: Ja, nu ska vi se hur dom gör med Storstadssatsningen på dom fyra ställena. Samtliga tjugoen stadsdelsnämnder måste vara engagerade i det. Där är vi ju inte idag (intervju med tjänsteman, 030224).

Ändå finns det, enligt den studie som jag har gjort, inga synliga krafter alls som strävar efter etnisk boendeintegration – inte ens i de fall då lokala aktörer hade en roll inte bara i Biskopsgården utan också på kommunal nivå i t.ex. de allmännyttiga bostadsföretagen. Inte heller moderbolaget för allmännyttan i Göteborg verkar anse att etnisk boendeintegration är deras ansvar, enligt vad en av dess företrädare uttryckte på ett utvärderingsseminarium då frågan diskuterades:

Etnisk boendeintegration kan vi inte ta ansvar för. Det är inte vårt bord. Vi kan inget göra (deltagande observation, 030520).

En annan kommunal aktör – stadsbyggnadskontoret – kunde heller inte se att de bidrog till en positiv utveckling när det gäller boendeintegration, även om man ansåg att det mycket väl kan betraktas som en del av del av deras uppdrag:

JENNY: Ryms det inom ert uppdrag att göra nånting åt segregationen?

SVEN: Ja, det gör det ju och det är lite grann därför jag sitter och funderar över, har våndats över, hur tar vi oss an diskussionen i nordost. Alltså, hur kan vi med dom instrument vi har att jobba med överhuvudtaget verka i dom frågorna. Och jag vet inte. Jag har inte hittat nåt svar än. Men vi kommer att fortsätta den diskussionen. Hur mycket påverkar vi varje år utav den bebyggda miljön? Det är ungefär en procent kanske. Och det är klart när det byggs mycket så påverkar det ju mycket. Det är väl i alla fall min slutsats att av det vi gör nu kommer vårt bidrag inte att minska segregationen – utan snarare tvärtom (intervju med tjänsteman på stadsbyggnadskontoret, 031003).

Vad hade då kunnat hända om aktörer på kommunnivå hade haft del av

ansvaret för Storstadssatsningen? Vilka förändringar hade t.ex. kunnat ske om Förvaltnings AB Framtiden och dess sex allmännyttiga dotterbolag – med sammanlagt 67 800 lägenheter i nitton av kommunens tjugoen stadsdelar – hade kommit överens om, och agerat enligt, en gemensam policy för etnisk boendeintegration i Göteborg?

Om man börjar med den produktion som allmännyttan enligt sina egna planer ska genomföra nästa år så uppgår den till 1600 lägenheter i nio stadsdelar – 938 av dessa ska byggas i stadsdelar med en låg andel utlandsfödda (deltagande observation, 030520). Hur skulle andelen påverkas om dessa lägenheter erbjöds människor födda i utlandet? I stadsdelen Majorna (240 nya lägenheter) skulle andelen utlandsfödda öka från 10,9 procent till 11,6 procent och i Torslanda (269 nya lägenheter) skulle det innebära en ökning från 6,2 procent till 7,5 procent – på ett år. Om detta hade gjorts under fyra år, alltså inom Storstadssatsningens tidsrymd, hade andelen utlandsfödda ökat till 13,8 procent i Majorna and 11,2 procent i Torslanda. Om även den naturliga andelen uppsagda lägenheter och den årliga omflyttningen hade inkluderats, vilken är tio procent per år, hade andelen utlandsfödda i dessa stadsdelar kunnat hamna mycket nära genomsnittet i Göteborg på 19,4 procent. En kommunal policy för etnisk boendeintegration skulle alltså kunna innebära en reell förändring när det gäller segregation, på så kort tid som fyra år.

Faktum är att särbehandling inte är främmande för allmännyttiga bostadsföretag. Förra året agerade ett av företagen mycket snabbt när det framgick att studerande från andra kommuner var tvungna att lämna återbud till sina platser på högskolan i Göteborg eftersom de inte kunde finna någon bostad. På stående fot erbjöd företaget femhundra lägenheter i t.ex. stadsdelarna Majorna och Masthugget till studenter från andra kommuner (Göteborgs-Posten, 020830). När studerande från Göteborg klagade över att *deras* bostadsproblem negligerades, många bodde p.g.a. bostadsbristen kvar hos sina föräldrar trots att de ville ha ett eget boende, svarade företaget att denna grupp precis som vanligt hade förtur till ett antal lägenheter – ungefär en fjärdedel av företagets omsättning, dvs. ungefär femhundra lägenheter, gick årligen till denna grupp som alltså utgörs av barn till hyresgäster (Göteborgs-Posten, 020909).

Det måste tilläggas att företagets strategi kan ha skapat mycket diskussion och kritik som inte syntes i massmedia. En omständighet som talar för det är att företaget i en senare artikel betonade att de flesta studenterna från andra kommuner huvudsakligen erbjöds lägenhet i förorter och att de som fick lägenheter i centrum endast erbjöds korttidskontrakt (Göteborgs-Posten, 021221). Dessa omständigheter tyder på att problematiken med boendesegregation snarare handlar om attityder än att det skulle handla om fysisk brist på alternativ. Massmedia har en viktig roll när det gäller hur man förmedlar information. En

artikel med rubriken ”majoriteten av göteborgarna vill inte ha större blandning i sina stadsdelar” byggde på en egen enkätundersökning i Göteborg om synen på etnisk boendeintegration (Göteborgs-Posten, 040420). Om man hade skrivit artikeln med ett annat perspektiv – och betänkt att mycket lite egentligen har gjorts för att påverka göteborgarnas attityder när det gäller etnisk boendeintegration – då hade man kanske betraktat det som en *hög* andel integrationsförespråkare då 33,7 procent i centrum svarade ”ja” på frågan om de önskade större blandning av svenskar och ej svenskar i sitt område och 18,6 procent svarade ”vet ej”.

Sammanfattningsvis kan man säga att det som, enligt intervjuer och observationer i norra Biskopsgården, direkt relaterar demokratimålet i Storstadssatsningen med det övergripande målet att bryta segregationen, handlar om de följder som det får för invånarna att deras förort stigmatiseras som fattig, farlig, dålig – och invandrartät. Det inverkar på de boendes identiteter, kanske särskilt ungdomarnas, och påverkar deras syn på och förhållande till resten av staden. Det berör också deras framtida drömmar om var de vill bo. Med tanke på de allvarliga konsekvenser den etniska och ekonomiska boendesegregationen får, skulle det vara rimligt att diskutera positiv särbehandling på bostadsmarknaden. Kanske det rentav skulle kunna betraktas som en viktig del av Förvaltnings AB Framtidens målsättning för kommunens ägande av bostadsföretag. Det första målet lyder: ”Genom bostadsföretagens verksamhet skall Göteborgs utveckling stärkas” (Förvaltnings AB Framtiden 2003). Ett mål som hittills verkar ha satt marknadstänkandet i främsta rummet när det gäller att skapa en attraktiv stad.

Lärande från Storstadssatsningen

Vad kan man då lära från Storstadssatsningen, så som den realiserats i norra Biskopsgården? Nyligen har Mona Sahlin (s) uttalat, angående regeringens integrationspolitik, att ”kritiken mot mig var riktig, vi har inriktat oss för mycket på invandrarna, men problemet är den diskriminering som majoritetssamhället utsätter minoriteterna för” (Dagens Nyheter, 040601).

Det är naturligtvis positivt att en förändrad integrationspolitik kan vara i antågande. Frågan är emellertid om man inte kunde ha förväntat sig att stat och kommun skulle ha insett dessa problem redan när de lokala åtgärdsplanerna skrevs. Målet ”att bryta segregationen” preciserades t.ex. i avtalet mellan staten och Göteborgs kommun som sedan preciserades i Biskopsgårdens lokala åtgärdsplan på ett sätt som anknyter till lokal nivå. I dokumenten kan man se att på nationell och kommunal nivå handlade målen om hela samhället, t.ex. ville man

”motverka all diskriminering och förändra människors attityder så att etnisk och övrig mångfald främjas i hela Göteborg” (Stadskansliet Göteborg 2002:8). På lokal nivå var integrationsmålet snarare formulerat så här: ”Att öka attraktiviteten i stadsdelen med hjälp av en helhetssyn, en bred förankring och en dialog med de boende och andra lokala aktörer. Målet är att människor ska trivas så bra att de bor kvar” (SDF Biskopsgården 2001:21). De lokala målen berör alltså främst den egna stadsdelen. På det sättet stämmer de lokala målen relativt dåligt med målen på högre nivå, eftersom det inte finns några mål som direkt anger att ökad integration i Göteborg skulle vara positivt, eller att en attitydförändring gentemot utlandsfödda bland alla svenskfödda i de *andra* tjugo stadsdelarna i Göteborg skulle vara en viktig vision i arbetet.

Med dessa offentliga dokument i handen kan det tyckas märkligt att staten ansåg att stadsdelsnämnden var en lämplig aktör för implementeringen av Storstadssatsningen när det gäller integrationsmål. Det fanns tjänstemän i Biskopsgården som tidigt i processen var kritiska till att så skedde, de kände sig bakbundna av sin skyldighet att i första hand leva upp till de åtagande som normalt är dess ansvar – att värna de egna invånarna när det gäller skola och omsorg – och att implementeringen av Storstadssatsningen med dess övergripande målsättningar endast fick komma i andra hand:

När storstadspengarna kom så var det väldigt stor besvikelse för att man la dom på stadsdelsnämnder – för man tänkte att stadsdelsnämnderna skulle ta alla pengarna själv. Så att NGO's var oerhört besvikna, alltså dom starka NGO's runt om, och uppvaktade regeringen, uppvaktade alla. Så det fanns att man var väldigt orolig för det. Man ville att dom skulle ligga på något annat sätt, så att inte det blev fler kommunala tjänstemän som anställdes – mera jobb åt vitingarna, så att säga (intervju med tjänsteman, 030331).

En annan tjänsteman håller med om detta, hon säger att ”jag tycker inte man borde lagt pengarna på kommunen, egentligen, om man verkligen hade menat nånting med underifrånperspektivet”. En tredje tjänsteman är fullständigt överens om att det var ett felaktigt beslut, hennes ställningstagande grundar sig på hur satsningen faktiskt kom att genomföras i norra Biskopsgården:

De flesta projekt som inte funkar är från stadsdelsförvaltningen – som har fått stora pengar – det är mitt svar. Så vet du vad jag tänker om detta (intervju med tjänsteman, 030224).

De lokala politikerna var dock ofta mer positivt inställda till att ta ansvar för Storstadssatsningen, och även om det fanns flera som blev

allvarligt oroadade när det under det första året framgick hur de hade fördelat pengarna mellan förvaltningsprojekt och föreningar, fanns det också en stor tilltro till att dess förvaltning hade kapacitet att driva projekt på ett sätt som skulle utveckla den egna organisationen till det bättre när det gäller att möta invånarnas preferenser och behov:

Jag tror att det är bra att ganska mycket går in i den mer eller mindre ordinarie verksamheten för att skapa utrymme till att testa olika metoder och skapa verksamheter som har större chans att överleva – och ett begränsat antal projekt med föreningar och allmänhet – annars blir det ett förfärligt duttande med en massa småprojekt som lever bara så länge pengarna finns och som kanske inte har någon större blivande effekt. Så det tycker jag inte är någon nackdel (intervju med politiker, 030212).

Att staten, i samarbete med Göteborgs kommun, valde en procedur för implementeringen av Storstadssatsningen som gav stadsdelsnämnden ansvar för dess genomförande, trots att man måste betraktas som att ha varit medveten om de begränsningar som en sådan strategi skulle innebära, måste tolkas som att man hade stor tillförsikt att den lokala organisationen själv skulle klara att involvera de anställda i en läroprocess för att utveckla kunskap och kompetens. Hur har då stadsdelsnämnden levt upp till denna förväntan? På vilket sätt har man organiserat den läroprocess som de 1 600 anställda förväntas vara involverade i under de år som Storstadssatsningen pågår?

Någon sådan process har man inte planerat för lokalt, enligt de tjänstemän som jag frågat och när jag tar upp frågan om hur förvaltningen har tänkt att kommunicera med de sexton utvärderarna i Göteborg svarar en av tjänstemännen:

ANNIKA: Nej, men vi har inga diskussioner, det är ingen idé att du frågar så. Vi har inget forum för diskussioner!

JENNY: Hur har ni då tänkt att ni ska kunna dra nytta av utvärderingarna om ni inte har något forum för diskussion om dom?

ANNIKA: Ja det kan man fråga sej om vi har tänkt... jag tror inte det är så mycket som tänks. Usch, jag är elak. Uppriktigt sagt så tror jag inte att det är så mycket som... det är inte något särskilt utvecklingsklimat för närvarande. Det är ett 'pengarna-styr-klimat'. Det är 'hur-ska-vi-ro-iland-budgeten-klimat'. Om nånting kan spara pengar så kan det nog säkert få en chans (intervju med tjänsteman, 030212).

Man förlitar sig alltså huvudsakligen på att de fyrtioåtta projekt som får medel från Storstadssatsningen ska ta eget ansvar för att involvera anställda i stadsdelen i lärandeprocesser angående projektens erfaren-

heter, något som inte fungerade tillfredsställande totalt sett. Visserligen tog man i slutet av satsningen ett samlat grepp för att förmedla information mellan projekten, vilket var uppskattat, men när det gäller de oinvidga anställda nådde man i slutet av satsningen i bästa fall fram med information via ett nyhetsbrev eller genom att projektdeltagarna på eget initiativ agerade som informatörer gentemot förvaltningen – någon process för organiserat lärande från Storstadssatsningen har aldrig varit aktuell. Seminarieriet för att utveckla en demokratiplan med de erfarenheter som man fått genom Storstadssatsningen var ett undantag, dock täckte den endast ett av de olika målområden som satsningen innehöll.

Det finns emellertid, främst innan Storstadssatsningen, en ansats i Biskopsgården till att ordna sådana här forum där tjänstemännen har möjlighet att informera varandra och diskutera utvecklingen av sina verksamheter i förhållande till helheten. Dessa möten brukar dock oftast, helt felaktigt, kallas för framtidsverkstäder eller dialogkonferenser med *boende*. Jag säger felaktigt, eftersom det sällan kommer mer än ett fåtal boende och de som dyker upp ofta hamnar underläge p.g.a. att de är så få och att de kanske inte är lika vana vid att tala inför publik som tjänstemän är. Kanske underskattar man just därför den potential dessa möten skulle kunna ha för intern dialog? Framtidsverkstäder eller dialogkonferenser fungerar, ur demokratisk synvinkel, oftast dåligt för de boende, men de är kanske en möjlig metod för att förändra tjänstemannarollen? Det är nämligen ett mål som flera tjänstemän tycker vore en önskvärd utveckling, inte minst som konsekvens av den målsättning som funnits i Göteborg sedan början av 90-talet när stadsdelsreformen genomfördes:

KARIN: Jag har ju stått där inför allihopa och berättat om stadsdelsreformen, hur bra det skulle vara om vi var delaktiga. Vi var delaktiga! I det som hände i en stadsdel. Och då menar jag vi som var anställda, för det var utifrån den punkten jag pratade när jag var ute. Inte att dom boende, utan att vi var delaktiga i de vanliga boende. Det är där det skiter sej! Det finns inte det engagemanget i arbetet. Jag är kritisk där (intervju med tjänsteman, 030310).

En av de tjänstemän som var ansvariga för Storstadssatsningen var besviken på hur arbetet utvecklades. Han hade inledningsvis en helt annan bild av hur Storstadssatsningen skulle påverka tjänstemannarollen, men under arbetets gång förändrades bilden – trots att det inte var en medveten, avsiktlig strategi:

Vi var ju en arbetsgrupp på tolv personer då. Vi tänkte inte så exakt på dessa personers roll då men vår samverkansgrupp nu är mer på beslutsnivå: 'hur ska vi fördela pengarna? ser det här förslaget

rätt ut?’ Den här dynamiska arbetsprocessen som vi hade i början, den har jag inte sett sen (intervju med tjänsteman, 030219).

Storstadssatsningen verkar under tiden som den genomförts av de flesta tjänstemän och politiker ha betraktats som en ö utan broar till den ordinarie politik och förvaltning som bedrivits. Många beskriver att denna utveckling uppstod som en följd av den tidslucka på ett år och fyra månader som kom av att kommunpolitikerna i Göteborg drog ut på tiden med att skriva på avtalet. Trots att man alltså ofta anger tidsbrist som det största hindret för utveckling av lärandeprocesser i den egna organisationen, missade man en potential att lära från Storstadssatsningen p.g.a. den tidslucka som uppstod. En tidsperiod som istället för att utgöra ett hinder hade kunnat användas som ”ställtid” (Jönsson 1999) – sådan tid som behövs för att förbereda sig inför en ny uppgift.

Sammanfattningsvis kan man ställa sig kritisk till att lärande från Storstadssatsningen inte har organiserats. Det har fått till konsekvens att potentialen till ökad kunskapsutveckling utnyttjats i begränsad omfattning för att initiera en läroprocess i den egna organisationen. Tjänstemän, politiker och anställda i bostadsföretag har alltså inte lyckats utnyttja ”triggers for learning” (Krogstrup 1999) som blivit synliga i de ”mellanrum” (Forsén och Fryck 1999) som skapats med hjälp av Storstadssatsningen – dels tack vare lyckade projekt men som också kommit i dagen genom konflikter och meningsskiljaktigheter. Därför har varken diskussioner om hur dialog och demokratiskt deltagande kan komma till stånd, eller temat integration kontra assimilation, diskuterats mellan boende och lokalt anställda i den omfattning som man skulle kunna önska. Sådana debatter hade kunnat uppenbara närvaron av grundläggande föreställningar i lokala och kommunala institutioner, liksom hos de boendes sammanslutningar, som är kontraproduktiva till en positiv utveckling ur de boendes perspektiv. Detta vore ett önskvärt resultat från Storstadssatsningen då den ju initierades för att de lokalt anställda skulle lära i vilken mån man kan förändra sin ordinarie praktik för att förbättra förutsättningarna för invånarna att leva ett bra vardagsliv.

ULF BORELIUS

Hjällbo(Forum)

”Med facit hand, det har ju inte gått som vi hade tänkt.”
– Politiker, Stadsdelsnämnden Lärjedalen

Inledning

Storstadssatsningen, som syftar till att bryta segregationen i storstäderna, är en del av en ny storstadspolitik. Den negativa utvecklingen i storstädernas s.k. utsatta områden – vilket inte bara är ett socialt problem utan också på sikt är ett hot mot välfärden och demokratin – skall vändas genom en långsiktig samverkan mellan olika lokala aktörer och i dialog med de boende. I Hjällbo har det sedan 1998 bedrivits en dylik samverkan inom ramen för HjällboForums verksamhet.

Hjällbo är ett bostadsområde i nordöstra Göteborg där en stor del av invånarnas liv präglas av en *multidimensionell fattigdom* och många befinner sig i en outsiderposition. Generellt sett har invånarna låga inkomster, låg utbildning och många saknar sociala kontakter och nätverk som kan hjälpa dem att komma in på arbetsmarknaden och att överhuvudtaget hitta vägar ut ur outsiderpositionen. Många saknar också grundläggande kunskaper i svenska språket och kunskap om hur det svenska samhället är uppbyggt och fungerar. Dessutom utgör ofta Hjällbo-adressen, pga. att området intar en dominerad position i den urbana hierarkin av bostadsområden, en negativ symbolisk tillgång när man söker arbete och när man i andra sammanhang är tvungen att presentera sig för personer utanför området. Samhällets rasifiering bidrar också till utanförskapet, inte minst på arbets- och bostadsmarknaden.⁴

Storstadssatsningen i Hjällbo och arbetet inom HjällboForum syftar delvis till att ”utveckla aktivt medborgarskap, inflytande och delaktighet i skolan och boendet och andra samhällsområden”⁵. Detta lokala mål om demokratisk delaktighet korresponderar väl med liknande mål på nationell och kommunal nivå. Demokratimålet har haft en hög prioritet i Hjällbo och ambitionerna har varit höga när det gäller att göra de boende delaktiga i det lokala utvecklingsarbetet. Detta hindrar inte att det lokala demokratiarbetet i flera avseenden präglats av brister och tillkortakommanden.

Jag har i föreliggande utvärdering valt att fokusera på HjällboForums verksamhet. Detta motiveras av att HjällboForum de facto har ett övergripande ansvar för storstadsarbetet i Hjällbo, att det är det viktigaste och ambitiösaste demokratiprojektet inom Storstadssatsningen i området och att det i förhållande till de övriga stadsdelarna i Göteborg är ett unikt experiment med lokal demokrati. I det följande kommer jag särskilt att lyfta fram boenderepresentanternas dåliga *representativitet*, avsaknaden av ett *reellt inflytande* för de boende, i synnerhet de i hyreshusen, *ovanifrånperspektivet* i HjällboForums tidning *Mångfald Hjällbo* och, generellt sett, frånvaron av ett *långsiktigt perspektiv* i diskussioner och beslut om åtgärder. Jag inleder dock med en kort presentation av HjällboForum.

HjällboForum

HjällboForum ansvarar för planeringen och genomförandet av Storstadssatsningen i Hjällbo. Samtidigt är det en demokratiåtgärd inom Storstadssatsningen. I åtgärdsbeskrivningen för HjällboForum, från maj 2002, anges att målet för åtgärden är att ”det demokratiska deltagandet och delaktigheten bör öka”⁶. HjällboForums verksamhet finansieras med storstadspengar.

HjällboForum skapades som ett resultat av utredningen *Framtidens Hjällbo*. Inom utredningen såg man att det ”pågick ett antal parallella processer” i Hjällbo. För att få till stånd en bättre samverkan mellan olika institutioner och en bättre samordning av insatserna i Hjällbo föreslog man att ett särskilt organ eller forum med bred sammansättning skulle bildas.

*Hela tanken med HjällboForum det är...alltså det här nätverksamarbetet, det är egentligen oberoende av pengar. Om statliga pengar slutar, så slutar inte HjällboForum. HjällboForum har en annan tanke. För de stora resurserna är ju samverkan. Det är ju där resurserna finns.*⁷

Det första konstituerande mötet med HjällboForum hölls den 19 maj 1998. Under den första tiden bestod ledamöterna framför allt av beslutföra representanter för Förvaltnings AB Framtiden, AB HjällboBostaden, stadsdelsnämnden och stadsdelsförvaltningen i Lärjedalen, Göteborgs kommun, Länsarbetsnämnden i Västra Götaland, Försäkringskassan i Västra Götaland, Polismyndigheten i Västra Götaland och det lokala näringslivet. Dessutom fanns det representanter för de boende och verksamma (föreningslivet).⁸

Under åren har de boendes *formella inflytande* i HjällboForum successivt stärkts. HjällboForum liknar alltmör ett boenderåd, där den ursprungliga tanken om ett samverkansorgan gradvis har hamnat i bakgrunden. De boende fick röstmajoritet i mars 2002 och när den nya beslutsordningen träder i kraft inom en snar framtid kommer deras ställning att stärkas ytterligare. De boende har alltså haft möjlighet att vara med och fatta beslut om vilka åtgärder som skall genomföras inom Storstadssatsningen. Detta är emellertid inte nödvändigtvis detsamma som att de haft ett avgörande *reellt inflytande* över Storstadssatsningens inriktning.

Frågan om vad de boende i HjällboForum skall besluta om i framtiden har hittills nästan helt negligerats. HjällboForum har under det Lokala utvecklingsavtalet uteslutande behandlat frågor som varit relaterade till Storstadssatsningen. När det Lokala utvecklingsavtalet nu börjar lida mot sitt slut råder därför en stor osäkerhet kring HjällboForums framtida funktion i det lokala utvecklingsarbetet.

De beslut som HjällboForum fattar är formellt sett förslag till åtgärder som tillställs Stadsdelsnämnden i Lärjedalen för godkännande. Stadsdelsnämnden är nämligen juridiskt ansvarig för Storstadssatsningen i Hjällbo. Dock har nämnden tagit ett (muntligt) principbeslut om att alltid följa HjällboForums rekommendationer. *De facto* är det därför HjällboForum som beslutar om hur storstadspengarna skall användas och fördelas.

HjällboForum består utöver själva forumet av två programgrupper och en styrgrupp. Programgrupperna är en sorts arbets- och beredningsgrupper med ansvar för var sitt målområde. Programgrupp Egen försörjning arbetar med sysselsättningsfrågor och projektansökningar som rör målområde 1, medan Programgrupp Trygghet/Bra Liv arbetar med lokala utvecklingsfrågor och projektansökningar inom målområde 3. Programgrupperna har ingen beslutanderätt utan lämnar rekommendationer till HjällboForum. De lokala skolstyrelserna och brukarråden fyller samma funktion inom målområde 2 som programgrupperna inom målområde 1 och 3.

Styrgruppen förbereder åtgärder inför HjällboForums möten och organiserar arbetet i programgrupperna. Dessutom styr och ansvarar den för projektledningens arbete. Under större delen av Storstadssatsningen har projektledningen bestått av en projektledare, två programsekreterare och en informatör. Den senare har framför allt arbetat med HjällboForums tidning *Mångfald Hjällbo*.

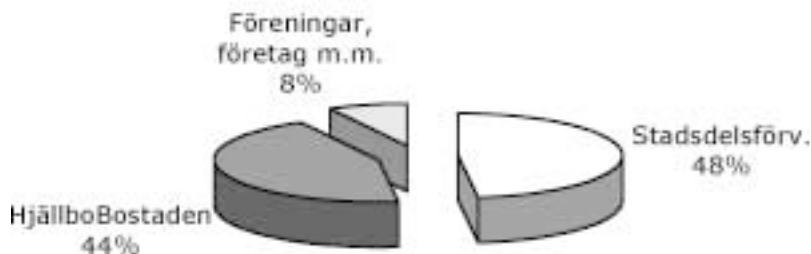
Huvudmän, eller moderorganisation, för HjällboForum är stadsdelsförvaltningen i Lärjedalen och AB HjällboBostaden.

Fördelningen av storstadspengar i Hjällbo

Storstadspengarna har fördelats på följande sätt i Hjällbo: Den största mottagaren av storstadspengar i Hjällbo är stadsdelsförvaltningen i Lärjedalen. Totalt har man fått knappt 36,5 miljoner kronor eller 48 procent av projektmedlen. Det hänger delvis samman med att stadsdelsförvaltningen i praktiken har monopol på projektmedlen inom målområde 2. Kommunala bostadsföretaget AB HjällboBostaden har fått knappt 33,5 miljoner kronor för sina projekt, dvs. 44 procent av projektmedlen. Mycket av dessa pengarna har gått till HjällboBostadens trygghets- och sysselsättningsprojekt. Fristående föreningar m.m. har fått knappt 6,3 miljoner kronor eller 8 procent av de s.k. LUA-pengarna.⁹

Den förening som fått mest storstadsmedel är den katolska hjälporganisationen Caritas – knappt 22 procent av anslagen till föreningar, företag m.m.¹⁰

FÖRDELNING AV STORSTADSPENGAR I HJÄLLBO, T.O.M. 2004

Källa: HjällboForumsdokument, 2003-11-05, Åtgärdsplan 2004

Representativitet och legitimitet

Utvecklingen av HjällboForum har gått i riktning mot att de boende har fått ett allt större *formellt inflytande*. Generellt sett är detta en positiv utveckling som ligger väl i linje med de nationella och kommunala demokratimålen. Samtidigt finns det flera problem som måste lösas inför framtiden. Det rör inte minst frågan om boenderepresentanternas representativitet och förankring.

HjällboForum präglas idag av två olika principer för representation. Från början var det enbart uppbyggt kring principen om funktionell representation, dvs. att olika grupper och intressen skulle finnas representerade. HjällboForum var vid denna tid tänkt som ett samverkansorgan där relevanta statliga och kommunala myndigheter, bostadsföretag, lokalt näringsliv och boende skulle vara med. Tanken bakom detta var att man ville samordna de olika organisationernas resurser och insatser i området och därigenom bl.a. uppnå en effektivare användning av befintliga resurser. De boende- och föreningsrepresentanter som då ingick i HjällboForum handplockades av styrgruppen för utredningen Framtidens Hjällbo. Framför allt var det personer och föreningar som varit aktiva under utredningsskedet som tillfrågades om de ville delta. De boende fick sex och föreningarna fick fyra av totalt 23 representanter.

I takt med att de boendes ställning i HjällboForum stärkts har principen om geografisk representation blivit allt viktigare. Denna utveckling har fått som konsekvens att HjällboForum alltmer antagit konturerna av ett boenderåd och att den ursprungliga tanken om ett samverkansorgan gradvis kommit i bakgrunden.

Redan från början insåg många att det var viktigt att utveckla

representativiteten gentemot invånarna och göra dem mer delaktiga i HjällboForum, och i det lokala utvecklingsarbetet. Därför bildade man en programgrupp som kallades Makt över sin egen vardag som skulle arbeta med dessa frågor. Den blev dock inte långvarig då den lades ned i samband med HjällboForumsmötet den 26 april 1999.¹¹ Intressant nog beslutade man på samma möte att uppdraga åt HjällboForums styrgrupp att ta fram ett förslag till ny organisation för HjällboForum, med syftet att ge de boende ökad representation.¹² Dock dröjde det nästan exakt två år innan man kunde bestämma sig för några större förändringar.

I en strävan att göra HjällboForum mer legitimt och mer representativt i förhållande till invånarna i Hjällbo beslutade man under första halvåret 2001 att boenderepresentanterna skulle ha röstmajoritet, att de skulle representera olika geografiska områden i Hjällbo och att de skulle nomineras av de boende i dessa områden. Hjällbo delades därför in i sju olika områden: hyreshusområdena Hjällbo Lillgata, Bondegärdet, Bergsgårdsgärdet, Skolspåret och Sandspåret samt radhusområdena Båtsmansdalsgatan och Herregårdsgärdet. Varje område skulle representeras av två ledamöter: en ordinarie och en ersättare.¹³ De boende fick allt som allt 14 representanter i HjällboForum, av vilka 7 var röstberättigade. Totalt sett bestod HjällboForum av 26 ledamöter varav 13 hade rösträtt.¹⁴

Nomineringen av de nya boenderepresentanterna skedde i samband med den s.k. dörrknackningen som HjällboForum genomförde i november 2001. HjällboForum anställde fjorton personer från området som fick i uppdrag att knacka på hos och besöka samtliga hushåll i stadsdelen. ”Dörrknackarna” hade med sig en enkät med olika frågor som var relaterade till de olika målområdena inom Storstads-satsningen. De hade även med sig ett erbjudande till hushållen om att föreslå en person som skulle representera deras bostadsområde i HjällboForum. 1211 hushåll eller nästan exakt 50 procent av alla hushåll i Hjällbo svarade på enkäten (inte 54 procent som det står i *Mångfald Hjällbo*¹⁵), men bara 263 eller elva procent av hushållen tog tillfället i akt och föreslog en representant till HjällboForum.¹⁶

Vid denna tidpunkt fanns det 626 hushåll på Bergsgårdsgärdet. Av dessa deltog 68 i nomineringen av boenderepresentanter. Totalt kom det in 52 olika förslag på personer som boende på Bergsgårdsgärdet ville skulle företräda området i HjällboForum. Den person som fick flest nomineringar blev nominerad av åtta personer. Denna person avstod dock från att bli boenderepresentant för Bergsgårdsgärdet. Istället gick uppdraget till en person som blev nominerad av två personer. I teorin betyder det att den som till sist fick representera Bergsgårdsgärdet kan ha nominerats av sig själv och ytterligare en person.¹⁷

Situationen var ungefär densamma i de övriga bostadsområdena. Möjligtvis var den något bättre i de båda radhusområdena,

Herregårdsgärdet och Båtsmansdalsgatan. Dock var det ingen av boenderepresentanterna som nominerades av fler än nitton personer. Representanterna för Bondegärdet och Skolspåret nominerades av en enda person, vilket kan betyda att de kom in i HjällboForum genom att nominera sig själva.¹⁸

Nu är vi inte valda, utan vi...Jag skrev själv att jag är intresserad, och sen ringde de och 'Kan du komma?' [...] Jag är inte alls vald, inte nån annan heller.¹⁹

Det dåliga stödet för de nominerade representanterna innebär att boenderepresentanterna knappast kan sägas vara representativa för invånarna i sitt område. Sett ur denna aspekt måste nomineringarna betraktas som ett misslyckande.

Fyllnadsnomineringarna som genomfördes under november och december 2002, till följd av att några boenderepresentanter ställt sin plats i HjällboForum till förfogande, visar ett nästan lika dåligt resultat som den ursprungliga nomineringen. Den nya boendesuppleanten för Sandspåret nominerades av 25 personer, vilket är rekordmånga nomineringar för en boenderepresentant. Boendesuppleanten för Hjällbo Lillgata nominerades emellertid bara av en person.²⁰

I ett försök att ge legitimitet åt det nya HjällboForum beskriver HjällboForums huvudmän gärna nomineringsförfarandet i november 2001 som demokratiskt och framgångsrikt. I en intervju med en representant för HjällboBostadens ledning framtonar mer eller mindre bilden av ett demokratiskt förfarande.

Sen så tillsattes det, vi pratar om 2001 då, en grupp som vi kallar för mobiliseringsgruppen [...]. Vi har jobbat med...att komma fram med ett förslag om hur man skall välja. Då har det funnits en diskussion om ett principiellt förhållningssätt att vi skulle vilja ge de boende majoritet i HjällboForum. Vi tog fram ett förslag som innebär att 13 skulle få rösträtt i HjällboForum. Fler skulle få delta, men jag ska inte ta med det det blir för krångligt. Men 13 fick rösträtt, av dem skulle sju gå till de boende. Sen kom vi överens om en princip om hur vi skulle utse det, med en tyngdpunkt kring representativ demokrati. Vi genomförde i slutet på förra året en dörknackning där vi frågade de boende i Hjällbo kring frågor som hade anknytning till målområdena i LUA. Och så sen hade vi med en brevlåda, som var sågad med ett spår däruppe, som var igensatt med ett hänglås, där man fick möjlighet att rösta på... "Vem vill du skall representera Sandspåret i HjällboForum?" Alltså, vi gjorde en geografisk indelning av sju områden i Hjällbo. [...] Det är väl ett sätt att, som vi ser det, att utveckla demokratin i Hjällbo.²¹

Lite längre fram i intervjun talar intervjupersonen om boenderepresentanterna i termer av "förtroendevalda".

I decembernumret 2001 av HjällboForums tidning *Mångfald Hjällbo* finns ett uppslag om dörrknackningen och nomineringen av boende till HjällboForum. Även här ges bilden av en lyckad nominering med demokratiska förtecken. "Det vi ville åt var de tystas röster. [...] Det är en av grundpelarna i demokrati att någon får förtroende och kunna representera andra människor."²² Genom att bara redovisa hur många hushåll som svarade på enkäten (1211 hushåll) ger dessutom artikeln intrycket att det var lika många som nominerade en boenderepresentant.²³ I själva verket var det som sagt bara 263 hushåll som utnyttjade erbjudandet att nominera en person till HjällboForum.²⁴

Mandattiden för de boenderepresentanter som nominerades i november 2001 och som blev fullvärdiga medlemmar i HjällboForum i mars 2002 var, i likhet med övriga ledamöter, ett år. Det framgår både av ett beslut som togs i HjällboForum den 28 januari 2002 och av projektledarens kallelse till ett möte som hölls med de nya boenderepresentanterna den 19 mars 2002.²⁵ Men i samband med att man beslutade om en ny beslutsordning, den 19 februari 2003, dvs. strax före den ettåriga mandattidens slut, förlängdes mandattiden till den siste december 2004: "Ledamöter i HjällboForum och i programgrupperna är valda från mars 2002 till och med december 2004"²⁶.

Beslutet att förlänga mandattiden har minskat det nuvarande HjällboForums legitimitet. Ur demokratisk synvinkel är det fel att på detta sätt förlänga sin egen mandatperiod. Man borde ha låtit hålla nya nomineringar i enlighet med det ursprungliga beslutet om en mandattid på ett år. Den nya mandattiden, till och med december 2004, borde bara ha gällt ett nyutnämnt HjällboForum.

Detta är emellertid inte detsamma som att de slutgiltiga besluten kring fördelningen av projekt pengar skulle vara juridiskt klandervärda. Stadsdelsnämnden i Lärjedalen är högsta instans inom Storstadssatsningen i Hjällbo. De slutgiltiga och juridiskt bindande besluten rörande Storstadssatsningen tas således av stadsdelsnämnden.

Generellt sett har boenderepresentanterna varit dåligt förankrade i sina bostadsområden. Enligt ett beslut i HjällboForum den 28 januari 2002 skall boenderepresentanterna, med stöd från projektledningen, hålla två möten per år med invånarna i det område som de representerar. Under mer än ett och ett halvt år hölls inga dylika möten. De första och hittills enda försöken med områdesvisa boendemöten genomfördes först under hösten 2003. Erfarenheterna från mötena var blandade. Som mest kom det cirka 15 personer på ett möte, men det fanns möten som man var tvungen att ställa in p.g.a. att det inte kom en enda person.²⁷

Den bristande representativiteten och den otillräckliga förankringen hos invånarna är ett problem som alla aktörer i HjällboForum

är medvetna om och som har uppmärksammats ett flertal gånger under åren. Detta är också delvis bakgrunden till att politikerrepresentanterna i HjällboForum i februari 2003 tog initiativet till en process som resulterade i att forumet fick en ny arbetsordning den 29 oktober samma år.

I samband med att den nya stadsdelsnämnden i Lärjedalen tillträdde efter valet 2002 utsåg den tre politiker som skulle representera nämnden i HjällboForum. Två av dessa hade tidigare inte deltagit i forumets arbete. De nya politikerrepresentanterna uppmärksammade tidigt marginaliseringen av boenderepresentanterna från hyreshusen. Man tog därför initiativ till en dialog med dessa boenderepresentanter och med HjällboForums projektledning, om vad man kan göra för att stärka de boendes position i HjällboForum. Tyvärr kom det bara några få boenderepresentanter till de tre träffar som politikerna bjöd in till.²⁸ Någon egentlig dialog kan därför inte sägas ha ägt rum, de goda intentionerna till trots.

Detta hindrade inte politikerna från att i september 2003 lägga ett eget förslag till ny beslutsordning för HjällboForum. Enligt förslaget skulle bara de boende ha rösträtt i HjällboForum, men radhusägarna skulle bara få en röst mot tidigare två. Politikerna, HjällboBostaden, stadsdelsförvaltningen, föreningarna och näringslivet skulle dock även fortsättningsvis ha närvaro- och yttranderätt. Förslaget visade sig ha dåligt stöd bland de röstberättigade i HjällboForum. Framför allt protesterade föreningsrepresentanterna och boenderepresentanterna från radhusen mot förslaget. Debatten spårade delvis ur när en föreningsrepresentant och en radhusägare gick till personligt angrepp mot en av politikerna. Typiskt nog deltog inte boenderepresentanterna från hyreshusen i debatten (jag återkommer till detta i nästa avsnitt).²⁹ Politikernas förslag bordlades och togs upp igen på mötet den 14 oktober. På detta möte lades en mängd kompletteringsförslag, men då inget av förslagen kunde samla en majoritet av rösterna bordlades ärendet ytterligare en gång.³⁰

Beslutet om ny beslutsordning kunde tas först på ett extrainkallat möte den 29 oktober. Till detta möte hade två boenderepresentanter, en från radhusen och en från hyreshusen, lämnat ett gemensamt skriftligt motförslag till ny beslutsordning för HjällboForum. Förslaget tog större hänsyn till föreningarnas, radhusägarnas och näringslivets synpunkter än vad politikernas förslag gjorde. Enligt förslaget skulle det finnas 16 röster i HjällboForum. Av dessa skulle de boende i hyreshusen få tolv, de boende i radhusen två och föreningarna och näringslivet var sin röst. Föreningarna protesterade och fick gehör för att föreningarna skulle ges ytterligare en röst. Intressant nog övergav politikerna sitt eget förslag och ställde sig bakom de båda boenderepresentanternas förslag, vilket till sist bifölls med tillägget att föreningarna får två istället för som i förslaget en röst. Sammanfattningsvis innebär den

nya beslutsordningen för HjällboForum att de boende får 14 av totalt 17 röster. Föreningarna får två röster och det lokala näringslivet en röst. HjällboBostaden, stadsdelsnämnden och stadsdelsförvaltningen behåller sin närvaro- och yttranderätt. Den nya beslutsordningen skall gälla från och med vecka 35 år 2004.³¹

Beslutet innebär att hyreshusområdena kommer att representeras av sammanlagt 24 personer. Tolv kommer att ha rösträtt och de övriga kommer att vara ersättare för dem med rösträtt. Det är positivt att dessa folkrika och heterogena områden kommer att få en ökad representation. Det ökar uppenbarligen chansen för fler grupper i dessa områden att göra sin röst hörd i HjällboForum.

HjällboForum har även beslutat att ändra nomineringsförfarandet av de nya kandidaterna. Framöver kommer kandidater att kunna nomineras på olika sätt: på boendemöten, genom inbjudan i tidningen *Mångfald Hjällbo*, genom föreningarna och genom samtal med boende etc. De personer som nomineras och visar intresse att delta i HjällboForum skall presenteras för de boende på s.k. boendemöten (om jag förstått beslutet rätt, syftar man på områdesvisa boendemöten). I samband med dessa möten skall deltagarna också ges möjlighet att välja de av de nominerade personerna som man vill skall representera området i HjällboForum. De nya ledamöterna väljs på två år.³²

Ett problem med den nya beslutsordningen är att den innebär att de nuvarande ledamöternas mandattid förlängs ytterligare. Enligt beslutet i HjällboForum skall de sitta kvar i ett år efter att det nya forumet har konstituerats. Tanken bakom beslutet är på sätt och vis god, då man vill bevara kontinuiteten i forumet. Men det hela kompliceras av att det tidigare agerandet att förlänga mandattiden minskat HjällboForums legitimitet. Det vore därför enligt mig bättre att ställa samtliga platser i HjällboForum till förfogande i samband med de nya nomineringarna.³³

Kommentarer

Ambitionen att mobilisera och engagera Hjällboborna i HjällboForums arbete (berednings- och beslutsarbetet) har främst tagit sig uttryck i en fokusering på och en ökning av invånarnas *formella inflytande*, genom att tilldela dem alltfler platser och röster i forumet. Boenderepresentanterna är dock nominerade av endast ett fåtal personer, ibland bara av en enda person, i områden med flera hundra, i vissa fall över tusen, invånare över 18 år. De kan därför näppeligen sägas vara representativa för de boende i Hjällbo. De är också på andra sätt dåligt förankrade i sina respektive områden.

Den dåliga förankringen undergräver boenderepresentanternas position i HjällboForum. De har i egentlig mening aldrig fått de övriga boendes mandat att uttala sig och fatta beslut å deras vägnar. De känner heller inte till vad människorna som de sägs representera

tycker och tänker i olika frågor. Därtill saknar boenderepresentanterna en referensgrupp där de kan diskutera de frågor som skall behandlas i HjällboForum, få hjälp med idéer och få moraliskt stöd att våga framföra sina egna synpunkter och frågor på forumsmötena. Sammantaget bidrar detta till deras trots allt svaga position i förhållande till övriga ledamöter som alla är mer eller mindre erkända representanter för sina respektive organisationer, där de dessutom kan hämta olika typer av stöd för sitt uppdrag.

I framtiden borde det göras mer för att säkerställa att invånarna får reella möjligheter att utöva sitt formella inflytande. I det förslag som nämndpolitikerna lade under hösten 2003 fanns utöver förslaget om att bara ge boende rösträtt i HjällboForum även ett förslag om att projektledningen skall avsätta en heltidstjänst för att stötta de boende i sitt uppdrag. Personligen tror jag att detta är nödvändigt, åtminstone under en period, då HjällboForum är en konstruktion som skapats "ovanifrån" och som saknar en riktig bas bland de boende. Projektledningen har tidigare hävdat att det inte funnits tid för denna typ av mobiliseringsarbete, trots att det ingått i deras arbetsuppgifter. Anledningen sägs vara att administrationen kring de olika projekten tagit för mycket tid i anspråk. Dock har de aldrig påtalat problemet för HjällboForum och har heller inte ansökt om att avsätta extramedel för ett dylikt arbete som är exklusivt riktat mot de boende.

Ett sätt att öka boenderepresentanternas bas kan vara att låta befintliga boendeföreningar som fungerar i de olika områdena (exempelvis hyresgästföreningarna på Hjällbo Lillgata och Bondegärdet och samfällighetsföreningarna i radhusområdena) utse boenderepresentanter. Det beslut som ligger om rekryteringen av boenderepresentanter innebär, om jag förstått det rätt, att HjällboForum skall kalla till egna och tillfälliga boendemöten som bara har ett syfte, att utse boenderepresentanter för området. Det löser möjligen delvis representativitetsproblemet, men det löser inte problemet med den dåliga förankringen. Om man istället utgår ifrån välfungerande befintliga boendeföreningar så skulle detta kunna ge boenderepresentanterna den bas som de såväl behöver för sitt arbete. Fornhöjdens boenderåd i Södertälje är uppbyggt på detta sätt och det sägs vara en orsak till att det är bättre förankrat hos invånarna än övriga boenderåd i Södertälje. Den bättre förankringen anges i sin tur som en tänkbar orsak till att man i Fornhöjden kunnat arbeta mer med konkreta åtgärder för att förbättra sitt område än de övriga boenderåden i Södertälje.³⁴

Den senaste beslutsordningen där boende får 14 av 17 röster är positiv under förutsättning att man tycker att det är bra att HjällboForum utvecklas till ett områdesbaserat boenderåd. Den ursprungliga tanken med HjällboForum var att bilda ett samverkansorgan. Under årens lopp har denna princip alltmer hamnat i bakgrunden till förmån för idén om ett boenderåd. Konsekvensen tycks ha blivit att samverkan

mellan olika stora aktörer i Hjällbo äger rum på andra och mer slutna arenor, utan någon möjlighet för de boende att ha synpunkter på hur de genom samverkan skapade resurserna bäst skall användas för att stärka Hjällbos utveckling. Dessutom har utvecklingen mot att skapa ett boenderåd inte motsvarats av en tydlig definition av HjällboForums framtida funktion och kompetensområde. Det innebär att det som tycks vara en demokratisk framgång i själva verket riskerar att bli ett demokratiskt nederlag, genom att man får ett råd där de boende bestämmer men som inte har något meningsfullt att besluta om och som inte erkänns som samverkanspartner av de viktigaste aktörerna i Hjällbo: stadsdelsförvaltningen i Lärjedalen och AB HjällboBostaden.

Reellt inflytande och demokratiskt deltagande

I det Lokala utvecklingsavtalet står det att ett framgångsrikt lokalt utvecklingsarbete förutsätter ”ett reellt engagemang och delaktighet” bland invånarna.³⁵ Vidare heter det i riktlinjerna för de lokala utvecklingsavtalen att invånarna skall dels ”engageras i såväl målformulering som i framtagandet av åtgärdsplanen”, dels ha ”verkliga möjligheter att delta och påverka” under hela utvecklingsprocessen.³⁶ Detta är grunden till att man inom Storstadssatsningen lägger stor vikt vid boendedialogen i det lokala utvecklingsarbetet. I likhet med de övriga stadsdelarna som omfattas av de Lokala utvecklingsavtalen arbetar man i Hjällbo med att få till stånd en dialog med de boende. Men här har man även höga ambitioner att ge de boende ett *reellt inflytande* över Storstadssatsningen genom att göra dem delaktiga i beslutsfattandet.

Av åtgärdsbeskrivningen för HjällboForum framgår det att stadsdelsförvaltningen ser forumet som ett demokratiskt experiment med ett avgörande boendeinflytande. HjällboForum beskrivs på följande sätt: ”HjällboForum är som institution unik. Det har förändrats och är nu främst ett forum som har boende, föreningsaktiva som grund. Det finns dessutom politiker från SDN, representanter för SDF och HjällboBostaden med.”³⁷ Vidare heter det att HjällboForum skall fungera enligt demokratiska principer. HjällboForum legitimeras delvis genom en hänvisning till Lärjedalens demokratiplan och relateras till andra mer bekanta arenor för demokratisk påverkan såsom brukarråd, lokala skolstyrelser, lokala ungdomsråd och elevråd.³⁸

Det finns dock anledning att ifrågasätta den officiella bilden av HjällboForum. I realiteten har inte alla ledamöter i HjällboForum lika möjligheter att påverka dagordningens innehåll och att föra fram sina åsikter. De har heller inte lika möjligheter att komma till insikt om vilket avgörande eller beslut som ligger i det egna intresset.³⁹ De många projektansökningarna, interna maktförhållanden och det dåliga mötesklimatet har bidragit till att boenderepresentanterna från

hyreshusen, som samtliga är utlandsfödda, har en stor frånvaro, och de få som kommer på mötena sitter nästan alltid tysta och går inte sällan tidigt från mötena. De grupper som deltar mer aktivt på mötena är projektledningen, politikerrepresentanterna, stadsdelsförvaltningens representanter, HjällboBostadens representant, föreningsrepresentanterna och boenderepresentanterna från radhusen. Samtliga personer i dessa grupper är välintegrerade i det svenska samhället och flertalet av dem är svenskfödda, men bara ett fåtal av dem bor i Hjällbo – huvudsakligen fyra boenderepresentanter från radhusen. Det kan därför diskuteras hur hög den demokratiska halten i beslutsprocessen i HjällboForum egentligen är.

Boenderepresentanternas möjligheter att påverka vilka frågor som skall diskuteras på mötena har varit i det närmaste obefintliga. Flera boenderepresentanter, framför allt från hyreshusområdena, har i intervjuer givit uttryck för ett stort missnöje över detta. De upplever att diskussionerna om åtgärdsplaner, projektansökningar och pågående projekt förhindrar diskussioner om vad de upplever som problem i Hjällbo.

UB: Hur ser du på det här med HjällboForum och Storstads-satsningen?

IP: Vi hade inte så mycket pengar här i Hjällbo. Vi var nöjda och vi hade det bra. Men nu eftersom det finns så mycket pengar, hör jag bara "pengar och pengar". Till exempel när vi har Hjällbo-Forumsmöte, jag ser inte att någon pratar om Hjällboproblem, vad det finns för problem i Hjällbo. Hela tiden, varje förening eller varje...pengar, pengar, pengar. Det är bara pengarna som är problemet, jag har sett, alltså nästan ett år jag har varit med. Ingen tar upp de problem som finns i Hjällbo. Bara pengarna som går runt och...⁴⁰

Fokuseringen på projektansökningar innebär att HjällboForum indirekt överlåter åt andra att bestämma vad som borde utvecklas i Hjällbo, och hur det skall göras. Projektansökningarna initieras i allmänhet av stadsdelsförvaltningen, företag och föreningar. Ofta kommer ansökningarna från företag och föreningar som inte finns representerade i HjällboForum, och som ibland inte ens har någon tidigare verksamhet i Hjällbo. Arbetet i HjällboForum begränsas i stort sett till att granska och besluta om dessa ansökningar. Detta arbete utgör en integrerad del av den numera årliga, men tidigare halvårsvisa, revideringen av åtgärdsplanen, som styrs av en på förhand bestämd tidsplan för att åtgärdsplanen i tid skall kunna föreläggas stadsdelsnämnden. Det innebär att det har funnits och finns väldigt lite utrymme för att diskutera andra typer av frågor. Det har skapat en känsla av meningslöshet och maktlöshet hos flera ledamöter, då de frågor som lyfts fram i ansök-

ningarna inte nödvändigtvis sammanfaller med dem som engagerar boenderepresentanterna från hyreshusen. De tycks framför allt vara intresserade av att arbeta med mer vardagsnära frågor, som t.ex. rör boendet.

IP: Jag kan inte påverka gården där jag bor. Den är fortfarande smutsig och man kan inte göra någonting. Nä, det är dåligt.

UB: Du tycker att det känns meningslöst att påverka HjällboForum när din gård är som den är?

IP: När jag inte kan påverka på den lägsta nivån i basen hur skulle jag, ja...⁴¹

Även skolan, förskolan och vårdcentralen är frågor som engagerar.

IP: Skolor och dagis, och hela Hjällbo, alltså.

UB: ...vårdcentral. Jag förstår. Det är de frågorna som du egentligen skulle vilja engagera dig i, och det får du inte i HjällboForum för de frågorna kommer aldrig upp på bordet?

IP: De kommer aldrig upp. Jag har aldrig hört någon prata om problem som finns i Hjällbo. [...] Ni säger bara att skolan har blivit bra och det är så och så, men verkligheten och sanningen är inte så. Jo, det är inte så, om ni kommer och tittar in i skolan, vad som händer i skolan och vilken skola vi har i Hjällbo.⁴²

Projektledningen är vid sidan av styrgruppen förmodligen den aktör som har störst möjlighet att påverka dagordningens innehåll. Men även projektledningen verkar frustrerad över mängden av projekt och projektansökningar. Framför allt upplever de att administrationen kring projekten, och den administration som följer med kraven från myndigheterna, tar för mycket tid och resurser i anspråk.

Men det tycker ju jag, alltså den här enorma administrationen som ändå är runt, ja dels det som krävs uppifrån, liksom, rapportering och sånt, just nu är det inte så mycket, men den administrationen som blir runt de här 60 projekten, kanske, som vi har igång, den slukar ju de resurserna som vi borde ha till att jobba med, vi har ju bestämt att vi ska stötta boenderepresentanterna och hjälpa dem och bjuda in till möten i området två gånger om året och så, men jag har inte mäktat med det. Och det känns att det...det borde ju vara det vi satsar våra resurser på.⁴³

För boenderepresentanterna från hyreshusen orsakar de många projektansökningarna även andra problem. Det tenderar att bli väldigt mycket papper som man måste läsa inför varje möte. Det är framför allt tidskrävande, men för de boenderepresentanter som inte har en

svensk bakgrund är det också ibland svårt att förstå allt som står i dokumenten.

Man får massor med papper, och det löser inga problem. De kommer med såna stora buntar och jag hinner inte läsa det och förstår inte så bra svenska att jag kan förstå vad de menar. Jag förstår mycket, men inte helt, såna papper som man får hem. [...] Jag har sagt också på mötena att det är för mycket papper. Man måste förenkla.⁴⁴

Dessa ledamöters möjlighet att sätta sig in i möteshandlingarna förvärras av att de känner att de inte får något utrymme på mötena. Flera boenderepresentanter från hyreshusen menar att ett fåtal ledamöter tar alldeles för stor plats, och hindrar därmed andra från att ställa frågor och att föra fram sina åsikter.

Men jag tror inte jag kan påverka nånting. Det är bara några som pratar hela tiden, två personer, men jag skulle göra att alla får säga hela tiden nånting: 'Vad tror du om det?' 'Vad skulle vi förändra?' osv. Man får ingen chans att säga nånting.⁴⁵

I citatet finns en kritik mot styrgruppen (läs: stadsdelsförvaltningen och HjällboBostaden) och projektledningen som inte mer aktivt styr upp mötena så att alla kan komma till tals. Den är berättigad. Projektledningen och styrgruppen har länge känt till problemen med att bara några få ledamöter dominerar mötena, men har trots det inte gjort något för att ändra på mötesformerna. Men här faller givetvis också ett stort ansvar på de ledamöter, nästan alltid bara vissa föreningsrepresentanter och vissa boenderepresentanter från radhusen, som tenderar att kommentera det mesta på mötena, även när de inte har något nytt att tillföra diskussionen. Deras pratglädje är ofta en källa till irritation och bidrar till att det ofta uppstår en tråkig stämning på mötena. Det blir inte bättre av att en del av dem ibland använder sig av personangrepp och andra tvivelaktiga tekniker för att vinna fördelar över sina meningsmotståndare.

Det är jätte tråkigt faktiskt, när man hela tiden bråkar och ingen kommer överens. Bara emot, emot, liksom. [...] Det kommer attacker på attacker. [...] Ibland jag kommer där, jag har mycket huvudvärk och jag är mycket trött, ändå jag kommer, oavsett hur länge jag har varit... Och jag känner när jag lämnar, att det är meningslöst. Jag förlorar mycket tid för mina barn. Jag själv kanske inte orkar att jag sitter länge utan någon förbättring eller förändring. Och man bara går hem trött och ledsen.⁴⁶

Det dåliga klimatet på mötena är orsak till att åtminstone ett par av boenderepresentanterna från hyreshusen känner en viss rädsla för att tala på mötena. En representant uttalade t.o.m. att en del ledamöter får honom/henne att inte känna sig välkommen på mötena.

Det är många som inte vill att vi skall vara där. Det känner jag liksom, lite pressad när jag är där.⁴⁷

I princip sa en annan boenderepresentant från hyresområdena samma sak när denne kommenterade mötesklimatet. Uttalandet visar på hur utsatt man ibland kan känna sig som utlandsfödd ledamot i HjällboForum.

UB: Hur tycker du klimatet är i HjällboForum?

IP: Det var krig förra veckan. Det är inte bra. Jag tycker inte det är bra, alltså. Jag blev jätte ledsen sista gången. Jag ville inte stanna, men...det var [...] Sitta tre timmar och lyssna på en som pratar om oss

UB: Om boende, ja.

IP: Det är inte så roligt

UB: Vad tänker man då?

IP: Man tänker hela tiden: invandrare, invandrare, invandrare. Jag kände så här. Alltså, vi är ingenting här.⁴⁸

I likhet med alla andra ledamöter engagerade sig boenderepresentanterna från hyreshusen i HjällboForum för att de ville förändra och utveckla Hjällbo. Det skedde bl.a. mot bakgrund av löften om att kunna utöva ett visst inflytande över Hjällbos utveckling.⁴⁹ De flesta av dem verkar dock idag vara desillusionerade och uppgivna om sina möjligheter att påverka HjällboForums beslut om det lokala utvecklingsarbetet.

UB: Du gick med i HjällboForum för att du ville påverka, känner du att du kan påverka?

IP: Nej, jag kan inte, eftersom ingen lyssnar på oss.⁵⁰

De utlandsfödda ledamöternas situation i HjällboForum uppmärksammades i en intervju med en av de svenskfödda boenderepresentanterna från radhusen. Denne konstaterar besviket: ”Invandrarna är ju chanslösa på våra möten. Dom har ju inte en chans att säga vad...”⁵¹

Projektledningen och styrgruppen är väl medvetna om problemen. Det skall sägas att de generellt sett går fria från skuld till det dåliga mötesklimatet. Dock har de varit förvånansvärt passiva när det gäller att förändra mötesformerna, så att de utlandsfödda ledamöterna kan garanteras tillräckliga möjligheter att delta effektivt i beslutsprocessen

och att deras intressen visas samma hänsyn som de övriga gruppernas intressen. Kanske kan det bero på att åtminstone projektledningen ibland tenderar att förklara den dåliga närvaron och den stora tystnaden hos boenderepresentanterna från hyreshusen med att arbetet i HjällboForum är för svårt för dem.⁵² Jag menar emellertid att denna förklaring inte bara generellt sett är felaktig utan att den även leder fel. Den riskerar nämligen att bidra till att den rådande situationen i HjällboForum och de utlandsfödda ledamöternas utanförskap upprätthålls. Varför göra något åt de interna maktförhållandena och mötesformen när de utlandsfödda ledamöterna ändå inte klarar av denna typ av arbete?

Det finns även andra maktförhållanden än de ovan nämnda som bidrar till att förhindra att en stor del av de boende får ett reellt inflytande i HjällboForum. Enligt min bedömning befinner sig HjällboBostaden och stadsdelsförvaltningen i en position för sig själva vad gäller inflytande och makt i HjällboForum, och i Hjällbo. Caritas är den part som kraftigast förmår att utmana deras dominans. Ofta bildar stadsdelsförvaltningen och HjällboBostaden å ena sidan och Caritas å den andra två motsatta poler till vilka de andra aktörerna måste förhålla sig under mötena. Den svagaste parten i HjällboForum är boenderepresentanterna från hyreshusen.

AB HjällboBostaden har ett stort inflytande över projektledningen (projektledaren, programsekreterarna och informatören). Det är framför allt en konsekvens av att projektledningen är projektanställd i HjällboBostaden. (Idag är åtminstone projektledaren tillsvidareanställd i HjällboBostaden.) Det är HjällboBostaden som har det officiella arbetsgivaransvaret för projektledningen. HjällboBostaden har enligt HjällboForums arbetsordning rätt att på egen hand säga upp projektledningen från dess uppdrag, genom att låta deras anställningar i HjällboBostaden upphöra.⁵³ Det är med HjällboBostaden som projektledningen har förhandlat om sina löner. Vidare tycks det vara med HjällboBostaden, och i viss mån även med stadsdelsförvaltningen, som projektledningen diskuterar prioriteringen av sina arbetsuppgifter.⁵⁴ Kanske kan det vara en bidragande orsak till att stödet till boenderepresentanterna från hyreshusen under en stor del av Storstadssatsningen har fått stå tillbaka till förmån för andra arbetsuppgifter.

UB: Du var inne på det förut med projektledningens prioriteringar. Du tyckte det var en märklig prioritering att man först nu kommer att tänka på att man skall satsa på de boende.

IP: Jag måste väl i all ödmjukhet lära mig mer också först, men... De som behöver mest stöttning är ju definitivt inte förvaltningen och HjällboBostaden. Det ser inte jag. Ja, varför det blivit så vågar jag inte säga.⁵⁵

HjällboBostaden och stadsdelsförvaltningen dominerar styrgruppen näst intill totalt. Styrgruppen har under större delen av det Lokala utvecklingsavtalet nästan bara bestått av stadsdelsförvaltningens områdeschef, HjällboBostadens verkställande direktör, projektledaren och övrig personal inom projektledningen. Ibland har även sammankallande i Programgrupp Trygghet/Bra Liv, som är boende, deltagit. Styrgruppsmötena har dock alltid dominerats av områdeschefen och HjällboBostadens verkställande direktör, samt i viss utsträckning även av projektledaren.

HjällboBostaden och stadsdelsförvaltningen har också ett större inflytande i Programgrupp Trygghet/Bra Liv än vad man på pappret ser ut att ha. Denna programgrupp fungerar förhållandevis bra. Gruppen har en bra närvaro och de flesta deltagarna deltar i diskussionerna. Formellt sett deltar flera boenderepresentanter i gruppens arbete. Men det är få av dessa representanter som inte är anställda av HjällboBostaden eller stadsdelsförvaltningen. De flesta boenderepresentanterna i programgruppen befinner sig således i ett beroendeförhållande som gör att det kan vara svårt att i vissa frågor ta ställning mot HjällboBostaden och stadsdelsförvaltningen.

HjällboBostaden och stadsdelsförvaltningen utövar även ett stort inflytande i HjällboForum. Framför allt genom sin auktoritet. Båda dessa institutioner företräds i forumet av chefspersoner. De har båda fördelen av att deras auktoritet är en funktion av deras tjänst som verkställande direktör respektive områdeschef. De uttalar sig således inte som privatpersoner utan alltid med den tyngd som deras yrkesmässiga positioner ger dem. Deras auktoritet är en delegerad auktoritet som ytterst garanteras av Framtidskoncernen (i förlängningen kommunen) respektive kommunen/stadsdelsförvaltningen. De flesta utanför dessa organisationer erkänner dem båda som legitima representanter för Framtiden/HjällboBostaden respektive stadsdelsförvaltningen och tar därför deras auktoritet för självklar. Till skillnad från de boende behöver de därför inte arbeta på att vinna och återvinna sin auktoritet. Den är som sagt given. För de boende är det helt annorlunda. De måste själva hela tiden försöka vinna sin auktoritet.

HjällboBostaden och stadsdelsförvaltningen har också för det mesta ett informationsövertag i förhållande till övriga ledamöter. Detta hänger delvis ihop med att de har större inblick i programgruppernas, styrgruppens och projektledningens arbete och ofta har större kännedom om de olika projekten och projektsansökningarna. Det verkar även som om de har större kunskap om Storstadssatsningen i stort och politiken bakom den. De har även kunskap om det övriga lokala utvecklingsarbetet som deras egna organisationer utför och kan sätta in HjällboForums arbete i ett större sammanhang. Dessutom kan de under styrgruppsmötena, förmodligen även i andra fora, prata sig samman om en gemensam linje i olika frågor inför HjällboForumsmötena.

Intressant nog tar HjällboBostaden och stadsdelsförvaltningen sällan strid om vilka av de andra aktörernas projektansökningar som skall bifallas respektive avslås. Detta har de kunnat göra dels i kraft av sin dominerande position, dels för att de tidigt under Storstadssatsningen verkar ha ”mutat” in vissa intresseområden som sina och bara tar strid när dessa hotas. HjällboBostadens intresseområde är främst sysselsättning, trygghet och delaktighet. Att man valt att arbeta med just dessa frågor har förmodligen att göra med företagets uppdrag som säger att man skall stärka Hjällbos utveckling, bidra till att förbättra hyresgästernas egenförsörjning och arbeta för att de boende får ett större inflytande över sitt boende och sin närmiljö. Stadsdelsförvaltningens intresseområden tycks framför allt vara målområde 2, dvs. skolan, och ungdomsarbetet. Förvaltningen har i princip skaffat sig monopol på pengarna inom målområde 2.

Vad gäller Caritas så är det världens största hjälporganisation. Caritas är en katolsk organisation och har i Sverige en biskop som ordförande. I Hjällbo representeras man av en tidigare fackligt och politiskt aktiv person. Vederbörande behärskar ”konsten att inflyta” förhållandevis väl och verkar ha ett stort nätverk till både föreningar och myndighetspersoner. Caritas är vid sidan av stadsdelsförvaltningen och HjällboBostaden den enda aktören som har en representant i både en programgrupp och i HjällboForum. I Caritas fall rör det sig om samma person. Denna person har dessutom under alla år varit medlem i den s.k. mobiliseringsgruppen och har där kunnat påverka förslagen till arbets- och beslutsordning och nomineringsförfarande. Caritas har bara en röst i forumet, men det är nog ingen överdrift att påstå att dess inflytande är större än dess formella röststyrka.

Kommentarer

HjällboForums ambition att få med de boende i beslutsfattandet är berömvärd. De har vågat gå ett steg längre än den obligatoriska boendediologin. Det har emellertid inte funnits några färdiga modeller att ta efter för ett dylikt lokalt demokratiarbete, utan man har fått experimentera och söka sig fram på osäker mark. HjällboForums arbete med lokal demokrati har därför inneburit ett risktagande som de inte hade behövt utsätta sig för. Det förtjänar de ett erkännande för.

Trots detta finns det anledning att vara kritisk till den officiella bilden av HjällboForum som ett demokratiskt forum med ett avgörande boendeflytande. Man kan svårligen klassificera en beslutsprocess som demokratisk när en stor del av mötesdeltagarna på olika sätt berövas sin rätt att påverka vilka frågor man skall besluta om, att tala och föra fram sina åsikter och att komma till insikt om vad det ena eller andra avgörandet innebär. Eftersom dessa missförhållanden drabbar en stor del av boenderepresentanterna så går det knappast heller att säga att de boende har haft ett avgörande inflytande, i varje fall

inte de boende som Storstadssatsningen främst är till för. Man skall också komma ihåg att de boende i jämförelse med HjällboBostaden och stadsdelsförvaltningen, samt även i viss mån med Caritas, har ett mycket litet inflytande över projektledningens, styrgruppens och de olika programgruppernas arbete.

För att tillförsäkra boenderepresentanterna sina demokratiska rättigheter förslår jag följande: Projektledningen och styrgruppen borde ge mer utrymme på dagordningen åt sådana frågor som engagerar de boende. Mötesformerna borde förändras omgående. De pratglada ledamöternas utrymme på mötena måste begränsas om boenderepresentanterna från hyreshusen skall ha en möjlighet att komma till tals. Uttalanden som kränker andra människor borde leda till mycket starkare reaktioner från projektledningens och styrgruppens sida än vad som har varit fallet tidigare. Kanske borde man t.o.m. fundera på uteslutning som en metod för att få slut på den sortens beteende. Vad gäller projektledningens förhållande till HjällboBostaden, så borde detta ses över. Projektledningen borde göras mer oberoende i förhållande till HjällboBostaden. Inför framtiden borde man även se över näringslivets och föreningarnas roll i HjällboForum, eftersom dessa märkligt nog fortfarande har rösträtt i HjällboForum. I det arbetet borde man ha för ögonen vad som bäst gynnar utvecklingen av ett boenderåd där de boende har ett *reellt inflytande*.

Mångfald Hjällbo

Demokratiskt deltagande och delaktighet förutsätter tillgång till information. HjällboForum har även på detta område haft höga ambitioner. Sedan oktober 2000 har man gett ut en egen tidning med namnet *Mångfald Hjällbo*, som fokuserar på frågor om mångfald i Hjällbo och i övriga Sverige. Tidningen är gratis och delas ut till samtliga hushåll i området. Även föreningar och andra verksamheter i Hjällbo får den. I *Mångfald Hjällbo* informerar man regelbundet om HjällboForum och projekt som finansieras med pengar från det Lokala utvecklingsavtalet. Ibland finns också information om hur man som boende kan vara med och påverka hur pengarna skall fördelas, till exempel genom att engagera sig i ett brukarråd, den lokala skolstyrelsen eller HjällboForum.

Hittills har det kommit ut elva nummer av *Mångfald Hjällbo*. Ansvarig utgivare för tidningen är projektledaren för HjällboForum. Det redaktionella arbetet utförs dock av tidningens redaktör, som också skriver det mesta i tidningen.

Tidningen har en professionell layout. Ett tidningsnummer har i genomsnitt 20 sidor. Varje nummer innehåller olika typer av artiklar. De flesta är illustrerade med ett färgfotografi som är tänkt att locka intresset till artikeln. Artikeltexten är nästan alltid försedd med mellan-

rubriker eller på andra sätt uppbruten för att minska läsmotståndet.

Mångfald Hjällbos struktur är oftast sådan att den inleds med projektledarens kolumn på sidan två. På sidan tre återfinns vanligtvis en artikel om mångfald. Därefter ser det lite olika ut i de olika numren. Ofta hittar man på sidan tre och fram till mitten artiklar om HjällboForum, den offentliga sektorn i området eller olika projekt inom Storstadssatsningen. Nära mittuppslaget hittar man ibland en artikelserie med namnet ”Visst går det att lyckas”, som handlar om personer från Hjällbo som lyckats i det svenska samhället och om personer som inte gjort det – än. En annan artikelserie som ibland förekommer någonstans mellan mitten och slutet är ”Hjällbo genom tiderna”, historiska artiklar om Hjällbo. Tidningen innehåller alltid en redovisning av vilka föreningar som finns i Hjällbo, på de s.k. föreningssidorna, vilka brukar finnas fyra-sex sidor från slutet. Allra sist i tidningen finns en kort sammanfattning av innehållet i tidningen på olika språk: engelska, bosniska, arabiska, persiska, somaliska och spanska. Enligt redaktören är sammanfattningarna de mest lästa sidorna i tidningen.⁵⁶ Det verkar med andra ord som om det framför allt är genom dessa avskalade sammanfattningar som människor tar del av materialet i tidningen.

Innehållet i tidningen präglas av ett *ovanifrånperspektiv*. Det är huvudsakligen projektledare, HjällboForums huvudmän, tjänstemän och delprojektledare som får forma bilden av Hjällbo och Storstadssatsningen. Det är ur deras perspektiv som boendedialogen skildras. De boendes och projektbrukarnas röster hörs däremot nästan inte alls i tidningen.

Mångfald – segregation

Mångfald Hjällbo har valt att fokusera på mångfaldsfrågor för att man menar att livet i Hjällbo karaktäriseras av mångfald. Med mångfald menar man i tidningen framför allt etnisk mångfald, först i de två senaste numren utvidgas definitionen till att också inbegripa handikappade.⁵⁷ I en sorts programförklaring i första numret av tidningen frågar sig den dåvarande projektledaren för HjällboForum hur man kan beskriva Hjällbo med ett ord och svarar själv: ”Vi tror att *rätt* ord för att beskriva Hjällbo är mångfald.”⁵⁸

Det är emellertid inte oproblemiskt att tala om mångfald som *rätt* ord för att beskriva Hjällbo. Mångfald är *ett* sätt att beskriva Hjällbo på, men inte det enda rätta. Ett annat ord som beskriver situationen i Hjällbo är segregation.

Den sociala, etniska och diskriminerande segregationen tenderar dock att osynliggöras i tidningen. Med tanke på att det övergripande målet med Storstadssatsningen är att bryta segregationen är det förvånande hur lite begreppet segregation används i *Mångfald Hjällbo*. Det förekommer endast i två av elva tidningsnummer.⁵⁹

Det finns inga längre resonemang eller diskussioner om segregation i *Mångfald Hjällbo*. Det finns inte en enda artikel där man förklarar vad som menas med att Göteborg är ekonomiskt, socialt och etniskt segregerat. Det saknas även artiklar där man skriver om storstaden Göteborg och livet i Hjällbo ur ett segregationsperspektiv. Orsakerna till segregationen är också dåligt utredda i tidningen och det diskuteras väldigt lite om åtgärderna inom Storstadssatsningen verkligen leder till att segregationen i Göteborg bryts.

Kanske kan osynliggörandet av segregationen i *Mångfald Hjällbo* hänga ihop med tidningens mångfaldsperspektiv. I den ovan nämnda programförklaringen i första tidningsnumret står följande. ”Ordet mångfald speglar inte bara det svenska samhället utan alla olikheter på vår planet. I Hjällbo bor representanter från de flesta folkgrupper på jordklotet, invånare från alla världens hörn.”⁶⁰ Jag tycker mig här se ett försök, medvetet eller omedvetet, att legitimera och naturalisera en befolkningssituation som karaktäriseras av en med svenska och göteborgska mått mätt ovanligt hög andel människor med utländsk bakgrund. Detta åstadkoms genom att man grundar den extraordinära befolkningssituationen på en analogi om att världen består av olikheter och olika folkgrupper. Situationen i Hjällbo framstår därigenom som oproblematiserad och som en spegelbild av världen. Hjällbo framträder som världen i miniatyr. Men genom att beskriva befolkningssituationen på detta sätt döljer man inte bara det speciella i situationen utan också att den i stor utsträckning är ett resultat av politiska beslut och beslut inom de privata och kommunala fastighetsbolagen.⁶¹

En annan orsak till osynliggörandet av segregationen i *Mångfald Hjällbo* är att man har velat skapa en motbild till den traditionella mediebilderna av Hjällbo som utsatt, eftersatt, fattigt och otryggt. Strävan att bättra på Hjällbos rykte är legitim, men samtidigt finns det en risk att man i sin iver att skapa en mer sympatisk bild av Hjällbo drivs till att förtiga väsentliga aspekter av livet i Hjällbo och att blunda för många människors erfarenheter av utanförskap och utsatthet. Att det faktiskt kan vara på det viset gav en boenderepresentant i HjällboForum uttryck för i en intervju:

IP: De [projektledningen] borde komma till alla delar av Hjällbo och uppleva på plats. Jag har berättat om sådana grejor som händer...om etniska motsättningar, men de var inte intresserade. De ville bara gömma det och prata om fina grejor. De skriver i tidningen Mångfald Hjällbo: 'Vi har renoverat detta' eller 'Vi har haft fest här.' 'Hjällbokalaset, Världens dag. Det var 36 000 besökare.' 'Vad då 36 000? Nä. På två dagar, liksom... De överdriver. Det påminner om gamla kommunistiska länder. De hade fina bilder. Alla barn ler med blommor. Det spelas musik där. Alla är lyckliga, liksom. Men det är bara...

UB: Skönmålning?

IP: Exakt, exakt. Jag köper inte det.

UB: Har du bett dem skriva om andra saker också?

IP: Nej. Det är som ett uppdrag. De fick pengar för att skriva...få en tidning om Hjällbo och mångfald. I sista numret plockade de några svarta som säger: 'Jag är lycklig i Hjällbo. Det är ett bra ställe att leva på.' Men det är relativt. Man kan inte... Om du flyttar till något annat ställe blir du inte lycklig automatiskt. Om du är olycklig hjälper det inte om du flyttar till...Himalaya. Men de plockar sådana exempel, kanske fem procent skulle säga så, och sen fotograferar de... Det påminner mig om de gamla öststaterna. De hade sådan hjärntvättning och propaganda. Men jag köper inte det. Det är många som bara skrattar åt det.

UB: Men skulle du vilja att de skrev mer om problemen?

IP: Realistiskt, bara som det är, liksom. En man blev dödad, men de skrev aldrig om det. Eller, knarkrazzian därnere... Om man skall bekämpa detta måste man skriva om det, inte gömma det. Men de gör sitt jobb och får betalt för det.⁶²

Fokuseringen på mångfald i *Mångfald Hjällbo* utesluter sålunda i stor utsträckning frågor om segregation, det samhällsproblem som kanske mest präglar vardagslivet i Hjällbo. Tidningen utgör den viktigaste delen i en informationssatsning som har som mål att utveckla människors engagemang. Men vad är det de skall engageras i? Jag har uppfattat det som att de skall engageras i det lokala utvecklingsarbetet och i arbetet med att bryta segregationen. Därför ter det sig minst sagt märkligt att man inte skriver mer om segregationen i *Mångfald Hjällbo* – dess orsaker och konsekvenser samt de svårigheter man stöter på i kampen mot den.

Perspektiv

Mångfald Hjällbo hade från början som motto att vara Hjällbobornas egen informationskanal. I programförklaringen står det: "Vi vill också att invånarna i Hjällbo upplever tidningen *Mångfald Hjällbo* som sin egen informationskanal som är möjlig att förändra och påverka."⁶³ Jag uppfattar detta som att man hade ambitionen att låta tidningen präglas av de boendes och brukarnas åsikter och perspektiv på verksamheter och tillvaron i Hjällbo. Därför förvånas man när man vid en genomläsning av tidningen upptäcker att det huvudsakligen är projektledningen och HjällboForums huvudmän, kommunala tjänstemän, chefer för bostadsbolag och ledare för delprojekt som finansieras med storstadspengar som får forma bilden av Storstadssatsningen i Hjällbo.

De enda som kommer till tals i de återkommande artiklarna om etnisk mångfald är kommunala tjänstemän och näringslivsrepresentanter. Det är alltid en representant för kommunen eller näringslivet,

vilken nästan alltid är en ”svensk” man eller kvinna, som intervjuas om vad man gör för att öka den etniska mångfalden inom Göteborgs kommun respektive näringslivet. Några alternativa perspektiv på mångfaldsarbetet inom kommunen och näringslivet redovisas inte. Vi får till exempel inte veta vad de boende har för åsikter om detta mångfaldsarbete.

Apropå bilden av HjällboForum och Storstadssatsningen så är det framför allt projektledaren för HjällboForum som haft störst möjlighet att påverka denna. Det har framför allt skett i projektledarens egen kolumn på sidan två. Men både den tidigare och den nuvarande projektledaren har också fått uttala sig om HjällboForum, eller någon verksamhet som är knuten till denna, på annan plats i tidningen, dvs. i redaktionella artiklar.⁶⁴

Även HjällboForums huvudmän har i tidningen fått föra fram sin partikulära syn på Storstadssatsningen i Hjällbo. Stadsdelsförvaltningens områdeschef intervjuades i samband med redovisningen av den första lokala åtgärdsplanen och AB HjällboBostadens verkställande direktör var den som fick uttala sig för HjällboForum i samband med redogörelsen av den s.k. dörrknackningen.⁶⁵ Därtill har den dåvarande ordförande för HjällboForum, tillika verkställande direktör för Förvaltnings AB Framtiden, skrivit en helsidesartikel i tidningen om Storstadssatsningen i Hjällbo.⁶⁶

Bara en medlem i HjällboForum förutom projektledningen och huvudmännen har kunnat föra fram sina åsikter om HjällboForum och Storstadssatsningen i *Mångfald Hjällbo*. I nummer fyra finns det en artikel författad av en numera före detta föreningsrepresentant. Det framgår av artikeln att han är förhållandevis kritisk mot det som gjorts ditills inom Storstadssatsningen i Hjällbo. Han inleder artikeln med att knyta an till diskussionen om bostadssegregationen och påstår att många flyttat till Hjällbo mot sin vilja. Segregationen är med andra ord inte självvald enligt honom. (Det är för övrigt enda gången någon berör orsakerna till segregationen i *Mångfald Hjällbo*.) Han för dock inget längre resonemang om detta utan kommer snabbt in på de olika statliga satsningarna i Hjällbo. Föreningsrepresentanten erkänner att situationen blivit bättre i Hjällbo under senare tid, men menar att detta snarast beror på den allmänt förbättrade situationen i samhället. Satsningarna i Hjällbo har inte haft någon större effekt då man enligt föreningsrepresentanten saknat en fungerande organisation och engagerade boende. Även HjällboForum kritiseras. Föreningsrepresentanten menar att det kan fungera bättre. Enligt honom är det inte tillräckligt demokratiskt och de boende borde få större inflytande.⁶⁷

Artikeln inramning gör dock att man får en känsla av att den, medvetet eller omedvetet, ”gömts” undan av redaktionen. Man har åtminstone inte ansträngt sig för att den skall uppmärksammas av läsaren. Enligt traditionell massmediekunskap är en artikels placering

på sidan ett uttryck för redaktionens värdering av den. Tumregeln säger att ju längre ned på sidan artikeln är placerad desto lägre värde har den. De artiklar som har högst värde hamnar i övre vänstra hörnet, i det s.k. vänsterkrysset. Föreningsrepresentantens artikel är publicerad i ett temanummer om sysselsättning, trots att artikeln inte specifikt handlar om sysselsättningsfrågor. Den är placerad på ett uppslag tillsammans med två intervjuer som båda handlar om sysselsättningsfrågor. I båda fallen finns intervjupersonen med på bild. Föreningsrepresentantens artikel är placerad under en av intervjuerna, på den högra sidan av uppslaget. Till skillnad från intervjuerna finns det inget foto på föreningsrepresentanten som skulle kunna dra läsarens blick till artikeln. Dock avviker artikeln i förhållande till de båda intervjuerna genom att texten är satt i vit text på svart bakgrund, en typografi som varken tidigare eller senare använts i någon annan artikel i tidningen. Det gör texten svårläst och ger ett amatörmässigt intryck. Det blir inte bättre av att artikeln dessutom saknar mellanrubriker som skulle kunna lätta upp texten. Slutligen sänder rubriken ”Lyft upp Hjällbo tillsammans” ingen signal till läsaren om artikelns kritiska och i sammanhanget avvikande karaktär.

Boenderepresentanternas och andra boendes uppfattningar och perspektiv på HjällboForum och Storstadssatsningen lyser helt med sin frånvaro i *Mångfald Hjällbo*. Det beror inte på att de saknar åsikter eller inte kan tala svenska. Tvärtom. Min egen erfarenhet från att intervjua boenderepresentanter och andra engagerade boende är att de ofta är vältaliga och har mycket bestämda åsikter om Storstadssatsningen i Hjällbo. Att detta inte kommer fram i *Mångfald Hjällbo* är anmärkningsvärt. Inte minst mot bakgrund av att tidningen delvis är tänkt att fungera som de boendes egen informationskanal och att det Lokala utvecklingsavtalet säger att förändringsarbetet skall präglas av ett underifrånperspektiv.

Den tendentiösa rapporteringen i tidningen går igen i artiklarna om delprojekt som finansieras med storstadspengar. Här har redaktionen valt att bara berätta ur delprojektledarnas perspektiv. Brukarna är helt frånvarande. Följaktligen får vi ingenting veta om vad de tycker om de verksamheter som de deltar i.

Sammanfattningsvis har *Mångfald Hjällbo* konsekvent valt att skildra HjällboForum och Storstadssatsningen ur ett *ovanifrånperspektiv*. I valet mellan att antingen låta projektledningen och HjällboForums huvudmän å ena sidan eller boenderepresentanterna å andra sidan påverka bilden av HjällboForum och Storstadssatsningen har man varje gång valt de förra grupperna. I valet mellan att antingen låta ledarna för delprojekten eller brukarna färga läsarens uppfattning om de många LUA-finansierade delprojekten har man alltid valt den tidigare gruppen. Detta är ett problem inte minst för att man i tidningen betraktar HjällboForum och Storstadssatsningen i Hjällbo ur endast

en aspekt av flera möjliga. Både projektledningen, huvudmännen och delprojektägarna är dessutom genom sina positioner inom Storstadssatsningen partiska och har sannolikt intresse av att framställa verkligheten på ett sätt som gynnar dem själva. Det ligger bl.a. i deras intresse att den verksamhet eller det projekt de har ansvar/delansvar för framstår som framgångsrik och i så positiv dager som möjligt. En mer balanserad rapportering hade kunnat uppnås om man låtit personer i olika positioner och med olika perspektiv på Storstadssatsningen komma till tals i tidningen. Det är i sammanhanget också viktigt att komma ihåg att ”censuren” av de boende och brukarna har skett i strid mot tidningens ursprungliga intention att vara de boendes egen informationskanal.

Boendedialogen

De boende är emellertid inte helt och hållet exkluderade i *Mångfald Hjällbo*. I artikelserien ”Visst går det att lyckas” kommer totalt sju boende till tals i sex olika artiklar. Här diskuteras emellertid inte HjällboForum, Storstadssatsningen, segregation, besparingar i skolan eller olika projekt som finansieras med LUA-medel. Det finns också bilder på boende i olika sammanhang i tidningen. Men framför allt talas det mycket *om* de boende och *om* dialogen med de boende. Betoningen i dessa sammanhang ligger framför allt på hur viktiga de boende är i HjällboForum och i förändringsarbetet, något som kontrasterar mot hur ”obetydliga” deras synpunkter och uppfattningar om Storstadssatsningen är för tidningen.

I en presentation av HjällboForum i första numret av *Mångfald Hjällbo* heter det att HjällboForum är ”ett nätverk som består av representanter från stat och kommun samt boende i området”. Här får vi också veta att ”alla förändringar som görs och ska göras i stadsdelen har er och era intressen i blickpunkten”, sagt med adress till de boende. Man säger vidare i presentationen att ”alla har rätt att själva påverka och bidra till förändringsarbetet i området – det är ni som ska säga hur ni vill ha det”.⁶⁸

Den tidigare ordföranden för HjällboForum, tillika verkställande direktör för Förvaltnings AB Framtiden, skriver också om de boende och boendedialogen i sin artikel i nummer tre. Han beskriver HjällboForum som ett projekt där ”de som haft minst och de som haft mest medel” sitter i ett gemensamt möte – dvs. att såväl representanter för de boende och verksamma som länsarbetsnämndens direktör, länspolismästaren, verkställande direktör för Framtiden etc. deltar i forumets arbete. Han poängterar dock att det är de boende ”som vet bäst vad de behöver och vad de vill förändra”. För den tidigare ordföranden för HjällboForum är boendedelaktigheten det viktigaste i HjällboForums verksamhet.⁶⁹

Även ordföranden i Storstadsdelegationen har skrivit i *Mångfald*

Hjällbo om betydelsen av de boende i utvecklingsarbetet. I en artikel i nummer tre skriver hon att Storstadssatsningen skiljer sig från tidigare liknande projekt genom att ”alla de som bor och verkar i stadsdelen ska vara med och påverka och förändra verkligheten”.⁷⁰

I samband med den s.k. dörrknackningen, enkätundersökningen som genomfördes av HjällboForum under november 2001, skrevs det också i tidningen om hur viktiga de boendes synpunkter är. I nummer sju kommenterar HjällboBostadens verkställande direktör dörrknackningen. Enligt honom var det viktigaste med enkäten att ”ge möjlighet till alla att lämna synpunkter”. Han lovar dessutom läsarna att ”se till att de inkomna synpunkterna får en stor betydelse för de beslut som kommer att fattas i HjällboForum i fortsättningen”.⁷¹

I nummer sju av *Mångfald Hjällbo* får vi veta att de boende kommer att få röstmajoritet i HjällboForum fr.o.m. april 2002. Varje område i Hjällbo som ingår i Storstadssatsningen kommer att representeras av en ordinarie medlem och en ersättare. Totalt blir det fjorton boendepresentanter i ett sällskap på totalt 26 personer. Av dessa 26 personer är det tretton som har rösträtt, varav sju röster tillfaller de boende.⁷²

Åtskilliga gånger återkommer man i tidningen med en inbjudan till de boende att delta i dialogen och utvecklingsarbetet. Man uppmanar folk att engagera sig i HjällboForum och programgrupper. Men man kan också påverka genom att ta kontakt med projektledningen och delge dem sina synpunkter och tips.⁷³ Projektledningen säger: ”Vi lovar att vi ska lyssna!”⁷⁴

Sammantaget ger detta en bild av att de boende har en framskjuten position inom HjällboForum och Storstadssatsningen och att deras synpunkter och engagemang är väsentliga för utvecklingsarbetet. Men samtidigt förekommer det några få uttalanden och kommentarer i tidningen som blottlägger en viss diskrepans mellan ideal och verklighet. Dessa yttranden avslöjar också den pågående maktkampen inom HjällboForum och att engagerade boende- och föreningsrepresentanter kan upplevas som besvärliga av projektledningen.

Integrationsministern Mona Sahlin deltog i HjällboForums debatt ”Visst går det att lyckas” i februari 2001. Enligt ett referat från debatten i nummer tre av *Mångfald Hjällbo* skall Mona Sahlin bl.a. ha sagt: ”Men det är också ni själva som måste ta tag i er situation, bli arga, bli era egna politiker och våga protestera.” Av referatet framgår det att många Hjällbobor som deltog på mötet reagerade starkt på uttalandet och gav uttryck för en känsla av utanförskap: ”Hur ska vi göra det när ni inte släpper in oss, hördes från många håll i salen.”⁷⁵ Yttrandet från de boende skall förmodligen främst tolkas som ett uttryck för en känsla av att vara exkluderad i förhållande till hela det svenska samhället, men jag tolkar det också som relaterat till den lokala situationen i Hjällbo och Lärjedalen.

I nummer fem av *Mångfald Hjällbo* finns det en artikel som be-

handlar den lokala åtgärdsplanen för 2001. Där står det att många varit kritiska till att de boende inte fått vara med och ge sina synpunkter på vad storstadspengarna ska satsas på. Detta kommenteras i artikeln av stadsdelsförvaltningens områdeschef, som säger: ”Boendedelaktigheten var inte stor när vi sydde ihop åtgärdsplanen. Det kändes dock viktigt att komma igång med arbetet.”⁷⁶ Enligt artikeln sattes den lokala åtgärdsplanen ihop av styrgruppen för HjällboForum: områdeschefen, verkställande direktören för HjällboBostaden och dåvarande projektledaren. Styrgruppen prioriterade alltså i detta fall effektivitet framför demokratisk delaktighet. Tillvägagångssättet rimmar illa med ordföranden i Storstadsdelegationens uttalande i nummer tre av *Mångfald Hjällbo* om att ”de som bor och verkar i stadsdelen ska vara med och påverka och förändra verkligheten”.⁷⁷ Det strider även mot den betydelse man tillskriver de boende i presentationen av HjällboForum i nummer ett av *Mångfald Hjällbo*. Där står det: ”alla har rätt att själva påverka och bidra till förändringsarbetet i området – det är ni som skall säga hur ni vill ha det.”⁷⁸ Men framför allt levde man här inte upp till regeringens villkor att ”boende ska [...] engageras i såväl målformulering som i framtagandet av åtgärdsplanen”⁷⁹.

I nummer fem av *Mångfald Hjällbo* finns det också en intervju med den dåvarande projektledaren för HjällboForum som gjordes i samband med dennes avgång. Projektledaren gör där ett par yttranden som avslöjar en annan attityd hos projektledningen gentemot boende och föreningar än den man ger uttryck för i officiella uttalanden och presentationer. I ett av yttrandena framställer han vissa representanter i HjällboForum, det är svårt att se av sammanhanget om han syftar på boende- eller föreningsrepresentanter, eller möjligen både och, som kverulanter. ”Det största problemet med HjällboForum har varit det att det finns folk som är beredda att kritisera utan att själva komma med idéer och lösningar.”⁸⁰ Att framställa sina meningsmotståndare på detta sätt är naturligtvis ett försök att oskadliggöra dem. För vem kan kräva att man skall lyssna på kverulanter? Kommentaren skall alltså ses som en teknik, som syftar till dominans i en pågående maktkamp inom HjällboForum.

Det andra yttrandet i intervjun är också ett exempel på en dylik teknik. Genom att tillskriva vissa personer extrema åsikter definierar projektledaren dem som avvikande och onormala, vilket också vidlåder deras argument som därmed görs irrelevanta. ”Det finns krafter i Hjällbo som inte bara vill behålla det nuvarande läget, utan även dra stadsdelen 2500 år tillbaka i tiden. De vill tillbaka till gamla Grekland – till direktdemokratimodellen där alla står på torget och beslutar om allt. Det handlar om personer som, vilket är mycket förargligt, uttalar sig i Hjällbobornas namn och visar att de tror att Hjällboborna inte kan utöva modern, västerländsk, representativ demokrati. Hjällbobor känner inte ens till att sådana personer och organisationer, som säger

sig representera 'folket', finns överhuvudtaget."⁸¹

Av den tidigare nämnde föreningsrepresentantens artikel i nummer fyra kan man också sluta sig till att boendedialogen inte fungerar på det sätt som man vill ge sken av. Han skriver bl.a. att "HjällboForum kan fungera bättre och vara ett forum för demokrati och inflytande för boende i Hjällbo". Jag tolkar hans uttalande som att han menar att HjällboForum inte är ett demokratiskt forum och att de boende inte har något inflytande, åtminstone är det starkt begränsat.⁸²

Också den nuvarande projektledaren har vid några tillfällen antytt att det finns problem i boendedialogen. Denna säger i en ledare i juni 2002 att "HjällboForum får fortfarande mycket kritik för att boende har svårt att vara med och påverka vad som görs och hur det görs." Hon efterfrågar också ett levande samtal i HjällboForum som leder framåt, istället för som nu när mängder av papper skickas runt och hindrar att ett dylikt samtal kommer till stånd. Hon frågar sig också vad man kan göra "för att de boende ska känna att de verkligen är med och påverkar". Men projektledaren slätar samtidigt över och bagatelliserar problemen i boendedialogen genom att påstå att man "får större möjlighet att påverka om man bor i Hjällbo än om man bor i en annan stadsdel."⁸³

Den dominerande bilden i *Mångfald Hjällbo* av boendedialogen är att denna är grunden i utvecklingsarbetet. Samtidigt finns det i tidningen några få spridda kommentarer från framför allt projektledningen och huvudmännen för HjällboForum som avslöjar att de boendes position inom HjällboForum och Storstadssatsningen inte alls är så självklar som de officiella deklARATIONERNA vill göra gällande. Fortfarande får vi dock inte veta hur de boende själva ser på boendedialogen och utvecklingsarbetet.

Kommentarer

Det är ett mycket bra initiativ av HjällboForum att ge ut en egen tidning. Ur demokratisk synvinkel är det viktigt med tillgång till information. Det är dock ett problem när nästan all information i tidningen är på svenska i ett område där så många människor har svårt att förstå svenska. Hur man skall lösa detta problem till ett rimligt pris när det finns så många olika språkgrupper är svårt att säga. Kanske att man borde dra ner på ambitionerna i tidningen när det gäller mängden information i varje nummer och koncentrera sig på några få artiklar som översätts i sin helhet till de sex språk som redan nu används i sammanfattningarna längst bak i tidningen.

Det har förhoppningsvis redan framgått att jag ifrågasätter valet av perspektiv i tidningen. Det är i och för sig bra att projektledningen, huvudmännen och tjänstemän får komma till tals i tidningen. Jag hade dock förväntat mig en större kritisk distans till dessa grupper från tidningens sida. Det jag är mest kritisk till är emellertid den medvetna eller omedvetna "censuren" av boende och brukare i frågor som rör

Storstadssatsningen och utvecklingen i Hjällbo. Kanske har det faktum att informatören haft sin anställning hos AB HjällboBostaden, medvetet eller omedvetet, bidragit till dessa, i mina ögon, missgrepp från tidningens sida. Man borde i varje fall återigen tänka över vilka anställningsformer som ger bäst förutsättningar för en kritisk bevakning av utvecklingen i Hjällbo. För om tidningen inte bara skall vara ytterligare en informationskanal för stadsdelsförvaltningen och HjällboBostaden så måste den våga kritiskt granska både det som sker i området och det som händer i Göteborg i stort, och som har bäring på utvecklingen i Hjällbo.

Avslutningsvis vill jag lämna ett par förslag som kan öka tidningens demokratiska betydelse: Idag skriver man i *Mångfald Hjällbo* om exempelvis åtgärdsplaner och budgetbeslut i stadsdelsnämnden som har betydelse för Hjällbos utveckling först när besluten är fattade. Ett förslag är att man skriver om denna typ av frågor en tid innan besluten tas och utförligt presenterar de förslag som ligger till beslut. Samtidigt borde man informera läsarna om vem de kan vända sig till med sina synpunkter om de vill påverka de presenterade förslagen. Ett annat förslag är att öppna en sida för insändare från läsarna, där en lokal debatt skulle kunna föras om utvecklingen i Hjällbo och Göteborg.

Långsiktighet

Jag skall också kort säga något om tilldelningen av storstadsmedel till olika projekt i Hjällbo och långsiktighet. Storstadssatsningen syftar som bekant till att få till stånd långsiktiga och varaktiga förbättringar i s.k. ”utsatta” bostadsområden i storstadsregionerna.

Av riktlinjerna till de lokala utvecklingsavtalen framgår det att satsningarna skall vara framåtsyftande. Verksamheter som byggs upp skall ha möjlighet att fortleva efter avtalsperioden och inte vara beroende av statliga storstadspengar för sin överlevnad.

Syftet med de statliga medlen verkar snarast vara att stimulera och möjliggöra en utveckling av befintliga strukturer och verksamheter, eller nya verksamheter som avses att bestå under överskådlig tid.⁸⁴ Kravet på långsiktighet gäller oavsett om huvudmannen för verksamheten är kommunen eller någon annan aktör.⁸⁵ Det skall dock sägas att formuleringarna i riktlinjerna för de lokala utvecklingsavtalen även öppnar upp för att statliga bidrag i begränsad utsträckning ges till verksamheter av mer tillfällig art.⁸⁶

Långsiktigheten i Storstadssatsningen accentueras av att det skall upprättas en s.k. lokal åtgärdsplan för respektive bostadsområde. En lokal åtgärdsplan är en ”långsiktig plan som skall visa vad som bör göras för att främja en god utveckling [i bostadsområdet]”⁸⁷.

Storstadspengarna är således tänkta att användas till att sätta igång uthålliga förändringsprocesser. Det handlar inte om att lösa enstaka

problem en gång för alla. Jag tolkar därför inriktningen på långsiktighet som att man vid tilldelningen av medel inte enbart bör se till de eventuella förändringar och förbättringar som verksamheter och projekt kan tänkas åstadkomma under avtalsperioden utan att man också bör ta hänsyn till deras potential på lång sikt och möjlighet att leva kvar efter periodens slut.

I HjällboForum och Programgrupp Trygghet/Bra Liv har man sällan diskuterat projektansökningarna ur ett långsiktigt perspektiv. Andra argument än långsiktighet har fått avgöra om ett projekt skall få pengar eller inte. Det är först i ett sent skede som man börjat söka en alternativ finansiering för de verksamheter som man vill bevara. I ett tjänsteutlåtande till Lokal åtgärdsplan 2004 står det: ”Alla utförare försöker nu hitta annan finansiering av sådant som man önskar skall fortsätta. Det är inte klart med något ännu.”⁸⁸ Vidare står det i tjänsteutlåtandet att ”en stor del av åtgärderna är av engångskaraktär”⁸⁹. Till sitt försvar anför man att dessa åtgärder ”syftar till att utveckla andra arbetssätt, utveckla kompetensen hos personalen och att hitta nya former för medinflytande”⁹⁰. Den beskrivningen stämmer dock inte på alla åtgärderna.

Vad jag kan förstå så har Programgrupp Trygghet/Bra Liv och HjällboForum genom att inte ta mer hänsyn i sina diskussioner och beslut till de föreslagna projektens potential långt in i framtiden satt på spel just det som var tänkt att karaktärisera hela Storstadssatsningen, nämligen långsiktigheten. Det skall sägas att man i HjällboForum under hösten 2003 och våren 2004 har arbetat med att hitta former för att implementera pågående åtgärder. Det är bra! Men fortfarande råder en stor osäkerhet kring hur många verksamheter som kommer att tvingas läggas ned respektive att leva kvar. Situationen hade kanske sett annorlunda ut om man hade följt sina egna intentioner i lägesrapporten för första halvåret 2001: ”Inför arbetet med åtgärdsplan för 2002 förväntas alla redovisa hur åtgärden skulle kunna leva vidare som en del i den reguljära verksamheten i någon form.”⁹¹ Mig veterligen har det aldrig gjorts någon dylik redovisning.

Sammanfattning och slutkommentarer

I Hjällbo har man inom ramen för Storstadssatsningen ambitionen att ge invånarna ett långtgående inflytande över det lokala utvecklingsarbetet och att hitta nya former för den lokala demokratin. Det faktiska ansvaret för planeringen och genomförandet av Storstadssatsningen har man valt att lägga på HjällboForum. Denna organisation grundades redan 1998 och var från början tänkt som ett utpräglat partssammansatt samverkansråd. HjällboForum har under åren gradvis utvecklats till något som liknar ett boenderåd, med röstmajoritet för de boende. Den senast beslutade beslutsordningen ger de boende 14 av totalt 17

röster. Av de övriga tre rösterna har föreningarna två röster och det lokala näringslivet en röst. De viktigaste medlemmarna utan röströst är stadsdelsnämnden och stadsdelsförvaltningen i Lärjedalen och det kommunala bostadsbolaget AB HjällboBostaden. De senare aktörerna är både grundare till och huvudmän för HjällboForum.

Utvecklingen av HjällboForum i riktning mot ett boenderåd är positiv, under förutsättning att man lyckas lösa problemet med boenderepresentanternas representativitet och förankring hos invånarna i Hjällbo. Det nya sättet att nominera och välja ledamöter i samband med områdesvisa boendemöten tror jag är ett steg i rätt riktning. Ett alternativ skulle kunna vara att man upprättar röstlängder över alla invånare över 18 år som är folkbokförda på en Hjällboadress och håller regelrätta demokratiska val, liknande valet till kommunfullmäktige och riksdagen. Det skulle dock bli alldeles för komplicerat och förmodligen också för dyrt. Ett mer rimligt alternativ till de områdesvisa gårdsmötena är att låta de fungerande boendeföreningarna i de olika områdena välja representanter för området. Det skulle möjligtvis kunna vara en bättre lösning på problemet med boenderepresentanternas förankring än att utse representanter i samband med tillfälliga områdesvisa boendemöten. Det skulle också kunna ge boenderepresentanterna det nätverk till andra boende i det egna bostadsområdet som de så väl behöver för att bli säkrare och starkare i sin roll i HjällboForum. Där inga boendeföreningar finns borde HjällboForum satsa resurser på att bygga upp sådana.

Utvärderingen visar att åtgärderna för att ge de boende ett *reellt inflytande* över beslutsprocessen i HjällboForum har varit otillräckliga. Trots sitt *formella* röstövertag över andra aktörer i HjällboForum så är det påfallande hur svag de boendes position är i realiteten, i synnerhet de som representerar hyreshusområdena. Boenderepresentanterna från hyreshusen har i praktiken mycket små möjligheter att delta effektivt på mötena. De har ofta en hög frånvaro och de få som kommer på mötena sitter ofta tysta. Den främsta orsaken till detta är systemet med projektansökningar och det dåliga mötesklimatet. Därför borde mötesformerna förändras så att boenderepresentanterna från hyreshusen känner att de kan och vågar föra fram sina åsikter och frågor. Projektledningen och styrgruppen borde också våga släppa mer på kontrollen över dagordningen och låta andra behov än bara de administrativa bestämma vilka frågor som skall diskuteras. Projektledningen borde avsätta mer resurser och tid till stöd och hjälp åt boenderepresentanterna från hyreshusen. Projektledningen borde vidare bli mer fri i förhållande till HjällboBostaden. Man borde även se över föreningarnas och näringslivets rösträtt och roll i HjällboForum. Deras rösträtt och roll är för mig inte lika given i det som idag alltmer liknar ett boenderåd som det var en gång när HjällboForum var ett utpräglat samverkansråd.

HjällboForum ger ut en egen tidning – *Mångfald Hjällbo* – för att informera invånarna och andra intresserade om storstadsarbetet och utvecklingen i Hjällbo. Det är i grunden ett lovvärt initiativ. Jag är dock mycket kritisk till att man valt att konsekvent spegla händelser och livet i Hjällbo ur ett s.k. ovanifrånperspektiv. Tidningen har i praktiken varit ytterligare en informationskanal för framför allt projektledningen och HjällboForums huvudmän. I framtiden borde tidningen ges en friare ställning i förhållande till dessa aktörer. Tidningens uppdrag borde vara att bidra till dynamiken i det lokala utvecklingsarbetet genom att ha ett kritiskt förhållningssätt och spegla utvecklingen och situationen i Hjällbo ur flera perspektiv.

Enligt Storstadsdelegationen skiljer sig Storstadssatsningen från andra liknande satsningar främst genom att den är en långsiktig satsning. Därför är det minst sagt förvånande att man i HjällboForum i diskussionerna kring och besluten om tilldelning av storstadspengar inte mer beaktat de olika projektens långsiktiga verkningar och möjligheter att överleva efter avtalsperioden. Det är egentligen först med den s.k. implementeringen som diskussionerna om tiden efter det Lokala utvecklingsavtalet har kommit igång. Ur ett långsiktigt perspektiv hade det varit bättre om implementeringen, och diskussionen om denna, (stegvis) börjat redan vid tilldelningen av pengar och inte när pengarna är slut.

Stadsdelsförvaltningen i Lärjedalen och AB HjällboBostaden kommer även fortsättningsvis att spela en viktig roll för HjällboForums utveckling. Det är nu när storstadspengarna är slut som deras tal om demokratisk delaktighet och boendeinflytande över den lokala utvecklingsprocessen kommer att sättas på prov. De måste upp till bevis och visa att de menat vad de sagt och att deras engagemang i HjällboForum inte bara varit för pengarnas skull. Rent konkret måste stadsdelsnämnden, stadsdelsförvaltningen och HjällboBostaden inom en snar framtid tydliggöra HjällboForums framtida funktion och kompetensområde – vilka frågor man kan besluta över eller där man kan fungera som remissråd. Det kommer även fortsättningsvis att krävas ett stort mod, en fast beslutsamhet och en starkt tro på invånarnas förmåga att ta ansvar för lokala angelägenheter om stadsdelsförvaltningen och HjällboBostaden skall gå iland med sitt projekt att skapa ett lokalt demokratiskt forum med reellt boendeinflytande.

Det lokala målet med den del av Storstadssatsningen i Hjällbo som jag har utvärderat är: ”utveckla aktivt medborgarskap, inflytande och delaktighet i skolan och boendet och andra samhällsområden”. Har man uppnått sin målsättning? Har den demokratiska delaktigheten ökat, som var det kommunala och nationella målet? Jag har inget entydigt svar på den frågan. Om man enbart ser till formerna för inflytande så har man gjort ett imponerande arbete i Hjällbo. Man har inte bara givit de boende röstmajoritet i HjällboForum och regelbun-

det publicerat en tidning om Storstadssatsningen och utvecklingen i Hjällbo. Man har också startat lokala styrelser på flera skolor i området och biblioteket och förskolan har fått var sitt brukarråd. Inom ramen för HjällboForum har man hållit flera stormöten med de boende och under hösten 2003 höll man ett flertal områdesvisa boendemöten. Men utvärderingen visar att det har varit svårt att ge de boende ett avgörande *reellt inflytande* i HjällboForum. Det har varit svårt att engagera boende i HjällboForums verksamhet och de få som trots allt engagerat sig har haft mycket svårt att hävda sig. Det verkar till och med vara så att flera engagerade boende efter en tid blivit desillusionerade om möjligheterna till ett *reellt inflytande* över områdets utveckling och därför givit upp sitt engagemang. Detta är allvarligt, eftersom satsningen vad jag kan förstå delvis syftade till att stärka tilltron till de demokratiska institutionerna i de s.k. utsatta områdena.

Avslutningsvis vill jag kort även säga några ord om den övergripande målsättningen med Storstadssatsningen – att bryta den sociala och etniska segregationen i Göteborg. Bryter man segregationen i en storstad som Göteborg genom att bara satsa på s.k. utsatta områden? Förmodligen inte. Samtidigt tror jag att dylika områdessatsningar, dock med mycket längre finansieringsperiod, är nödvändiga om arbetet mot segregationen skall ha en rimlig chans att lyckas, men det är inte tillräckligt. Vad jag framför allt saknar i Storstadssatsningen är en förståelse att segregation är ett resultat av sociala maktrelationer. Det handlar i grunden om en ojämlig fördelning av ekonomiskt kapital (innehav och kontroll över ekonomiska tillgångar), kulturellt kapital (innehav av utbildningsexamina och titlar, besittning av bildning och förtrogenhet med den dominerande och legitima kulturen) och socialt kapital (tillgång till ett varaktigt socialt nätverk som kan ha stor betydelse för ens livschanser). För att kunna bryta segregationen måste man förändra dessa maktrelationer och fördelningen av de olika kapitalformerna. Jag kan inte se att man gjort detta med Storstadssatsningen.

Man måste också arbeta mer med att förändra vissa attityder hos majoritetsbefolkningen gentemot utlandsfödda personer. Dessa attityder bidrar till att permanenta vissa utlandsfödda gruppers dominerade outsiderposition i samhället. Jag tänker exempelvis på nedvärderingen av vissa gruppers (i synnerhet utomeuropéers) erfarenheter och kunskaper, stereotypa föreställningar om människor från andra delar av världen, framför allt den s.k. tredje världen, och tendensen att i alla lägen hävda ”det svenska” som norm för hur saker och ting skall vara och göras. Tyvärr har Storstadssatsningen inte inneburit något dylikt arbete med attitydförändringar.

KERSTIN LÖKKEN

Gårdsten

”Om demokrati och integration handlar om att vi skall komma in i Sverige så är det ett skämt, om det handlar om att vi skall integrera oss med varandra så är det vad vi gör”

Inledning

Syftet med utvärderingen är att lyfta fram i vilken utsträckning Storstadssatsningen nått sina uttalade och i olika dokument formulerade mål. För att kunna diskutera hur och på vilket sätt målen uppnåtts eller inte uppnåtts i Gårdsten är det viktigt att rikta uppmärksamheten mot hur olika aktörer på den lokala arenan, såsom tjänstemän vid stadsdelsförvaltningen, projektledare och projektanställda själva uppfattar Storstadssatsningen och sitt eget arbete. Deras uppfattningar är relaterade till de formulerade problem satsningen är tänkt att lösa. I analysen lyfter vi fram och problematiserar hur de som är inbegripna i arbetet med Storstadssatsningen förstår och relaterar sitt eget arbete till begrepp som segregation, demokrati, trygghet och hälsa.

Underlaget för utvärderingen är intervjuer med tjänstemän, nuvarande och före detta projektanställda, föreningsaktiva som är ideellt verksamma i de olika projekt som startats med hjälp av medel från Storstadssatsningen samt med boende i Gårdsten. De olika informantkategorierna är inte renodlade utan det kan vara flytande gränser mellan dem. Till exempel är några av de boende projektanställda och/eller föreningsaktiva. Informanterna kommer i den löpande texten att benämnas utifrån vilken position de uttalar sig ifrån. Intervjuerna kompletteras med för satsningen relevanta dokument och tidningsklipp. Diskussionen nedan utgår ifrån utvärderingar utförda av Anneli Juhlin (*Hälsodisken*), Ove Sernhede (i huvudsak intervjuer med tjänstemän och projektanställda) och Kerstin Lökken (i huvudsak intervjuer med boende). Vi har också – var för sig och tillsammans – gjort observationer i samband med olika aktiviteter och sammankomster (se kommande områdesrapport).

Bearbetningen av materialet har skett med en kvalitativ metod som kombinerar olika aktörers berättelser och erfarenheter för att belysa den komplexitet som en områdebaserad satsning avspeglar. De upplevelser som informanterna ger uttryck för är olika beroende utifrån vilken position och situation de talar – tjänstemannens, den projektanställdas och/eller den boendes. Det handlar med andra ord inte om en ”entydig sanning” utan om olika röster som tillsammans ger en bild hur insatserna knutna till Storstadssatsningen fungerat.

Utvärderingen täcker självfallet inte in all den verksamhet som bedrivits i Storstadssatsningens regi. Istället kommer nedslag att göras för att lyfta fram mönster som tydligt framträder i materialet. Som bakgrund kommer en övergripande och kortfattad presentation av Storstadssatsningen och stadsdelen. Hälsodisken kommer att presenteras separat med tanke på att denna verksamhet på många sätt fungerat som ett nav för andra aktiviteter inom Storstadssatsningen. Tematiska nedslag kommer att göras där information, demokratisk delaktighet, trygghet och segregation kommer att diskuteras utifrån olika utgångspunkter och projekt. Avslutningsvis återkopplas till de övergripande frågeställningarna.

Mål för Storstadssatsningen

Det offentliga dokument som fungerar som utgångspunkt för Storstadssatsningen är ett gemensamt formulerat Lokalt utvecklingsavtal (LUA) mellan staten och Göteborgs kommun (bil till regeringsbeslut Ku1999/613/Sto). Staten och staden har enats om insatser för att bryta den sociala och diskriminerande segregationen, förbättra förutsättningarna för en långsiktigt hållbar tillväxt samt verka för jämlika och jämställda levnadsvillkor. Från kommunalt håll vill man bryta ”den negativa utvecklingsspiral” som de utsatta stadsdelarna i Göteborg har hamnat i (bil 1, regeringsbeslut Ku1999/613/Sto). I avtalet formuleras övergripande nationella och kommunala mål vilka tillsammans skall vara styrande för kommunens lokala utvecklingsarbete. Därutöver har mål formulerats för respektive målområde.

Relevant för denna del i utvärderingen är det som står att läsa för målområde III under rubrik ”Lokalt utvecklingsarbete – demokratisk delaktighet, trygghet och trivsel samt förbättrad folkhälsa”. För Gårdstens vidkommande har följande formulerats för detta målområde vilket återkommande införts i *Åtgärdsplaner* för 2002, 2003 och 2004:

Nationellt mål:

- Det demokratiska deltagandet och delaktigheten bör öka i de utsatta bostadsområdena.
- Alla stadsdelar i storstäderna bör uppfattas som attraktiva och trygga av dess invånare, och utgöra hälsosamma och goda livsmiljöer.
- Folkhälsoläget, både i form av ohälsotal och självupplevd hälsa bör förbättras.

Kommunalt mål:

- I Göteborg skall medborgarnas engagemang vara en naturlig del av all kommunal verksamhet. Förutsättningar skall skapas för ett aktivt medborgarskap. /.../ Göteborg skall vara en trygg, säker och vacker stad och erbjuda en god stadsmiljö för alla göteborgare. Göteborg skall vara en öppen stad för alla grupper i samhället under alla tider på dygnet med säker trafik, trygga hem, gator och torg.
- Förutsättningarna för en samhällsutveckling som främjar människors möjligheter att leva ett hälsosamt liv måste ständigt förbättras. Jämlikhet i hälsa skall eftersträvas – jämlika villkor mellan befolkningsgrupper, mellan kvinnor och män samt mellan olika boendemiljöer.

För Gårdstens del gäller följande för målområde III:

Lokalt mål

- Att ge förutsättningar för människors möten i området Gårdsten.
Att ge förutsättningar för de boende att positivt påverka sin hälsa, känna trygghet och tillhörighet i sitt bostadsområde.

Under rubriken ”Mål” i det lokala utvecklingsavtalet uttalas: ”Tillsammans skall de nationella och kommunövergripande målen vara styrande för kommunens lokala utvecklingsarbete. Inom ramen för de lokala åtgärdsplaner som tas fram för respektive bostadsområde skall lokala mål utarbetas, vilka ansluter till de nationella och kommunövergripande målen” (bil 1, regeringsbeslut Ku1999/613/Stos2). I de nationella målen framhålls demokratiskt delaktighet och deltagande, trygghet och förbättrad folkhälsa. I de kommunala målen talas det om medborgarnas engagemang, aktivt medborgarskap, att Göteborg skall vara en trygg och säker stad och att jämlikhet i hälsa skall eftersträvas vilket sammanfaller med de övergripande nationella målen för storstadspolitiken som riksdagen fastställt. I de lokala målen för målområde III tonas däremot talen om demokratisk delaktighet och de boendes aktiva medborgarskap ned. Istället talas det om att ge förutsättningar möten samt förutsättningar för de boende att positivt påverka.

Tre aspekter av det lokala arbetet

I samtal och intervjuer med personer i ledande befattningar inom Storstadssatsningen i Gårdsten tydliggörs ett stort engagemang och höga ambitioner. Det är uppenbart att det pågår en omfattande diskussion om metoder, strategier och vägval i det lokala arbetet. Man skulle möjligen kunna tala om en underliggande metodmatris eller ett förhållningssätt som består av tre dimensioner.

För det första handlar det om att gjuta mod i och skapa självförtroende hos de boende i detta utsatta ”bostadsområde”. Detta sker genom de insatser som är direkt inriktade mot att höja livskvalitén för medborgarna. Här är tanken att arbeta för att stärka grupper och individer som finns i Gårdsten genom ett respektfullt bemötande men också genom att utveckla kunskap och förståelsemodeller. De boende skall ges verktyg för att de med egen kraft skall kunna arbeta sig ut mot samhället.

För det andra handlar det om att bearbeta de bilder, föreställningar och stereotyper som finns ute i samhället om hur människorna och livet i förorten ser ut.

Den tredje aspekten handlar om attitydförändringar och kompetensutveckling för den personal som möter Gårdstensborna i vardagen – det vill säga tjänstemän, personal vid barnavårdscentralen,

förskola, skola, fritidsverksamheter och inom kultursektorn. Genom attitydförändringar vill man påverka strukturen inom dessa verksamhetsområden.

Dessa tre aspekter av områdesarbetet visar att Storstadssatsningens centrala aktörer har stor erfarenhet och är väl medvetna om de svårigheter som är förknippade med områdesarbete i en ”utsatt stadsdel”.

Det som är intressant att notera är hur dessa aspekter också återkommer i intervjuer med föreningsaktiva boende i området. För projekt Storstadssatsningen är det värdefullt att olika mer eller mindre verksamma aktörer har tagit till sig den offentliga retoriken i de övergripande målen i sin vardagliga praktik. De har förankrat en målsättning som avspeglar de ”nationella och kommunövergripande målen”.

Storstadssatsningens Gårdstensprojekt

Innan jag närmare går in och diskuterar hur Storstadssatsningen i Gårdsten arbetat för att nå upp till de lokala målen om att skapa förutsättningar för möten, att förbättra hälsoläget och att stärka tryggheten i området vill jag kommentera hur Gårdstensprojektet informerat om sig själv och sin verksamhet.

Gårdsten är ett naturskönt bostadsområde ca 15 km nordost om Göteborgs centrum. Det byggdes upp 1969-71 med 3000 lägenheter i flerfamiljshus. Under 1980-talet kompletterades denna bebyggelse med småhus, högstadieskola och idrottshall. Samtliga hyreslägenheter ägs av Göteborgs stad genom Gårdstensbostäder AB. Befolkningen är relativt ung med många barn och få äldre. Gårdsten har idag ca 6700 invånare. Över hälften har utländsk bakgrund. Ohälsotalen är höga och har ökat på senare år. Andelen familjer med socialbidrag har sjunkit under det senaste året. Allt fler personer får sin försörjning genom arbete eller eget företagande, dock står hälften utanför arbetsmarknaden (www.gardstensprojektet.goteborg.se).

För den som önskar information om Storstadssatsningen i Gårdsten finns en hemsida ”Gårdsten Storstadssatsning” med adress www.gardstensprojektet.goteborg.se. För att hitta citatet ovan klickar man på rubrik ”Om Gårdsten” på startsidan. Informationen här riktar sig troligen till dem som inte bor i stadsdelen. Det som framhålls är det natursköna läget i den relativt unga stadsdelen, vilken bostadstyp som är dominerande samt ålderssammansättningen bland de boende. Citatet kan ses som ett sätt att beskriva en problematik utan att för den skull bidra till att reproducera en negativ bild av stadsdelen. Den antydda problemorienterade bilden blir ett sätt att förklara varför området är

föremål för en statlig ekonomisk satsning (jfr Ristilammi 1993).

I övrigt innehåller hemsidan information om aktiviteter och verksamheter som pågår i Gårdsten. På startsidan kan de boende läsa att: ”Gårdsten skall bli trevligare och tryggare och ge bättre möjligheter till ett bra liv för alla som bor här. Som en starthjälp får Gårdsten del av en statlig miljonsatsning. Men det är du själv, tillsammans med dina grannar i Gårdsten, som skall vara med och påverka framtiden” (www.gardstensprojektet.goteborg.se). Här uppmanas och inbjuds de boende till deltagande och delaktighet för att påverka sin stadsdel. För de boende som önskar vara delaktiga i någon av Storstads-satsningens aktiviteter är det lätt att hitta kontaktpersoner till de respektive projekten på hemsidan. Dessa presenteras med bild, telefonnummer och e-postadresser. Värt att påpeka är att all information på hemsidan är på svenska.

Trots den informativa hemsidan är de slutsatser som kan dras att de boende inte alltid haft kännedom om vem som står bakom de olika verksamheter som pågår i Gårdsten. För att utvärdera de boendes upplevelser av satsningens betydelse har det i flera fall inneburit att jag som utvärderare behövt informera om Storstads-satsningen trots att flera av intervjuerna gjordes under våren och hösten 2003 – det vill säga under Storstads-satsningens sista fas. Det blir tydligare för informanterna när jag nämner specifika projekt som till exempel *Hälsodisken*. Denna verksamhet verkar de flesta ha kännedom om – även om man inte utnyttjar den – vilket stämmer överens med SOM-institutets Medborgarundersökning 2003 som redovisar att 59 procent känner till *Hälsodisken* vars lokaler finns i Gårdstens Centrum (Norén Bretzer 2003:33). Påfallande många av de boende som intervjuades blandade samman Storstads-satsningens projekt med Gårdstensbostädens verksamhet.

Information om olika aktiviteter

För att de boende skall kunna vara delaktiga och kunna påverka i sin stadsdel behöver de information om vad som händer i Gårdsten. Information, kunskap och delaktighet är nära relaterat till varandra. Det är uppenbart att den som har information också förfogar över kunskap om möjligheter att aktivt påverka i samhället och vara delaktig i olika beslut. Motsatsen blir därmed att den som inte får information har små möjligheter att påverka sina livsbetingelser.

Gårdstensprojektet har som nämnts en informativ hemsida om de olika projekten som uppdateras kontinuerligt med information om kommande aktiviteter i Gårdsten. För den som vet om och känner till hemsidan fungerar den alldeles utmärkt. Det torde inte vara kontroversiellt att säga att det förutsätter att de boende är uppkopplade till nätet, att de överhuvudtaget känner till Storstads-satsningen samt

är medvetna om att hemsidan existerar. Förutsättningar som inte alla Gårdstensbor förfogar över. Alla har inte tillgång till Internet i hemmet och alla har – utifrån vad som framkommer i intervjuer – inte kännedom om att Gårdsten under perioden varit föremål för en statlig områdesbaserad satsning.

Till detta kan tilläggas vad en av de många föreningsaktiva kvinnorna som bor i Gårdsten berättar. Hon talar om att det gjorts en enkät rörande hur de boende vill ha information: ”och mestadels hade de kryssat för att dom ville ha den i brevlådan. Och jag har alltid sagt att informationen är viktig”. När det gäller distributionen har det dock varit problem framförallt i inledningsfasen. Det har handlat om rent praktiska problem i samband med utdelningen i brevlådorna. ”Nu har det blivit bättre” menar kvinnan. Två gånger per år delas ett kolorerat informationsblad – *Gårdsten Storstadssatsning* – med ett omfång på cirka 4 sidor ut till alla hushåll i Gårdsten. I detta återges korta notiser från arrangemang som redan genomförts samt en agenda över vilka aktiviteter som pågår. Sånär som på några få undantag är all information på svenska.

Information på anslagstavlor är ett annat sätt att nå ut med information. Enligt Medborgarundersökningen svarar 48 procent av de tillfrågade i Gårdsten att de fick information om vad som händer i stadsdelen på detta sätt (Norén Bretzer 2003:33). En av informanterna menar dock att denna källa till information fungerat bristfälligt beroende på i vilken del av Gårdsten man bor.

I Centrum är upplysningar om vad som sker väl tillgodosett, mycket tack vare affischering vid *Hälsodiskens* lokaler, men bor man i periferin blir det sämre. När det gäller information om dialogkvällen den 18 september 2003 berättar informanten: ”det var första gången jag såg att det fanns på vårt soprum... det här med dialogkvällen för dom boende. Hade den inte varit så hade jag inte vetat det heller”. Utifrån erfarenheterna av att inte bo i Gårdstens centrum önskas informationstavlor på flera platser i stadsdelen: ”ändrar dom nåt i Gårdsten så skulle jag vilja ha informationstavla och tala om för folk ...hyresgästerna ... att där kan du läsa vad som händer i Gårdsten. Det kan vara till exempel en fotbollsmatch med GMIK. Varför inte få en tavla vid busshållplatserna där någon förening är ansvarig?”

Ofta har värdefull information inför till exempel dialogkvällar förmedlats muntligt via de aktiva föreningarna. En av de aktiva i *Gårdstens Internationella Föreningsråd* berättar att det finns ett intresse bland de boende att ta del av vad som händer och sker i Gårdsten. Hon berättar om ett tillfälle där informationen varit särskilt intensiv: ”jag sitter med i Gårdstens Internationella Föreningsråd som representant. Vi bestämde att vi skulle ha ett sånt där möte ...debatt ...i skolan då ...Gårdstensskolan. Där sitter ju många föreningsrepresentanter från respektive förening. Där kom över hundra personer.

Vi fick knappt plats. Men då hade alltså ordförandena som sitter på respektive förening gått ut till sina medlemmar och talat om att det skulle bli sånt här möte”. Utöver annan verksamhet som de respektive föreningarna arbetar med har de ett kontaktnät som vid detta tillfälle användes som informationskälla.

Generellt är det svårt att avgöra vilken betydelse språket har haft för informationen om Storstadssatsningen. Detta kan jämföras med Medborgarundersökningens slutsatser ”Språkförståelsen är i allmänhet relativt hög, minst 70 procent anser sig kunna använda det svenska språket mycket eller ganska bra i olika avseenden. Skillnaden mellan de som har svenska som modersmål och de som har annat språk som modersmål ligger omkring 10 procent, och de som har annat modersmål anser i större grad att de har förbättrat sina språkkunskaper i svenska under de senaste två åren” (Norén Bretzer 2003:35). Detta låter positivt men blir problematiskt med tanke på att svarsfrekvensen i undersökningen var 53,9 procent i Gårdsten. Bortfallet i denna undersökning kan delvis ha sina orsaker i just språkförståelsen. På samma sätt har ett bortfall skett i samband med intervjuerna. Undantaget är de intervjuer som gjorts på *Hälsodisken* med hjälp av kulturtolkar som presenteras nedan.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att det finns information tillgänglig bland annat på Storstadssatsningens hemsida. Förutsättningen för att ta del av denna är dock att hushållen har tillgång till Internet och att de kan ta till sig informationen på svenska.

Det som saknas – och efterfrågats – är information direkt hem i brevlådan och affischering i hela Gårdsten. Det som visat sig vara effektivt då till exempel distributionen har fallerat har varit den muntliga spridningen – dels genom föreningarna knutna till *Internationella föreningsrådet*, del genom Gårdstensprojektets personal vid *Hälsodisken*.

Projekt Hälsodisken

Ett av de uttalade målen med Storstadssatsningen – som formulerats i de lokala utvecklingsavtalen på såväl nationell, kommunal som lokal nivå – är knutet till de boendes hälsa. För att uppnå dessa mål har man i Gårdsten startat projekt *Hälsodisken* vars arbete framhålls som positiv av alla aktörer – de boende, de i projektet engagerade, tjänstemän och politiker. Anledningen till att detta projekt lyfts fram uttalat beror, utöver att det är ett av de större projekten, på att det utgör ett nav för andra verksamheter inom Storstadssatsningen.

Projekt *Hälsodisk*, som utarbetades av aktiva kvinnor i området, har pågått sedan 1999. Det startades initialt med medel från Gårdsten som Nationellt exempel. Vid *Hälsodisken* är fem kulturtolkar anställda. Deras arbetsuppgift är att ge boende vägledning om hur den svenska

samhällsapparaten fungerar, erbjuda folkhälsostärkande aktiviteter och fungera som tolkar eller bryggor mellan språk och kulturer. De språk som de fem kulturtolkarna behärskar är arabiska, bosniska, engelska, kantonesiska, kinesiska, kroatiska, kurdiska, mandarin, persiska, serbiska, somaliska och svenska. Projektet arbetar med att stärka medborgarnas delaktighet, välbefinnande och hälsa.

I Gårdsten finns boende som har svag kännedom om det svenska förvaltningssystemet. Många har också svårigheter med det svenska språket. En del är analfabeter, vilket innebär än större svårigheter. Flera har också svårt att ta kontakt med till exempel myndigheter och läkare.

Hälsodiskens uppdrag kan ses som ett demokratiarbete i praktiken. Arbetet går ut på att stödja de boende så att de kan tillgodogöra sig sina medborgerliga rättigheter. Dessutom erbjuds aktiviteter som i sin förlängning kan leda till integration av människor som av olika anledningar är marginaliserade. En viktig uppgift är att få ensamma människor att bryta sin isolering. I och med *Hälsodisken* ser de boende en anledning att gå hemifrån för att till exempel få hjälp med så basala saker som att läsa sin post. Genom att de tar sig ut får de kontakt med andra människor, såväl de som talar det egna språket som människor från andra kulturer.

Kulturtolkarna utgör en länk mellan de boende och samhällets institutioner. Hjälpen som kulturtolkarna ger är tänkt att vara hjälp till självhjälp, det vill säga arbetet skall leda till att människor får kapacitet för att klara sig utan det stöd som *Hälsodisken* utgör. På detta sätt blir kulturtolkarna ett verktyg för att möjliggöra delaktighet för många människor som annars hamnar utanför systemet.

Även de svensktalande ber om hjälp men det handlar i huvudsak om information och vägledning till olika former av samhällservice. En av de intervjuade uttrycker detta: ”jag behöver inte hjälp med tolkning men andra behöver det, jag behöver Hälsodisken. Här får man veta vilken väg man ska ta åt olika håll, läkare, data, vad som helst...”

Kvinnornas position

Kvinnorna i området har på flera sätt en stor betydelse för utformningen av *Hälsodisken*. De har anordnat aktiviteter som syftar till att generellt stärka kvinnornas situation och hälsa i Gårdsten.

En av kulturtolkarna arbetar med information om kvinnlig *könstympling*. Hon berättar att en stor del av detta arbete går ut på informera de svenska samhällsinstitutionerna om vad det innebär att vara en del av denna tradition. Dessutom påpekar hon att det är särskilt viktigt att männen får information så att de vågar avstå från kraven på att gifta sig med en könstympad kvinna. Genom manliga förebilder arbetar kulturtolken på att attityderna skall förändras. Att tolka eller översätta kultur i detta sammanhang blir därför extra kom-

plicerat då hon även måste förhålla sig kritisk till sina egna landsmäns livsmönster. Informationsverksamheten om könsstympling har nått utanför Gårdsten och uppmärksammats i olika medier, lokalt såväl som nationellt.

Samma kulturtolk har också ansvar för *Föräldranätverket för somaliska kvinnor* som träffas två gånger i månaden. Hon tog själv initiativet och sökte kontakt med föräldrar via förskolorna. När en familj kommer till ett nytt land är det främst barnen som tar till sig det nya landets kultur, menar hon. De lär sig språket och tolkar för föräldrarna hemma. Detta sätter föräldrarna i ett underläge i relation till barnen och de kan därför ha svårt att upprätthålla den auktoritet som föräldraskapet kräver, berättar kulturtolken. De flesta i nätverket är ensamstående mammor. Gruppen ser videofilmer om barn som tematiserar födelse, skolstart och tonårstid. I den egna kulturen anser många att det inte är lämpligt att se filmer kring sådana ämnen, men hon har efter mycket arbete lyckats få landsmännen att acceptera filmerna.

Många mödrar i nätverket tror att de är ensamma om sina funderingar och problem. Kulturtolken stöttar och diskussionen i gruppen gör att man upptäcker att andra har samma problem. Arbetet i föräldranätverket innebär ett ständigt översättande och/eller tolkande av kulturmönster. Det handlar här om att stärka de boendes möjligheter i samhället genom kunskap.

Det finns också en flickgrupp för tonåringar som är sprungen ur föräldranätverket. Under 2003 utvecklas *GIFT* – Gårdstens internationella förening för tjejer – och blir en egen förening. Namnet till trots kommer några av flickorna från andra stadsdelar. De går kurser för att utbilda sig i mångfald och delaktighetsfrågor, ger egna föreläsningar, uttalar sig om frågor som rör invandring och integration med mera. Gruppen har fått ta emot en rad olika priser och utmärkelser för sitt engagemang.

Flickorna i *GIFT* utgör i flera avseenden en motbild till den i media ofta upprepade bilden av den förtryckta invandrarflickan. Hon som är kuvad, ofri och instängd i föräldrakulturens traditioner. Utan att falla in i motsatsen – en romantiserande bild – är *GIFT*:s medlemmar öppna och utåtriktade med bra skolbetyg och stora ambitioner.

Några i gruppen har under hösten 2003 bildat ett eget företag som arbetar med konsultverksamhet. De ger föreläsningar och kurser om ”mångkultur och kulturrockar” med fokus på de unga kvinnornas situation. Företaget har valt ett förstoringsglas som symbol. Deras målsättning är att de krafter och dimensioner som finns inom varje individ, men som inte alltid syns, skall bli synliggjorda så att individen kan växa. Flickorna har deltagit med sitt företag *Mahi*, som arbetar med utbildningar för ungdomar i mångfald och dialog, i företagsmässan ”Våga vara egen”. Denna mäsas riktar sig till gymnasieungdomar

i hela landet. I Göteborgsregionens tävling fick de flera priser – bland annat första pris för bästa UF-företag – och får därmed representera Västra Götalandsregionen i den nationella tävlingen den 17 maj 2004 i Stockholm. Juryns motivering till priset var: ”Ett företag som förmedlar lärande för verkliga livet”. Den idériedom och det engagemang som dessa unga *GIFT*-flickor representerar hade förmodligen aldrig kommit till stånd utan Storstadssatsningen.

Det är inte svårt att se hur de tre underliggande aspekterna av det lokala arbetet avspeglas i deras förhållningsätt och ambitioner: Unga kvinnor som startar kunskapsföretag, tar sig in i det svenska samhället och bryter upp stereotypa föreställningar. De är med sitt förhållningsätt och sina ambitioner exempel på aktivt integrationsarbete av starka individer från ”utsatta områden”. Kommuner runt om i Sverige köper deras tjänster i form av kurser och effektivare brobyggare mellan ”vi” och ”dom” är svårt att träffa på.

Företaget *Mahi*, som för övrigt betyder ”den som är vis ser långt”, och gruppens motto ”fråga inte vad ditt land kan göra för dig – fråga vad du kan göra för ditt land” illustrerar ett förhållningsätt som sätter individens möjligheter i centrum.

GIFT och kunskapsföretaget *Mahi* utgör tillsammans med *Gårdstensbostäderna* omfattande ansiktslyftning, i form av ombyggnation, de mest påtagliga yttre tecknen på förändringar enligt de formulerade målen för Storstadssatsningen.

Hälsodisken i ett vidare samhälleligt perspektiv

De intervjuade uttrycker spontant att de känner förtroende för kulturfolkarna och att *Hälsodiskens* arbete uppskattas. Antingen det handlar om så basal hjälp som att läsa post, information om könsstämning eller initierande av olika verksamheter likt *GIFT*- flickornas förening.

För många har kulturfolkarna och *Hälsodisken* inneburit en länk mellan individerna och myndigheterna. En kvinna berättar att hon till början inte vågade be kulturfolken om hjälp då hon var missnöjd med socialtjänstens handläggande. En annan uttrycker att hon känner sig stärkt av kontakten med kulturfolkarna: ”...när jag ber om hjälp här så känner jag mig inte nedtryckt. Man känner sig stolt över att någon vill hjälpa. Det är mycket bra. Kulturfolkarna är kunniga, allt ordnar sig när jag behöver hjälp och ber om det...”

Någon uttrycker att *Hälsodiskens* informationsverksamhet gett kunskap eftersom det funnits utrymme för dialog och möjlighet att ställa frågor. En annan berättar att hon genom kulturfolken lärt sig kontrollera sin diabetes. Andra poängterar att de utvecklar sitt svenska språk då de träffar människor genom *Hälsodisken*: ”... jag har träffat många nya kompisar här, även andra nationaliteter så man kan öva språket...”. Flera menar att de hade stora svårigheter att orientera

sig i det svenska samhället innan kontakten med *Hälsodisken*. Kulturtolkarna är viktiga för att de innebär en neutral hjälpinstans. Här behöver man inte avslöja svårigheter för någon man har personliga relationer till.

Informanterna som använder sig av *Hälsodiskens* utbud har generellt fått större möjlighet att styra sina liv. Många menar att de upplever sig mindre pressade än tidigare, vilket inneburit att deras möjligheter att motverka isolering och psykisk ohälsa har ökat. Boende som vänt sig till *Hälsodisken* har i ett avseende ökat sitt engagemang i det civila samhället och deras sociala kapital kan sägas ha stärkts. Föreningslivet i sin tur har funnit möjlighet att rekrytera medlemmar via projektet och fler människor har blivit aktiva i den demokratiska processen.

Hälsodiskens många olika verksamheter illustrerar att det i ett område som Gårdsten är viktigt att det finns verksamheter som kan utgöra led mellan samhällsinstitutioner, boende samt olika föreningar. För de intervjuade som använder sig av *Hälsodiskens* tjänster har dessa fungerat som ett verktyg för att öka deltagandet i de demokratiska processerna.

Det som framkommer i samtal med *Hälsodiskens* projektanställda är att den nära kontakten mellan boende och personal har en baksida. Målsättningen är att verksamheten skall vara en hjälp till självhjälp men för många boende blir det en livlina som kan vara svår att släppa. Med tanke på att flera av *Hälsodiskens* brukare har svårigheter med svenska språket – en del är analfabeter – är det viktigt att parallellt med den akuta hjälpen se vad som ytterligare behövs för att stärka denna utsatta grupp boende på längre sikt.

Demokratisk delaktighet

Vilka möjligheter har Gårdstensborna att påverka i de olika forum – eller mötesplatser – som Storstadssatsningen skapat? Begreppet ”brukar- underifrånperspektiv” framhålls i olika sammanhang från både statligt och kommunalt håll som viktigt. Lise Bergh, ordförande i Storstadsdelegationen, ”tror att underifrånperspektivet är en av de viktigaste metoderna för att arbetet ska bli långsiktigt, uthålligt och framgångsrikt”. Hon fortsätter: ”Det är viktigt att rannsaka hur underifrånperspektivet används. Leder det till verkligt inflytande?” (*Storstad och Framtid/Konferens 2002:12*)

Visionerna som formuleras i olika officiella dokument handlar om att aktivera de boende till ökad delaktighet och ökat deltagande i en demokratisk anda. Förverkligandet av intentionerna är inte helt klart. ”Mycket kritik har riktats mot kommunerna för att politiken är tjänstemannastyrd och att de boende inte involverats i särskilt hög utsträckning” (ibid). Lise Berghs reflektioner är relevanta att ha med sig då utvärderingen fokuserar på vilket sätt boendeinflytandet – eller underifrånperspektivet

– realiseras i projekt och verksamheter i Gårdsten.

Det påtagliga problemet med ett underifrånperspektiv är att det läggs in olika definitioner av begreppet i olika sammanhang. Skiljelinjerna går vid omfattningen av de boendes delaktighet och deltagande. Med vaga definitioner följer en uppenbar risk för att den högstämda retoriken från statligt och kommunalt håll i praktiken innebär ett värderande av olika aktörers betydelse i Storstadssatsningen. I denna värdering ökar risken att de boende kommer till korta och att tjänstemän och andra utövare inom storstadsarbetet ”tar över”. För de boende själva kan det innebära en känsla av maktlöshet och vanmakt om de upplever att tjänstemän och politiker inte tar förslagen i beaktande vid beslut i stadsdelsnämnden utan bara ”lyssnar” på deras förslag. Det behöver inte innebära att tjänstemän och politiker har satt brukarinflytandet ur spel utan att det kan handla om olika tolkningar rörande omfattningen av deltagandet och delaktigheten. Det kan också handla om en otydlighet i kommunikationerna mellan dem och de boende när det gäller skälet till prioriteringar av olika verksamheter (jfr Young 2000).

Oavsett den verkliga intentionen från tjänstemännens sida blir effekten bland de boende och projektanställda en tveksamhet huruvida målen med ökad demokratisk delaktighet och deltagande uppfylls i praktiken. Problemet med en otydlighet om ”brukarinflytandets” omfattning framkommer och gestaltas i olika sammanhang i Gårdsten. En av de projektanställda menar att: ”Det är bra att vi får utveckla Gårdsten. Men det är så mycket pengar som försvinner till de svenska tjänstemännen. Jag förstår inte varför man är rädd för att ge oss ansvar”.

Att inga ”invandrare” återfinns i ledande befattningar tolkas av vissa projektanställda och boende som att de inte tillmäts kunskap nog för att se och formulera sina egna behov. Att det inte finns ”experter” bland dem. Med tanke på att en stor del av de projektanställda och de boende i Gårdsten, liksom övriga områden som ingår i Storstadssatsningen, har en annan etnisk bakgrund än svensk och/eller tillhör en svag ekonomisk social kategori i samhället är det av extra stor vikt att uppmärksamma denna fråga om representation.

Utöver de projektanställdas diskussion har frågan om representation också uppmärksammats i media: ”Det verkar som om invandrare överhuvudtaget inte ska arbeta med detta fält, utan överlåta allt åt svensken som kommer att lösa deras problem med hjälp av en stor påse pengar från storstadssatsningen” (GP 02-04-15). En informant berättar: ”Jag tittade på Storstadssatsningens hemsida och det finns inte en enda av de olika projekten i hela Sverige där en storstadssatsning leds av en invandrare, varför är det så?” Här tydliggörs en uppenbar misstro samt att det handlar om en ”expertis” vilket överensstämmer med vad Lise Bergh menar i citatet ovan. Det illustrerar uppfattningen

att rekryteringen till ledande positioner inte är specifikt för Gårdsten utan genomgående för Storstadssatsningens alla utvalda områden i Sverige. Detta gagnar knappast visionerna om och arbetet med att de boende skall uppmuntras till att gå från ”anonym maktlöshet till aktivt engagemang” (*Storstad och framtid/Metoder* 2002).

I intervjuerna återkommer att boende och projektanställda upplever att de som invandrare inte förväntas ha tillräcklig kunskap. Detta avspeglas i uttalanden som: ”Man litat inte till oss, man tror inte vi förstår, man tror inte vi kan och så pratar man så mycket om demokrati ... det finns ingen demokrati, vi har inte makten över det som gäller oss. Det skall se bra ut, det är det viktigaste ... hade vi fått bestämma själva hade det sett annorlunda ut” som en av de projektanställda uttrycker detta förhållningssätt som det praktiseras inom Storstadssatsningen. Uttalandet stämmer väl överens med den bild massmedia rapporterar om. Att det är de projektanställda i Storstadssatsningen som ger uttryck för denna pessimism sammanhänger dels med att de för egen del känner vanmakt inför seiga strukturer inom förvaltningen som de konfronteras med i sina arbeten, dels att de upplever frustration bland de boende de kommer i kontakt med i sina verksamheter.

Det finns skäl att upprepa vikten av att ett underifrånperspektiv som skall leda till ökat demokratiskt inflytande inte bara handlar om att få uttrycka önskemål eller ta del av tjänstemännens beslut – det väsentliga är att olika grupper som upplever att de marginaliseras får definiera och formulera problemen själva (jfr de los Reyes 2001; Lökken 2002). För att visionerna om ökad delaktighet och deltagande bland medborgarna skall förverkligas är det viktigt att dialogen sker på jämbördiga villkor – ett samtal där utgångspunkten är principen om en ömsesidig respekt för varandras ståndpunkter oavsett position i samhället (jfr Young 2000; Benhabib 2004).

Hur detta skall kunna genomföras i en vardaglig praktik med en hårt styrd ekonomisk verklighet är inte enkelt att besvara. Det som är viktigt för att ändra på seiga strukturer – och/eller attityder – är en självreflektion bland politiker och tjänstemän. Återkommande lyfts problemet fram i olika forskningsrapporter och i massmedia. För framtiden är det viktigt att problematisera för-givet-tagna mönster som vidmakthåller detta omtalade ”tjänstemannastyre”. Det blir viktigt att reflektera över hur man som tjänsteman agerar i relation till medborgarna som skall uppmuntras till aktivt deltagande och delaktighet.

Dialogkvällen

I Gårdsten har man återkommande inbjudit till dialogkvällar. Avsikten är att skapa mötesplatser för olika grupper för att tillsammans diskutera olika aktuella ämnen. Man har också satsat på föreningsutveckling. Med *Gårdstens Internationella föreningsråd* har man skapat en dubbelriktad kanal mellan de boende och tjänstemännen inom förvalt-

ningen. Dels har de boende möjlighet att via sina föreningsombud föra fram olika aspekter, dels har myndigheten en samtalspartner för att föra ut information till de boende. Dessutom har man inom Storstadssatsningen bildat *Referensgruppen*, med representanter för de boende, för att fullgöra den demokratiska delaktigheten.

Dialog framhålls som viktigt och dialogkvällar är ett forum som har som mål att ”ta tillvara på de idéer som finns bland befolkningen och förankra de projekt som ingår i storstadssatsningen” (*Åtgärdsplan*, 2002, 2003, 2004) Dialogkvällarna påbörjades samtidigt med att Gårdsten blev en del i nationella exemplet men finansieras numera inom ramen för *Hälsodiskens* budget. Vid dialogkvällarna ges möjligheter för alla Gårdstensbor att vara delaktiga i stadsdelens omvandling även de som inte är aktiva i någon förening, projektanställda eller i *Referensgruppen*.

Nedan har en av många dialogkvällar som arrangerats i Gårdsten valts ut för att illustrera hur mötet och dialogen mellan tjänstemän från Stadsdelsförvaltningen och boende, projektanställda samt föreningsaktiva kan gestaltas. Resonemanget utgår ifrån de observationer jag gjorde under kvällen.

Torsdagen den 18 september 2003 inbjöds de boende i Gårdsten till en dialogkväll i det nyinvigda *Kulturrum* i *Hälsodiskens* lokaler. Anledningen till inbjudan var att man ville diskutera fördelningen av resterande medel från Storstadssatsningen: ”Sista året med Storstadssatsningen i Gårdsten! Hur ska resten av pengarna användas? Kom och ta del av Stadsdelsförvaltningens förslag för år 2004 och lämna dina synpunkter” stod det att läsa på Storstadssatsningens hemsida och på affischer uppsatta bland annat i *Hälsodiskens* lokaler. Det är en rubrik som antyder möjligheter för de boende att vara aktivt delaktiga i processen av fördelningen av de resterande Storstadssatsningspengarna.

Hur genomfördes dialogen på mötet? Ett på förhand upprättat förslag föredrogs i rask takt – av tjänstemannen från stadsdelsförvaltningen – för de cirka 35 åhörarna av olika nationaliteter. Förslaget delades ut till åhörarna strax innan mötet. En äldre man hade vid flera tillfällen under veckan försökt att få tag på handlingarna innan mötet.

Det snabba föredragandet torde ha inneburit problem för tolkarna – den för många viktiga länken mellan tjänstemän och medborgare – att hinna med. Även om detta förfaringsätt inte handlar om en medveten strategi fungerar ett snabbt föredragande i praktiken som ett utestängande av information och kunskap. Hur skall man som åhörare ha möjlighet att ifrågasätta om man inte kan ta del av ”all” information?

Här skulle jag vilja poängtera att det är läge för ”självreflektion bland tjänstemännen” för att citera målen formulerade i *Storstad och framtid* (Metoder 2002:17). De borde uppmärksammas på vikten

av hur en budget som i praktiken innebär omvälvningar i de olika verksamheterna i området presenteras. Åhörarna ville ha besked huruvida *Hälsodisken* får vara kvar. De ville få svar på vilka verksamheter som kommer att implementeras i stadsdelsförvaltningens övriga verksamhet.

Innan mötet den 18 september hade *Referensgruppen* fått ta del av förslaget. *Referensgruppen*, där bland annat fyra boenderepresentanter ingår, har ingen formell beslutanderätt utan kan endast till- eller avstyrka förslag som kommit från beredningsgruppen som består av Stadsdelsförvaltningens chef, direktören för Gårdstensbostäder samt projektansvarig. Den organisatoriska gången inom Storstadssatsningen är att förslagen, efter att ha hanterats i beredningsgruppen och *Referensgruppen*, går vidare till Stadsdelsnämnden för att där formellt fastställas.

I protokoll från Referensgruppens sammanträde den 1 september 2003 kan jag läsa att förslag till åtgärdsplan och budget för år 2004 utdelades (punkt 6). Ordförande uppmanade *Referensgruppen* att noga överväga vilka åtgärder som skall prioriteras. Det finns ingen notering om diskussion bland mötesdeltagarna. Beslut bordlades till nästkommande sammanträde den 2 oktober – alltså efter dialogkvällen den 18 september.

Under punkt 6, ”Implementering av Storstadssatsningens åtgärder samt hur erfarenheter kommer att tas tillvara”, i protokoll från mötet den 12 november 2003 läser jag: ”Ett arbetsmaterial utdelades och gicks igenom. [En boenderepresentant] framförde synpunkten att stadsdelsnämnden bör prioritera Skolan mitt i byn, Hälsodisken och brottsförebyggaren. [En annan boenderepresentant] förordade arbete och sysselsättning” (protokoll 03-11-12). Ordföranden påpekade vikten av att *Referensgruppens* synpunkter framförts.

Här har med andra ord funnits möjligheter för boenderepresentanterna att påverka innehållet. Samtidigt har tiden varit knapp – arbetsmaterial har delats ut under mötet på samma sätt som inför dialogkvällen. Att under några minuter ta del av innehållet för att sedan komma med synpunkter verkar vara återkommande. Den knappa tiden för informationsinhämtning, förankring bland övriga boende samt genomförandet av beslut gagnar knappast de boendes möjligheter till aktivt deltagande.

Det är intressant att notera att boenderepresentantens synpunkter på vad man vill framföra som viktigt att prioritera sammanfaller med åhörarna under dialogkvällen den 18 september. Under detta möte uttalade en kvinna en önskan om att den verksamhet som ”brottsförebyggaren” Lennart Fransson bedrivit på *Internationella skolan i Gårdsten* skulle få fortsätta. En annan åhörare pratade för *Hälsodiskens* verksamhet och vikten av att den skulle finnas kvar med tanke på hur många boende i Gårdsten som är hjälpta av kulturtolkarnas arbete. I två olika forum

lyfts dessa projekt fram som viktiga av de boende. En ung flicka från föreningen *GIFT* lyfte också fram vikten av *Hälsodiskens* arbete och ställde frågan ”skall allt gå till spillo när det väl fungerar”. På detta svarar tjänstemannen från Stadsdelsförvaltningen att de boende måste lära sig prata med politiker varpå flickorna svarar att de ”har inte sett några politiker här”.

Efter att sysselsättning och trygghetsfrågor debatterats under dialogkvällen återkom talet om politikernas betydelse för eventuella beslut. En annan ung kvinna ställer frågan varför man startar verksamheter, som projekten inom Storstadsstämningen, överhuvudtaget. Tjänstemannen från Stadsdelsförvaltningen svarar att det är för att ta vara på erfarenheter vilket en åhörare menar är slöseri med resurser. ”Bjud in politiker då” blir svaret: ”politiker beviljar pengarna, tjänstemännen verkställer”. Han menar också att det är de boendes ansvar att se till att en dialog mellan dem och politikerna kommer till stånd.

Sammantaget kan jag konstatera att tjänstemännen har *lyssnat* på de boende dels under dialogkvällen den 18 september 2003, dels i *Referensgruppen*. De har ”gjort avstämningar mot de boendes behov, förutsättningar och viljeytringar” vilket framhålls som central metod för underifrånperspektiv i *Storstad och framtid* (Metoder 2002:17). Däremot kan kvalitén på den upprättade dialogen diskuteras.

En annan väsentlig aspekt är i vad mån de boendes problemformuleringar har fått effekter – det vill säga om det går att tala om ett reellt demokratiskt inflytande? Den 30 mars 2004 stod det att läsa i GP att ”Gårdsten förlorar kulturtolkar. Hälsodisken kommer att läggas ned”. Stadsdelschefen uttrycker att: ”Stadsdelen är väldigt positiv till Hälsodisken. Alla är angelägna att den ska vara kvar. Men den kostar 1,7 miljoner kronor om året och det klarar vi inte själva” (GP 04-03-30). Av ekonomiska skäl kommer kanske en väl fungerande verksamhet att läggas ned. Fem kulturtolkar, som enligt stadsdelschefen, tillsammans med lokaler och övriga kostnader kostar stadsdelen 1,7 miljoner kronor ryms inte i budgeten. Det är inte lätt att förstå de ekonomiska prioriteringarna i Stadsdelsnämnden om inte informationen till de boende blir tydlig. En av kulturtolkarna som arbetat fyra år vid Hälsodisken konstaterar att ”Det är som om det vi gjort inte betyder något”. En boende i Gårdsten, som regelbundet besöker *Hälsodisken* säger ”Jag förstår mig inte på besparingarna som görs. Det känns som om tänkandet är väldigt kortsiktigt” (ibid).

I skrivande stund har meddelats att *Hälsodisken* kommer att fortsätta sin verksamhet fram till årskiftet 2004/2005. ”Att helt lägga ned verksamheten skulle inte vara kostnadseffektivt, anser hälso- och sjukvårdsnämnd 12 som beslutat bidra med en halv miljon kronor till fortsatt arbete för hälsoinformatörerna/kulturtolkarna. Detta under förutsättning att kommunen bidrar med samma belopp under 2004” (GP 04-05-02). Här skulle man kunna säga att politiker och tjänstemän

tagit tillvara de boendes krav utifrån den opinion som aktiverats bland de boende under våren vilket uppmärksammats i massmedia.

Storstadssatsningens formulerade målsättning att skapa mötesplatser i stadsdelen har en viktig funktion. I närmiljön ges möjligheter för representanter för myndigheter och förvaltningar att möta medborgarna och föra en dialog vilket är viktigt för upprättandet av ett förtroendeskapande klimat mellan boende, projektanställda, tjänstemän och politiker.

Det som är oklart, enligt flera informanter, är på vilket sätt de boendes idéer och erfarenheter tagits med till beslutsnivå i Stadsdelsnämnden. Denna oklarhet blir också tydlig under min observation under dialogkvällen den 18 september. Utöver att *Hälsodisken* riskerar att läggas ned framöver, om inget ekonomiskt under sker, har Lennart Franssons tjänst som brottsförebyggare på Internationella skolan i Gårdsten upphört. Inte heller denna verksamhet ryms inom budgeten. De ekonomiska prioriteringarna har sina riktlinjer – men var tog underifrånperspektivet vägen? För de boende och många projektanställda framstår det som att det avgörande tolkningsföreträdet till sist återfinns hos tjänstemän och politiker oavsett engagemang och idéer från de boende.

Tillhörighet och trygghet

Att säga att ”Gårdsten det är mitt ställe – det är hemma” är på sitt sätt ett provokativt yttrande. Det uttalas som en replik på de ofta upprepade talen om Gårdsten som ett område där det är svårt att trivas och där de som kan flyttar ifrån så snart som möjligt. Det är föreställningar som illustrerar oron rörande segregation. Anledningen till den uttalade oron för segregation är sociala problem som till exempel brottslighet, arbetslöshet och bidragsberoende.

Att utse ett område för samhällliga åtgärder innebär både för- och nackdelar för de boende. Det negativa är att området löper risk att ytterligare stigmatiseras som ett problemområde, vilket i sig förstärker marginaliseringen. Det resulterar i föreställningar om området som reproduceras och upprätthålls dels av samhället i stort, dels av de boende själva. De senare har tagit till sig bilden av förortens marginalisering och i sina berättelser tar de avstamp i denna när de vill nansera och ge en positivare bild av sin stadsdel.

Det positiva med områdesbaserade projekt är att resurser sätts in för att ”bryta en negativ utvecklingsspiral” som det står i det lokala utvecklingsavtalet. I Gårdsten har ambitionen varit att göra området tryggare för att bryta en negativ utvecklingsspiral. Hur resonerar de boende själva kring sin stadsdel?

Tillhörighet

Det är påtagligt när jag intervjuar de boende om sin stadsdel att många trots de omtalade negativa föreställningarna uttrycker att de trivs i Gårdsten. Förklaringen som en av informanterna ger mig är att ”Det är den här sammanhållningen ...jag vet inte ...vi har den här speciella sammanhållningen ...man går till Dalen på sommaren vet du och tar med sig en termos och sätter sig och dricker sitt kaffe”. Informanterna har generellt ett förhållningssätt som skiljer sig från den negativa bild som annars får företrädare i olika offentliga samtal (jfr Ristilammi 1994; Zintchenko 1993). Att detta förhållningssätt inte är unikt för de intervjuade visar SOM-institutets medborgarundersökning (Norén Bretzer 2003:19). När det gäller upplevelsen av ”allmän livstillfredsställelse” i Gårdsten svarar 27 procent att de är mycket nöjda och 51 procent att de är ganska nöjda. Endast 18 procent svarar att de inte är nöjda.

Det är inte detsamma som att informanterna – och de boende som svarat på enkäten – är omedvetna om problemen som stadsdelen har bekymmer med. De är väl medvetna om att det finns problem i Gårdsten men är måna om att lyfta fram det som de upplever som positivt för att nyansera en, som de menar, ensidig bild av deras stadsdel. Utsattheten på grund av förenklade föreställningar gör att de konstruerar en allmänt omfattande gemenskap. Självfallet inryms inte *alla* Gårdstensbor i denna samhörighet.

Alla stadsdelar har sina fördelar men det som är bra med Gårdsten är att det är så många olika nationaliteter. Och alla försöker ta lärdom. Alla våra tjejer ... vi är från olika nationaliteter – hon är från det landet, den ena är från Kina, den andra är från Amerika kanske, den andra är från där och har den religionen. Jag lär mig från dom och det hjälper mig att öppna mitt synsätt. Om jag bara skulle hänga med dom från Somalia eller bara med svenskar ...jag kanske blir mer så ' du vet dom gör så dom slår sina flickor dom är så' jag vill inte känna trycket... jag kanske tror på dom fördomarna. Men de som jag känner det är deras tradition och jag har sett att det är inte alla. Jag känner ju dom och dom gör inte så där (en ung kvinna).

Det som lyfts fram i citatet som positivt är de boendes etniska sammansättning. Det som i många sammanhang ofta framstår som problem ses här snarare som en kvalitet. Det skulle kunna ses som en integration i praktiken – men i så fall en integration begränsad till Gårdsten.

Att integrationen inte alltid fungerar fullt så oproblematiskt menar två medelålders kvinnor som berättar om motsättningar i Gårdsten mellan olika religiösa och etniska grupper. Det är därför väsentligt att inte romantisera den etniska dimensionen. En aspekt av detta handlar om att inte se ”invandrare” som en enhetlig kategori. Då finns risken

att signifikanta skillnader inte noteras, vilket på sikt kan innebära nya problem i själva stadsdelen. Det går till exempel inte att bortse från politiska, religiösa och etniska konflikter i övriga världen – de återspeglas självklart också i Gårdsten.

Jag frågar några unga kvinnor hur de ser på integration och vad det betyder för dem. De talar utifrån perspektivet en ”minoritetsbefolknings” integration med en ”majoritetsbefolkning”: ”Vi är integrerade tycker jag. Men grejen är att om det inte finns en vilja. Om jag är svensk och jag bor i Sverige och jag helst av allt vill bo bara med mina landsmän och jag vet exakt hur alla beter sig och allas kulturer, det kan finnas såna människor som inte vill ta för sig av olika kulturer och det tycker jag man skall respektera. Det är OK men om du vill vara integrerad så finns det gott om lägenheter i Gårdsten”.

Integration förstås här som liktydigt med segregation. Enligt denna informant handlar problemet inte enbart om att det är invandrare som skall integreras i det svenska samhället (jfr Forsemalm 2004). Problemet rör lika mycket den så kallade majoritetsbefolkningen som bor utanför Gårdsten. Detta illustrerar svårigheten att lösa ett samhälleligt problem genom att lägga ansvaret på de respektive utvalda områdena i Storstadssatsningen. Problemen handlar om attitydförändringar som bör genomsyra hela samhället. Behovet av en nyanserad bild av förorten och de problem som förvisso finns där lyfts till ett övergripande ansvar för stat och kommun. Enbart ett problemorienterat perspektiv där de boende i förorten ses som orsaken torde knappast förändra en segregation som berör staden som helhet.

Trygghetsarbetet

De flesta av de boende som vi intervjuade upplever att de känner sig trygga och att de trivs i Gårdsten. Flera av dem uppvisar något som skulle kunna beskrivas som en hembygdskänsla för sin stadsdel. Trots Gårdstens relativt unga ålder och att de boende är mer eller mindre nyinflyttade har området blivit en del av deras rotfästen i tillvaron (jfr Stahre 2004; Gunnemark 1998). Det är viktigt att ha i minnet att många Gårdstensbor i realiteten inte har stora val att välja i vilken stadsdel de vill bo. Utan att förringa de problem som finns vill jag ändå lyfta fram den uttalade upplevelsen av en lokal identitet. Att känna samhörighet och identifikation med sin stadsdel kan öka intresset för ett större engagemang för vad som händer och sker. Det skapar ett socialt kapital för de boende (jfr Putnam 2001). Det kan i förlängningen innebära en ökad vilja att bli delaktig och deltagande i stadsdelens aktiviteter.

Det är viktigt att skilja på den lokala identitet som de boende berättar att de känner och den som tillskrivs dem i egenskap av förortsbor i ett problemområde. Det är också viktigt att inse att en uttalad lokal identitet har många aspekter. Paradoxalt kan en stark lokal identitet

utvecklas till en lokal patriotism – eller en konstruerad gemenskap – som i sin tur leder till isolation. De boende känner en stark trygghet i sin stadsdel och väljer att stanna i denna. Att stärka de boende i en stadsdel handlar därför om en balansgång där upplevelse av hembygdskänsla relateras till risken för isolation.

”De gula jackorna”

Som nämnts ovan framhåller flera av informanterna att det är tryggt i Gårdsten – ”det är bäst! Det är det med Gårdsten att alla känner varandra och vet hur dom är. Jag är inte rädd att gå ut 12 på kvällen” som en av mina kvinnliga informanter uttrycker det. Hon betonar en tillfredsställelse av att bo i stadsdelen Gårdsten. I Medborgarundersökningen överensstämmer hennes upplevelse av trygghet och trivsel med vad 56 procent av Gårdstensborna generellt tycker (Norén Bretzer 2003:11).

De boende upplever att det är mer eller mindre tryggt i Gårdsten. ”Jag kommer ju ofta hem sent på kvällarna från möten och går från parkeringen och jag är inte rädd. Det är klart att man tittar så där om man ser ett ungdomsgäng för man har ju hört att folk har blivit rånade alldeles utanför mitt där. Dom har ryckt handväskor men det händer ju överallt” berättar en medelålders kvinna. En äldre kvinna menar dock att hon alltid känner sig rädd när hon är ute på kvällarna. Återigen Medborgarundersökningen: cirka 30 procent- beroende på sammanhang och ålder upplever att de känner rädsla/otrygghet i Gårdsten vilket är något högre än boende i övriga Göteborg. Informanterna som menar att de är trygga tillhör med andra ord de 70 procent som inte uttalar otrygghet. Deras tal är dock något motsägelsefullt. Trots känslan av trygghet framhåller informanterna den trygghetsskapande åtgärd som initierats med medel från Storstadssatsningen – ”de gula jackorna” – som viktig för Gårdsten.

När det gäller talet om bråk och otrygghet i Gårdsten så hänvisar informanterna till och utgår ifrån att tidningarna ger en skev bild av hur det är i verkligheten: ”Det står alltid i tidningen. När det till exempel blir ett bråk, dom skall alltid överdriva, det gör dom alltid i tidningen. Det är det jag inte förstår, i Gårdsten, det är många rykten. Hälften av ryktena är sant. Många säger ’ja, det är förort, bråk varje tjugonde minut och folk blir knivhuggna och det där med droger och knark och så’. Det är inte så farligt” berättar en av pojkarna i en åttondeklass på Internationella skolan. Han tillägger dock att det har blivit mycket bättre sedan trygghetsgruppen kom till. Skall detta tolkas som att det var stökigt innan? Liknande uttrycker sig en av de andra pojkarna i klassen. Han märker inte av någon kriminalitet i Gårdsten ”men det är bra med nattvandrarerna ...brukar prata med dem”. Menar pojkarna att det varit tryggt även utan de ”gula jackorna”?

Trygghetsgruppen finansierades initialt av medel från Storstads-

satsningen i samarbete med Gårdstensbostäder. Numera drivs verksamheten framförallt i Gårdstensbostäders regi. Det finns förhoppning om att denna verksamhet kommer att fortsätta trots att pengarna från Storstadssatsningen är slut.

Inledningsvis poängterades att få av de boende kände till Storstadssatsningen i sig. Efter en stunds funderande och med visst bistånd från utvärderaren nämndes ”de gula jackorna”. Att denna välkända trygghetsgrupp ingick som en del av en statlig Storstadssatsning var inte uppenbart för de boende. De flesta kopplade samman denna verksamhet enbart med Gårdstensbostäder.

Att verksamheten numera drivs av Gårdstensbostäder underlättar inte möjligheterna för att *alla* boende i Gårdsten kommer att få del av denna i fortsättningen. Enligt protokoll från *Referensgruppens* möte påpekar Stina Fransson, VD för Gårdstensbostäder, att: ”Trygghetsgruppen kommer att fortsätta, till viss del, för de egna hyresgästerna” (Protokoll från 04-01-29).

Kommer de ”gula jackorna” att bli ytterligare ett – av de boende – uppskattat projekt som kommer att läggas ner eller begränsas till vissa delar av Gårdsten? I Stina Franssons uttalande skönjs något av en friktion mellan Stadsdelsförvaltningen/ Storstadssatsningen och Gårdstensbostäder som på olika sätt framkommit i intervjuer och informella samtal.

Brottsförebyggande åtgärder i skolan

Få av informanterna uttalade att de kände någon rädsla för att vara ute i Gårdsten om kvällarna. Detta gäller både kvinnor och män. De flesta berättade att de är trygga och relaterar istället till andra stadsdelar där de inte upplever samma trygghet. Känslan av trygghet gäller också i skolan menar eleverna i den åttondeklass på Internationella skolan som intervjuades våren 2003.

Flera informanter – både vuxna och elever – pratade om Lennart. Lennart Fransson är en före detta polis som med medel från Storstadssatsningen arbetat för att skapa trygghet i skolan. Den första januari 1999 anställdes han som brottsförebyggare. Verksamheten finansierades initialt av pengar från Gårdsten som Nationellt utvecklingsområde. Storstadssatsningen är en fortsättning på detta projekt (*Åtgärdsplan* 2002). Målet, då tjänsten tillsattes, var att minska rekryteringen till kriminalitet och droger och projektet återfinns under aktiviteter rörande målområde III som rör tryggheten. I *Åtgärdsplanen* står att läsa att verksamheten efter projekttidens slut skall bli en integrerad del i den ordinarie skolverksamheten. Detta är till synes logiskt med tanke på att Lennart Franssons arbete bland annat bestått i att han rört sig i korridorerna på Internationella skolan, dels för att dels skapa lugn, dels för att förhindra skolk. Han har haft möjlighet att vara närvarande i korridorerna då den övriga personalen har lektioner.

I Åtgärdsplan för 2003 återfinns beskrivningen av tjänsten men nu under målområde II – ”Språkutveckling och skolresultat”. Ordalydelsen är dock densamma som den föregående *Åtgärdsplanens* text – tjänsten skall implementeras i den ordinarie skolverksamheten.

Vid dialogkvällen den 18 september 2003 uttryckte flera av åhörarna, liksom boenderepresentanterna i *Referensgruppen*, sin önskan om att tjänsten skulle få vara kvar. Det är ett uppskattat projekt bland de boende. Det är inte bara de vuxna i Gårdsten som uppskattar Lennart Franssons arbete. En elev berättar: ”det har blivit mycket bättre sen han började här. Han ser till att man går in på lektion. Förut satt dom alltid där vid bänkarna utanför korridoren och så. Satt där och gjorde ingenting. Gick aldrig på lektioner, skolkade mycket och sånt. Sen när han började här – han har alltid scheman i fickan. Så när dom säger: ’jag vet inte när jag går in’ tar han fram schemat och ger honom och säger: ’varsågod, här har du schemat, du går in nu. Sen är den personen tvungen att gå in då. /.../ vissa tackar honom för ’tack för att du pressade mig att gå in på lektionen för annars skulle jag få frånvaro och det skulle inte vara bra för betygen’”. Det har blivit lugnare på skolan sedan Lennart Fransson började. ”han är som en vakt. Han är mycket polis här. Han pratar med ungdomarna till exempel om nån vet att någon har knarkat eller nåt sånt. Om någon säljer knark tar han reda på det och ser till att den personen slutar med det”. Jag frågar om han är tuff: ”Han är tuff men samtidigt kan man skämta med honom”.

Det är en något motsägelsefull bild som framkommer. Dels vill informanterna peka på den trygga stadsdelen som inte är så illa som ofta framhålls bland annat i massmedia. Dels kommer det fram att de brottsförebyggande åtgärderna uppskattas och gagnar de boende. Vi har också de boendes uttryckliga önskan om att tjänsten skall vara kvar – helt enligt *Åtgärdsplanens* formuleringar rörande ”organisation efter projekttiden”. Implementeringen i den ordinarie skolverksamheten genomförs dock inte.

Lennart Franssons tjänst drogs in när Stadsdelsnämnden i juni fattade ett flertal nedskärningsbeslut. I GP läser jag att skolstyrelsen vid Internationella skolan äskar medel för att Lennart Fransson skall kunna återanställas på skolan. När beslutet om indragningen av tjänsten kom var det med ”stor förvåning och bestörtning av skolstyrelsen, som i ett brev till stadsdelsnämnden påpekar att stora insatser gjorts av Fransson i hans arbete att förebygga våld, mobbning och drogmisshandling. Sedan han slutat har en ökad oro märkts hos eleverna, framförallt under rasterna, skriver skolstyrelsen” (GP 03-10-02).

Lennart Fransson själv påpekar i ett samtal med mig, i september 2003, beslutsfattarnas kortsiktiga tänkande då man avbryter ett av många uppskattat projekt med motiveringen ”att det nu fungerar i skolan”. Också han uttrycker oro för vad som skall hända med den

upparbetade tryggheten på Internationella skolan.

Redan våren 2004 skapar Internationella skolan i Gårdsten rubriker: ”Skola hotas av stängning. Facken och stadsdelsledningen oeniga efter våld och hot i Gårdsten” (GP 04-05-08). Kulmen på en längre tids elevrelaterat våld är när två elever ”utövade våld respektive uttalade grova hot mot skolpersonal i Gårdsten” (ibid). Enligt stadsdelschefen har Internationella skolan inte ”svårare problem än många andra skolor i Göteborg och i andra storstadsområden” (ibid). Från arbetsgivarhåll tonar man ner händelsen men tillägger att man försöker göra omfördelningar av resurserna samt inkludera bland annat polis och socialtjänst i arbetet för att stävja våldet. Lokal- och skyddsombudet menar att det inte räcker med kortsiktiga projekt i ett inlägg under ”Fria ord” – istället bör man satsa mer långsiktigt (GP 04-05-10). De inträffade händelserna aktualiserar tyvärr att skolstyrelsen på Internationella skolan och Lennart Fransson oro visade sig vara befogad.

Huruvida denna situation skulle uppstått om Lennart Fransson haft kvar sin tjänst på Internationella skolan är svårt att säga. Klart är att hans insatser innebar att de intervjuade eleverna våren 2003 upplevde att de kände sig tryggare än vad som framkommer i larmrapporterna ett år senare.

Att dra in en tjänst som uppskattats av både elever och föräldrar avspeglar att de boendes formulerade behov inte självklart leder till implementering i befintlig verksamhet. Vilka signaler sänder det till de boende som i flera omgångar det senaste decenniet varit föremål för områdesbaserade statliga insatser? Skall Storstadssatsningen förstås som ett samhälleligt experiment? Om fortsatt engagemang bland de boende är ett mål är det viktigt på vilket sätt man förvaltar lyssnandet och dialogen med de boende.

Larmrapporterna som kommit under våren 2004 handlar inte enbart om arbetsmiljön för elever och lärare på Internationella skolan i Gårdsten. I ett vidare perspektiv får det allvarliga konsekvenser på längre sikt dels för de unga själva, dels för hela samhället.

I februari 2004 publicerade polismyndigheten i Västra Götaland rapporten *Rekrytering av kriminella gäng* författad av Jenny Johansson, analytiker på Underrättelseroteln, Länskriminalen (Johansson 2004). Hennes kartläggning försöker förklara varför den växande gängkriminaliteten har sina starkaste fästen i stadsdelar som Biskopsgården, Bergsjön och Angered. Utifrån data som belyser demografiska uppgifter ser hon tydligt att levnadsförhållandena spelar stor roll: ”många människor i dessa områden lever i samhällets absoluta underklass” (Johansson 2004:21).

För de unga är situationen allvarlig, inte minst genom de övriga problem skolan brottas med. Av niondeklassarna i Gårdstensskolan har endast 42 procent godkända betyg för behörighet till gymnasiet (Johansson 2004:22). Under dessa förutsättningar är det, enligt Johansson,

inte svårt att förstå att en 17-åring i Gårdsten blir ett rekryteringsobjekt för de kriminella gängen. Hon avslutar sin rapport med: ”Lägger man dessutom till det stora avstånd som finns mellan honom [sic!] och samhället kan man fråga sig om han egentligen har några möjligheter att välja” (ibid). Den unge brottslingen i materialet är framförallt en man. Kvinnorna är underrepresenterade i materialet.

Även om problemet med de svaga skolresultaten inte får förringas blir slutsatser som dessa uttryck för en uppgivenhet i överkant. Bland informanterna finns flera unga manliga Gårdstensbor som inte alltid har lyckats i skolan men som för den skull inte dras till de kriminella gängstrukturerna i området. Ungdomarna – av båda könen – spelar basket, fotboll, dansar, går på fritidsgården och så vidare. Det som polisrapporten signalerar är hur viktigt det är att de fritidsaktiviteter – som till exempel *Skolan mitt i byn*, *Sommar i Dalen* och fritidsgården *Ungdomspalatset* – som drivs via Stadsdelsförvaltningen, Storstadssatsningen och Gårdstensbostäder får möjlighet att utvecklas.

Under våren 2003 har man i Storstadssatsningens regi sammankallat ungdomar för att konstituera en grupp som skulle kunna utgöra en grund för utvecklandet av ungdomsarbetet i området. Denna grupp har även representanter i *Referensgruppen*. Eftersom finansiella resurser finns och olika verksamheter kommit igång kan denna grupp förhoppningsvis tillföra de unga i Gårdsten viktiga gemensamhetsskapande aktiviteter som alternativ till gängrekryteringen.

Att bryta segregationen

Det är inte kontroversiellt att påstå att alla tjänstemän, projektanställda och boende som ingått i utvärderingen är positiva till målen att bryta segregationen samt att skapa förutsättningar för bättre hälsa och större trygghet för de boende. Jag ser också att detta stämmer väl överens med de inledningsvis nämnda förhållningssätten. Det som dock framkommer i intervjuer och vid samtal är att det också finns en sorts skepticism hos flera av dem som är – och har varit – verksamma i Storstadssatsningen. En återkommande fråga är om det är möjligt att nå de uppställda målen med denna typ av områdesbaserad satsning? Trots att alla aktörer – oavsett position – utgår och strävar efter samma mål uppstår ett ifrågasättande av Storstadssatsningen i sig.

Jag har valt att lyfta fram de kritiskt reflekterande rösterna från nuvarande och före detta projektanställda på olika positioner i Storstadssatsningen. Inte för att de skulle vara representativa för alla informanter, men de ger ändå uttryck för en frustration som jag mött i olika sammanhang i området. En frustration som formulerats genomtänkt av dessa personer och som jag menar måste tas på allvar för att en förtroendefull och produktiv dialog skall kunna fortsätta.

När det gäller skepticismen avser många av informanterna Stor-

stadssatsningens och kommunens sätt att lägga ansvaret för grundläggande samhällsproblem på de respektive områdena. Det har i flera intervjuer med nuvarande och före detta projektanställda uppkommit frågor om att Storstadssatsningen kanske bidrar till att upprätthålla segregationen. De menar att satsningen visserligen har inneburit att förhållanden förbättras och alla är överens om att det är viktigt att de som bor i dessa utvalda områden får gynnsammare livsvillkor. Problemet är dock att detta inte är detsamma som att bearbeta de strukturella problem som är orsaken till den segregation och ojämlikhet som råder i Sverige idag.

När det handlar om segregation och att skapa förutsättningar för integration menar informanterna att problemet återfinns på en annan nivå i samhället än vad den enskilda stadsdelen kan åtgärda. Detta skall inte tolkas som att de engagerade i de olika projekten och verksamheterna har gett upp eller uppfattar Storstadssatsningen som meningslös. Tvärtom! Det finns skäl att upprepa att hos majoriteten av dem vi träffat finns ett stort engagemang och en stark vilja till förändring.

Ett annat uttryck för skepticismen framkommer utifrån själva motivet till Storstadssatsningen. Att välja ut tjugofyra primär- eller bostadsområden och fokusera alla resurser på dessa, menar informanterna, är detsamma som att säga att det är dessa ”utsatta” områden som är problemet. Det kan tolkas som att det är de boende som själva är orsaken till arbetslösheten, de höga ohälsotalen, kriminaliteten och den etniska segregationen. De ses som svaga, hjälpbehövande, bidragsberoende, okunniga, farliga, annorlunda, de är präglade av en traditionell religiositet, de vill bo tillsammans med sina landsmän och har ingen önskan att ta sig in i samhället. Kort sagt – de blir ”de Andra” som inte är som ”vi svenskar” (jfr Spivak 1993; Fanon 1971/1997). Genom att fokusera problemen på individerna osynliggörs de samhälleliga strukturer som resulterar i sociala orättvisor som: ”vissa grupper drabbas av till följd av ofta omedvetna föreställningar och beteendemönster bland vanliga, hyggliga medmänniskor i vardagliga möten, i medier och kulturella stereotyper, i kontakten med byråkratiska strukturer och hierarkier – det vill säga mitt i det alldagliga, vardagliga livets göranden och låtanden” (Young 2000:54).

De förenklade och stereotypa föreställningarna om livet i förorten bildar en förståelseram i skilda vardagliga sammanhang. Samtidigt fungerar bilderna som något som de boende själva måste förhålla sig till (Pripp 2002; Ristilammi 1994; Zintchenko 1993). Att vara definierad av andra människor och snärjd i ett nät av idéer och föreställningar innebär att de boende ständigt måste besvara frågor eller bemöta påståenden från dem som bär på dessa stereotypa och förenklade föreställningar om förorten (jfr Young 2000). Media ses ofta som de som bidrar till denna bild. Så gott som alla informanterna

– både bland de verksamma inom Storstadssatsningen samt de boende – menar att en stor del av problemet handlar om att ”svenska folket” fått fel bild av invandrarna och förorten.

En konsekvens av boendesegregationen är svårigheterna att ta sig in på arbetsmarknaden, menar flera av informanterna. De menar att medierna ofta framställt de boende i förorten som problem; som bidragsberoende, brottsliga och med en ”kulturell olikhet” som försvårar integration. Denna uppfattning kan jämföras med beskrivningen i *Rapport Integration 2003*: ”Bostadsområden med hög andel personer med utländsk bakgrund har rykte om sig att vara problemområden i mångas ögon /.../ Områdena, och de människor som bor där, associeras med kriminalitet, gängbildning och våld – ett rykte som i de allra flesta fall stämmer dåligt med verkligheten. Boendesegregationen har därför också en tendens att bli självförstärkande” (*Integrationsverket 2004:42*). En av de före detta projektanställda pekar på behovet av en Storstadssatsning riktad till media och journalisterna:

Segregationen är inte så lätt att lösa, det är inget problem man kan lösa på fyra eller fem år. Hela samhället ...attityden måste förändras. Jag var på ett möte och då sa en man, en gammal svensk man, att han ville undersöka invandrare och jämföra med vanliga svenskar. Så länge man tänker så, att man skiljer på svenskar och invandrare även om vi är svenskar ...hur skall man lösa segregationen då? Det är tyvärr massmedia och tidningarna som utnyttjar detta, den här situationen faktiskt ....det är journalisterna som skulle ha en Storstadssatsning ...den dagen svenska folket inte ser invandrare som ett problem...den dagen kan vi börja prata om integration...

Det finns också, framförallt hos de som av olika anledningar lämnat Storstadssatsningen en bitterhet och en misstänksamhet: ”Jag blev inte respektfullt bemött, man behandlade mig inte utifrån min kompetens utan utifrån att jag var invandrare”.

Oavsett hur det ser ut i sakfrågan, om det verkligen finns utsorterande mekanismer som är till de boende ”invandrarnas” nackdel i Storstadssatsningen eller inte så finns det skäl för både politiker och tjänstemän i stadsdelsförvaltningen och stadsdelsnämnden att ta känslan av den upplevda marginaliseringen och misstänksamheten mot de ”svenska strukturerna” på allvar. Det är viktigt att reflektera över hur medborgarna uppfattar förvaltningsapparaten (jfr Young 2000).

Sammanfattning

Sammanfattar vi vad de projektanställda inom Storstadssatsningen i Gårdsten har för perspektiv på sitt eget arbete vad gäller segrega-

tions- och integrationsfrågorna så framträder en ganska likartad och sammanhållen syn. De stora frågorna om att motverka segregationen och bryta väg för en bredare integration av ”invandrare” kan inte lösas lokalt, detta är frågor som måste hanteras på en högre politisk nivå.

Detta perspektiv innebär dock inte att man inget kan göra. Uppgiften består i att gjuta mod och inspirera de boende. Det handlar om att via de olika projekten stärka de boendes självkänsla och på så sätt jobba för att de tar sig rätten att ge sig in i och delta i det ”stora samhället”. En del i denna strategi är också att medvetet arbeta på att skapa motbilder till de i massmedia ofta förekommande eländesreportagen om förorten och dess invånare. Det finns en utvecklad studiebesöksverksamhet som man betraktar som en viktig del av informationsarbetet, inte enbart för att sprida kunskap om de olika projekten utan också för att ge motbilder av invånarna i området.

Storstadssatsningen i Gårdsten ser sig som en del av den kommunala förvaltningen, men är samtidigt en verksamhet som har en relativ självständighet. De olika medarbetarna i satsningen ger alla uttryck för en hög grad av initiativkraft och problemlösningsförmåga. De framstår genom intervjuerna också som kunniga, kritiska och reflekterande personer med hög integritet och arbetskapacitet.

Demokrati, delaktighet och underifrånperspektiv

I det som definieras som lokalt utvecklingsarbete intar arbetet med att öka delaktigheten och det demokratiska deltagandet hos de boende i området en central plats. Det är inte så ofta vi som intervjuare stött på att de medarbetare som verkar inom ramen för Storstadssatsningen talar om ”underifrånperspektiv”, däremot kommer begreppet empowerment upp vid ett flertal tillfällen. Storstadssatsningens företrädare arbetar efter en modell som handlar om att mobilisera de människor som finns i området – demokrati, delaktighet och underifrånperspektiv är honnörsord i ett närmast politiskt projekt som handlar om att få människorna i stadsdelen aktiva och offensiva.

Delaktighet, demokrati och underifrånperspektiv – eller empowerment – är, om man talar med den ledande företrädaren, också ledstjärnorna för hur själva Storstadssatsningen är strukturerad och organiserad. Satsningens pedagogik tar sin utgångspunkt i detta perspektiv. Här finns ett klart och medvetet tjänstemannauppdrag som har som mål att låta de boende ta över mer och mer av verksamheten. Vad som händer när Storstadssatsningen avslutas 2004 vet ingen. Men i den händelse att den hittills så trinda ”statliga mjölkon” inte längre står till förfogande måste människorna i området hunnit med att formera sina egna strukturer, utveckla egna organisationer och med utgångspunkt i detta verka för att de olika projekten kan fortsätta. Kan inte detta ske med hjälp av bidrag får man hitta nya former för kooperativ, stiftelser och ideella föreningar som tar över och fortsätter det arbete som nu

påbörjats. Det är endast genom att mobilisera människorna den form av områdesarbete som bedrivs genom Storstadssatsningen i Gårdsten kan leva vidare och utvecklas.

Men det finns också en kritik, framförallt hos de föreningsaktiva och boende i området: Varför kan man inte direkt lägga pengarna till dem som bor i området? Varför inte låta de boendes egna organisationer samarbeta om hur dessa medel skall användas? Nu går ju massa pengar till byråkrati och alla andra som ”lever på segregationen”. Detta är några av de frågor som dykt upp under arbetets gång. Återigen kommer misstron fram: ”Man litar inte på att vi invandrare förstår vårt eget bästa”.

Flera av de informanter vi talat med menar att de bestämt sig för att stanna i Gårdsten. De har valt att ge sin kraft till de boende i området. Att bygga upp någon form av lokal identitet som utgår från en stolthet att vara Gårdstensbo har blivit en viktig aspekt av områdesarbetet i Gårdsten. Här intar *Gårdstens Internationella Föreningsråd* med sina 28 olika föreningar och högt ställda ambitioner en nyckelroll. Denna nya situation kan innebära att de boende nu på ett nytt sätt kan organisera sig och på sikt komma att utgöra en kraft som på ett mer jämställt sätt kan möta de rådande strukturerna. Lokala föreningsaktiva menar att när de boende börjar ställa krav på att till exempel ta hand om sin skola, ta hand om sina äldre, sin egen hälsa det är först då vi verkligen kan tala om demokrati och delaktighet.

En lokal kritiker, en man med nära relation till satsningen, menar att Storstadssatsningen är en del av en ”eländesindustri” som växt fram utifrån föreställningen om att dessa förorter måste tas om hand. Socialarbetare, administratörer och akademiker tillhör de som lever av denna ”industri”, enligt mannen. Trots allt tal om demokrati och delaktighet, är denna ”industri” genom sina stigmatiserande strategier i vissa avseenden något som förstärker utanförskap och reproducerar de bestående mönstren enligt honom.

Risken är att man bygger ett eget litet samhälle i samhället där lösningarna blir för snäva. Vad händer då med tillhörigheten, delaktigheten och demokratin i förhållande till det omgivande samhället? Det måste naturligtvis inte vara en motsättning mellan en stark lokal identitet och integration, men för att inte hamna fel måste det till en mer problematiserande diskussion om dessa frågor.

Betonandet av den lokala identiteten kan leda till en sorts stadsdelsnationalism som begränsar och stänger in de boende. Denna tendens tycks kunna existera parallellt med den uttalade kosmopolitism som kommer till uttryck i *föreningsrådets* ambition att via t ex föreningsrådet knyta olika grupper av Gårdstensbor samman i gemensamma engagemang för skola, hälso- och åldringsvård, ungdomssatsningar och så vidare.

En svaghet i Storstadssatsningen är möjligen att det saknas en mer

generell diskussion om den offentliga sektorns roll i relation till det civila samhället. Det är å andra sidan naturligt att satsningens lokala frågeställningar främst är kopplade till en av pragmatik styrd arbets-situation. Men samtidigt är behovet av sätta in det egna arbetet i ett sammanhang en viktig förutsättning för att nå framgång i arbetet. De ambitioner om att bryta segregationen som finns på olika nivåer, från övergripande politiska direktiv till föreningsarbete, måste vävas samman till ett långsiktigt, tålmodigt arbete på lokal såväl som nationell och internationell nivå.

För framtiden är det viktigt att ta till vara de erfarenheter som gjorts i samband med Storstadssatsningen – både det som varit framgångsrikt och det som fungerat mindre bra utifrån de formulerade målen.

Som utvärderare kan vi konstatera att Storstadssatsningen har haft betydelse för att:

- Det har skapats mötesplatser som gett förutsättningar för kommunikation mellan medborgarna, föreningarna, myndigheter och stadsdelsförvaltning. Så har t ex dialogen mellan politiker, tjänstemän, projektanställda, föreningsaktiva och boende kunnat upprättas genom anordnandet av regelbundna dialogkvällar. Integrationen inom stadsdelen, mellan etniska grupper och mellan de boende, myndigheter och förvaltning har underlättats genom Storstadssatsningen och stödet till föreningsverksamheten. Det demokratiska deltagandet och engagemanget för den egna stadsdelen har därigenom stärkts.
- Arbetet med de boendes hälsa och relationen mellan hälsa och aktivt medborgarskap har haft hög prioritet. I detta sammanhang har *Hälsodiskens* kulturtolkar och de ur deras verksamhet framvuxna projekten varit av central betydelse. För vissa utsatta grupper har kulturtolkarna varit av största vikt, men verksamheten har också haft en bredare och informationsorienterad roll. Dessutom har olika verksamheter som växt fram ur *HÄLSODISKEN* haft stor betydelse för bilden av Gårdsten, så har t ex. projektet om *könsstympling* och den framgångsrika föreningen *GIFT* bidragit till att tidigare ohörda röster fått träda fram. Därigenom har en förenklad och stereotypiserande bild av stadsdelen nyanserats. Gårdstens ansikte utåt har successivt förändrats genom det offensiva arbete som bedrivits från Storstadssatsningen och Gårdstensbostäder.
- Samtidigt som projekten övervägande har upplevts som positivt av dem vi som utvärderare har kommit i kontakt med finns det en underliggande skepticism eller missnöje som framträder framförallt bland dem som varit involverade i Storstadssats-

ningen – nuvarande och före detta projektanställda samt för-
eningsaktiva. Det är viktigt att reflektera över den kritik som
framkommer – både i utvärderingen av Gårdstensprojektet och
övriga områdesbaserade satsningar – och som ofta benämns
”tjänstemannastyre”. För att citera Lise Bergh i Storstadsdelega-
tionen – ”Det är viktigt att rannsaka hur underifrånperspektivet
används” om arbeten likt Storstadssatsningen ska bli ”långsik-
tigt, uthålligt och framgångsrikt”. För att detta skall kunna ske
bör förvaltningsstrukturen stärka den egna självreflektionen och
på ett påtagligare sätt ta tag i frågor om som rör representation,
inte minst vad gäller ledande befattningar.

Del III:

Avslutande reflektion

Diskussion och slutsatser

Den här rapporten bygger på ett omfattande empiriskt material. Den sociala verklighet vi har studerat är dock rik och mångfacetterad. Det finns mängder med projekt och insatser som vi helt enkelt inte har kunnat studera. På grundval av det gemensamma materialet vill vi här ta fram huvuddragen i vår utvärdering. Vi kommer endast i begränsad omfattning att jämföra de olika stadsdelarna. Avsikten är inte att framhäva det ena eller andra projektet, eller att visa att någon stadsdel lyckats bättre eller sämre än någon annan. Vi menar att det finns mycket som förenar och skapar likheter mellan de olika insatserna och stadsdelarna. Syftet med denna skrivning är således att dels ta fram vad som mer generellt har motverkat ett framgångsrikt arbete, dels att visa på de möjligheter som finns i att arbeta lokalt.

Det material vi samlat in och bearbetat ger oss en unik möjlighet att urskilja mönster och en social dynamik. Våra intervjuer och observationer bidrar till en grov, men ändå generell bild av hur de människor som arbetar och bor i de fyra stadsdelarna ser på allt ifrån vardagsliv till vilken inverkan de lokala utvecklingsavtalen har haft på deras liv. Det är dessa iakttagelser och röster som vi använder för att bygga upp en bild av det vi studerat. Till skillnad från många andra utvärderingar har vi medvetet valt att låta de boende komma till tals. Ett syfte med vår utvärdering har varit att beakta hur de människor som berörs av storstadssatsningen uppfattar densamma. Vilka förändringar har märkts? Hur har människor uppfattat olika projekt och insatser?

Strukturen är följande. Först följer ett avsnitt där vi i korthet visar hur LUA uppfattats av olika centrala aktörer. Denna inledning har en pedagogisk funktion. Vi vill uppmärksamma läsaren på att det går att ”läsa” och förhålla sig till storstadsarbetet på olika sätt. Allt beroende på vad man fokuserar och vad som lyfts fram. Därefter följer ett avsnitt om hur informationsflödet sett ut och fungerat. I nästa avsnitt resonerar vi om hur man kan se på projekt och långsiktighet. Sedan följer ett avsnitt som fokuserar frågor om segregation och integration. Avslutningsvis relateras vår utvärdering till en rad andra lokala utvärderingar av storstadssatsningen. Tanken med detta är att visa att våra resultat inte är unika för just dessa fyra stadsdelar i Göteborg. Vi kan finna liknande mönster även i andra städer och stadsdelar.

* * *

De slutsatser som dras i den följande texten är med nödvändighet skarpa och fokuserad. Dessutom är ambitionen här att *generalisera* resultaten och att ta fram de mest tydliga tendenserna. Därför kan det också vara svårt för de praktiker som arbetat med de olika insatserna

eller för den delen boende att ”känna igen sig”. Vi är medvetna om detta. Men i detta sammanhang är det viktigt att visa på mer allmänna för- och nackdelar med denna typ av satsningar. De som vill ha mer ”kött på benen” hänvisas till de övriga kapitlen i denna bok, eller till områdesrapporterna.

Perspektiv – vad ser man, vad vill man se?

Det perspektiv eller den tolkning som vi väljer att anlägga på ett fenomen får en stor betydelse för vad vi kommer fram till. Det storstadsarbete som nu pågått i några år består av en myriad av projekt, insatser och ingrepp i de berörda lokalsamhällena. Det råder ingen tvekan om att dessa omfattande insatser har lett till något slags förändring. Frågan är mer hur denna förändring ser ut och hur vi skall tolka och förhålla oss till den. Förutom att satsningen är omfattande, finns det också en ordentligt tilltagen utvärderingsapparat kopplad till detta samhällsprojekt. Dessutom finns det ytterligare ett antal aktörer och intressenter som ”utvärderar” och uttalar sig om storstadssatsningen. Vi skall i korthet titta närmare på hur några av dessa förhåller sig till denna förändringsprocess. Vad tar man fasta på? Ris eller ros?

Integrationsverket har bland annat genomfört en nationell utvärdering av storstadssatsningen (2002:05). Slutsatserna från denna utvärdering följs också upp i *Rapport Integration 2003* (2004). I denna rapport sätter man resultaten av den svenska storstadssatsningen i relation till ett europeiskt projekt (UGIS) som har som syfte att utvärdera denna typ av samhällsprojekt. På frågan om insatserna bidragit till att lösa problemen med segregation och utanförskap svarar man tydligt nej. Även om det går att iakttä och observera en viss framgång, och en utveckling i positiv riktning, kvarstår problemen. Man skriver:

Segregationens relationella karaktär innebär att politiska interventioner måste vara långsiktiga, fokusera de strukturskapande fysiska och sociala processerna, och att områdebaserade interventioner har större möjlighet att skapa bättre villkor lokalt om den socioekonomiska polariseringen i samhället i allmänhet och i städerna i synnerhet minskar (Rapport Integration 2003:73).

I denna utredning konstateras vidare att områdebaserade interventioner har större chans att lyckas om det finns ett brett stöd bland boende. Dessutom diskuteras svårigheterna med att implementera insatser. När projekten möter den reguljära politikens och administrationens budgetkvarn tenderar de att uppliskas och ibland att upphöra. Sammanfattningsvis kan vi säga att integrationsverkets olika utredningar pekar på betydande svårigheter i den svenska integrationspolitiken och framför allt i områdessatsningar. Samtidigt visar man också att

denna typ av problem återfinns i ett stort antal europeiska länder.

Om vi istället vänder oss till regeringskansliet och storstadsdelegationens årsrapport (2003), är bilden en något annan. Här får vi ta del av en mycket ljusare bild. I årsrapportens sammanfattande del kan vi läsa följande:

Det storstadspolitiska arbetet har visat att det går att åstadkomma en positiv förändring i kommuner och stadsdelar som länge kämpat mot en negativ utveckling. De förändringar som flera storstadskommuner upplever kan inte endast reduceras till en fråga om konjunkturvariationer. Det storstadsarbete som hittills har bedrivits har visat att det lönar sig att tänka nytt och att lära av positiva erfarenheter (sidan 26).

Vi kan vidare läsa att flera negativa trender har brutits. Det gäller bland annat sysselsättningsnivåer och socialbidragsberoende. Samtidigt påpekas att glappet mellan de berörda stadsdelarna och ”Sverige i övrigt” fortfarande är mycket stort. I texten talas det om att skapa kunskapsstrukturer. Det trycks en hel del på metodutveckling. En viktig del i detta arbete utgörs av det s.k. ”underifrånperspektivet”. Som ett tecken på en positiv demokratisk utveckling lyfts just det ökade valdeltagandet bland de berörda stadsdelarna i riksdagsvalet 2002 fram.

Om vi slutligen rör oss mot en lokal nivå och kommunen Göteborg får vi ta del av ytterligare en bild av storstadsarbetet. När Förvaltnings AB Framtiden läser och kommenterar utvärderarnas lägesrapporter är det framför allt de positiva resultaten av utvecklingsarbetet som lyfts fram. Här trycker man på den fysiska upprustningen av områdena, den ökade boendedelaktigheten, att antalet arbetstillfällen har ökat och att trygghetsarbetet har gett goda resultat. Sammantaget är det en relativt ljus bild som träder fram.

Vad kan vi då dra för slutsatser av denna korta jämförelse? De olika intressenterna lägger på ett tydligt sätt olika perspektiv på storstadspolitiken. Integrationsverket har en mer kritisk bild, och fokuserar framför allt på de övergripande målsättningarna. Med stöd i UGIS och annan forskning konstateras att områdessatsningar endast har en mycket begränsad räckvidd. Man efterlyser andra typer av övergripande strukturella insatser. I storstadsdelegationens årsrapport 2003 träder en annan bild fram. Här betonas framför allt de positiva förändringstendenserna. När vi rör oss mot en kommunal nivå blir detta perspektiv ännu tydligare. Här lyfts enskilda insatser fram, som enligt Framtiden AB har haft någon form av positiv inverkan på lokalsamhället.

Poängen med denna jämförelse är inte att säga att något perspektiv är felaktigt. Vi vill snarare göra läsaren uppmärksam på att ”resultat”

är något som är delvis relativt. Aktörernas olika investeringar och intressen påverkar deras analyser. Samtliga aktörer är dock överens om att det skett förändringar. När vi rör oss mot en lokal nivå blir detta också tydligt. Många av de projekt som genomförts har givetvis haft någon form av positiv effekt på människors liv. En bättre miljö, bättre belysning, föreningsstöd, möjligheter att få pengar till filmprojekt och så vidare; allt detta bidrar på något sätt till att göra människors liv rikare. Men när vi rör oss mot strukturella nivåer och diskuterar övergripande frågor får vi ett något annat resultat. Segregationen och de grundläggande storstadsproblemen kvarstår. Detta är de flesta överens om. För att inte resultaten från enskilda stadsdelar skall få en allt för unik karaktär, är det därför viktigt att placera utvärderingen i ett större sammanhang. Inte minst för att enskilda ”misslyckanden” ofta är ett resultat av ett ”feltänk” på en strukturell nivå.

I den följande texten kommer allmänna resonemang att varvas med exempel som hämtas från enskilda stadsdelar och projekt. Detta skall dock inte ”läsas” som att dessa problem eller möjligheter är typiska för en enskild stadsdel. Vi vill snarare peka på generella problem. Men för att underlätta läsningen använder vi oss av en del exempel.

Information – möjligheter och begränsningar

En av grunderna för arbetet i stadsdelarna handlar om information. Hur når man ut till medborgarna? Vilka sociala och kulturella barriärer måste överbryggas om befolkningen skall kunna involveras i arbetet? Gynnsamma villkor för dialog och delaktighet kan endast uppstå om alla vet hur spelplanen ser ut. Hur mycket pengar handlar det om? Hur kan de användas? Hur ansöker man om ekonomiskt stöd? Hur påverkas livet i stadsdelen av insatserna?

Informationen har skett via ett antal olika medier. En stor del har skett via lokala informationsblad, lokalradio, hemsidor och anslag. Syftet med denna typ av information är att nå ut till så många som möjligt, att ge kunskap om vad som händer och hur man kan påverka. Men det förekommer även en annan typ av information som äger rum i dialogform. Denna form av dialogverksamhet har visat sig vara framgångsrik. De resurser som tillförts har i många fall använts för att utveckla lokala mötesplatser, där medborgare kunnat få hjälp att orientera sig i det svenska samhället. Vi kommer att kommentera de möjligheter och brister som finns i hur dessa strategier har utformats och tagit sig uttryck i de berörda stadsdelarna.

Envägskommunikationen utgör själva basen för informationsverksamheten. Här får människor ta del av vad som händer i stadsdelen. Vi kan konstatera att det funnits en hel del brister, speciellt initialt, i hur stadsdelarna har utformat sin information och hur de har lyckats nå ut till de boende. Men det har också successivt skett förbättringar.

Det finns en del kvar att göra när det gäller informationens kvantitativa sida, men vill vi istället fokusera två övergripande kvalitativa problem. Det handlar om språk och framställning av ”det mångkulturella”.

I de flesta fall har hemsidor, lokalblad och annonsering endast varit på svenska. Detta gäller också alla de enkäter och undersökningar som gjorts för att ta reda på vad människor tycker om sin lokala boendemiljö. Just när det gäller denna typ av satsning, som går ut på att nå de som oftast ”faller utanför” samhället, hade det varit en stor poäng att informera och utforma enkäter på en rad olika språk. Det finns annars en risk för att man endast når de redan engagerade, de som har ambitioner och vill förändra något. Detta är förstås en viktig grupp, men den är ofta relativt liten. Det kan vara så att den grupp som faller utanför undersökningar, information och andra försök att nå medborgare är just den grupp man borde försöka nå.

Det finns en risk att informationen blir ensidig, att endast ett perspektiv synliggörs. Detta innebär att relativt få ”röster” kommer till tals, mestadels de som befinner sig i någon form av ledande position. Den kritik som finns drunknar då lätt i en mer ”glättig” bild av hur arbetet har bedrivits. På samma sätt som det föreligger en risk att fattiga förorter framställs på ett stigmatiserande sätt, kan en allt för positiv bild av dessa områden bidra till att dölja de problem som faktiskt existerar. Samtidigt som det är viktigt att inte svartmåla människor eller ett område, är det också viktigt att olika perspektiv får komma till uttryck i den lokala offentligheten (se diskussionen om Mångfald Hjällbo).

Twåvägskommunikationen och dialogformen har visat sig vara relativt framgångsrik. Mötesplatserna har sett lite olika ut i de olika stadsdelarna. I Bergsjön har man arbetat en hel del med föreningar, men även med konsumentinformation. I Gårdsten har Hälsodiskens kulturrum blivit ett nav, där människor kunnat få tillgång till kulturtolkar och annan hjälp. Detta gäller också Idépunkten i Norra Biskopsgården. Detta är bara några exempel på denna typ av verksamhet. De som varit i kontakt med dessa verksamheter har upplevt det som mycket positivt. Man har fått hjälp att söka rätt information, att kontakta myndigheter och att göra sig förstådd. En viktig grundbult i detta arbete består av personliga kontakter, språklig kompetens, uppbyggda nätverk och en flexibel dialog. En sådan verksamhet bygger på kontinuitet, en viss volym och rätt kompetens. De metoder som använts bör utvecklas och göras mer tillgängliga.

Dialogformen utgör en utgångspunkt för att skapa möten, engagera boende och att utveckla en lokal demokrati. En sådan positiv utveckling bygger på att det skapas någorlunda jämlika möten. I vår utvärdering har vi stött på en rad exempel på hur kommunikationen bryter samman. Detta beror ofta på att någon form av *ovanifrånperspektiv* tillämpas. Det kan handla om projektledare redan har bestämt agendan,

eller att tjänstemän inte har gett medborgarna tillräckligt med tid för att ta ställning till ett förslag. I grunden handlar detta problem om att man istället för att välja att se till medborgarnas potentialer tillämpar ett *bristperspektiv*. I de föregående kapitlen fick vi en rad exempel på hur medborgare behandlas som ”mindre vetande”. Dialogen bör istället bygga på respekt och tillit.

Sammanfattningsvis kan vi säga att det finns stora möjligheter att utveckla metoder och arbetssätt som tillvaratar medborgarnas kunskaper och kreativitet. De hinder vi har identifierat handlar om en bristande språklig tillgänglighet i information och om tendenser till likriktning. Ju mer man ser på medborgarna utifrån ett bristperspektiv, desto svårare blir det också att upprätta en reell och fungerande dialog. I utvärderingen har vi också tagit upp ett antal exempel på när dialogen ”bryter samman”.

Vägar mot delaktighet och integration?

Ett grundläggande dilemma med de lokala utvecklingsavtalen är ambitionen och målsättningen att åtgärda övergripande strukturella problem på en lokal nivå, något som har påpekats av en rad utvärderare. Detta är storstadssatsningens moment 22. I slutrapporten från Malmö kan vi läsa följande:

Storstadssatsningen nådde inte målet. Segregationen finns kvar, och inte heller råder särskilt mycket mer av demokrati, trygghet, hälsa och rättvisa i stadsdelarna. Det är en resultatbild som inga utvärderingar kan undgå att bekräfta (Andersson m.fl. 2003.111).

Samtidigt har vi som utvärderare till uppgift att säga något om vad som faktiskt har ägt rum på en lokal nivå. Ingen tvivlar om att det skett saker, till exempel att socialbidragsnivån har minskat och att människor har upplevt den fysiska upprustningen som positiv. Dessa förändringar är inte oväsentliga. Det kan vara svårt att påvisa långsiktiga effekter, men insatserna har ofta haft en positiv betydelse för de människor som berörts. Även om dessa förändringar betyder mycket för enskilda personer, innebär det inte att segregationens mekanismer har förlorat i kraft.

I den följande texten skall vi beröra några faktorer som möjliggjort eller förhindrat integration och delaktighet. Vi avser att diskutera följande frågor:

- 1) Vilka boende nås och engagerar sig i arbetet?
- 2) Vem sätter agendan för arbetet, boende eller tjänstemän/

- projektledare?
- 3) Representation. Hur har man tolkat mångfaldsperspektivet?
  - 4) Finns det en risk att det uppstår en klyfta mellan boende och tjänstemän/projektledare?
  - 5) Finns det några ambitioner att åstadkomma reellt demokratiskt inflytande?
  - 6) I hur stor utsträckning präglas LUA av ett jämställdhetsperspektiv?

Metoderna för att nå de boende har varierat. En majoritet av de ansökningarna som fått LUA-medel har kommit inifrån förvaltningen. I varierande grad har också olika aktörer i det civila samhället ansökt om medel för att stärka befintliga verksamheter eller utveckla nya projekt. En stor del av denna verksamhet har skett i dialog med de människor som bor i stadsdelen. Flera utvärderare har dock konstaterat att dialogens räckvidd varit begränsad. Endast vissa boende nås av information och än färre involveras i diskussioner kring hur medlen använts. Ofta skapas en ”inre krets” av engagerade personer. Det är dessa personer som sedan återkommer i olika sammanhang. Dessa ”eldsjälar” är visserligen viktiga. De satsar en hel del av sin energi på lokalt utvecklingsarbete. Samtidigt innebär detta att mycket av arbetet och drivkrafterna lokaliseras till ett litet antal personer. Det skapas inga mer hållbara strukturer eller nätverk.

Frågan om boendes delaktighet har diskuterats i ett flertal utvärderingar. Vissa har konstaterat att det inte borde vara nödvändigt att alltid ha med boende i processen, medan andra har tagit fasta på direktiven om ett ”underifrånperspektiv”. I vissa fall, som till exempel i några stadsdelar i Södertälje och i Göteborgs Hjällbo, har man försökt att åstadkomma ett reellt demokratiskt inflytande. I dessa fall handlar det inte enbart om dialog, utan om att de boende har rösträtt i de forum där besluten fattas. De problem man stött på i Hjällbo är att nomineringen av boende i allt för liten utsträckning fungerat på ett tillfredställande sätt. De boende som valts har ofta nominerats av ett fåtal personer. Det har visat sig att dessa personer har ett svagt stöd från boendemajoriteten. Detta undergräver representanternas mandat och ger dem en svag ställning. I Södertälje har en rad omorganisationer slagit sönder alla försök att åstadkomma ett fungerande ”underifrånperspektiv”.

Vem initierar och sätter agendan för arbetet? Trots att det förekommer en rad försök att aktivera och engagera boende är det i slutändan ofta tjänstemän som är drivande och som sätter agendan för vad som kan göras. Detta behöver inte vara fel. Tjänstemän och projektledare inom förvaltningen är anställda för att utföra denna typ av arbete. Samtidigt föreligger det en risk med detta. En stor del av arbetet blir avhängigt enskilda tjänstemän och anställda. Det skapas

inga nya bärkraftiga strukturer i det civila samhället. I vissa fall har också möten om hur pengar skall fördelas mest haft som funktion att informera och inte att skapa delaktighet. Samtidigt vill vi poängtera att det också finns en rad exempel på hur man lyckats skapa bärande länkar mellan förvaltning och civilsamhälle.

Storstadssatsningen handlar till stor del om att motverka segregation. Flera utvärderare har påpekat att det finns en stark etnisk dimension i storstadsproblematiken. Vad vi kan konstatera finns det en avsaknad av ”invandrarrepresentation” i ledande positioner. Det riktas också en del kritik mot detta. Experterna, som också definierar ”problemen”, bor oftast inte i de berörda områdena och de har inte heller invandrabakgrund. Handlar detta om att det är svårt att hitta invandrare med rätt kompetens eller om att det faktiskt även här sker en form av uteslutning? Dessa frågor diskuteras inte och lyfts inte upp på agendan, trots att det borde vara viktigt att ha en levande dialog kring hur man ser på betydelsen av representation.

De saker vi pekat på handlar till stor del om problem som uppstår i arbetet med att skapa förutsättningar för delaktighet och inflytande bland boende i de berörda stadsdelarna. Ett antal faktorer bidrar till att det uppstår en klyfta mellan medborgare och tjänstemän/politiker. Det handlar om hur det utvecklas inre kretsar, tolkningsföreträden, och om brister i mandat och representation. Sammantaget har det visat sig vara svårt att skapa gynnsamma villkor för delaktighet och inflytande. Det så kallade underifrånperspektivet har också blivit något av storstadssatsningens problembarn.

Det finns egentligen få riktlinjer eller diskussioner kring huruvida delaktighet också bör omvandlas till någon form av reellt demokratiskt inflytande. Det förekommer några exempel på vad som skulle kunna kallas demokratiska experiment. HjällboForum är ett ofta använt exempel på detta. Även om vår utvärdering visar att det finns stora svagheter i utförande och förankring, innebär inte detta att metoden och ambitionen behöver förkastas. Snarare handlar det om att vi med utgångspunkt i Ulf Borelius inträngande analys har förutsättningar att diskutera denna typ av försök att åstadkomma ett ”underifrånperspektiv”. Vad kan vi lära oss av det arbete som utförts i Hjällbo?

Slutligen vill vi säga något om jämställdhetsperspektivet. Det finns en del projekt som syftar till att stärka kvinnors position i hem och offentlighet. I Bergsjön har vi kvinnofolkshögskolan och även en rad föreningar som inriktat sig på kvinnors speciella situation. Samtidigt kan vi konstatera att det inte finns någon systematisk ambition att låta ett sådant perspektiv genomsyra storstadssatsningen. Därmed finns det ett behov av att diskutera på vilket sätt jämställdhet kan bli en del av arbetet i dessa stadsdelar.

Vad vi kan konstatera är att det finns stora brister i hur man har

valt att närma sig frågor om delaktighet, integration och jämställdhet. Framför allt har de grundläggande frågor som kretsar kring "underifrånperspektivet" behandlats relativt styvmoderligt. Detta är en iakttagelse som har gjorts av flera utvärderare. Kritiken drabbar således inte endast de olika stadsdelarna i Göteborg. Här kan vi snarare se hur denna typ av områdessatsning lätt drar till sig denna typ av kritik.

Den utmäta tiden

Några av grunderna i tänkandet kring storstadssatsningen handlar om underifrånperspektivet, delaktighet och att arbetet skall leda till metodutveckling. När pengarna är slut skall det ändå finnas kvar något, i form av kunskaper och framgångsrika metoder. Projekt har med nödvändighet en kort varaktighet. Det som är av bestående karaktär är kompetens, metoder och kunskapsstrukturer. När man talar om implementering handlar det därför i grunden om hur det arbete, den kreativitet och kunskap som genererats via satsningarna skall kunna erhålla en bestående form. De svårigheter eller problem som vi identifierat i detta arbete handlar i princip om tre faktorer: tidsperspektiv, metodutveckling och delaktighet.

I intervjuerna och det övriga materialet framkommer att det finns en viss projektrötthet. LUA är den senaste varianten av en rad insatser som riktar sig till utsatta områden i storstäderna. Projekt tenderar att "rinna ut i sanden" eller avstanna när pengarna tar slut eller alternativt när de som drivit verksamheten slutar. Den *kreativa fas* som ofta präglar projektarbete övergår allt för sällan i en *konsoliderande fas*. Att man ofta arbetar med relativt korta tidsperspektiv uppfattas som ett problem. Detta har också påpekats i UGIS-projektet, där man föreslår längre tidsperioder för denna typ av satsningar. De som arbetar i de olika projekten och verksamheterna upplever att de "drunknat" i ansökningar och projektbedömningar. Det har använts relativt lite tid till reflektion och diskussioner kring vad man gör och hur man skulle kunna göra.

Det sistnämnda problemet är också nära relaterat till hur man ser på metodutveckling. Vissa menar att det i relativt liten utsträckning utvecklats nya metoder. Det har mer handlat om att stärka de strukturer och metoder som fanns innan. Den metodutveckling som faktiskt ägt rum har också i mycket liten omfattning dokumenterats. Detta är ett problem då metoderna blir mer avhängiga person än organisation. När individerna slutar eller flyttar så försvinner också "metoderna". Nu befinner sig arbetet fortfarande i en implementeringsfas, så frågan är hur man kommer att ta tillvara utvecklingsarbetet. Det är svårt att se hur förvaltningen och den befintliga organisationen kommer att inkorporera nya metoder och arbetssätt.

Framför allt finns det ett antal frågetecken kring hur ambitionen att arbeta med delaktighet och boendeflytande kommer att tas tillvara. Även om det arbete som utförts inte alltid resulterat i lyckade lösningar, innebär inte detta att strategierna varit helt misslyckade. Det kanske snarare handlar om att omvandla en kreativ fas till något mer stabilt.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att de frågor som rör metodutveckling ofta är starkt relaterade till ett tids- och resursperspektiv. Tanken att satsningen skall få en mer bestående karaktär via metodutveckling verkar inte hållbar. Det är i nuläget svårt att urskilja den typ av metoder som kan ersätta ett tillskott av ekonomiska resurser.

Urbanpolitik och utvärdering

Det finns idag ett stort antal rapporter från de lokala utvärderingarna av storstadssatsningen. Materialet är närmast oöverskådligt. Vissa rapporter fokuserar på enskilda projekt, medan andra analyserar mer generella frågor kring satsningen. I detta korta avsnitt behandlar vi en del av det som sagts kring demokratiområdet.

Nihad Bunar har i sin rapport *"Det händer saker"* (2003) gjort en kortfattat översikt över de befintliga utvärderingarna. Utifrån sin genomgång drar han en del slutsatser om vad man kommit fram till.

Några av de vanligast förekommande slutsatserna handlar om:

1. Bristande samordning mellan olika myndigheter
2. Frånvarande boendedelaktighet
3. Frånvarande metodutveckling
4. Det problematiska områdesperspektivet
5. Otydlig kommunikation och information

Detta är problem som återkommer och diskuteras i många utvärderingar (se också Hosseini-Kaladjahi 2001 och 2002). Så även i vår utvärdering.

I integrationsverkets slutrapport diskuteras *Underifrånperspektivet*, som ju handlar om delaktighet och demokratiskt inflytande (2002:05, men se även 2000:8). Här konstateras bland annat att det är mycket svårt att involvera boende i olika processer. Samtidigt menar man att detta inte enbart beror på att det saknas motivation, utan att boende också saknat möjligheter till reellt inflytande. Demokratiprojekt har sjösatts utan att frågor om legitimitet eller representativitet har blivit utredda. Man skriver: "Som det är nu har talet om delaktighet snarast lett till lika delar frustration och besvikelse som verkligt inflytande vilket bl.a. berott på att planerna för hur demokratiarbete skall gå till – mandat, makt, syfte – varit oklart" (2002:05, sidan 25).

Flera utvärderare har konstaterat att det finns stora brister i hur

”underifrånperspektivet” har implementerats i storstadssatsningen. Hajjghasemi (2003) diskuterar detta perspektivet utifrån hur relationen mellan förvaltning och kommunpolitiker sett ut. Han konstaterar att förvaltningscheferna framför allt följt direktiv från politikerna, vilka har prioriterat ordinarie verksamhet. Jonas Lindström (2002) ser i sin rapport om Södertälje en del positiva utvecklingar. Det handlar om skapandet av olika nätverk, till exempel i form av boenderåd och om Skolan-mitt-i-byn. Men trots att man i Södertälje kommun har tagit regeringens riktlinjer om processtänkande och boendedelaktighet på allvar, visar det sig nu mot slutet av perioden att det varit svårt att införliva dessa verksamheter i den ordinarie strukturen (Lindström 2004).

Sammantaget kan vi konstatera att det finns stora brister, om än några ljuspunkter, i hur arbetet med lokal demokrati och inflytande har fungerat i storstadssatsningens områden. En stor del av problemet handlar förstås om den grundläggande kritiken mot områdesperspektivet (se Andersson 2003). Men det är också viktigt att konstatera att det finns en rad hinder för arbetet med att involvera de boende, hinder som inte i första hand handlar om de boendes motivation eller engagemang. Frågan är vad man skulle kunna uppnå med ett större boendeinflytande?

* * *

Kritiken mot områdessatsningar handlar i stor utsträckning om svårigheterna att åtgärda strukturella och övergripande problem på en lokal nivå. Detta är också något av LUA's moment 22. I vår utvärdering har vi rest frågan om hur man bör se på skapandet av en lokal identitet. Är detta nödvändigtvis något bra? Mycket av diskussionen kring segregation och utanförskap handlar om hur de ”utsatta” områdena skall kunna integreras i större strukturer, till exempel staden och kommunen. Problemet bör kanske inte lokaliseras till vissa områden. Lösningarna kanske snarare skall handla om att skapa bryggor och att motverka den ”delade staden”. Arbetet med att skapa en områdeidentitet kan i värsta fall stå i motsatsställning till ett sådant arbete. Detta innebär en risk för att utanförskapet stärks. Detta är frågor som i allt för liten utsträckning diskuterats i stadsdelarna, kommunerna och av utvärderarna.

En annan fråga som bör diskuteras och problematiseras är vilken funktion det civila samhället kan eller bör ha i detta arbete. Putnam och hans tankar om det starka civilsamhället återkommer i en rad utvärderingar och dokument. Helt klart finns det fördelar med att föreningar och projekt som initieras av de boende ägnar sig åt lokalt utvecklingsarbete. Det kan handla om att stärka kvinnors identitet,

att utveckla en fungerande ungdomsverksamhet för en etnisk grupp, eller att bistå med tolkhjälp och kulturförmedling. Samtidigt är det viktigt att denna typ av verksamhet inte ersätter samhällets insatser. Det är viktigt att diskutera frågan om vad som händer när det generella välfärdssystemet ersätts av privata insatser eller av föreningsverksamhet. Det ideella arbetet är ofta beroende av eldsjälar och av att människor engagerar sig. Vad händer om detta engagemang tryter eller om centrala aktörer flyttar från stadsdelen?

En stor del av utvärderingen har handlat om *interna faktorer*, om hur olika lokala projekt och initiativ har lyckats bidra till ett bättre liv i de berörda stadsdelarna. Däremot har man i mindre utsträckning ägnat sig åt *externa faktorer*. Går det att utveckla och arbeta med projekt som inte ”stannar” i stadsdelen. Går det att arbeta mellan olika stadsdelar, snarare än inom en stadsdel? Skulle det vara möjligt att på ett övergripande plan påverka fastighetsägare och på så sätt skapa möjligheter för ett mindre segregerat boende? Dessa frågor har inte utforskats.

Kritiken mot storstadssatsningen är tudelad. Dels handlar det om kritik mot områdessatsningarnas kvalitet och innehåll, dels riktas en hel del kritik mot problemen och otillräckligheten i just områdessatsningen. Hur skall vi då förhålla oss till denna interna respektive externa kritik? Vad skulle ske om man åtgärdade allt det som en intern kritik handlar om? Vi tänker oss stadsdelar där de boende har ett starkt och reellt inflytande, där informationen fungerar bra, där man har god ”invandrarrepresentation” på ledande poster och tjänster med mera. Skulle segregationen brytas? I grunden handlar denna retoriska fråga om hur vi skall se på relationen mellan generella och selektiva satsningar. Ett möjligt svar på denna fråga är att de selektiva satsningarna alltid bör sättas i relation till och samverka med generella insatser. De flesta är eniga om att detta är det enda sättet att ”komma åt” de problem som storstadssatsningen avsett att lösa.

* * *

Frågan om relationen mellan generella och selektiva insatser är långt ifrån enkel. Vad hade hänt om regeringen inte hade satsat ett stort antal miljoner på dessa stadsdelar? Idag saknas det kraftfulla generella åtgärder för att ”komma åt” dessa samhällsproblem. Men ändå måste något göras. Vad händer nu när pengarna har tagit slut? Om det är något som storstadssatsningen har visat är det att vi i vårt samhälle har stora ”svarta hål”, där en tillförsel av miljonbelopp endast utgör ett ”skum på ytan”. Hur skall vi lösa detta? Vi talar här förmodligen om den absolut viktigaste samhällsfrågan idag. Idag växer de ekonomiska, sociala och kulturella klyftorna mellan människor. Städerna klyvs och delas upp i ”fattiga” och ”rika” områden. Samtidigt som

det byggs nya fina bostadshus, förslummas andra bostadsområden. Det är i relation till denna utveckling vi måste ”läsa” och förstå denna typ av satsningar.

Del IV: Metod och metodologi

Hur vi arbetat

Den utvärdering som var förlagd till Centrum för kulturstudier fokuserade målområde tre. Vi hade ytterligare snävat in fokus på just frågor om demokrati, integration och delaktighet.

Arbetet skedde stegvis. Vårt arbetssätt präglades av ”community studies” traditionen inom samhällsvetenskap. Denna tradition faller till stor del tillbaka på Chicagoskolan och modern urbanforskning. Tanken är att utvärderingen sätts in i ett större sammanhang. Ofta handlar det om en del av staden, men det kan också handla om att vidga förståelseramen till staden som helhet. De konkreta studier vi gjort är områdesbaserade, men samtidigt handlar många av våra reflektioner om att försöka sätta in ”resultaten” i ett större urbanteoretiskt sammanhang.

Nästa steg handlade om att via en kombination av olika metoder, framför allt deltagande observation och intervjuer, kartlägga och få en bild av hur centrala personer/positioner tänkte om och förhöll sig till storstadssatsningen. De funktioner som berördes var bl.a. politiker, tjänstemän, processledare och föreningsansvariga.

Det tredje och sista steget av vår insamling berörde det vi kallat ”brukare”, dvs. människor som på olika sätt berörts av storstadssatsningen. Denna kategori var av olika anledningar svår att ringa in. Vilka skulle vi intervjua? Fanns det risk för att vissa röster inte skulle komma till tals? Dessa svårigheter kan också vara en anledning till att denna kategori i stor utsträckning saknats i tidigare utvärderingar.

Vår utvärdering är inte effektorienterad. Vi utgår från ett hermeneutiskt-kritiskt perspektiv. Det vi bidrar med är välgrundade reflektioner om olika verksamheter och om satsningar som gjorts på delområde tre. Det saknas i stort sett mätbara indikatorer som kan användas i vårt delområde. Visserligen kan vi titta på valdeltagande, andelen aktiva i föreningar eller dylikt. Men detta säger ändå i slutändan rätt lite om vad som verkligen äger rum i stadsdelarna. Utifrån våra resultat kan vi däremot reflektera över i vilken mån man lyckats utveckla fungerande metoder för att engagera medborgare i stadsdelarna. Handlar det om delaktighet eller till och med om reellt inflytande? Hur ser de långsiktiga strategierna ut? Hur resoneras det om segregation/integration?

Metod och material Bergsjön

Det material vi arbetar med i utvärderingskapitlet om Bergsjön är intervjuer, dokument och deltagarobservationer. Dokumenten utgörs främst av åtgärdsplaner och lägesrapporter om Storstadssatsningen i Bergsjön. Tyngdpunkten bland materialkategorierna läggs på intervjuerna.

Vi, Åsa Andersson och Thomas Johansson, har huvudsakligen under perioden september 2002-december 2003 intervjuat 37 personer,

samt deltagit på ungefär ett femtontal arrangemang/möten/tilldragelser av olika slag i eller om stadsdelen och Storstadssatsningen.

Den första kategorin som intervjuats är tjänstemän, anställda i Bergsjöns stadsdelsförvaltning. Det rör sig om tio personer, varav sju från Agenda 21-kontoret och Medborgarkontoret, övriga tre med befattningar som haft betydelse för Storstadssatsningen. Av tjänstemännen är det så vitt vi vet tre som bor i Bergsjön. Av de tio är endast två utlandsfödda. Den andra kategorin intervjuade är boende i Bergsjön, utan tjänstemannabefattning, 18 personer. Fem av dem har haft projektanställningar inom Storstadssatsningen (fyra utlandsfödda, två män, tre kvinnor) övriga är medlemmar i någon av de föreningar och/eller har deltagit i projekt som fått stöd (nio utlandsfödda, nio kvinnor, fyra män). Det finns också fyra personer som inte är boende men har ledande positioner inom föreningar verksamma i Bergsjön (alla kvinnor, tre utlandsfödda). Övriga intervjuade är två stadsdelspolitiker som är boende i Bergsjön, två anställda av Familjebostäder i Bergsjön samt en företrädare för Kvinnofolkhögskolan, samtliga födda i Sverige. Sammantaget är det tjugotvå kvinnor som intervjuats och femton män. Tre ungdomar under 18 år har intervjuats, och det var tre unga tjejer.

Alla utom två av intervjuerna finns inspelade på band, övriga två har antecknats. Deltagarobservationerna är dokumenterade med hjälp av minnesanteckningar och i ett par fall kompletterade med skriftligt material som användes i de olika sammanhangen.

Primärmaterialet, det vill säga intervjuerna och deltagarobservationerna utgör i föreliggande undersökning material och metod för att diskutera och utvärdera Storstadssatsningens målområde tre. Det innebär att vi i denna undersökning inte gör några anspråk på att presentera informanterna som individer eller att förstå deras utsagor som delar av deras personliga livshistorier.

Metod och material i norra Biskopsgården

Utvärderingen har lagts upp som en fallstudie (Yin 1994; Yin 2000) och fallet kan beskrivas som ”genomförandet av Storstadssatsningen i norra Biskopsgården” under perioden september 2001 till juni 2004. Enligt Yin finns det tre utmärkande drag som skiljer en fallstudie från en undersökning av annat slag. För det första använder man sig i fallstudien av information från olika källor – direkt observation, deltagande observation, intervjuer, dokument, arkiverat material, artefakter – och kan triangulera dessa data. Materialet är ofta både kvantitativt och kvalitativt. För det andra måste materialet vara ”rikt”, d.v.s. det måste härröra från en studie som undersöker händelser i det verkliga livet. Detta innebär att gränsen mellan fenomen och kontext ofta är oklar. För det tredje är generaliseringar med utgångspunkt från materialet beroende av att man undersöker olika teoretiska möjligheter – det

handlar alltså om analytisk och inte statistisk generalisering – särskilt användbart är det att testa motstående teorier. Det betyder att man för att göra generaliseringar inte är beroende av om det är ett enfalls- eller en flerfallsstudie (Yin 2000:185-186). Fallstudiemetodik innebär enligt Yin alltså att man designar en utvärdering snarare än att man finner en teknik för att samla in data. Allt material från observationer och intervjuer har förts in i ett kodbaserat dataanalysprogram. En mer utförlig beskrivning av metod och material finns i områdesrapporten (Stenberg 2004a).

Dokument och arkiverat material

Insamling av olika dokument och annat arkiverat material utgör en omfattande del av utvärderingen, eftersom det finns enormt mycket skrivet om Storstadsnämningen på alla nivåer i samhället. På stadsdelsnivå har det varit viktigt att studera de dokument som är direkt förknippade med projektet, alltså ansökningarna där organisationens syfte med projektet, tidsperspektiv och genomförande samt den sökta summan framgår; tjänstemännens utlåtanden; nämndens beslutsprotokoll om bifall eller avslag; samt projektens årliga självvärderingar. Med detta material har det t.ex. varit möjligt att få en översiktlig bild av Storstadsnämningen: Vilka är det som söker pengar, vad söker man för, hur mycket söker man, och vilka är det som får? Eftersom materialet samlades in successivt har det också varit möjligt att följa processen över tid och lägga märke till förändringar. En annan typ av data som samlats in är information om områdets sociala och fysiska miljö – statistik från olika år om invånarna samt kartor och foton som beskriver områdets utveckling.

Direkt observation och deltagande observation

Observationer av olika slag har också pågått under hela perioden i olika miljöer i norra Biskopsgården. Sådana besök då man är tillfällig gäst i en miljö har jag kallat ”direkta observationer”, medan ”deltagande observationer” är definierade som besök då man är något mer än bara en passiv observatör (Yin 1994:87). Observationerna har dokumenterats med anteckningar om vad som har hänt och mina tankar om hur aktiviteterna förhåller sig till utvärderingsfrågorna. Totalt har 116 observationer dokumenterats. Urvalet av observationer har baserats på några olika överväganden. För det första följde jag beslutsprocessen under en längre period – främst under våren och hösten 2002. Det betydde dels att jag lyssnade när stadsdelsnämnden fattade beslut om projektmedel men också att jag följde processen som förgick beslutsfattande. Jag har också följt ett antal projekt som fått medel och detta urvalet gjordes dels med tanke på utvärderingsfrågorna, dels med tanke på att jag var särskilt intresserad av tre samhällsgrupper som ofta diskuteras ha ett demokratiskt underskott: ungdomar, invandrarkvinnor

och somalier. En annan viktig utgångspunkt var att observationerna skulle fördelas ganska jämt med tanke på ovanifrån- respektive underifrånperspektivet – detta var viktigt eftersom vår utvärdering skulle jämföra dessa perspektiv. En del av observationerna rör därför inte något särskilt Storstadsprojekt, utan jag har försökt att också bevaka det som hänt i stadsdelen under perioden ifall det gått att relatera till frågor om delaktighet, demokrati och integration i allmänhet.

En typ av deltagande observation – tre seminarier för att utveckla en lokal demokratiplan för stadsdelen – är annorlunda jämfört med de andra observationerna eftersom jag som utvärderare medvetet och planerat påverkat innehållet på förfrågan från de tjänstemän som initierade seminarieserien. Seminarierna bandades och utskrifterna inkluderades i analysen. Antalet deltagare på de tre seminarierna varierade från tio till femton personer.

Intervjuer

En stor del av det empiriska materialet i utvärderingen består av kvalitativa intervjuer (Kvale 1997). Intervjuerna har genomförts som öppna samtal enligt en intervjuguide angående de teman som fokuseras i vår utvärdering. Urvalet av informanter baserades på samma överväganden som observationerna. Dessutom baserades urvalet på att det skulle vara ungefär lika många från invånarnas som från beslutsfattandets sfär. Gränsen mellan dessa sfärer är emellertid inte helt lätt att dra, då många agerar i båda sfärerna samtidigt. Dock, eftersom det i vår utvärdering var viktigt att verkligen få med tillräckligt många invånare, har jag placerat de invånare som har dubbla roller i beslutsfattandets sfär – även om de ofta själva sagts sig uttrycka ”folkets röst”.

I beslutsfattandets sfär har nitton intervjuer med tjugo informanter genomförts. De flesta intervjuades individuellt och endast en har intervjuats två gånger. Dock intervjuades ytterligare en av informanterna en andra gång per telefon eftersom det fanns oklarheter som behövde följas upp. I invånarnas sfär har det genomförts fjorton intervjuer med tjugofem informanter, vilket betyder att de flesta har intervjuats tillsammans med någon och ibland har tre personer intervjuats samtidigt. En mer utförlig beskrivning av informanterna finns i områdesrapporten.

Alla intervjuer, förutom en med tre kvinnor, genomfördes utan tolk vilket innebär att de flesta informanter pratar svenska. Emellertid, eftersom de flesta intervjuer med boende genomfördes med två eller tre personer samtidigt, var det ibland så att de hjälpte varann med språket. Därför har jag haft möjlighet att intervju några personer som inte pratar svenska så bra. Av anonymitetsskäl har de intervjuade fått pseudonymer – vilka stämmer, så gott jag kunnat, med kön, födelse-land och ålder – informationen vid citaten är för övrigt så kortfattad som möjligt för att ta hänsyn informanternas integritet.

Undersökningsmetoder som använts i Hjällbo

Deltagande observation

En av de metoder som jag har använt mig av i utvärderingsarbetet är deltagande observation, med större betoning på observation än på deltagande. (Jfr Becker, 1971, p. 77) Jag har varit närvarande på de flesta av HjällboForums möten under perioden 2002-2003. Jag har också funnits med på flera av Programgrupp Trygghet/Bra Livs och några av styrgruppens möten under denna period. Samtliga deltagande observationer har dokumenterats genom anteckningar som förts under mötets gång. På så sätt har jag kunnat samla in mycket information om mötesformer, beslutsprocesser och HjällboForums verksamhet. Jag har också gjort deltagande observationer vid en rad andra typer av möten som hållits i HjällboForums regi. Totalt har jag gjort 49 dokumenterade deltagande observationer.

Deltagande observationer under perioden 020201-031231

HjällboForumsmöte	16
Framtidsverkstad – HjällboForum (inkl. uppföljning)	2
Styrgruppsmöte	5
Programgruppsmöte – Egen försörjning	2
Programgruppsmöte – Trygghet/Bra Liv	8
Lokal skolstyrelsemöte (brukarråd)	1
Mobiliseringsgruppsmöte	2
Stormöte med boende – HjällboForum	3
Lokala boendemöten – HjällboForum	1
Möte mellan politiker och boenderepresentanter från hyreshusen	3
Möte mellan politiker och projektledare för HjällboForum	1
Möte mellan politiker, projektledare och huvudmän för HjällboForum	1
Stadsdelsnämndsmöte	2
Projektledningens presentation för SDN	1
Föreningsrådsmöte (konstituerande årsmöte)	1
Totalt antal deltagande observationer	49

Intervjuer

Jag har även använt mig av intervjuer. Totalt har jag gjort 28 bandade intervjuer: 10 boenderepresentanter, 3 boende (varav en senare blev ledamot i HjällboForum), 3 föreningsrepresentanter, 2 verksamma, 4 politiker, 2 tjänstemän i ledande befattningar inom stadsdelsförvaltningen i Lärjedalen, 1 redaktör för *Mångfald Hjällbo*, 1 representant för AB HjällboBostadens ledning och 2 ur projektledningen för HjällboForum. Merparten av intervjuerna är 60-80 minuter långa. Tre personer har intervjuats två gånger.

Under intervjuerna använde jag mig av en intervjuguide där jag på förhand antecknat vilka områden jag ville täcka i intervjuerna. Min ambition var emellertid inte att slaviskt följa intervjuguiden, utan att få till stånd ett samtal om Hjällbo och storstadssatsningen med intervjupersonen.

Intervjuerna har indexerats. Med ledning av ett kodningssystem

(klassifikationer) har sedan valda partier av intervjuerna transkriberats efter behov. Samtliga bandinspelningar har bevarats. (Jfr Layder, 1998, pp. 52-53)

Utöver intervjuerna har jag vistats en del i Hjällbo och talat med invånare om stadsdelen, storstadssatsningen och HjällboForum. Jag har deltagit i HjällboForums Framtidsverkstad som hölls under två dagar i Nösund på Orust, hösten 2002. Det gav mig ett ypperligt tillfälle att samtala med flera av ledamöterna och nära följa diskussionerna om HjällboForums framtid. Dessutom deltog jag i den halva utbildningsdag om självvärderingen som anordnades i Hjällbo under våren 2002. Det gav mig tillfälle att träffa de flesta av delprojektdarna i Hjällbo.

Dokumentanalys

En tredje central metod har varit s.k. dokumentanalys. Jag har använt mig av och analyserat diverse statliga och kommunala dokument och texter som varit centrala för Storstadssatsningen, till exempel regeringens proposition 1997/98:165

Utveckling och rättvisa, det Lokala utvecklingsavtalet och riktlinjerna till detsamma. Jag har även läst de flesta protokoll från HjällboForum, styrgruppen och programgrupperna Trygghet/Bra Liv och Egen försörjning. Dessutom har jag gått igenom samtliga lokala åtgärdsplaner och lägesrapporter från HjällboForum samt andra dokument från HjällboForum som jag bedömt varit viktiga för utvärderingen.

Avsnittet om HjällboForums tidning *Mångfald Hjällbo* bygger på en analys av samtliga elva nummer av tidningen.

Övrigt

Jag har även under denna period deltagit på tre konferenser: Boendialogkonferens i Angered, Göteborg (2002-05-04), Storstadssatsningen – mässor & workshops (2003-08-29) och Global Forum (2003-10-13).

Metod och material Gårdsten

Metod

Utvärderingen av Gårdstensprojektet bygger på tre forskares utvärderingar Annelie Juhlin, Ove Sernhede och Kerstin Lökken (se kommande delrapport). Vi utgår alla ifrån en kvalitativ metod. Det innebär att ingen av oss har ägnat oss åt att fastställa lagbundenheter genom till exempel kvantitativt insamlat material. Man kan förenklat säga att vi arbetat efter devisen att låta få människor säga mycket istället för att många människor säger litet. Vi har utgått ifrån ett hermeneutiskt perspektiv där *förståelsen* av mänskliga handlingar ges företräde i

analysen framför *förklaringar* ”hur det är”. Kvantitativt insamlat material, som till exempel statistiska enkätundersökningar, används i rapporten som relief till intervjuer och observationer.

Material

Underlaget för utvärderingen bygger i huvudsak på intervjuer. Sammanlagt har 47 intervjuer gjorts i olika sammanhang. Det behöver knappast sägas att ett förhållandevis begränsat antal informanter på intet sätt kan göra anspråk på att vara representativa för *alla* Gårdstensbor. Viktigt för urvalet har varit att en relativt jämn fördelning av ålder, kön, etnisk bakgrund och klass för att bidra med synpunkter och erfarenheter utifrån olika perspektiv. Intervjuerna har spelats in på band.

Anneli Juhlin, som arbetat med att utvärdera projekt Hälsodisk, har intervjuat femton personer som i olika omfattning använt sig av de tjänster som erbjudits i projektet. Rekryteringen har skett i samband med Juhlins besök på Hälsodisken. Flera av dem har haft svårigheter med språket vilket inneburit att intervjuerna fått genomföras med hjälp av kulturtolk vilket självklart komplicerar intervjusituationen. Dels med tanke på att frågor och svar passerar genom en tredje person, dels att kulturtolken är den som samtidigt skall ”bedömas” av informanten.

När det gäller politiker, tjänstemän vid stadsdelsförvaltningen, projektledare, projektanställda, sammantaget 15 personer, har intervjuerna genomförts av Ove Sernhede. En politiker från Stadsdelsnämnden och en tjänsteman från Stadsdelsförvaltningen har intervjuats. Därutöver har intervjuer gjorts med 13 personer verksamma inom projekt Storstadssatsningen. Här har urvalsmetoden varit funktion – från projektledare till kortvarigt projektanställda. Den position som informanterna innehar/innehåft har varit betydelsefullt för urvalet. Det har även varit av stor vikt att låta tidigare projektanställda, som av olika anledningar slutat, få komma till tals för att nyansera bilden ytterligare.

För att utvärdera hur de boende och föreningsaktiva generellt uppfattar Storstadssatsningen har 17 intervjuer gjorts av Kerstin Lökken. När det gäller denna grupp har kriterier som kön, etnisk bakgrund och ålder varit styrande för urvalet. Att intervjua boende kan innebära problem när det gäller rekryteringen. I ett område som Gårdsten, som varit föremål för olika undersökningar/studier, kan det finnas en viss trötthet gentemot utvärderare generellt. Därför har urvalet skett utifrån olika strategier. På Internationella skolan i Gårdsten kom en speciell klass i årskurs 8 att väljas ut av lärarkollegiet. Vid första mötet i klassrummet i samband med en presentation av projektet gjordes en allmän förfrågan i klassen. Det blev slutligen två flickor och tre pojkar som hade möjlighet att delta med hänsyn till skolarbete och andra aktiviteter och intervjuerna genomfördes i

skolan. En gruppintervju har gjorts med fem flickor, i åldrarna 13-19 år, ur föreningen GIFT (Gårdstens internationella förening för tjejer). Denna intervju genomfördes på Ljungskile folkhögskola i samband med att flickorna deltog i en kurs där. För att nå medelålders och äldre boende i Gårdsten skedde rekryteringen i samband med en bussutflykt samt ett av Gårdstens Internationella föreningsråds möten. Fem kvinnor och två män i åldrarna 40-80 år kom att representera denna ålderskategori.

Intervjuerna har genomförts med hjälp av en frågelista som varit vägledande men inte styrande. Informanterna har fritt kunna berätta om erfarenheter från Storstadssatsningen och livet i Gårdsten. Samtalen har haft olika längd beroende på informanternas ”berättarglädje”. De kortaste intervjuerna har varit med skolungdomarna i åttondeklassen. Mellan 30 och 90 minuter beroende på hur mycket de tyckte sig ha att berätta. De övriga har varat mellan två till tre timmar. Informanterna har inte enbart talat om Storstadssatsningen utan samtalet har handlat om minnen från livet i sin helhet. Hur familjen och arbetslivet är – eller har gestaltat sig.

Den andra metoden som använts av alla tre utvärderarna är observationer gjorda i samband med olika aktiviteter anordnade av Hälsodisken, dialogkvällar, möten i Referensgruppen eller bara besök i Gårdsten. Observationerna har dokumenterats med hjälp av minnesanteckningar. Under dessa observationer har informella samtal förts med boende, projektledare, projektanställda och föreningsaktiva vilket kompletterar det som sagts under intervjuerna. Samtal har förts med lokala aktörer som inte varit direkt involverade i Storstadssatsningen men väl i Gårdstens angelägenheter. Vi har också kunnat studera interaktionen mellan olika aktörer i under observationerna.

De dokument som varit relevanta som komplettering till intervjuer och deltagarobservationer har varit det Lokala utvecklingsavtalet mellan stat och kommun, Åtgärdsplaner och Lägesrapporter om Storstadssatsningen i Gårdsten. Dessutom har bland annat Statliga utredningar, SOM-institutets Medborgarundersökning, *Referensgruppens* protokoll samt tidningsklipp använts som komplement till det som framkommer i intervjuerna.

Genom detta ”material-bricolage” har Storstadssatsningen kunnat belysas och analyseras utifrån olika perspektiv. De olika materialkategorierna relateras till varandra och resultatet av utvärderingen presenteras i resonerande och problematiserande form för att belysa den komplexitet som ett projekt som Storstadssatsningen innefattar.

Litteratur

- Andersson, B m.fl. (2003) *Fyra stadsdelar – fyra vägar mot integration*. Storstadssatsningen i Malmö.
- Andersson, R (1997) ”Bo i skilda världar”, i *Mångfald och ursprung*, rapport från ett multietniskt Sverige. Stockholm: Statens invandrarverk.
- Andersson, R (1999) ”Segregationens Sverige”, i *Invandrarskap och medborgarskap*. Stockholm: SOU 1999:8.
- Andersson, R (2001) ”Skapandet av svenskglea bostadsområden”. I Magnusson, L (red.) *Den delade staden*. Umeå: Boréa.
- Andersson, R (2003) Storstadsarbetet – rapport från ett europeiskt forskningsprojekt. Ej publicerad.
- Andersson, R (2003) I: *Göteborgs-Posten* (11/3 2003).
- Andersson, R och Molina, I (1996) ”Etnisk boendesegregation i praktiken”, i *Vägar in i Sverige*. SOU 1996:55.
- Andersson-Ek, P, Andréasson, K och Edwardson, Å (1999) *Göra tidning*. Stockholm: Orfront Förlag.
- Arnstberg, K-O och Erdal, B (red.) (1998) *Därute i Tensta*. Monografier utgivna av Stockholms stad. Stockholm: Stockholmia förlag.
- Arnstberg, K-O (2000) *Miljonprogrammet*. Stockholm: Carlssons.
- Axelsson, C (2002) *Arbetslinjen i storstadsarbetet. En studie av insatser i Stockholm, Södertälje och Huddinge*. Delrapport från Södertörn, nr 3.
- Axelsson, C och Nilsson, J (2002) *Storstadssatsningen i Huddinge Kommun*. Delrapport från Södertörn. Working paper 4.
- Becker, H (1971) *Sociological Work. Method and Substance*. London: Allen Lane The Penguin Press.
- Benhabib, S (2004) *Jämlikhet och mångfald. Demokrati och medborgarskap i en global tidsålder*. Göteborg. Bokförlaget Daidalos AB.
- Bergsjöns framtid. Hur ser Bergsjöns framtid ut?* Analysrapport – remissunderlag 1999-02-24.
- Bourdieu, P (1990) *The Logic of Practice*. Stanford: Stanford University Press.
- Bourdieu, P (1999) *Moteld*. Stockholm/Stehag: Symposium.
- Brnic, A (2004) *Samtal om integration med tjänstemän i Göteborgs Stad*. Göteborg, Enheten för mångkulturell utveckling.
- Bunar, N (2003) ”Det händer saker” – kunskapsutvecklande, utvärderingsmässiga och teoretiska perspektiv på storstadsarbetet i Rågsved och Skärholmen. Södertörns högskola. Research reports 3.
- Bäck-Wiklund, M, Johansson, T och Sernhede, O (red.) (2002) *Branden, rättgångarna och staden Göteborg*. Cefosrapport.
- Castells, Manuel (1999) *Informationsåldern del 1, Nätverskssamhäl-*

- lets framväxt*. Göteborg: Daidalos.
- Dahl, Robert A (2002) *Demokratien och dess antagonister*. Stockholm: Ordfront Förlag/DemokratiAkademien.
- Dahlstedt, M (2001) *Demokratiens en-fald. Makt och vanmakt i det mångkulturella samhället*. PfMI 2/01.
- de los Reyes, P (2001) *Mångfald och differentiering. Diskurs, olikhet och normbildning inom svensk forskning och samhällsdebatt*. Stockholm. Arbetslivsinstitutet.
- de los Reyes, P och Molina, I (2003) Kalla mörkret natt! Kön, klass och ras/ethnicitet i det postkoloniala Sverige, i de los Reyes, P, Molina, I och Mulinari, D (eds.), *Maktens (o)lika förklädnader. Kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Atlas.
- Fanon, F (1971/1997) *Svart hud vita masker*. Göteborg. Bokförlaget Daidalos.
- Fincher, R och Jacobs, J M (1998) *Cities of Difference*. New York: The Guilford Press.
- Forsemalm, J (2003) Vems är staden? I: *Kulturella perspektiv. Svensk etnologisk tidskrift*. Umeå.
- Forsén, B och L Fryk (1999) *Från rum till mellanrum: Att utveckla sin kompetens i socialt arbete*. Stockholm, Socialstyrelsen.
- Förvaltnings AB Framtiden (2003) *Affärsplan 2004*. Göteborg, Förvaltnings AB Framtiden.
- Gunnemark, K (1998) *Hembygd i storstad. Om vardagslivets praktik och den lokala identitetens premisser*. Göteborg. Etnologiska föreningen i Västsverige.
- Gustafsson, B och Pedersen, P J (2000) "Introduction" och "Conclusions" i Gustafsson, B och Pedersen, P *Poverty and Low Income in the Nordic Countries* Avebury.
- Gustafsson, B (2000) "Poverty in Sweden" i Gustafsson, B och Pedersen, P *Poverty and Low Income in the Nordic Countries*. Avebury.
- Hajighasemi, A (2003) *Den komplexa införlivningsprocessen – fallet Hanninge. Om makt och möjligheter i storstadssatsningen*. Södertörns högskola: Delrapport 1.
- Harvey, D (1985) *Consciousness and the urban experience*. Oxford: Blackwell.
- Hemberg, G m.fl. (2002) *Frihet, jämlikhet, medborgarskap – handbok i demokratiens teori och praktik*. Stockholm: Ordfront Förlag.
- Hjort, H och Scheja, A (2003) *Projekt Forum Norr – En metodutvärdering*. Göteborg, Psykologprogrammet, Psykologiska institutonen, Göteborgs universitet.
- Hosseini-Kaladjahi, H (2001) *Tusen röster om Fittja. Integrationsfrågan betraktad utifrån en enkät bland de boende*. Mångkulturellt centrum. Tumba.

- Hosseini-Kaladjahi, H (2002) *Stora fiskar äter fortfarande små fiskar. Helhetsutvärderingen av storstadssatsningen i Botkyrka kommun.* Mångkulturellt centrum, 2002:4. Tumba.
- Hägglund, S, Wickström, U och Gunnarsson, L (1979) *Att bo i norra Biskopsgården: En beskrivning av ett bostadsområde inom FAST-projektet.* Göteborg, Göteborgs Universitet.
- Integrationsverket (2000:8) *Organisation för demokrati och delaktighet.* Delrapport inom den nationella utvärderingen av Storstadssatsningen.
- Integrationsverket (2001:09) *Utvecklingen i storstadssatsningens 24 bostadsområden 1997-2000.* Norrköping: Integrationsverket.
- Integrationsverket (2002:05) *På rätt väg? Nationell slutvärdering av storstadssatsningen.* Norrköping: Integrationsverket.
- Integrationsverket (2004) *Rapport Integration 2003.* Norrköping.
- Jensen, C och Löfström, M (2003) *Ideella organisationer i välfärds-systemet.* Göteborg, Handelshögskolan, Göteborgs Universitet.
- Johansson, J (2004) *Rekrytering till kriminella gäng.* Rapport U-83/04. Polismyndigheten i Västra Götaland
- Johansson, T, Kuosmanen, J och Sernhede, O (2003) *Majorna. En stadsdel i rörelse. Mobilisering, nätverk och lokalt medborgarskap.* Göteborg. CEFOS.
- Juhlin, A (2003) ”Ögonblicksbilder. En kvalitativ utvärdering ur brukarperspektivet”. Examensarbete, Förvaltningshögskolan.
- Jönsson, B (1999) *Tio tankar om tid.* Stockholm, Brombergs Bokförlag.
- Karlsson, A (2003) Boenderåden i Södertälje kommun – idag och i framtiden. Utvärderingar av den nya storstadspolitiken: Storstadsarbetet/Storstadssatsningen. Huddinge: Södertörns högskola.
- Kings, L (2004) *När centrala direktiv möter lokala aktörer. Storstadssatsningen i Tensta och Rinkeby.* Södertörns högskola.
- Krogstrup, H K (1999) *Brugerinddragelse og organisatorisk læring i den sociale sektor.* Århus, Forlaget Systime.
- Kulturdepartementet (maj 1999) *Riktlinjer för utvecklingsavtal.*
- Kuusela, K (1988) *Etnisk boendesegregation i Göteborg. Göteborg: Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet.*
- Kuusela, K (1991) *Att bo i invandrartäta områden. Etnisk bostads-segregation i Göteborg.* Bygghörsningsrådet, rapport R60:1991.
- Kvale, S (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun.* Lund, Studentlitteratur.
- Lange, A (1997) *Invandrare om diskriminering. En enkät om etnisk diskriminering på uppdrag av Diskrimineringsombudsmannen.* Stockholm: CEIFO.
- Lash, S (1994) ”The making of an underclass: neoliberalism versus corporatism”, i Brown, P och Crompton, R *A New Europé. Eco-*

- conomic Restructuring and Social Exclusion*. London: UCL-Press.
- Lawson, A (2002) *Storstadsatsningen i Södertälje och Huddinge. En process för demokratiutveckling och förvaltningsförnyelse*. Delrapport från Södertörn.
- Layder, D (1998) *Sociological Practice. Linking Theory and Social Research*. London: Sage Publications.
- Lindberg, I (1999) *Välfärdens idéer. Globaliseringen, elitismen och välfärdsstatens framtid*. Stockholm: Atlas.
- Lindström, J (2002) *Ett demokratiskt experiment. Ronna och Geneta, Södertälje kommun*. Delrapport från Södertörn. Arbetsrapport 1.
- Lindström, J (2003) *Storstadsatsningen i Södertälje. Strategier och arbetsätt i fyra bostadsområde*. Delrapport från Södertörn. Rapport 6.
- Lindström, J (2004) Organisation och styrformer mellan praktik och retorik. Storstadsarbetet i Södertälje kommun 1999-2004. Delrapport från Södertörn. Rapport 8.
- Lokalt utvecklingsavtal mellan Staten och Göteborgs kommun om insatser i vissa bostadsområden (februari 2001).
- Lokalt utvecklingsavtal mellan staten och Göteborgs kommun: Bilaga till regeringsbeslut Ku1999/613/Sto.
- Lund, C och Ohlsson, R (1999) *Från arbetskraftsimport till flyktinginvandring*. Stockholm: SNS Förlag.
- Lökken, K (2002) *"Alla dessa duktiga kvinnor" – om rätten att få representera sig själv i det offentliga samtalet*. Göteborg. Etnologiska föreningen i Västsverige/ Göteborgs Stadsmuseum.
- Malm, E (1997) *Analysrapport (Framtidens Hjällbo)*.
- Michaeli, I (2000) *Bland eldsjälur och gränsgångare. En studie av två kommuner av Agenda 21 som social styrform*. Institutet för bostads- och urbanforskning. Rapport 5.
- Molina, I (1997) *Stadens rasifiering*. Uppsala: Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet.
- Myrdal, A och Myrdal, G (1934) *Kris i befolkningsfrågan*. Stockholm: Bonniers.
- Norén Bretzer, Y (2003) *Storstadsundersökningen i Göteborg 2003. Medborgarundersökningen I Bergsjön, Gårdsten, Hjällbo och Norra Biskopsgården*. Göteborgs universitet, Centrum för forskning om offentlig sektor (CEFOS).
- Oweini, S & Holmgren, A (1999) *Folkhemets bakgård*. Stockholm: Atlas.
- Pripp, O (2002) Mediabilder och levd erfarenhet. I: *Fittja, världen och vardagen*. Tumba. Mångkulturellt centrum.
- Putnam, R (2000) *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: A Touchstone Book.
- Putnam, Robert D (2001) *Den ensamme bowlaren. Den amerikanska medborgarandans upplösning och förnyelse*. Stockholm. SNS

Förlag.

- Ramberg, I och Pripp, O (2002) *Fittja, världen och vardagen*. Mångkulturellt centrum: 2002:1. Tumba.
- Ristilammi, P-M (1994) *Rosengård och den svarta poesin. En studie av modern*.
- Salonen, T (2003) *Barns ekonomiska utsatthet. Årsrapport 2003*. Stockholm, Rädda Barnen.
- Schoon, N (2001) *The Chosen City*. London: Spon Press.
- SDF Biskopsgården (2001) *Storstadssatsningen i norra Biskopsgården 2000-2003 (Åtgärdsplan)*, Göteborgs stad, Biskopsgården, Storstadssatsningen.
- SDN Biskopsgården (2004) *Handlingsplan för ökad lokal demokrati i SDN Biskopsgården (fastställd 040504)*. Göteborg, Göteborgs Stad, Biskopsgården.
- Sernhede, O (2002) *AlieNation is my Nation. Hiphop och unga mäns utanförskap I det nya Sverige*. Stockholm: Ordfront.
- Sernhede, Ove (1999) "AlieNation is our nation – Reality is my nationality", i Amná, E (red): *Det unga folkstyret. Demokratiutredningen, forskarvolym VI*, SOU 1999:93. Stockholm.
- SOU 1990:36 – *Stadsliv. Rika möjligheter, hårda villkor*.
- SOU 1991:60 – *Olika men ändå lika*.
- SOU 1996:55 – *Vägar in i Sverige*.
- SOU 1997:118 – *Delade städer*.
- SOU 1997:61 – *Att växa upp bland betong och kojor*.
- SOU 1998:31 – *Det gäller livet*.
- SOU 1998:25. *Tre städer. En storstadspolitik för hela landet*.
- SOU 2000:1. *En uthållig demokrati! Politik för folkstyrelse på 2000-talet*.
- Spivak, G C (1993) *Outside in the Teaching Machine*. New York. Routledge.
- Stadskansliet Göteborg (2002) *Revidering av lokalt utvecklingsavtal mellan staten och Göteborgs kommun*. Göteborg, Tjänsteutlåtande 020515.
- Starrin, B (1992) *Hälsans ojämlika förutsättningar*. Centre for Public Health Research.
- Stenberg, J (2003) *Demokrati i Biskopsgården: Kan utvärderingen av storstadssatsningen komma till användning genom att implementeras i Biskopsgårdens demokratiplan?* Paper presenterat på demokratiseminarium i Biskopsgården 030911.
- Stenberg, J (2004a) "Hur får vi hela Göteborg engagerade i detta?" *Utvärdering av Storstadssatsningen i Norra Biskopsgården*. Göteborg, Centrum för kulturstudier.
- Stenberg, J (2004b) *Planning in Interplace? On time, Power and Learning in Local Activities Aiming at Social Inclusion and Sustainable Development*. Göteborg, Chalmers Architecture.

- Stigendal, M (1999) *Sociala värden i olika sociala världar. Segregation och integration i storstaden*. Lund: Studentlitteratur.
- Storstad och framtid* (2002) Konferens/Metoder. Stockholm. Regeringskansliet/Storstadsdelegationen.
- Sundström, B m fl. (1999) *Fördel-Mångfald. En sammanhållen strategi för ökad integration. Slutrapport*. Stockholm: Svenska Kommunförbundet.
- Svallfors, S (1996) *Välfärdsstatens moraliska ekonomi*. Umeå: Borea.
- Sveriges Regering (1998) *Utveckling och rättvisa – en politik för storstaden på 2000-talet. Regeringens proposition 1997/98:165*. Stockholm, Sveriges Regering www.storstad.gov.se. 010603.
- Thomsson, H (2002) "Feministiskt integrationsarbete – eller vem skall definiera vems behov? I de los Reyes, P, Molina, I och Mullinari, D (red.) *Maktens (o)lika förklädnader: Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Atlas.
- Törnqvist, A (2001) *Till förortens försvar. Utveckling och organisation i de tre stadsdelarna Hjällbo, Hammarkullen, Eriksbo, 1970-1995*. Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för socialt arbete.
- Ungdomsstyrelsen (1999) *Svensk ungdomsstatistik*. Ungdomsstyrelsens utredningar 17. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Yin, R K (1994) *Case Study Research: Design and Methods*. Thousand Oaks, Sage Publications Inc.
- Yin, R K (2000) *Case Study Evaluations: A Decade of Progress? Evaluation Models: Viewpoints on Educational and Human Services Evaluation*. Stufflebeam, D L et al., (Eds.). Boston, Kluwer Academic Publishers: 185-193.
- Young, I M (2000) *Att kasta tjejkast. Texter om feminism och rättvisa*. Stockholm. Bokförlaget Atlas.
- Zintchenko, L (1993) *Nybyggarstadsdelen Hammarkullen i ett föränderligt Sverige*. Stockholm. Byggforskningsrådet.

Andra Källor

BERGSJÖN

Kommunala dokument

SDF Bergsjön 2001 Bergsjön – del av storstad. Åtgärdsplan Storstads-satsningen i Bergsjön 2000-2003.

Bergsjön – del av storstad. Lägesrapport oktober 2002.

Bergsjön – del av storstad. Reviderad åtgärdsplan, 2000-2004.

Göteborgs stad Bergsjön Storstadssatsningen 2003-09-24. Lägesrapport.

Reviderad åtgärdsplan 2000-2005.

HJÄLLBO

Tidningar

Mångfald Hjällbo (2000), oktober, nr 1

Mångfald Hjällbo (2000), december, nr 2

Mångfald Hjällbo (2001), februari, nr 3

Mångfald Hjällbo (2001), april, nr 4

Mångfald Hjällbo (2001), juni, nr 5

Mångfald Hjällbo (2001), oktober, nr 6

Mångfald Hjällbo (2002), februari, nr 7

Mångfald Hjällbo (2002), juni, nr 8

Mångfald Hjällbo (2002), november, nr 9

Mångfald Hjällbo (2003), mars, nr 10

Mångfald Hjällbo (2003), juni, nr 11

HjällboForumdokument

Odaterat, *Arbetsordning och ansvarsfördelning för HjällboForum*

Odaterat, *Röster boendereprt.xls* (Bilaga i epost från projektledningen, 2002-11-02 – mottagningsdatum)

Odaterat, *Projektledarens kallelse till boenderepresentantmöte den 19 mars 2002*

1998-11-04, *Programområde "Makt över sin egen vardag"*

2000-03-20, *Arbetsordning och ansvarsfördelning för HjällboForum* (utkast)

2001-04-18, *Lokala åtgärdsplanen för Hjällbo 2001*

2002-07-12, *Åtgärdsbeskrivning HjällboForum*

2004-01-14, *Minnesanteckningar – möte med den utökade mobiliseringsgruppen*

Mötesprotokoll

HjällboForum, 1999-04-26

HjällboForum, 2001-04-18

HjällboForum, 2001-06-11

HjällboForum, 2001-11-27

HjällboForum, 2001-11-27, bilaga:

Arbetsgruppens förslag – Val till HjällboForum (2001-11-26)

HjällboForum, 2002-01-28

HjällboForum, 2001-01-28, bilaga: *Arbetsgruppens förslag – Val till HjällboForum (2001-11-26)*

HjällboForum, 2003-02-06, bilaga 4: *Förslag från mobiliseringsgruppen – Principer för val till HjällboForum, styrgruppen Och programgrupperna*

HjällboForum 2003-02-06, bilaga 5: *Förslag från mobiliseringsgruppen – Föreslagna nya medlemmar i HjällboForum och programgrupperna.*

HjällboForum, 2003-02-19

HjällboForum, 2003-09-10

HjällboForum, 2003-09-10, bilaga: *Förslag till nya arbetsformer för HjällboForum (Politikerrepresentanterna)*

HjällboForum, 2003-10-14

HjällboForum, 2003-10-14

HjällboForum, 2003-10-14, bilaga: *Kompletteringsförslag (Boenderepresentanter)*

HjällboForum, 2004-02-03

Styrgrupp, 2003-10-22

Intervjuer

Boenderepresentant, 2003-10-14

Boenderepresentant, 2003-10-17

Boenderepresentant, 2003-10-31

Boenderepresentant, 2003-12-22

Projektledningen, 2003-02-12

Redaktören för

Mångfald Hjällbo, 2003-02-17

Representant för AB HjällboBostadens ledning, 2002-04-04

Projektledningen, 2003-02-12

Boenderepresentant, 2003-04-29

Två boenderepresentanter, 2003-09-19

Politiker i stadsdelsnämnden i Lärjedalen, 2003-04-11

Projektledningen, 2003-02-12

Boenderepresentant, 2003-04-29

Två boenderepresentanter, 2003-09-19

Politiker i stadsdelsnämnden i Lärjedalen, 2003-04-11

Politiker i stadsdelsnämnden i Lärjedalen, 2003-05-20

Deltagande observation

HjällboForum, 2003-09-10

HjällboForum, 2003-10-29

HjällboForum, 2003-11-05

Möte politiker-boende, 2003-05-12

Möte politiker-boende, 2003-05-19

Möte politiker-boende, 2003-08-18

Styrgrupp, 2003-04-28

Epost till författaren

HjällboForum, från projektledningen, 2002-11-02 (mottagningsdatum)

Projektledningen, 2003-05-07

Seminarier

Redaktören för Mångfald Hjällbo, Global Forum – ”Framgångsrika dialoger”, 2003-08-29

GÅRDSTEN

Otryckta källor:

Gårdsten Storstadssatsning – *informationsblad Storstadssatsningen*

Protokoll/Referensgruppen

Åtgärdsplaner (2001; 2002; 2003; 2004) *Storstadssatsningen i Gunnared*. Göteborg. Göteborgs stad Gunnared

Hemsida: www.gardstensprojektet.goteborg.se

Tidningar:

Göteborgs-Posten (GP)

Noter

- ¹ Rodney King är den 'svarte' amerikan som misshandlades svårt av en grupp Los Angeles poliser 1991. Hela händelsen dokumenterades av en amatörfilmare med videokamera. Trots denna bevisning friades poliserna i den rättsprocess som följde. Samma dag som domstolen frikände poliserna skakades Los Angeles mycket omfattande 'rasoroligheter'.
- ² Statistiken om födelse-land kommer från Integrationsverkets databas STATIV och rör år 2000. Tidpunkten är vald för att ge en beskrivning av området strax innan Storstadssatsningen startade.
- ³ "Modellberäknade betygsvärden har tagits fram i en regressionsmodell där hänsyn tagits till föräldrarnas sammanvägda utbildningsnivå, andel pojkar, andel elever födda utomlands, samt andel elever födda i Sverige med båda föräldrar födda utomlands. På kommunnivå ingår endast kommunala skolor och på skolnivå ingår både fristående och kommunala skolor. Skolorna ska även ha 15 eller fler elever i år 9." (www.skolverket.se).
- ⁴ "Rasifiering betecknar explicita och/eller outtalade kategoriseringar, tankemodeller och associationer som gör rangordning mellan människor till ett naturligt inslag i såväl sociala relationer som maktstrukturer. Oavsett om begreppet ras explicit används som kategorisering eller ej, är rasifieringsprocessen associerad till en essentialistisk människosyn som legitimerar den sociala rangordningen utifrån en föreställning om människors väsensskilda och oföränderliga olikheter." (de los Reyes–Molina, 2003, pp. 295-296)
- ⁵ HjällboForumdokument, 2001-04-18.
- ⁶ HjällboForumdokument, 2002-07-12, p. 3.
- ⁷ Intervju med representant för AB HjällboBostadens ledning, 2002-04-04.
- ⁸ HjällboForumdokument, 2000-03-20; Intervju med representant för AB HjällboBostadens ledning, 2002-04-04.
- ⁹ HjällboForumdokument, 2003-11-05.
- ¹⁰ HjällboForumdokument, 2003-11-05.
- ¹¹ HjällboForumdokument, 1998-11-04; HjällboForumprotokoll, 1999-04-26.
- ¹² HjällboForumprotokoll, 1999-04-26.
- ¹³ HjällboForumprotokoll, 2001-04-18; HjällboForumprotokoll, 2001-06-11; HjällboForumdokument, odaterat,
- Arbetsordning och ansvarsfördelning för HjällboForum.*
- ¹⁴ *Mångfald Hjällbo*, 2001, december, nr. 7, pp. 6-7.
- ¹⁵ *Mångfald Hjällbo*, 2001, december, nr. 7, p. 6.
- ¹⁶ *Mångfald Hjällbo*, 2001, december, nr. 7, pp. 6-7; HjällboForumdokument, odaterat, *Röster boendereprt.xls*.
- ¹⁷ HjällboForumdokument, odaterat, *Röster boendereprt.xls*; Malm, 1997, p. 20.
- ¹⁸ HjällboForumdokument, odaterat, *Röster boendereprt.xls*.
- ¹⁹ Intervju med boenderepresentant, 2003-10-31.
- ²⁰ HjällboForumprotokoll, 2003-02-06, bilaga 5.
- ²¹ Intervju med representant för AB HjällboBostadens ledning, 2002-04-04.
- ²² *Mångfald Hjällbo*, 2001, december, nr. 7, pp. 6-7.
- ²³ *Mångfald Hjällbo*, 2001, december, nr. 7, pp. 6-7.
- ²⁴ HjällboForumdokument, odaterat, *Röster boendereprt.xls*. En anledning till det dåliga resultatet är förmodligen det faktum att den sociala sammanhållningen i bostadsområdena är dålig.
- ²⁵ HjällboForumprotokoll, 2001-11-27 och bilaga; HjällboForumprotokoll, 2002-01-28 och bilaga; HjällboForumdokument, *Projektledarens brev och kallelse till boenderepresentantmöte den 19 mars 2002*.
- ²⁶ HjällboForumprotokoll, 2003-02-06, bilaga 4; HjällboForumprotokoll, 2003-02-19.
- ²⁷ HjällboForumprotokoll, 2001-11-27 och bilaga; HjällboForumprotokoll, 2002-01-28; Styrgruppsprotokoll, 2003-10-22.
- ²⁸ Deltagande observation, möten mellan politiker och boenden, 2003-05-12, 2003-05-19, 2003-08-18; HjällboForumprotokoll, 2003-09-10, bilaga.
- ²⁹ Deltagande observation, HjällboForum, 2003-09-10.
- ³⁰ HjällboForumprotokoll, 2003-09-10; HjällboForumprotokoll, 2003-10-14.
- ³¹ Deltagande observation, HjällboForum, 2003-10-29; HjällboForumprotokoll, 2003-10-29 och bilaga; HjällboForumprotokoll, 2004-02-03.
- ³² HjällboForumdokument, 2004-01-14.
- ³³ HjällboForumprotokoll, 2004-02-03; HjällboForumdokument, 2004-01-14.
- ³⁴ Karlsson, 2003, p. 85.
- ³⁵ *Lokalt utvecklingsavtal mellan Staten och Göteborgs kommun om insatser i vissa bostads-*

- områden, 2001-02-02, p. 1.
- ³⁶ Kulturdepartementet, maj 1999.
- ³⁷ HjällboForumdokument, 2002-07-12, p. 5.
- ³⁸ HjällboForumdokument, 2002-07-12, pp. 5-6.
- ³⁹ Dahl, 2002, pp. 165-185; Hemberg m.fl., 2002, pp. 102-107, 144-147.
- ⁴⁰ Intervju med boenderepresentant, 2003-10-17.
- ⁴¹ Intervju med boenderepresentant, 2003-10-14.
- ⁴² Intervju med boenderepresentant, 2003-10-17.
- ⁴³ Intervju med projektledningen, 2003-02-12.
- ⁴⁴ Intervju med boenderepresentant, 2003-12-22.
- ⁴⁵ Intervju med boenderepresentant, 2003-12-22.
- ⁴⁶ Intervju med två boenderepresentanter, 2003-09-19.
- ⁴⁷ Intervju med två boenderepresentanter, 2003-09-19.
- ⁴⁸ Intervju med boenderepresentant, 2003-10-17.
- ⁴⁹ Se bl.a. *Mångfald Hjällbo*, 2000, oktober, nr. 1, p. 6; *Mångfald Hjällbo*, 2002, november, nr. 9, p. 4.
- ⁵⁰ Intervju med boenderepresentant, 2003-10-17.
- ⁵¹ Intervju med boenderepresentant, 2003-04-29.
- ⁵² Deltagande observation, HjällboForumsmöte, 2003-09-10.
- ⁵³ HjällboForumdokument, odaterat, *Arbetsordning och ansvarsfördelning för HjällboForum*.
- ⁵⁴ Epost från projektledningen, 2003-05-07; Deltagande observation, Styrgruppsmöte, 2003-04-28.
- ⁵⁵ Intervju med politiker i stadsdelsnämnden i Lärjedalen, 2003-05-20.
- ⁵⁶ Intervju med redaktören för *Mångfald Hjällbo*, 2003-02-17; Redaktören för *Mångfald Hjällbo*, Global Forum – ”Framgångsrika dialoger”, 2003-08-29.
- ⁵⁷ *Mångfald Hjällbo*, 2003, mars, nr. 10, p. 3; *Mångfald Hjällbo*, 2003, juni, nr. 11, p. 3.
- ⁵⁸ *Mångfald Hjällbo*, 2000, oktober, nr. 1, p. 2. (Min kursivering.)
- ⁵⁹ *Mångfald Hjällbo*, 2003, februari, nr. 3, pp. 2, 4, 9, 16; *Mångfald Hjällbo*, 2003, april, nr. 4, pp. 2, 5.
- ⁶⁰ *Mångfald Hjällbo*, 2000, oktober, nr. 1, p. 2.
- ⁶¹ Kuusela, 1991, pp. 1-8; Törnqvist, 2001, p. 189; SOU 1998:25, p. 97.
- ⁶² Intervju med boenderepresentant, 2003-10-14.
- ⁶³ *Mångfald Hjällbo*, 2000, oktober, nr. 1, p. 2.
- ⁶⁴ *Mångfald Hjällbo*, 2001, juni, nr. 5, p. 9; *Mångfald Hjällbo*, 2001, oktober, nr. 6, p. 13; *Mångfald Hjällbo*, juni, nr. 8, p. 3; *Mångfald Hjällbo*, 2003, juni, nr. 11, p. 5.
- ⁶⁵ *Mångfald Hjällbo*, 2001, juni, nr. 5, p. 3; *Mångfald Hjällbo*, 2002, februari, nr. 7, p. 6.
- ⁶⁶ *Mångfald Hjällbo*, 2001, februari, nr. 3, p. 8.
- ⁶⁷ *Mångfald Hjällbo*, 2001, april, nr. 4, p. 5.
- ⁶⁸ *Mångfald Hjällbo*, 2000, oktober, nr. 1, pp. 6-7.
- ⁶⁹ *Mångfald Hjällbo*, 2001, februari, nr. 3, p. 8.
- ⁷⁰ *Mångfald Hjällbo*, 2001, februari, nr. 3, p. 16.
- ⁷¹ *Mångfald Hjällbo*, 2002, februari, nr. 7, p. 6.
- ⁷² *Mångfald Hjällbo*, 2002, februari, nr. 7, p. 7.
- ⁷³ Se bl.a. *Mångfald Hjällbo*, 2002, juni, nr. 8, p. 3; *Mångfald Hjällbo*, 2002, november, nr. 9, p. 2; *Mångfald Hjällbo*, 2003, mars, nr. 10, p. 2.
- ⁷⁴ *Mångfald Hjällbo*, 2001, februari, nr. 3, p. 9.
- ⁷⁵ *Mångfald Hjällbo*, 2001, februari, nr. 3, p. 4.
- ⁷⁶ *Mångfald Hjällbo*, 2001, juni, nr. 5, p. 3.
- ⁷⁷ *Mångfald Hjällbo*, 2001, februari, nr. 3, p. 16.
- ⁷⁸ *Mångfald Hjällbo*, 2000, oktober, nr. 1, pp. 6-7.
- ⁷⁹ Kulturdepartementet, maj 1999.
- ⁸⁰ *Mångfald Hjällbo*, 2001, juni, nr. 5, p. 9.
- ⁸¹ *Mångfald Hjällbo*, 2001, juni, nr. 5, p. 9.
- ⁸² *Mångfald Hjällbo*, 2001, april, nr. 4, p. 5.
- ⁸³ *Mångfald Hjällbo*, 2002, november, nr. 9, p. 2.
- ⁸⁴ Kulturdepartementet, maj 1999; *Storstadsdelegationen. Årsrapport 1999/2000*, p. 15; Proposition 1997/98:165, pp. 73, 80.
- ⁸⁵ *Storstadsdelegationen. Årsrapport 1999/2000*, p. 15.
- ⁸⁶ Kulturdepartementet, maj 1999.
- ⁸⁷ *Lokalt utvecklingsavtal mellan staten och Göteborgs kommun*, februari 2001.
- ⁸⁸ Carlsson m.fl., 2003-11-05, p. 5.
- ⁸⁹ Carlsson m.fl., 2003-11-05, p. 5.

